

**SŁOWNIK
GWAR
MAŁOPOLSKICH**

Słownik gwar małopolskich

TOM I
A–Ó

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ

Monika Buława, Barbara Grabka,
Ewelina Grzeskiewicz, Anna Kostecka-Sadowa,
Joanna Koziół, Renata Kucharzyk,
Anna Niezabitowska, Emil Popławski,
Maria Tokarz, Anna Tyrpa, Jadwiga Wronicz,
Beata Ziajka

POD REDAKCJĄ

Jadwigi Wronicz

KRAKÓW 2016

Publikację opiniowali do druku
Halina Pelcowa
Wiesław Boryś

W pracy wykorzystano materiały zawarte w *Małym słowniku gwar polskich*, opracowanym przez zespół w składzie: Renata Kucharzyk, Anna Niezabitowska, Jerzy Reichan, Maria Tokarz, Wiktoria Wójcicka, Jadwiga Wronicz, okresowo: Monika Buława, Artur Czesak, Anna Kostecka-Sadowa, Emil Popławski – pod redakcją Jadwigi Wronicz, wydanym w 2009 i 2010 roku w Wydawnictwie LEXIS w Krakowie.

Praca została przygotowana do druku w Instytucie Języka Polskiego PAN, w Pracowni Gwar Małopolskich Zakładu Dialektologii Polskiej, 31–120 Kraków, al. Mickiewicza 31.

Na stronie obok mapa rozmieszczenia dialektów sporządzona na podstawie mapy nr 2 z I tomu, 1 zeszytu *Słownika gwar polskich* PAN

Projekt okładki
Edward Umiński

Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2016

ISBN 978-83-64007-33-0

Wstęp

Gwara to odmiana języka używana przez mieszkańców danego terenu i rozpoznawalna zarówno przez nich samych, jak i przez sąsiadów jako dla niego specyficzna. Terenem tym może być jedna miejscowość, kilka lub nawet większy obszar, o ile jest jednolity pod względem językowym. Sąsiadujące ze sobą gwary tworzą większe jednostki o wspólnych cechach czyli dialekty.

Twórca dialektologii polskiej, Kazimierz Nitsch, za podstawę podziału na dialekty przyjął zjawisko mazurzenia oraz udźwięczniającą lub ubezdźwięczniającą wymowę połączeń międzywyrazowych. Mazurzenie polega na wymawianiu głosek *sz, ż, cz* jako *s, z, c*, np.: *sukać, żyto, cysty*. Wymowa udźwięczniająca, to wymowa *brad ojca* zamiast *brat ojca*, *byliźmy* zamiast *byliśmy*. Różnice w wymowie wynikające z tych dwóch zjawisk stały się podstawą wydzielenia na terenie Polski pięciu dialektów: śląskiego, małopolskiego, mazowieckiego, wielkopolskiego i kaszubskiego. Podział ten, niekiedy z pewnymi modyfikacjami, jest w dialektologii polskiej stosowany do dziś¹. Każdy z dialektów ma także cechy niewystępujące w innych. Przykładowo, w niektórych gwarach małopolskich, głoska *ch* na końcu wyrazu jest wymawiana jako *k*: *w tyk staryk chałupiskak*, wyrazy *środa, źródło* są wymawiane jako *rsioda, r-zióldło*. Kiedy zaznaczymy na mapie teren, na którym występuje dane zjawisko, otrzymamy jego izogłosę. Im więcej izogłos oddziela jeden teren od drugiego, tym wyraźniej zaznaczają się różnice między sąsiednimi dialektami.

Oprócz różnic gramatycznych o specyfice danej gwary stanowi słownictwo. Dla przeciętnego użytkownika jest ono czynnikiem decydującym w wyznaczaniu granic swojej „małej ojczyzny” i określaniu własnej tożsamości. Wobec szybkiego zaniku gwary, utrwalenie i przekazanie następnym pokoleniom dziedzictwa językowego związanego z własnym terenem staje się pilnym zadaniem dla miłośników kultury regionalnej. Jednak ludzi używających na co dzień gwary jest coraz mniej. Wobec tego, aby utrwalić słownictwo gwarowe w możliwie pełnym kształcie, konieczne jest sięgnięcie do zapisów z czasów, gdy gwara była podstawowym kodem komunikacyjnym, czyli do materiałów

¹ Od roku 2005 na podstawie ustawy Sejmu RP kaszubszczyznę uznaje się za tzw. język regionalny, jednak w niektórych pracach dialektologicznych jest nadal zaliczana do dialektów języka polskiego.

dialektologicznych, zwłaszcza z drugiej połowy XX wieku. Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie dysponuje największą kartoteką zapisów gwarowych z całego obszaru Polski i dlatego jest szczególnie predysponowany do opracowania i udostępniania tych materiałów na potrzeby zarówno badań lingwistycznych, jak i szerokich kręgów miłośników kultury regionalnej. Na podstawie tej kartoteki powstał *Mały słownik gwar polskich* obejmujący ponad 10 000 haseł (wyd. I 2009, II 2010).

Mimo że Kraków stał się – dzięki działalności Kazimierza Nitscha – kolebką dialektologii polskiej, nie ma, jak dotąd, pracy ukazującej w formie syntetycznej małopolskie słownictwo gwarowe. Istniejąca od 2013 roku Pracownia Gwar Małopolskich jako główne zadanie wyznaczyła sobie opracowanie takiej syntezy. *Słownik gwar małopolskich* jest rezultatem tych starań.

W sposobie redagowania *Słownika* korzystaliśmy z zasad wypracowanych w *Słowniku gwar polskich* PAN oraz *Małym słowniku gwar polskich*. Poszczególne znaczenia dokumentujemy jednym lub kilkoma przykładami użycia (o ile takimi dysponujemy).

Kryteria doboru haseł

W słowniku uwzględniamy wyrazy:

- 1) występujące na terenie Małopolski;
- 2) niepoświadczone w słownikach współczesnej polszczyzny ogólnej lub opatrzone kwalifikatorami: gwarowe, przestarzałe, regionalne, książkowe itp.;
- 3) poświadczone w tych słownikach, ale mające związek z regionem małopolskim, np.: *baca*, *juhas*, *oscypek*, *redyk*;
- 4) dotyczące kultury materialnej, przede wszystkim tradycyjnej gospodarki rolnej i rzemiosła.

Materiały ze wsi orawskich i spiskich leżących po stronie polskiej oznaczamy n-tar [Orawa] i n-tar [Spisz]. Z kolei relacje z Orawy i Spiszu zanotowane poza granicami Polski zapisujemy skrótami [Orawa Sł] i [Spisz Sł].

Niesystemowe przekształcenia fonetyczne, obejmujące pojedyncze wyrazy, są podstawą do utworzenia osobnych haseł, np.: *gdowa* ‘wdowa’, *kalika* ‘kaleka’, *latego* ‘dłatego’, *wiwant* ‘wiwat’, *zaciłnić* ‘zasłonić’.

Lokalizacja

W słowniku uwzględniamy dialektyzmy małopolskie. Nie ograniczamy się jednak do wyrazów występujących tylko w Małopolsce i nigdzie poza nią niepoświadczonych, ale ukazujemy także związki leksykalne Małopolski z innymi dialektami. Jeżeli dany wyraz jest notowany także w innych dialektach, przy danym haśle podajemy też informację, gdzie, prócz Małopolski, występuje.

Uwzględniamy dane hasło, jeżeli jest poświadczone przynajmniej w trzech powiatach Małopolski (wyjątkowo uwzględniamy ciekawe formacje słabiej poświadczone, np.: *brzechtać się* ‘chlapać się’, *konopek* ‘koń o jasnej maści’, *pocieszny* ‘dający pociechę; pocieszający’, *wolaś kto* ‘ktoś, ktokolwiek’). Określenia geograficzne typu Mp pn, Mp pd-zach mają charakter orientacyjny; stosujemy je wtedy, gdy dany wyraz jest poświadczony głównie w tej części Małopolski. Lokalizacja powiatów odnosi się do podziału administracyjnego Polski z roku 1952. Jest ona stosowana zarówno w wydawanym od roku 1977 *Słowniku gwar polskich*, jak i *Małym słowniku gwar polskich*.

W sposobie określania lokalizacji kierujemy się podziałem dialektów w ujęciu Kazimierza Nitscha. Podobnie jak w *Małym słowniku gwar polskich* stosujemy także lokalizację Pomorze południowe (Pom pd), obejmującą dawne powiaty: bydgoski, wyrzyski, złotowski, sępoleński, tucholski, chełmiński, wąbrzeski, brodnicki, nowomiejski, grudziądzki, świecki, stargardzki, tczewski, sztumski i malborski, które w ujęciu *Słownika gwar polskich* są zaliczane do Wielkopolski.

Wyrazy poświadczone we wszystkich dialektach uznajemy za ogólnogwarowe.

Wyrazy charakterystyczne dla Małopolski, niepoświadczone lub słabo poświadczone w innych dialektach, oznaczamy skrótem **Mp** (czasem z dodatkowymi określeniami geograficznymi, np. **pn** czy **pd-wsch**).

Postać hasła

- 1) Hasło ma formę ogólnopolską, czyli nie uwzględnia systemowych zmian fonetycznych:
 - a) pochylenia samogłosek: *chodak* nie *chodok*, *laczego* nie *locego*, *dziewczę* nie *dziywczę*;
 - b) systemowych zmian zachodzących w samogłoskach nosowych: *czępić* nie *cympić*, *krzapeć* nie *krzopeć*, *miętka* nie *miyntka*;
 - c) labializacji: *osypka* nie *łosypka*;
 - d) mazurzenia: *czubić* nie *cubić*, *szkut* nie *skut*, *żerny* nie *zerny*;
 - e) grupy *rzi*: *przysuć* nie *przisuć*, *skrzynka* nie *skrzinka*;
 - f) wahań *sz-ś* w grupach spółgłoskowych: *szlaban-ślaban*, *szlaga-ślaga*, *sztych-śtych*; hasła z tym nagłosem zapisujemy pod *sz-*;
 - g) wahań *roz-//oz-*: (*r*)*ozplaszcz* (*się*), (*r*)*oztrząsać*; hasła z tym nagłosem zapisujemy pod *roz-*.
- 2) Hasło szeregowie występuje tylko wtedy, gdy oba człony są poświadczone na tym samym obszarze. Jeżeli różnią się geografią, są osobnymi hasłami, np. *ołśnik*, *ośnik*.
- 3) Jeżeli czasownik ma formę czynną i zwrotną, zaimek *się* jest podany w nawiasie.
- 4) Wyrażenia przyimkowe podajemy według wzoru: *chłopski: po chłopsku, niedobaczek: z niedobaczka, z niedobaczku*.
- 5) Hasła złożone z kilku wyrazów podajemy pod pierwszym członem, od pozostałych, samodzielnych znaczeniowo, tworzymy odsyłacze, np.: od hasła *babskie buty*

dajemy odsyłacz *but zob. babskie buty*; od *chodźć po wilku* – odsyłacz *wilk zob. chodźć po wilku*; od *kuse dni* – odsyłacz *dzień zob. kuse dni*.

Pisownia w cytatach

Poszczególne hasła dokumentujemy krótkimi cytatami, zaczerpniętymi z rękopiśmiennych zapisów kartoteki *Słownika gwar polskich* oraz ze źródeł drukowanych. Ze względu na czytelnika niejęzykoznawcę transkrybujemy wszystkie teksty, używając w zasadzie ortografii ogólnopolskiej. Oznacza to, że:

- 1) Teksty piszemy kursywą, używając liter alfabetu polskiego. Wprowadzamy jedynie litery *á, é* dla samogłosek pochyłych, np.: *bajcárz, cárny, taká piykná, po piásecku; kamién, ubiérali sie*, wtedy, gdy ich brzmienie jest odmienne od samogłosek *o, i, y*.
- 2) Samogłoski nosowe inne niż *a, ę* zapisujemy przez połączenie A+N (samogłoska + spółgłoska nosowa), np.: *trómba, z takóm pieknóm; ganś, kyns*. Jeżeli na końcu wyrazu jest zwężona tylna samogłoska nosowa, zapisujemy ją przez *óm*, rozszerzoną nosówkę przednią w tej pozycji zapisujemy przez *ę*.
- 3) Labializację oznaczamy tylko na początku wyrazu przez literę *u* w górnej frakcji.
- 4) Prejotację oddajemy przez *j* w nagłosie.
- 5) W przypadku różnicy między brzmieniem wyrazu a jego pisownią, stosujemy zapis etymologiczny, a więc piszemy *babka* nie *bapka*, *owsianka* nie *ofsianka*; nie uwzględniamy też regionalnego uproszczenia typu *czeba* ‘trzeba’.
- 6) Nie oznaczamy akcentu.
- 7) Łącznik między literami oznacza, że litery te wymawia się osobno, np. *ober-zioł, zmier-zły*; łącznik przed *i* wskazuje, że poprzedzającą spółgłoskę wymawia się twardo, np. *naz-iwać, c-isty*.

Ogólnie można stwierdzić, że brzmienie tekstu oddajemy w takim stopniu, na jaki pozwala ortografia ogólnopolska.

Jadwiga Wronicz

Rozwiązanie skrótów

Określenia geograficzne

Kasz – Kaszuby
Maz – Mazowsze
Mp – Małopolska
oggw – ogólnogwarowe
ok – okolice
pd – południowy
pd-wsch – południowo-wschodni
pd-zach – południowo-zachodni
pn – północny
pn-wsch – północno-wschodni
pn-zach – północno-zachodni
pog – pogranicze
Pom pd – Pomorze południowe
St – Słowacja
Śl – Śląsk
Wp – Wielkopolska
wsch – wschodni
zach – zachodni

Powiaty

bił – biłgorajski
boch – bocheński
brzes-mp – brzeski
brzez – brzeziński
brzoz – brzozowski
bus – buski
chłm – chełmski
chrzan – chrzanowski
częs – częstochowski
dąb-tar – dąbrowski

dęb – dębicki
gor – gorlicki
hrub – hrubieszowski
jaros – jarosławski
jas – jasielski
jęd – jędrzejowski
kęp – kępiński
kiel – kielecki
kłob – kłobucki
kolb – kolbuszowski
koniec – konecki
kozien – kozienicki
krak – krakowski
kras – krasnostawski
kraś – kraśnicki
kroś – krośnieński
kut – kutnowski
lim – limanowski
lub – lubelski
lubacz – lubaczowski
lubar – lubartowski
łań – łańcucki
łas – łaski
łęcz – łęczycki
łow – łowicki
łódz – łódzki
miech – miechowski
miel – mielecki
myślen – myślenicki
niż – niżański
n-sąd – nowosądecki
n-tar – nowotarski
olk – olkusiński
opat – opatowski

opocz – opoczyński
ośw – oświęcimski
piń – pińczowski
przem – przemyski
przew – przeworski
p-tryb – piotrkowski
puław – puławski
rad – radomski
radomsz – radomszczański
rzesz – rzeszowski
sand – sandomierski
sanoc – sanocki
sier – sieradzki
tarn – tarnowski
tarnob – tarnobrzewski
tom-lub – tomaszowski
wad – wadowicki
wiel – wieluński
włod – włodawski
włosz – włoszczowski
zam – zamojski
zaw – zawierciański
żyw – żywiecki

Określenia gramatyczne i stylistyczne

blp – bez liczby pojedynczej
częst – częstotliwe

dziec – dziecięce
ekspr – ekspresywne
euf – eufemizm
lm – liczba mnoga
lp – liczba pojedyncza
nieos – nieosobowy
pej – pejoratywne
pieszcz – pieszczotliwe
pogard – pogardliwe
przekl – w przekleństwie
przen – przenośne
przysł – przysłowie
przym – przymiotnik
przysłów – przysłówek
pśn – z pieśni
rodz m – rodzaj męski
rodz n – rodzaj nijaki
rodz ż – rodzaj żeński
rym – rymowane
rz – rzeczownik
st – starsze
wulg – wulgarne
wykrz – wykrzyknik
zag – w zagadce
zb – zbiorowe
zdr – zdrobniałe
zgr – zgrubiałe
żart – żartobliwe

Wykaz źródeł drukowanych

- AE – Archiwum Etnograficzne. Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Wrocław, od 1951.
- AJPP – Mieczysław Małecki, Kazimierz Nitsch. Atlas językowy polskiego Podkarpacia. Cz. I–II. Kraków 1934.
- ASL – Atlas Polskich Strojów Ludowych. Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Wrocław, od 1949.
- Aten – Ateneum. Pismo naukowe i literackie. I–CII. Warszawa 1876–1901.
- AWK – Karol Dejna. Atlas gwarowy województwa kieleckiego. Z. I–VI. Łódź 1962–8.
- BartJez – Jerzy Bartmiński. O języku folkloru. Wrocław 1973.
- BartMazur – Jerzy Bartmiński, Jan Mazur. Teksty gwarowe z Lubelszczyzny. Wrocław 1978.
- BMJP – Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Kraków, od 1920.
- ChmKsięż – Aniela Chmieleńska. Księżacy i ich strój. Warszawa 1930.
- Cisz I – Stanisław Ciszewski. Krakowiacy. Monografia etnograficzna. T. I. Kraków 1894.
- CyganKiel – Stanisław Cygan. Z gwary świętokrzyskiej. Kielce 2009.
- Del – L. D. [Ludwik Delaveaux]. Górale beskidu zachodniego pasma Karpat. Rys etnograficzny zwyczajów i obyczajów włościan okolic Żywca. Kraków 1851.
- EP – „Etnografia Polska”. Wrocław, od 1958.
- Fal – Barbara Falińska. Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim. T. I–IV. Wrocław 1974–84.
- Fed – Michał Federowski. Lud okolic Żarek, Siewierza i Pilicy, jego zwyczaje, sposób życia, obrzędy, podania, gusła, zabobony, pieśni, zabawy, przysłowia, zagadki i właściwości mowy. T. I–II. Warszawa 1888–89.
- GlogObch – Zygmunt Gloger. Obchody weselne. Cz. I. Kraków 1869.
- GondLas – Romuald Gondek. Słownik gwary lasowiackiej. Nowa Dęba 2013.
- GórPod I – Oskar Kolberg. Góry i Podgórze. Cz. I. Wrocław–Poznań 1968.
- GrzSpisz – Jan Grzegorzewski. Na Spiszu. Studia i teksty folklorystyczne. Odbitka z Przewodnika Naukowego i Literackiego. Lwów 1919.
- JOp – Andrzej Jazowski. Opowieści ludu spiskiego. Warszawa 1967.
- JostPast – Wanda Jostowa. Pasterstwo na polskiej Orawie. Wrocław 1972.
- JostTech – Henryk Jost. Słownik gwarowy wyrazów technicznych z terenu polskiego Podtatrza. Nowy Sącz 1987.
- JP – „Język Polski. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego”. Kraków, od 1913.
- K – Jan Karłowicz. Słownik gwar polskich. T. I–VI. Kraków 1900–11.
- KąśŚl – Józef Kąś. Słownik gwary orawskiej. Kraków 2003.
- Kiel – Oskar Kolberg. Kieleckie. Cz. I. Kraków 1885. Cz. II. Kraków 1886.
- Kolb – Oskar Kolberg. Pieśni ludu polskiego. Warszawa 1857.
- KotZn – Franciszek Kotuła. Znaki przeszłości. Odchodzące ślady zatrzymać w pamięci. Warszawa 1976.

- Krak – Oskar Kolberg. Krakowskie. Cz. I. Kraków 1871. Cz. II. Kraków 1873. Cz. III. Kraków 1874. Cz. IV. Kraków 1875.
- KunWes – Walenty Kunysz. Wesele kraczkowskie. Lublin 1968.
- Kup – Władysław Kupiszewski. Polskie słownictwo z zakresu astronomii i miar czasu. Stan obecny, historia i związki słowiańskie. Warszawa 1974.
- LL – „Literatura Ludowa. Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego”. Warszawa, od 1957.
- Lub – Oskar Kolberg. Lubelskie. Cz. I. Kraków 1883. Cz. II. Kraków 1884.
- Lud – „Lud. Organ Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie”. Lwów, od 1895; Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Wrocław, od 1922.
- Łęcz – Oskar Kolberg. Łęczyckie. Kraków 1889.
- MAGP – Mały atlas gwar polskich. Opracowany przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie. T. I–II pod kierunkiem Kazimierza Nitscha, t. III–XIII pod kierunkiem Mieczysława Karasia. Wrocław 1957–70.
- Marczak – Michał Marczak. Dzieje pastuszka. Obraz pasterstwa pod Lubaniem przed 40 laty. „Gazeta Podhala” (Nowy Targ) III, 1938, nr 9–23 (odc. 1–15).
- MatZ – Władysław Matlakowski. Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu. Zarys życia ludowego. Warszawa 1915.
- MátSzczep – Karol Mátyás. Podania z Szczepanowa, rodzinnej wioski św. Stanisława. Kraków 1895.
- MátZap – Karol Mátyás. Zapust, Popielec, Wielkanoc. Kilka zwyczajów ludu w Tarnobrzeskiem. Lwów 1895.
- Mazur – Jan Mazur. Gwary okolic Biłgoraja. Cz. I–II. Wrocław 1976, 1978.
- ME – Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne. T. I–XIV. Kraków 1896–1919.
- MiesPog – Wawrzyniec Miesiączek. Pogodki spod Lipowskiej. Kraków 1967.
- Mika – Emil Mika. Pieśni orawskie. Lipnica Wielka 1934.
- MPKJ – Materiały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie. T. I–VIII. Kraków 1904–18.
- MPTL – Prace i Materiały Etnograficzne. Lublin, Wrocław, od 1947.
- NowŻyw – Józef K. Nowak. Słownik gwary górali żywieckich. Żywiec–Grojec–Warszawa 2012.
- NT I – Kazimierz Nitsch. Wybór polskich tekstów gwarowych. Lwów 1929.
- NT II – Kazimierz Nitsch. Wybór polskich tekstów gwarowych. Warszawa 1960.
- Oles – Wacław z Oleska [Wacław Zaleski]. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Lwów 1833.
- Orli Lot – „Orli Lot. Miesięcznik. Organ kół krajoznawczych młodzieży Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego”. R. I–XXIV. Kraków 1920–50.
- Pelc II – Halina Pelcowa. Mazowizmy leksykalne w gwarach Lubelszczyzny. Lublin 1994.
- Pelc III – Halina Pelcowa. Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny. Lublin 2001.
- PelcLub I – Halina Pelcowa. Słownik gwar Lubelszczyzny. T. I. Rolnictwo. Lublin 2012.
- PelcLub II – Halina Pelcowa. Słownik gwar Lubelszczyzny. T. II. Rolnictwo. Lublin 2014.
- PF – „Prace Filologiczne”. Warszawa, od 1885.
- PGaw – Jan Piechota. Gawędy iwkowskie. Kraków 1976.
- PIJP – Prace Instytutu Języka Polskiego. Wrocław, Kraków, od 1975.
- PJPAN – Prace Językoznawcze Polskiej Akademii Nauk. Wrocław, od 1954.
- PKJ – Prace Komisji Językowej Polskiej Akademii Umiejętności. T. I–XXXVII. Kraków 1917–52.
- PME – Prace i Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne wydawane staraniem Komisji Antropologicznej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. T. I–IV. 1920–27.
- PorJ – „Poradnik Językowy”. Kraków, od 1901, Warszawa, od 1932.
- PPh II – Pieśni Podhala. Antologia. Kraków 1971.
- PPodegr – Eugeniusz Pawłowski. Gwara Podegrodzka wraz z próbą wyznaczenia połu-

- dniowo-zachodniej granicy gwar sądeckich. Wrocław–Kraków 1955.
- PTP – Pasterstwo Tatr polskich i Podhala. T. I–VIII. Wrocław–Kraków–Warszawa 1959–70.
- Rad – Oskar Kolberg. Radomskie. Cz. I. Kraków 1887. Cz. II. Kraków 1888.
- RamŚl – Stefan Ramułt. Gwara ślemieńska. I. Słownik. Poznań 1930.
- RŁTN – Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. Łódź, od 1954.
- Rud – Stanisław Polaczek. Wieś Rudawa. Lud, jego zwyczaje, obyczaje, obrzędy, piosnki, powiastki i zagadki. Warszawa 1892.
- RWF – Rozprawy (i Sprawozdania z Posiedzeń) Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności. T. I–LXVII. Kraków 1874–1948.
- Sand – Oskar Kolberg. Sandomierskie. Warszawa 1865.
- SFPS – „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”. Warszawa, od 1955.
- SKJ – Sprawozdania Komisji Językowej Akademii Umiejętności w Krakowie. T. I–V. Kraków 1881–94.
- StarPrzew – Edyta Starek. Przewodnik po dziale kultury materialnej Podhala. Zakopane 1953.
- STNW – Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Językowej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. T. I–IV. Warszawa 1937–52.
- SzewŚl – Zenon P. Szewczyk. Słownik gwary Łachów Sądeckich (podegrodzkich). Podegrodzie 2014.
- Szym – Mieczysław Szymczak. Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego. Warszawa 1966.
- Święt – Jan Świętek. Lud nadrański (od Gdowa po Bochnię). Obraz etnograficzny. Kraków 1893.
- Wierchy – „Wierchy. Rocznik poświęcony górcom i góralszczyźnie”. Lwów, Kraków, od 1923.
- WietrzGor – Aleksander Wietrzyk. Słownik gwary Pogórze (z okolic Gorlic). Gorlice 2011.
- Wiśla – „Wiśla. Miesięcznik geograficzno-etnograficzny”. T. I–XX. Warszawa 1887–1917.
- WMEK – Wydawnictwa Muzeum Etnograficznego w Krakowie. Kraków, od 1928.
- Wójc – Kazimierz W. Wójcicki. Pieśni ludu Białychobratów, Mazurów i Rusi znad Bugu, z dołączeniem odpowiednich pieśni ruskich, serbskich, czeskich i słowiańskich. T. I–II. Warszawa 1836.
- Wrześ – August Wrześniowski. Spis wyrazów podhalskich. Kraków 1885.
- ZarP – Jan A. Zaremba. Stare pogodki goralskie łódzkie. Żywiec 1931.
- Zaw – Roman Zawiliński. Z powieści i pieśni górali beskidowych. Warszawa 1889.
- Zb – Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej. T. I–XVIII. Kraków 1877–95.
- ZborP – Juliusz Zborowski. Pisma podhalańskie. T. I–II. Kraków 1972.
- ZborŚl – Juliusz Zborowski. Słownik gwary Zakopanego i okolic. Opracowany i uzupełniony z materiałów Autora przez Zespół Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk pod kierunkiem Joanny Okoniowej. Zakopane–Kraków 2009.
- Ziemia – „Ziemia”. Od r. 1920 organ Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Warszawa 1910–50. Od r. 1956 organ Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (nowa seria). Kraków 1956–58.
- ZNUJ – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków, od 1955.
- ZNWSPOp J XIII – Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Językoznawstwo. Nr 13. Warszawa–Wrocław 1991.

Autorzy haseł

AC – Artur Czesak
AKS – Anna Kostecka-Sadowa
AN – Anna Niezabitowska
AT – Anna Tyrpa
BG – Barbara Grabka
BZ – Beata Ziajka
EG – Ewelina Grześkiewicz
EP – Emil Popławski
JK – Joanna Kozioł
JR – Jerzy Reichen
JW – Jadwiga Wronicz
MB – Monika Buława
MT – Maria Tokarz
RK – Renata Kucharzyk
WW – Wiktoria Wójcicka

A

- a 1.** spójnik łączny odpowiadający ogólnopolskiemu *i*: *Óżenił sie z królewnó a we-sele było bardzo dobre. Co ja bajik* [bajek] *wim a pieśniów rozmajitych* Huta chłm; oggw. **2.** spójnik między powtórzonymi wyrazami: **a.** o funkcji wzmacniającej: *U nich tam teraz mlyka a mlyka: dwie ociełónki dojo* Krępa miech; Mp, Śl, Maz; **b.** określająca ogólnie treść wypowiedzi: *Telo a telo mi dácie i wyncy nie kcy od was* Piekelnik n-tar [Orawa] KąśŚl 3; Mp pd. **3.** partykuła nawiązująca do poprzedniej sytuacji lub wypowiedzi: *No to cego, co ci dać jeść? A nie chce mi sie jeść!* Łązek Ordynacki kraś; *A dzie pan był, jak byli wszyscy?* Jarczów tom-lub; Mp, Śl, Maz. JW
- a ino, ajno** ekspr ‘tak, oczywiście’: – *Pódzies, Hanka, ze mnom?* – *A ino* ok Zakopane-go ZborŚl 3; *Buleś w chołpie?* – *Ajno* Jodłowa jas; – *Pódzies do spółdzielnie?* – *Ajno, juz ide!* Radgoszcz dąb-tar; Mp. MB
- a jakże** ekspr ‘tak, oczywiście’: – *Młócita we środe żyto do siwu?!* – *A jakże, młócimy* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 13; Mp, Maz pd. MB
- a jużci** ekspr ‘tak, oczywiście’: – *Cy ty mas, oblubienico, chęć do niego?* – *A już-ci!* Potok bus Kiel I 73; Mp, Maz. MB
- abo 1.** ‘albo’: *Najmują z wichtem* [‘z żyżywieniem’] *abo bez wichtu* Poręby Majdańskie kolb; oggw. **2.** ‘czy’: *Idzies abo nie idzies?* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. AC, MB
- aby 1.** ‘choć, bodaj, przynajmniej’: *Pódź dó mnie aby na chwilke* Czelatycy jaros; oggw. **2.** ‘tylko, jedynie’: *U wszyscy zwie-*

- rzyny jucha, aby u człowieka krew* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. AC, MB
- acht** ‘dokument, papier urzędowy’: *Pisoł, ze-bym przyniesła ten acht* Ostrowce bus; Mp. MB
- acht** zob. **akt, acht weselny**
- adukacja, hedukacja** ‘wykształcenie, nauka’: *A Zydy, dowiedziawsy się, jaką ona ma adukacyją, przysły psie-bestyje na dniu, kie ja był w polu, i urznęły jēj język* Szydłowiec rad Rad II 196; *Juścić mieli racyją dawać hedukacyją* [pśn] Krakowskie Krak II 506; Mp. MT, MB
- adukat** ‘adwokat’: *Adukot broni winowając, a prekurator wały wine na winowając* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Wp. MB
- adwukat** ‘adwokat’: *Ale adwukaci go bronili* Zawoja wad JP XXXVII 133; Mp, Maz pd, Wp. MB
- ady 1.** ‘przecież (czasem z odcieniem zniecierpliwienia)’: *Ady wóm godóm, zem tego nie pedziała* Sękowa gor; Mp, Wp. **2.** wzmacnia życzenie, rozkaz, ponagla: *Ady zrób to, nie dej sie prosić* Sękowa gor; Mp zach i pd, Wp. **3.** rozpoczyna zdanie twierdzące, czasem będące odpowiedzią na pytanie: *Po co ześ sie urosiła? [...]* – *Ady ja sie urosiła, bo rosa była* [rym] Zdów zaw Fed 57; Mp zach. **4.** ‘ale’: *Wybieras, dziewczyno, na wybór, ady se wybierzes kieby na plewy wór* [pśn] Giebułtów krak Krak II 41; Mp. MB
- adyć 1.** ‘przecież (czasem z odcieniem zniecierpliwienia)’: *Adyć wóm godóm – juz nie wiym który roz, zem tego nie zrobiła* Sękowa gor; Mp. **2.** ‘ale’: *Spodobała mi się*

Walasowej córka, adyc mi jej nie chcą dać [pśn] Goźliwe sand Sand 84; Mp. MB

afrykanka, aprykanka ‘perliczka’: *Afrykanki takie siemieniutki, takie corne z biołem* Świątniki sand; *Aprykanki na miyso só barz dobre i chudziutki* ok Nowego Sącza SzewŚl 54; Mp. AC, MB

aftka ‘druciana zapinka; haftka’: *Spódnice zapino sie na aftki* Brudzewice opocz; Mp pn. RK

agacja ‘akacja’: Mp, Śl, Wp pd. MB

agromon ‘specjalista w dziedzinie agronomii; agronom’: Mp pd. MB

agzaminować ‘sprawdzać czyjeś wiadomości lub umiejętności; egzaminować’: Mp pn. MT

agzorta zob. **egzorta**

aj cwaj ‘szybko, migiem, zaraz’: *Stasiu, jyno niedługo tam sie bow, ino wrąc sie aj cwaj* Mszana Górna lim; Mp pd. MB

ajno zob. **a ino**

ajzyban, hajzyban ‘kolej żelazna’: *Włócykije, co hajzybanem ciągiem psyjizdajo* Pysznica niż RWF XX 402; Mp pd. MB

aksamitowy ‘zrobiony z aksamitu; aksamitny’: *Stroji sie jak nie wim co, znów sobie uszyła nowom sukinke aksamitowom* Domaniewek łącz PJPAN 33 s.13; Mp. MB

akt, acht weselny ‘ślub’: *Do aktu weselného gotowójs zebrana* [rym] Grębów tarnob AE XVIII 25; *Państwo młodzi uprasają na acht weselny* [rym] ok Krakowa Wójc II 61; Mp, Maz, Wp. JW

akuratnie, jakuratnie ‘istotnie, w rzeczywistości’: *Ano tak já wykarkulowál, ize to, co posiadáwa, nie musi być juz akuratnie naso* Targowisko boch ME II 191; *Oni sie robili pod mianém partyzajskim, a to nie byli jakuratnie partyzani, bo to byli złodzieje* Lipnica Mała n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 57; Mp pd. MB

akuraty 1. ‘będący w sam raz, odpowiedni, należyty’: *“O, ten płaszcz to je akuraty na ciebie* Siennica Różana kras; *Robota w dachu to je akuratno, jyno drzewo liche*

Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 14; Mp, Maz. 2. ‘o człowieku: odznaczający się pozytywnymi cechami charakteru (uczciwy, prawdomówny, punktualny itp.)’: *Akuratny taki, nie chce nicyjego, nie patrzy na drugiego krzywdy* Przedmość wiel; Mp, Śl, Maz, Wp, Kasz. MB

ala ‘okrzyk przywołujący kogoś, wzywający do czegoś’: *Ala w pole!* Borki Nizińskie miel PKJ II 56; Mp pd, Kasz. MB

alebo ‘albo’: *Trefi sie kie niekie jadliwy god na polanie i użre owce alebo cłowieka* ok Zakopanego ZborŚl 3; Mp pd-zach. MB

alegancki ‘wytworny, elegancki’: *Óżenił sie z nio, aleganckie wesele ródzina jij wyprawiła* Wiszniów hrub; Mp, Maz. JW

alegant ‘mężczyzna ubierający się wytwornie, gustownie; elegant’: *Z nigo taki alegant, ze jaz strach* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Maz. MT

alementarz ‘elementarz’: *Dáwni to sie kilkoró dzieci z jednygo alementárza ucyło* Samocice dąb-tar; Mp. MT

alestryka ‘prąd elektryczny, światło elektryczne’: *Pirwu w kuźni chłop musioł dymać miechem, tero dołący alestryką i koks sie poły* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch. MT, MB

aligancki ‘wytworny, w dobrym guście; elegancji’: *Chce mieć choć raz aligancki płaszcz* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch. MT, MB

alimentarz ‘elementarz’: *Mój wnuk podar alimentarz* Siennica Różana kras; Mp wsch i pn. MT, MB

ambona zob. **spaść z ambony, z kazanicy**

ambus ‘narzędzie szewskie służące do wykańczania obuwia’: *Ambusem rozlewa wosk po obcasach* Stary Sącz n-sąd; *Ambus, co brzezi karbowane robi, wybija* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. AC, MB

amerykany ‘wczesna odmiana ziemniaków’: *Nakopiem dziś amerykanów* Siennica Różana kras; Mp, Maz pd-wsch. AC, MB

ameryki, hameryki ‘wczesna odmiana ziemniaków’: *Ameryki so wceśne, wsadziwa je*

przy chołpie Radgoszcz dąb-tar; Takie cerwne zimaki to sie nazywają hameryki
Przewrotne rzesz; Mp, Maz. AC, MB

ancug ‘ubranie męskie; garnitur’: *Jasiu sie wygolił, oblek piękny ancug, ne i poszli do miasta na obiad* Niedzica n-tar [Spisz] JOp 56; Mp pd, Śl, Pom pd, Kasz. AC, MB

andrus ‘chuligan, łobuz, nicpoń’: *Andrus – baciarski miastowy* Hyżne rzesz; *Podchodzi do niego jakiś andrus miejski* Nielisz zam; *Juz ten andrus posed na jabka* Sierosławice konec; *Moze ji jakie andruse ukradły, pełno sie jik kręci po jarmaku* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 247; Mp, Maz. MT

andrzejki ‘zwyczajowy wieczór wróżb dotyczących głównie zamążpójścia w przeddzień lub w dzień wspomnienia świętego Andrzeja (29 lub 30 listopada)’: *To na Andrzeja było, no, na andrzejki* Huta chłm; *W andrzejki to sie przeliwo wosk* Brudzewice opocz; *Na andrzejki to lejo świce na wode ji z tego wróżo* Książnice Wielkie piń; Mp pn. MT

andulacja ‘fryzura – ondulacja’: *Nielannie ji w ty andulacji* Sierosławice konec; Mp, Maz pd, Kresy pn. MT

andwiet ‘adwent’: *Ćtery tygodnie andwietu* Wilków kiel; Mp. MB

angielka ‘choroba – krzywica’: *We wojne na angelke zachórowoł i te nogi mo teraz takij niy cołkiym* Lubatowa kroś; Mp. BG

angres, angrest ‘agrest’: *Wsadziłm latoś porę krzoków angrysu* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 17; *Angryst to juz nie drzewo, tylko krzew* Mała Wieś radomisz; Mp, Wp. AC, MB

anielista zob. **wanielista**

anklerz ‘mała izba w budynku, często służąca jako sypialnia’: *Dziecioki posły do an-*

klirza, w anklirzu sie sypiało Studzienice rad RŁTN XX 202–3; Mp pn. BG

aprendować ‘zważać na co, bać się’: *Diabli nie aprendują [...], szkaplerz zdjęć mu nakazują* ok Krakowa Krak IV 161; Mp. BG

aprykanka zob. **afrykanka**

arczy ‘kwiat – narcyz’: *Na wiosnę rosną arcyze* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AN

arkusierka ‘położna, akuszerka’: *Babka, a tero arkusierka* Przedmość wiel; Mp pn, Maz pd. MB

armonia ‘instrument muzyczny – harmonia’: *Groce na armoniji zagrali* Przedmość wiel; Mp, Maz wsch i pn, Wp. RK

aroplan zob. **auroplan**

asencja ‘wywar, wyciąg, ekstrakt – głównie z herbaty; esencja’: *Napietabyś sie moze kompotu, bo ni ma świeży asencji* Sierosławice konec; Mp, Maz. MT

aspoń ‘chociaż, przynajmniej’: *Kieś nie chciał pić, tak aspoń jedz* Głodówka [Orawa Śl]; pog Mp pd-zach i Śl pd. AC, MB

asystować ‘schlebiać komuś, nadsłuchiwać, czasem w oczekiwaniu osobistych korzyści’: *Co tak asystujes, co chces?* Stróżna gor; Mp. BG

atramentowy ołówek ‘ołówek kopiający („chemiczny”): *Musi przepisować drugi raz, bo nie wolno pisać atramentowym* “ołówkiem” Sierosławice konec; Mp. MT

auroplan, aroplan ‘samolot’: *Warcy coś, jakby auroplan leciół* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 15; *Aropliany bieleły z góry* Wilków kiel; Mp. MB

aż okropa ‘bardzo, ogromnie’: *Jo sie boje zimne wody aż* “okropa” Limanowskie; *Alem sie naszeł do tego Jasła, aż okropa* Żarnowiec kroś; Mp pd. MT

B

baba 1. ‘kobieta, mężatka’: *Takie było pranie, w przereblach, na lodzie, baby mar-zły Świątniki sand; oggw. 2.* ‘położna, akuszerka’: Mp, Śl, Kresy pd. **3.** ‘część składowa kołowrotka służąca do regulacji nacisku’: *Baba, co sie pokróco* [pokręca] Piekło konec; Mp pn, Maz. **4.** ‘daszek nad piecem’: Mp, Śl. **5.** ‘odmiana gruszek (owoc i drzewo)’: *I baby so, té duzé, takie wielgie, sóczyste, te bardzô dobre so gruszki* Czelatycy jaros; *Baby gruchy duze som* Woźniki sier; oggw. AC, MB

baba, babka ‘steżala warstwa na przegotowanym mleku; kożuszek’: Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. AN

babczyć ‘być położną, pomagać przy porodzie’: *Stara Strusicha trocha babczy, ale nikt tera nie chce babki, a kusierke* Sienica Różana kras; Mp. BG

babczyk ‘kobiciarz, babiarcz’: *“Ón to taki babcyk, zawdy jino za babami latá* Książnice Wielkie piń; Mp pn. BG

babica ‘kobieta pomagająca przy porodach; akuszerka’: *Piyrywj, dawnijy “umiyrały, nie było babice, u nás wołali pani baba a terá sie nazywá akusierka* Niedzica n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 124; Mp pd-zach. BG

babicha ‘dzika róża – krzew i owoc’: Mp pn. BG

babidupa ‘dzika róża – krzew i owoc’: Mp pn. BG

babie uszy 1. ‘grzyb – smardz’: Mp pn, Maz. **2.** ‘grzyb – piestrzenica kasztanowata’: *Babie usy są brązowe, rosna wele* [‘obok’] *pieńka na wiesnę* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. RK

babina ‘ze współczuciem o kobiecie’: *Szła ta babina w taki mróz tyli świat drogi!* Do-maniewek łącz PJPAN 33 s. 23; Mp, Maz, Wp; Kasz. BG

babizna ‘ziemia otrzymana w spadku po żonie lub matce’: *Gdy spadek jest po żonie, mąż oznacza go wyrazem „babizna”* Tar-

gowisko boch ME I 355; *Grunť spadły po ojcu zwał się „ojczyzná” a po matce „babizná”* Jedlnia kozien Rad I 243; Mp. BG

babka 1. ‘położna, akuszerka’: *Óna je juz grubo, trza bedzie zawołać do ni babkę* Poręby Majdańskie kolb; *Dawni podogrodzaki na miejscu, w chátpie sie rodziły. Nie bóto doktorów, babki pomagały* kobietóm ok Nowego Sącza SzewŚl 55; Mp, Maz, Wp. **2.** ‘żelazne kowadełko do klepania kosy’: *Piniek jes i wbito bobka w tyn piniek, tako żelazno, kwandrowo* [kwadratowa]. *Na tym sie kładzie kose i sie jom młotkim klepie* Woźniki sier; oggw. **3.** ‘zebraczka’: *Babki to spódnice mioły posarpane tak “od psów* Świątniki sand; Mp. **4.** ‘pękaty garnek z jednym lub dwoma uchami’: *Całą babkę mleka naraz zjem* Krzeszowice chrzan; Mp. AC, MB

babka zob. **baba**

Babki ‘grupa gwiazd zwana Plejadami’: *Babki, jes ik siedem cy dziewińć, Babki to najceści som w zimie* Lipnica Dolna boch PorJ 1958 s. 237; Mp, Maz, Wp pn, Pom pd. BG

bablać się ‘brudzić się, walać się’: *Nié bablej się w tym błocié, bo się nie dopiere* Bóbrka kroś; Mp wsch. BG

babracz 1. ‘człowiek wykonujący swoją pracę niezdarnie, nieumiejętnie, niedbale; partacz’: *To nie blachorz, ale babroc, tak mi pokrótł dach, ze mi sie wszyńdzie leje* Sękowa gor; Mp pd. **2.** ‘człowiek, który się często czymś brudzi’: *Babrac – taki, co się czymś babrze, np. dziecko* Samoci-ce dąb-tar; Mp. BG

babraczka ‘brudna lub powolna, źle wykonywana praca’: *Babracka – babranina; robota na polu, w lesie – podczas deszczu, niepogody; brudna robota w ogóle* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. BG

babrać 1. ‘brudzić, plamić’: *Po co tak babrzes podłogę? – gdy ktoś zabrudzi błotem podłogę Zaryte-Rabka n-tar; Babros po tym stole! (niszczy atramentem) Limanowskie; Mp pd, Śl pd. 2.* ‘pisać brzydko, niedbale; bazgrać, też pejoratywnie: pisać w ogóle’: *Babroł i babroł cosik na papirze Złatna żyw MiesPog 66; Mp pd, Śl pd. MT*

babrać się ‘grzebać w czymś, brudząc się’: *Jak sie w bajorze dzieci babrały! Hyżne rzesz; Cego mu nic nie gádás, jak widzis, ze sie babrze w błocie! Samocice dąb-tar; Mp, Śl pd. MT*

babrak 1. ‘człowiek wykonujący swoją pracę niezdarnie, nieumiejętnie, niedbale; par-tacz’: *Babrok z tyj baby, z tego chłopca Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach, Śl. 2.* ‘człowiek, który się często czymś brudzi’: *Babrok – człowiek grzebiący się w błocie, w mule Libiszów opocz RŁTN XX 208; Mp. BG*

babranina ‘praca, zwykle w polu, w czasie deszczu, przy której można się zamoczyć, pobrudzić’: *Tyla dyszczu naloto, mokro wszyńdzie, kopać zimnioki źle, to nie robota, jéno babranina Bóbrka kroś; Mp pd. BG*

babskie buty ‘buty z cholewami, skórzane lub sukienne’: *Ponieważ dłużej niż mężczyźni [kobiety] nosiły [...] cholewy szyte z boków, utarła się dla tego obuwia nazwa babskich butów Sandomierskie ASL V 7 s. 39; Mp. EP*

babskie lato ‘okres kilku lub kilkunastu ciepłych, pogodnych dni w jesieni ze snującą się po polach pajęczyną’: *Babskie lato to jes tak w październiku abo we wrześniu, to tak po łónkach, po trawie tako pajyncyna “obsiada Mała Wieś radomisz; oggw. WW*

babusia ‘matka ojca lub matki; babka, babcia’: *Babusiu, “opowiedz nom bojke Książnice Wielkie piń; Mp, Wp, Pom pd, Kasz. AC, MB*

Baby ‘grupa gwiazd zwana Plejadami’: *Baby to takie gwiozdky, jes ich ze siedem cy ile*

Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AC, MB

baca ‘doświadczony gospodarz, cieszący się zaufaniem innych i przez nich wybierany na jeden lub kilka sezonów do bycia zwierzchnikiem juhasów na hali’: *Na wiesne to [...] zganiajom ludzie “owce do bace Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 26; Mp pd. BG*

bacha; na bachę ‘na gapę, bez biletu’: *Choć ciąż tyle na bache pojedziecie Myślenickie; Mp pd. BG*

bacherzyna ‘pęcherz zwierzęcy lub ludzki’: *Moc jest w ty bacherzynie Woźniki sier; Mp pn. BG*

bachnąć 1. ‘uderzyć kogoś lub w coś’: *Jak bachneni tatuś we dźwi, to dźwi wypadły z “ocopa i wywałyły sie Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. 2.* ‘przewrócić się nagle, upaść, uderzyć sobą mocno’: *Bachnies w pioch, jak tam wleżies Chotel Czerwony piń; Mp. BG*

bachor, bachur zwykle pogard ‘dziecko, zwłaszcza nieślubne’: *Zbuchoł ji bachora Ostrowce bus; “Oj, mądry bachur, ciekawy Korczów bił; Mp, Śl, Maz, Wp. AC, MB*

baciar ‘o młodym człowieku: awanturnik, pijak, włóczęga, leń’: *Já jakem był chłopákiem, tom był strasny baciar, całemy-m nocamy przelaził i wszystko, com zarobił, tom przepiul Samocice dąb-tar; Mp pd. AC*

bacówka 1. ‘szałas pasterski na hali lub inna tego typu budowla, w której mieszka i gospodarzy baca w czasie wypasu owiec’: *E, chłopci-i, wycie co, trzeba by sie brać ku bacówce Kacwin n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 77; Mp pd-zach. 2.* ‘praca w charakterze bacy’: *Jak jes dobry rok, to baca zarobi cosí, a jak kiepski rok, to trza bedzie jesce dołoz-ić do bacówki Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 50; Mp pd-zach. BG*

baczyć ‘pamiętać’: *Jo jesce bocém, jak ociec robiel w homrak [“w hucie”] Zakopane ZborŚl 19; Mp, Maz, Wp, Pom pd. AC, MB*

badoń ‘bagno, grzęzawisko’: *Ani se fosy niy wykopiom, żeby woda ódyszła, wieczno badoń kóło chatupy* Lubatowa kroś; *Nie do rady “orać, bo po tych dyszczach zrobiła sie jedno badoń* Bóbrka kroś; Mp wsch. BG, AKS

badunia ‘bagno, grzęzawisko, kałuża’: *Może byś tu poza płot skręcił wózkem, bo tam taka badunia, trudno będzie wyciongnąć* Korczów bił; Mp wsch. BG

badyle zb ‘rośliny zagłuszające uprawiane rośliny użytkowe; chwasty’: *To badyle tam rośnie* Gołęb puław MAGP VII s. 122; Mp pn-wsch. AN

baga ‘tytoń lub osad w fajce z przepalonego tytoniu, używany do żucia’: *Telio w pipce бага; choć fto jesce zre, do pysku włoży to badzysko* Łapsze Niżne n-tar [Spisz]; Mp pd. AC

bagancie, bogańcze ‘buty ponad kostkę, sznurowane’: *Bose bogańce wzuła* Niedzica n-tar [Spisz]; Mp pd. AC, MB

bagnić się ‘o owcy, kozie: wydawać potomstwo’: *Mrażnica, co tam “owce zimowały ji bagniuły sie* Ochotnica Dolna n-tar PIJP IV 36; Mp pd, Wp. BG

bagnić ‘palma święcona w Niedzielę Palmową’: *Bata, którym bagnić w Niedzielę Palmową była związana, używają pasterze szczególnie przy pierwszym wypędzaniu bydła* Łużna gor Wisła XVII 156; Mp pd. AC

bagnięta ‘gałązki wierzby z baziami, święcone w Niedzielę Palmową’: *Bagniynta siy niesiy na poly we Wielgom Niedzieli i siy wstawio dó żyta* Lubatowa kroś; Mp pd. RK

bagno 1. ‘błoto’: *Bagno we fosie* Grobla boch RŁTN XX 210; Mp pd, Śl, Maz. 2. ‘wiecznie zielony, niski krzew, o białych kwiatach i skórzastych liściach wydzielających silną woń, mających właściwości lecznicze, często używanych jako środek przeciw molom odzieżowym’: *Bagno sprzedajom, w lesie rośnie na mokrym* Przedmość wiel; *Nase ciotke* [!]

przykładała se bagno na nogi i to ji pómogalo Sierosławice konec; *Chto jes dusny* [‘ma duszności’], *to mo bagno pić* Gołęb puław; *Bagno kładzie sie w smaty, żeby mole ne zjodały* Jawór opocz RŁTN XX 210; Mp, Śl pn, Maz, Wp pd, Kasz, Kresy. MT

bahro ‘część drewnianego obwodu koła umocowana na szprychach; dzwono’: *Sprychy narobiół i bahra nawyrzinał, no ji obłożył to koło, zrobiół* Frydman n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 49; Mp pd. AC, MB

baja I. 1. ‘rzecz zmyślona, nieprawdziwa, kłamstwo’: *To nieprawda, bája!* Żarnowiec kroś; *“Opowiadá takie báje, ze sie słuchać nie chce* Przędzel niż; Mp. 2. ‘gadula’: *Prawie w każdy wsi jes taki baja, co opowiada różne stare dzieja* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 24; Mp. 3. ‘plotkarz’: *Baja taki, na chatupy chodzi ji roznosi “o drugich* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. BG, MT

baja II. ‘rodzaj kurtki’: *Baja z sukna, s cornyj welny, na krótko zrobione, chodzielek w tym do skoły* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach. BG

bajać 1. ‘opowiadać o czymś’: *To wám bede bajać: dziś na jutro skrobało sie zimioki, rano sie wstało, do góra – sie płuce i gotuje sie śniodanie, zur i zimioki* Niepołomice boch JP XXXIV 113; Mp pd, Śl. 2. ‘opowiadać rzeczy zmyślone, nieprawdziwe, kłamstwa’: *Jak przydzie, bydzie bajiół byle gupstwa* Woźniki sier; *Na koniec jef ani nie wytrzymał i gadam mu tak trochę nawet i skretno. – Baja się wam, ta i baja!* Kieby tam były takie wielgie pieniądze, jak opowiadacie, to szelbyście sam i wzion if Łapsze Wyżne n-tar [Spisz] JOp 356; Mp, Śl, Wp pd i zach, Kasz. MT

bajak ‘człowiek opowiadający zmyślone, nieprawdopodobne historie’: *Bajok, co tak plecie od rzeczy* Niepołomice boch MPTL X 1 s. 218; *Idze, idze bajoku, godosz, az sie kurzy za tobom* Bronowice-Kraków; Mp pd. MT

bajczarz ‘plotkarz’: *Bajcárz – tu wysłuchá i polecí, naplecie* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. AC

bajczyć ‘opowiadać rzeczy niesprawdzone lub nieprawdziwe; plotkować’: *Stare baby, jak sie zejdom, to ino bojcom* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd**. RK

bajda ‘duży kawałek lub kromka chleba’: *“Ukrój bajde chleba* Siennica Różana kras; **Mp pn-wsch**. BG, AN

bajdak ‘ścięte drzewo po odrąbaniu gałęzi’: **Mp pn**. AN

bajdak, bejdak pogard ‘człowiek mało inteligentny, nierozgarnięty, głupi’: *Bajdok – godo gupio* Mszana Górna lim; *Bejdok – czasem ktoś jest taki, tak idzie, ani nie umie chodzić, ani nie umie mówić* Niepołomice boch MPTL X 1 s. 218; **Mp pd**. AC, MB

bajdka ‘wiadomość zmyślona, wyssana z palca, plotka’: *Jo sie bojdkami nie zajmuje, bo zaroz z tego złości som* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Ee, co mi tu “opowiadost takie bojdki* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd**. BG, RK

bajduła ‘człowiek lubiący dużo mówić, opowiadać rzeczy nieprawdopodobne, gaduła’: *E, to taká bajduła – nabajdurzy, a późni sie zapirá* Samocice dąb-tar; **Mp pn**. BG

bajdura ‘człowiek lubiący dużo mówić, opowiadać rzeczy nieprawdopodobne, gaduła’: *Bajduro, ino bajdurzys, wciąż durcys i durcys* Mszana Górna lim; **Mp**. AC

bajdyga ‘człowiek lubiący dużo mówić, opowiadać rzeczy nieprawdopodobne, gaduła’: *Bajdyga, bo “ón tak bądz co plecie* Miechocin tarnob; **Mp pd**. BG

bajdziarz ‘człowiek lubiący dużo mówić, opowiadać rzeczy nieprawdopodobne, gaduła’: *Bojdziarz plotki roznosi* Giełczew kras; **Mp pn-wsch**. BG

bajek; na bajku ‘na czworakach, mocno pochylonym’: *Jak było w dymny chołpie duża dymu, to chodziły na bajku, znacy ni-ziuteńko* Radgosz dąb-tar; **Mp pd**. BG

bajor ‘duża, niekiedy dość głęboka, błotnista kałuża’: *Potok Cárny w czasie większych upałów wysycha prawie i tylko w głębszych miejscach tworzą się wtedy bajory* Czarny Dunajec n-tar ME IX 22; **Mp**, Maz pn-wsch. MT

bajoro 1. ‘duża, niekiedy dość głęboka, błotnista kałuża, też błoto’: *Bajoro na drodze – błoto i woda* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Same bajora na drodze po ty burzy. Ani prześć Brzozów; Ale wóm drzysło bajora na nogi!* Hyżne rzesz; *Ale sie bajoro zrobiło na “oborze, ani przejsz* Samocice dąb-tar; **Mp. 2.** ‘błotnisty, grząski teren, niekiedy zarosły trawą, krzewami; bagno, mokradło, trzęsawisko’: *Wymurowali karcme na strasných bajorach, krzákach, co tam ciężko było wliż* Przebieczany krak ME I 68; **Mp**, Maz. MT

bajtlak ‘człowiek mówiący dużo i od rzeczy, plotący głupstwa’: **Mp pd**. BG

bajtlować ‘pochlebiać komuś dla osiągnięcia korzyści’: *Ón cie bajtluje jak mu sie podobá, a ty mu wierzys* Samocice dąb-tar; **Mp pd**. BG

bajukać ‘o dziecku: raczkować’: *Bajuka na ctyrech* Chrzastawa łas RŁTN XX 211; **Mp zach**. BG

bajura ‘duża, niekiedy dość głęboka, błotnista kałuża’: *Po tym dyscu porobiły sie na drodze takie bajury, ze przejsz ni móc* Sękowa gor; *W siéni taka bajura (po deszczu)* Korczów bił; *Bajura – coś gorszego od kałuży* Włodawa Mon 312; **Mp pd** i wsch, Kresy pd. MT

bajusy, bausy ‘bokobrody, czasem też wąsy’: *Kiedyz ten Jaś skończy [uczyć się w szkołach], dy już duży habelcok, już i bausy puszczają się mu pod nosem* Frydman n-tar [Spisz] JOp 51; **Mp pd**. AC, MB

bajzel ‘bałagan, nieporządek, nieład’: *U nich to bajzel ciyngiém w ty chołpie* Bóbrka kroś; **Mp**. BG

bakę szklić, świecić ‘pochlebstwami starać się zyskać czyjeś względy’: *Śklili baką – kłamelu mu* Mszana Górna lim; *Bo są ta-*

kie dzieci [...], co ojcom będą zeświadczać, śklić, świecić bakę, na kozdym stąpieniu im sie przychlebiać [...], pókil im ojcowie majątku nie zapisą ok Targowiska boch ME I 297; **Mp pd-zach.** MT

bakon ‘tytoń – roślina i produkt z jej liści używany do palenia’: *Posadź trocha bakonu, zda sie* Siennica Różana kras; *Wszystkiego próbował, teraz bakon kontraktuje* Bóbrka kroś; Mp wsch. BG, AKS

bakonisko ‘pole po tytoniu’: Mp pn-wsch. JW

bal I. 1. ‘gruba kłoda drzewa ociosana z kory i gałęzi; dyl’: *Tyn bal rznął pilorz, a nie maszyna. Tych bali nie rzła maszyna* Woźniki sier; Mp, Maz. **2.** ‘obrobiona kłoda o przekroju prostokątnym; belka’: *Z tego kłoda to by fest bole na chatuپی były* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 25; *Między te futryny (okien) wsuwał bale* Adamów ilż; Mp pn, Maz. **3.** ‘gruba deska (ponad 2 cale)’: *Taki kawolek bola* Stare Gałkowice p-tryb RŁTN XX 211; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. MT

bal II. ‘przyjęcie, gościna’: *Ale zawołali raz jich na tén bal, na krzciny* Jacnia zam; Mp pd-wsch. MT

balas, balasy ‘balustrada oddzielająca ołtarz od reszty kościoła’: *Balase som wele* [‘obok’] ontorza Witów p-tryb RŁTN XX 212; Mp. BG

balasa ‘sztacheta w płocie’: *Wyłomołem balase i jak zem go zdziałuł, to jino zaskaucoł* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. BG

balaski ‘sztachety w płocie’: *Stachety a balaski to jedno* Lgota Gawronna włosz; Mp. AC, MB

balasy zob. **balas**

baldach ‘baldachim noszony podczas procesji’: *Ni mo chto niś baldacha nad księdzem, bo Grudziń zachorował* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl, Maz, Pom, Kasz. BG

balijka ‘naczynie do zmywania; szaflik’: Mp pn-wsch, Maz, Kasz. BG

bałować się ‘bawić się, hulać’: *Nic nie robiom, jyno sie bolujóm* Sęków gor; Mp pd-wsch. BG

bałabaję ‘ziemniaki’: Mp pn-wsch. BG

bałaban ‘ziemniak’: pog Mp pn-wsch i Maz wsch, Pom pd. AC

bałabuchy ‘bułki wypiekane w domu’: *Bałabuchów-em napiękla, jydzie, świeże* Brzozów; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. AC, MB

bałachwasty ‘niedorzeczności, bajki’: *Bałachwasty plecie* ok Ropczyc dęb K I 41; Mp pd, Śl. AN

bałakać ‘mówić, rozmawiać, też mówić niezrozumiale, niemądrze’: *Cosi tam Józek bałakoł, alim za nic ni móg wyrózumiyć, “o có mu szło* Lubatowa kroś; **Mp pd-wsch,** Kresy pd. JR, AN

bałamać ‘wprowadzać kogoś w błąd’: Mp pd-zach, Śl, Wp. JR, AN

bałamut ‘plócienny, uszytniony worek do karmienia koni w zaprzęgu’: Mp pd-wsch, Kresy pd. AN

bałda ‘bryła, zbita masa czegoś’: *Nie dawej ji taki bołdy syra, bó ód razu nie zjy tylió* Lubatowa kroś; *Bołdy zymie* Hyżne rzesz; *Bołda to są włosy spaklepione* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch, Maz. JR, AN

bałoniasty ‘mający duże, wytrzeszczone oczy’: *Bałóniasty – nieprzyjemny w “ocach – jak mo duże “ocy* Wierzchowiska kraś; Mp. AN

bałonie ‘duże, wytrzeszczone oczy’: *W [...] ciemnych bałoniach [...] palił się ogień* Ocinek sand RŁTN V 182; **Mp.** AN

bałuchy ‘duże, wytrzeszczone oczy’: *Przewaliła bałuchy* Jasionka rzesz; Mp pd, Kresy pd. AN

bałuszki ‘astry’: *Bołuski-astry* Pysznica niż RWF XX 425; Mp pd-wsch. AN

bały ‘duże, wytrzeszczone oczy’: *Świci temi bálami jak wilk* Pustków dęb; Mp pd-wsch. JR

bałyk; na bałyku ‘na czworakach’: *“Un juz taki chory był, ze ni móg chodzić na nogi,*

ino tak na, na śterech nogach, na bałyku Książnice Wielkie piń JP XLVIII 362;
I tén ciémny łazi na bałyku Cianowice olk Cisz I 134; **Mp pn.** JR, MB

bałykować 1. ‘o dziecku uczącym się chodzić: raczkować’: *Stasiu już bałykuje po trochu* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 25; *A ty zarazo, co tak bałykujesz* Dąbrowna Poduchowna ilż; **Mp pn.** Maz pd. **2.** ‘próżnować’: *Bałykuje – próżniok je, nie chce robić* Gościeradów kraś RŁTN XX 214; **Mp pn-wsch.** JR, AN

bambuch ‘brzuch’: *Taki mi wielgi bambuch urós, ze az mi ciynzko* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd.** RK

bandoch ‘najemny robotnik rolny, wędrujący w poszukiwaniu pracy’: *Dawni bandochy róbili “u jasnygo pana, najmali sie* Siennica Różana kras; **Mp pn-wsch.** JR, AN

bandos ‘najemny robotnik rolny, wędrujący w poszukiwaniu pracy’: *Bandosy jechali we świat na roboty* Cedzyna kiel; **Mp pn.** JR, AN

bandoska ‘najemna robotnica rolna, wędrująca w poszukiwaniu pracy’: *Dziewcyny jak przyjechały do dworu, to mówili – bandoski* Mała Wieś radomisz; **Mp pn.** JR, AN

banduch ‘zupa z zielonych, dziko rosnących roślin’: **Mp pn.** AN

bandzioch 1. zwykle pogard lub żart ‘brzuch, zwłaszcza duży’: *Dobrze zre, to mu bandzioch rośnie* Sękowa gor; **Mp pd. 2.** ‘o człowieku z dużym brzuchem’: *Pamiętám go chłopákiem, to buł bandzioch, brzuch miał, jak przenajświętsze niecki* Zalasowa tarn ME I 250; **Mp pd.** JR, AN

bandziochy ‘wnętrznosci’: *“Owcą jak [wilk] zabiul [...], zezar, noprśódzi bajdziochy ś nie wypuściul* Łętowe lim ME XI 14; **Mp pd.** AN

bania 1. ‘gniazdo os, trzmieli, szerszeni’: *Ćmile są na tákach, mają banie* Poręby Majdańskie kolb; **Mp pd. 2.** ‘głębokie

miejsce w potoku’: *Bania – co zastawióm wode i sie kómpióm* Ochotnica Dolna n-tar; **Mp pd. 3.** ‘bardzo duże naczynie do przechowywania i transportu płynów; duża bańka’: *Bania na nafta* Ługów lub; *Złapoł bánia z octem* Baranów puław; *W baniach mliko wozó* Gołąb puław; **Mp, Śl pd. 4.** ‘gatunek dyni lub dynia w ogóle’: *Dynia nie jes duzá, a bania wielgá* Dąbrowa Poduchowna ilż; *Jes różnica: dynia jes wiynkszy tako “okrągło i żółto, a bania to jes podługowato i wiynkszy zielóno* Woźniki sier; *Bania a dynia to jest jedna racja* Ożarów lub; *Bania na łodydze rośnie* Wierchowiska kraś; *My to przeważnie sadziwa banie po burákach* Samocice dąb-tar; *Bani “ugotowałam* Gołąb puław; *Dostałam banie od Hanki, zrobie jóm na słodko* Brzozów; oggw. AN, MT

baniak 1. ‘garnek dawnego typu, zwykle duży, pękaty’: **a.** ‘żeliwny, w środku glazurowany, też obecnie używany duży garnek blaszany’: *Dzieci te zy szkoły wracajo, nó ni ma co jeść! To “oni do baniaka za-glóndajó* Wiszniów hrub; *Meter grochu musiałem w baniaku zawsze gótować* Jacnia zam; *Kapuste miyszali na weselie “ópatkóm. Takie banioki wielgie stoły i w nich miyszali* Blizne brzoz; *Nieładny-ś kupiła gárcek, taki baniák* Samocice dąb-tar; *Pomyje scydzom krowie do banioka, bo ni mom blasoka, a cebrzycków nie robią* Poręby Majdańskie kolb; **Mp, Kresy pd; b.** ‘gliniany, do przechowywania różnych produktów spożywczych’: *Banioki – gorcki takie skorupiane* Ługów lub; *Trza ci aż banioka na te mónke?* Blizne brzoz; **Mp pd i wsch. 2.** ‘bardzo duży gar blaszany z dwoma uchami, służący do gotowania bielizny podczas prania, też do przechowywania lub podgrzewania wody’: *Bedziymy jutro pranie robić, to trza przyniysz baniok ze strychu, bo bielizne i rynczniki trza bedzie wygotować* Brzozów; *W banioku grzoło sie wode, gotowa-*

to pranie Stróżna gor; *Na górze wielgi baniok bół i trza bóło dybać z tymi wiadrami* Blizne brzoż; **Mp pd. MT**

baniaty ‘pękaty, wypukły’: *Krowa sie “obzarła ji tako baniato, ze ledwie jidzie* Książnice Wielkie piń; **Mp, Śl. AN**

banior ‘głębokie miejsce lub wir w głębokiej wodzie’: *Bedzie sie dobrze norkować, bo duży banior* Kasinka Mała lim; **Mp pd. JR**

banować 1. ‘odczuwać żal, smutek, rozpacz, zwykle z powodu straty kogoś lub czegoś’: *Nic nie godos, jyno cegosi tak banujes i banujes* Sękowa gor; **Mp pd. 2.** ‘hałasować, tłuc się, hulać, broić, próżnować’: *Ten Wójtek to nie usieńdzie, jino banuje* Jodłowa jas; **Mp pd. JR**

bant 1. ‘belka poprzeczna łącząca krokwie dachu; rozpora’: *Do krokień związanych bontami przymocowane sąłaty* Borowa dęb ME VII 95; *Tero te stodoły duże som, a downi to malutkie takie stawiali, to pełno było tego żyta i siana po bonty* ok Kielc CyganKiel 310; *Bonty sie przybijo, żeby zmocniały kozły* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 46; oggw. **2.** ‘grzęda dla kur’: *Kury już wszystkie siedzóm na bóńcie? Brzozów; Idź ta pożyryj, cy kury już usiadły na bóntach, cy jesce nie, bo trza by stajnie zamknóć* Sękowa gor; **Mp pd, Kresy pd. JR, MB**

bantować 1. ‘hałasować, awanturować się’: *Stare pójychały, tó dzieci bantujom pó cały chatupiy* Lubatowa kroś; **Mp pd, Śl. 2.** ‘szukać czegoś bezładnie, szperać’: *Co tam telo bantujes, niceś nie włożył, a sukos* Limanowskie; **Mp pd, Śl. JR, AN**

banty ‘strych w stodole’: *Tatarkę to najłepiej kłaść na bántach, to wyschnie* Przedzel niż; **Mp wsch. MT**

bańdos ‘potrawa z gotowanych liści, najczęściej szczawiu, też lebiody, pokrzywy i innych, doprawiana mąką’: *Bańdás – dówni jedli – po polu rośnie, jak kapusta, takie rzesiste* Wzdół kiel; **Mp pn. JR, MB**

bańka 1. ‘rodzaj ozdoby na choinkę; bombka’: *Na choince wiso sie różne cacka, bajki, wisiorki, aniołki, no i cukierki* Książnice Wielkie piń; *Ale bańków na naszy chójince* Siennica Różana kraś; **Mp.**

2. ‘szklany pojemnik lampy naftowej’: *Lampa mo bańke na wlywanie nafty, do bańki sie zakrąco maszynkę* Poręby Majdańskie kolb; **Mp, Maz. JR, AN**

baraba ‘andrus, włóczęga, zabijaka’: *Ty barabo, ty gidzie* ok Żywca NowŚl 40; **Mp pd-zach. AN**

barabanista ‘ten, kto bije w bęben’: *Z tem bebnem sed i temi palkami tak wydają ładnie. Barabanista sie nazywał* Wzdół kiel RŁTN V 169; **Mp pn. AN**

barakan ‘tkanina lniano-bawełniana; barchan, flanela’: *Kup mi barakonu na spodnice* Samocice dąb-tar; **Mp pd-zach. AN**

baran ‘chmura, najczęściej deszczowa’: *Baron wysed, jak sie ich wincy nazgania, to moze i dys bydzie* Wyżyce boch PJPAN 57 s. 18; **Mp, Maz. AN**

baraniaty ‘wykonany z baraniego futra’: *Wy sed ten chłopiec z cápkó tako baraniato* Wielowieś tarnob MPKJ II 288; **Mp. AN**

baranica ‘owca’: *Barán i baranica* Samocice dąb-tar; *Baranica kótna, okociła sie* Kohnopnica lub; **Mp wsch. AN**

barchanka ‘spódnica’: *Kup mie tówaru na barchanke* Siennica Różana kras; **Mp. AN**

barchatki ‘bary’: *Wybynczał go po barchatkak* Kościelec-Chrzanów; *Łap go za barchatki* Limanowskie; **Mp pd. JR, AN**

barczyk ‘drażek, do którego się zaprzęga na postronkach konia’: *Do póbarka zakładajom barcyk* Przedmość wiel; **Mp pn-zach, Śl pn, Wp, Mp. JR, AN**

bardzeńko ekspr ‘bardzo’: *Była bardzeńko ładna* Józów lub Wisła XVII 96; **Mp wsch. AN**

bardzok ‘bardzo’: *Miał jedną wadę, że był bardzok pazerny i sknerowaty* Iwkowa

brzes-mp PGaw 15; *U Lorka to bardzok strosalo* [straszyło] Brzezna-Litacz n-sąd; Mp pd-wsch. JR, AN

bark, barki 'drag lub sztaba z hakami na dwa orczyki przy wozie i bronach; waga w zaprzęgu': *"Orcyki som przy barku* Woźniki sier; Mp pn-zach, Śl pn, Wp. JR

barlóg 1. 'zmierzwniona drobna słoma': *Barlóg – rozmajite śmieci ze słomy* Wąglczew sier; Mp, Śl pn, Maz, Wp, Kasz. **2.** 'śmiecie, nieporządek, bałagan': *Barłogi takie u ciebie az strach* Wilków kiel; Mp, Śl, Maz. JR, MB

barować się 'mocować się z kimś, baraszkować': *Przewracali sie sadzyniorze* ['ludzie sadzący ziemniaki'], *barowali sie po tym pyrcysku, żeby sie pyrki porodziły duze* Woźniki sier; Mp pn, Wp wsch. AN

barsznica 'szczaw': *Zbierają różne zioła i chwasty, jak np. baśnicę, przywrotek i inne* ok Tarnowa ME XI 279; Mp pd-wsch. AN

bartek zob. **srała bartek**

bartłomiejski 'wrzesień': Mp pd-zach. AN

baruś pieszcz 'baran': *Jaki ładny baruś sie pasie* Sporysz żyw; Mp pd-zach. AN

baryła 'bryła, gruda ziemi': *Jak sie "orze, to wrón pełno, chodzo pó polu między baryłami i róbaków szukajo* Zielone tom-lub PelcLub I s. 54; *Jak są baryły, to trza jych tłuc* Przędzel niż; *Ani mie roz nie trafiła tóm baryłóm* Hyżne rzesz; Mp. AN

barz 'bardzo': *Barz dobrze na ty służbiy miała, ani siy dó chałupy niy chciała wrócić* Lubatowa kroś; *W ostatki stare baby barz hipkajom* Jurgów n-tar [Spisz] PME I 6; Mp pd. JR, AN

barzo 'bardzo': *My barzo tyz biedni* Jurgów n-tar [Spisz] ME VI 134; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. JR

basałyga 'prózniać, człowiek nieporadny': *Taki sie zrobił z niego basałyga* ok Czcho-wa brzes-mp MPKJ VII 31; Mp pd-zach. AN

basąg 'wóz z wyplatanyimi bokami do przewożenia ludzi; wasąg, też same boki':

Nakładź słomy do połowy basąga, żeby ciepły było Pustków dęb; Mp pd-wsch. JW

basia 'owca, zwłaszcza młoda': *Młodo – basia, baśka, to taki skoduř, bo zezre zarcie kurom* Niegowa zaw; Mp pn, Maz. AN

basior 1. 'bat, bic': *Jak ci przyrzne tem basio-rem, to zobocys* Ostrowce bus; Mp. **2.** 'znak po uderzeniu batem': *Basior to jes taká grubá krycha* Samocice dąb-tar; Mp. JR, AN

basiorek, basiorka 'kwiatostan topoli lub brzozy; bazia, kotka': *Tympól mo basiórki* Dylów wiel RŁTN XX 220; Mp pn. AN

bask 'ozdobny rowek na wyrobie garncarskim': *Zdobina* ['ozdoba'] *taka nosi nazwę basku* Baranów puław MPTL XVIII 90; Mp wsch. AN

basować 'grać na basie': *Basy grubo tak grajom, to ino sie basuje nimi* Woźniki sier; Mp. AN

bastrąg 'coś grubego, kosmatego': *Mo żyły, jak bastrągi* Budzów radomsz RŁTN XX 220; Mp. AN

baszłyk, baśnik 'rodzaj ciepłego kaptura noszonego przez mężczyzn zimą': *Baszłyk [czapka] miała dwa końce długie jak u zopaski, wsadził na głowa, "okręcił i no-sił"* Jakubowice Końskie lub; Mp pn. AN

baśka 'klacz, kobyła': *Baśka zmynczoná, cały dziyj chodzi za pługiém* Bóbrka kroś; Mp. RK

baškiera, bazgiera 'męskie, długie okrycie wierzchnie': *Na siebie wdziewał czamar-kę, zwaną baškierą, z sukna czarnego lub ciemnognatowego, zapinaną na prze-dzie* Myślenice Ziemia XVII 46; Mp pd-zach. AN

baśnik zob. **baszłyk**

bat 'cienka, wijąca się łodyżka roślin pnących się': *Takie długie baty pusco* [o pędzie poziomki] Jodłówka tarn; Mp. AN

baterka 'kieszonkowa latarka elektryczna': *Cymno, ady weź baterke* Kościelec-Chrzanów; Mp. AN

bateryjka 'kieszonkowa latarka elektryczna': *Chłopoki sobie bateryjki pokupowały ji tero majom cym na muzyce świecić* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 29; Mp, Maz. AN

batog 1. 'bat do popędzania zwierząt': *Kiedys sie pletło batogi z kónopi* Giełczew kras; Mp, Maz, Pom pd, Kasz, Kresy. **2.** 'tłumok, brzemień': *Nabrała siano do batogu ji wziyna na plecy* ok Żywca NowŻyw 42; Mp pd-zach. AN

batorówka 'rodzaj męskiej czapki': Mp wsch. AN

batożek 'mały bat, bicz': *Bede jo ci stoł przy kóniach, dejze mi batożek* Iwonicz kroś PF XIV 121; Mp, Kasz. AN

batys 'delikatne płótno; batyst': *Downi każdo kobita kupowała troche batysu ji sama szyła, co było ji potrza* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 29; Mp. AN

batysowy 'zrobiony z batystu': *Maryśka [...] miała takie ładne batysowe chustecki* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 29; Mp. AN

bausy zob. **bajusy**

bawełnica 'spódnica bawełniana': *Spódnice pod suknią noszone były dawniej lekkie, najczęściej „bawełnice”* Siemianowice kęp ME VIII 17; Mp. AN

bawiać się 'bawić się': *Dziecioki sie lubiały bowiać w handlirzy* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 47; Mp. AN

bawić 'zabawiać, niańczyć dzieci': *Mama posła prac, a ja musą bawić* Mszana Dolna lim; Mp, Śl, Maz, Kasz. AN

bawidełko 'zabawka': *Bawidełek mu dać, to by sie jino bawił* Ostrowce bus; Mp. AN

bawidło 'zabawka': *Bawidła lá dzieci sie kupowało na „odpuście, abo ji na jarmaku* Przewrotne rzesz; Mp, Śl. AN

bazgiera zob. **baškiera**

baziak 'kwiatostan wierzby lub leszczyny': *Ludzie robili palmy z baziaków i wirzbów i śli do kościoła* Świątniki sand; Mp. AN

bażyć się nieos 'chcieć się czegoś, mieć ochotę': *Ale mi sie bazy napić młyka* Zaryte-Rabka n-tar; *Moze ci sie marcepanów bazy?* Kaszów krak; Mp pd. JR, AN

bączek 1. 'nieślubne dziecko': *Gdy mały jeszcze, to rowieśnicy nigdy inaczej nań nie wołają, jak bączek* Rudawa chrzan; *Oj, nie płac, dziewczyno, nie załamuj rącek, choć ja cię odjadę, ostanie ci bączek* [pśn] Rybna krak Krak I 486–7; Mp pd. **2.** 'część nadziemnego pędu cebuli': Mp. JR, MB

bączka, bączula 'nieślubne dziecko płci żeńskiej': Mp pd. AN

baź co 'cokolwiek': *Poniefertorzi to ta do téj skrzinki, jak nakupili baź co to se chowali i zapiérali przed złodziejami* Chochołów n-tar JP XL 41; Mp. AN

baź kiej 'kiedykolwiek': *Baź kiej mozes mi „oddać te piniondze, nie trza mi ik teraz* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

baź kto, chto 'kto baź, ktokolwiek': *Bóńdź kto przyjździe i chciałby rżóńdzić* Żarnowiec kroś; *Baź chto cie „ośkli* ['oszuca'] Ślemień żyw RamŚl 3; Mp pd. MB

baź zob. co nie baź

baź zob. kto, chto nie baź

bak 'gruby, nieużyteczny słup nasienny cebuli z główką kwiatową lub nasienną': *Schodzą się dziewczęta na zagony z cebulą gniotąc i łamiąc nać i baki* Mikulowice opat Wiśła V 40; Mp. AKS

bebech 1. 'brzuch': *Ta to mo bebech* Bóbrka kroś; *Kaldón i brzuch; tero mówiom i bebech* Świerż łow; Mp pn, Maz, Pom pd; Kasz. **2.** 'pierzyna': *Tak tarasisz po tym bebechu* Słomka lim; Mp pd, Wp. JW

bebechy 'trzewia, wnętrzności (zwłaszcza zwierzęcia)': *We śródku brzucha to bebechy* Wojsławice zaw; *U kónia nie ma flaków, ino bebechy* Jakubowice Końskie lub; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW

bebeszyć 'wyjmować wnętrzności z zabitego zwierzęcia; patroszyć': *Juz świnia zabito, teraz trza jo bebeszyć* Książnice Wielkie piń; Mp. AKS

beblak 'człowiek, który mówi niezrozumiale i prędko; pleciuga': *Biýda zrozumieć ta-kigo bebláka* Zagórze chrzan; Mp pd. AKS

bechnąć 1. ‘gwałtownie uderzyć, rzucić czymś’: *Bechnoł go na ziem* Jasionka rzesz MAGP III s. 115; Mp pd. **2.** ‘upaść’: *Bechnoł na siano* ok Przeworska Wiśła XII 719. **3.** ‘lunąć’: *Sie boi, ze dysc bechnie* Mszana Dolna lim; Mp pd. AN

becyrk ‘urząd powiatowy (na terenie dawnego zaboru austriackiego)’: *Skardzuł sie w becyrku na wójta* Ślemień żyw RamŚl 2; Mp pd. AKS

beczeć ‘płakać’: *Cego tak becys, nic ci sie przecie takiego nie stało* Sękowa gor; oggw. AKS

beczuszka ‘mała becзка’: *Bednorz robi becki, becuski* Przedmość wiel; Mp, Maz, Wp, Kasz. AKS

bedła ‘ogólna nazwa grzyba mniej wartościowego (czasem niejadalnego)’: *Bedła – tako gadziora* Porąbka żyw; Mp pd. AN

bedłka ‘huba – grzyb pasożytujący na drzewach’: *W leśsie na dębach cy na bukach tako bedka rośnie* Gołuchów bus PorJ 1957 s. 140; Mp, Śl pn, Wp pd. AKS

bednarka 1. ‘klepka w beczie i innych drewnianych naczyniach’: *Tak sie cebrzyk zesech, ze wszystkie bednarki sie porozwalały* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. **2.** ‘obręcz na beczie i innych naczyniach robionych z klepek’: *Na becce je bednarka drzewiano abo blasano* Giełczew kras; Mp wsch. AN

bedzie zob. **być**

bejdak zob. **bajdak**

bekać się ‘odbijać się’: *Po dzisiejszem “obiedzie” strasznie my sie beká* Samocice dąb-tar; Mp. AKS

bekas ‘piszczalka z kory wierzbowej, gęsiego pióra lub źdźbła zbożowego’: *Bekasa to sie tak robi, ze sie bierze gałązke wirzbowom ji sie zdymie z ty gałązki skóre, ji sie zrobi takom piszczolke, ji potym sie wybije dno we flaszcze, ji na szyjke sie nasadzo, żeby głośni to becało* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 31; Mp pn, Wp. AN, MB

beknąć ‘zapłacić za coś dużo, ponieść karę za poczynione nadużycia’: *Ón beknie, jak*

dójdó, ze tyła machlojków narobił Radgoszcz dąb-tar; Mp. AKS

bela, belka ‘słoma maszynowo sprasowana na polu’: *Słoma sprasowana idzie w bele* Sąsiadka zam PelcLub I s. 55; *Zbeluje, potem przyjadu po belki i juz* Kocudza bił PelcLub I s. 56; Mp pn-wsch. AN

belbas ‘o człowieku (często o dziecku) niezgrabnym, grubym’: Mp, Kresy pd. AKS

belczarz ‘cieśla’: *Powszechnie są oni nazywani cieśłami lub belcorzami* Niżańskie MPTL X 1 s. 15; Mp, Maz. AKS

belka zob. **bela**

belować ‘prasować (maszynowo) słomę’: *Słome po kombajnie trza belować [...] kiedyś wiązali w snopki, a teraz w bele* Żrebce zam PelcLub I s. 57; Mp pn-wsch. AN

belk ‘głębokie miejsce w rzece, często koło młyna, czasem wir wodny’: *Belk, gdzie woda stoi, jakby sie krążyła, krąży sie* Wąworków opat; Mp pn. AN

beło ‘głębokie miejsce w rzece, głęboka woda stojąca’: *Beło to jes taki globoki stow, co do niego woda ciece, sływo sie* Targanica wad; Mp pd. AN

bełtuch, bołtuch ‘zepsute jajko; zbuk’: *Zdybałam gniazdo w pókrzywie, alie sam bołtuch* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch. AN

bełtun, bołtun ‘zepsute jajko; zbuk’: *Bełtun – ni ma zarodku, staré jajko* Posadów tom-lub MAGP IV s. 58; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. AN, MB

bełty ‘męty, mieszanina, lura’: *Zostawiłyście my same bełty* Samocice dąb-tar; Mp. AKS

ber ‘roślina – chwast podobny do prosa, czasem gatunek prosa’: *Skąd sie w tem prosie tyle беру wzieno?* Samocice dąb-tar; Mp. AN

berdia ‘przezwiśko człowieka lub zwierzęcia (eufemizm zamiast bestia)’: *To berdyjá sie nie bedzie pasta* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 292; Mp pd. AKS

berek ‘bagno, błoto’: *Nie chodź do kościoła, bo dziś strasne bereka* Mszana Górna lim; Mp pd. AN

beretka 'beret': *Dzieluchy chodzą w beretkach, a tero to ji chłopoki* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 33; *Milicyja casem w beretkach* Wilków kiel; Mp. AKS, AN

berlacz 'but zimowy z sukna, filcu lub słomy, często wkładany na inne obuwie': Mp. AKS, AN

beskurcyja, beskuryja 'przezvisko, przekleństwo (eufemizm zamiast bestia)': *A to ci beskurcyjo jedno tyn chłopok, "obdar wszystkie gruski* Sękowa gor; *Ty beskurcyjo zatracéńsko, zaś potyroléś dudki na gorzołke* Zakopane ZborSł 13; Mp, Śl. AN, MB

beskurdyja 'przezvisko, przekleństwo (eufemizm zamiast bestia)': *Ty jucho jenna, cyganie, beskurdyjo!* Sopotnia Mała żyw ZarP 23; Mp pd. AKS

beskuryja zob. **beskurcyja**

besowy 'odnoszący się do bzu lub z niego zrobiony': *Besowe liście, ale bzowy kwiat* ok Bochni Zb I 38; Mp, Śl, Kasz. AKS

bestyja 1. 'o zwierzęciu': *Bestyjá znou nie kce jeś, ino wywála z koryta* ok Nowego Sącza SzewSł 71; Mp, Śl, Kasz. **2.** 'przekleństwo': Mp, Śl. JW

bestyjstwo 'pejoratywne określenie czegoś': *A to ci bestyjstwo, ktosi w nocy wszystkie kwiotki "obdar w "ogródku!* Sękowa gor; Mp pd. AKS

besztefranty 'figle, żarty': *Te pijanice "od Smula wycyniały przeróżne beštefranty* Nockowa dęb; Mp, Kasz, Kresy. AN

beton 'krąg betonowy służący do cembrowania studni': *Sąsiád má studnią na styry betany* Przewrotne rzesz; Mp. AN

betonijka 'roślina – bukwica lekarska': *Betonijko, wychodź, bo mię chłop chce bić!* Chełmek chrzan Kiel II 199; Mp. AN, MB

bez 1. 'przez': *Dziura béla telo ciasno, co bez nie lewdy sie przewlók* ok Zakopanego ZborSł 13; oggw. **2.** 'podczas': *Musieli siedzieć bez zime "o głodzie* Sucha Góra [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 81; oggw. **3.** 'z powodu': *Pan wyleciół [z pracy] bez wódke* Wierzbiga kraś; oggw. AN, MB

bez co 'dlaczego': *Bez co nie przyjechałéś du nosz z kobitom jino som?* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 34; Mp, Śl, Maz. AN

bez to 'dlatego, z tego powodu': *Pewnie będzie cosi kciół ode mnie i bez to taki dobry, grzeczny* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. AKS

bezera 'przezvisko człowieka brzydkiego, dziwaczego': *Mamo! A wyżeń ['wygoń'] zaś tę bezere w kosiuli, bo się bojem* Ząb n-tar Wrześ 4; Mp. AN, MB

bezrok; na bezrok 'na przyszły rok': *Jak jesce pozyje, to na bezrok póde na Kalwaryją* Ślemień żyw RamŚl 2; Mp, Śl. AN

bębełuszek 'dziecko, też nieślubne': Mp pn, Maz. AN

bęben 'niegrzeczne, dokuczliwe dziecko': *To beben, nie połozy sie spać, tylko łazi het po izbie* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp. AKS

bębenista 'człowiek grający na bębnie': *Był bebenista i wybijał na tym bebnie i dostawali kolede* Świątniki sand; Mp pn, Maz. AKS

bębniasta 'człowiek grający na bębnie': *Bębniasta gro na bębnie* Poręby Majdańskie kolb; Mp pn, Maz. AKS

bęch 'dziecko, też nieślubne': *Mały bech po- traфіlby wymiarkować, że pożytek z niej będzie* Ocinek sand RŁTN V 182; *Juz má jednego byncha ji teraz znouu hdziesi su- cyca cosi páłknyła* Dąbrowa rzesz; Mp. AKS

bęckać 'bić pięścią, zwłaszcza po plecach': Mp pd. AKS

bęčnać 'upaść, przewrócić się': *Jak sie kce spać, to nálepi se bęčnać na łózko* Więciórka myślen; Mp, Maz, Wp. JW

bęś 'dziecko nieślubne': *Wywonioł, ze dziewka miała bęsia* ok Zakopanego ZborSł 14; Mp pd. AN, MB

bgo, bgoł 'okrzyk przywołujący krowy, woły': Mp pn. AN

biadować 'narzekać, lamentować, skarżyć się': *Biadowała na zińcia* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 68; Mp. AKS

Biała Droga ‘Droga Mleczna’: Mp pd. AN
białas ‘człowiek o jasnych włosach; blondyn’: *Człowiek białas jest zakrawający na białego, blondyn* Krakowskie Krak IV 299; Mp, Śl. AKS
białasy ‘białawy’: *Gdy jaskółki gniazdo opuszczą, pozostawiają w nim kamyczek białasy* Łodygowice żyw ME VII 28; Mp pd-zach, Pom pd, Kasz. AN, MB
białe ziele ‘czosnek’: *Biołe zielé, czostek* Roztoki żyw; Mp pd. MT
białek ‘białko jajka’: Mp pn, Śl pn, Maz, Pom pd, Kasz. AN
białny ‘jasny, blady’: *Z kościoła wracali krzesnowie i wieźli z sobóm dziecioka w biołny podusecce* Klonowa sier LL VI 1–2 s. 60; Mp pn-zach, Maz pd i pn-zach, Wp wsch. AN, MB
białogrzbietka ‘krowa o białej sierści na grzbiecie’: *Nasza krówka je białogrzbietka* Siennica Różana kras; Mp wsch, Maz wsch. AN
biały 1. ‘lśniący, srebrzysty, srebrny’: *Dawano również, jako efekty dekoracyjne, kawałki szychu, przeważnie „przeplatanego” w kolorze „białym” (srebrnym) i „żółtym” (złotym)* Piotrkowskie ASL IV 3 s. 56; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. **2.** ‘blondyn’: *Jak chto mo biołe włosy, to sie mówi bioły* Książnice Wielkie piń; Mp. AKS
bicisko ‘rękojeść bata’: *Bat mo bicisko z łebkiem na cubku* Majdan kolb; Mp pd-wsch, Pom pd, Kasz. JW
bicykiel ‘rower’: *Jak dziamdar przyjechał na bic-iklu, to sie tak wszisc-i dziwowali, jak sie to dá rady na dwok kołak nie przewrócić* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 261; Mp pd, Śl, Maz pn, Kresy pd. AN, MB
bicz ‘sznur koralii’: *Stosownie do zamożności większa lub mniejsza ilość biczów siega aż do piersi* Stradom-Częstochowa Zb XVII 22–3; Mp. AKS
biczyczo ‘trzonek bata; biczysko’: *Leszczyne na bicycha sie brało* Niegowa zaw; Mp pn, Wp. AN
bić 1. ‘uderzać łodygi lnu w celu oddzielenia siemienia’: Mp, Maz, Kresy. **2.** ‘o opa-

dach atmosferycznych: padać’: *Będzie biło, żyń krowe pu domowi* Tyniec krak; Mp. **3.** ‘gnębić, dokuczać’: *Wielgá cho-roba kogoś bije* Lubomierz boch; Mp. AN
bić się ‘o klaczy: przejawiać popęd płciowy’: *Kobyła sie bije, trzeba jo bedzie stanowić* Dąbrowa rzesz; Mp, Śl, Maz. AN
bidła lm ‘w warsztacie tkackim: ruchoma drewniana rama służąca do przebijania wątku’: *Późni te płochie sie włoży w krosna, w te bidła i to jes osnowa* Woźniki sier; Mp, Maz, Pom pd. JR, MB
bie ‘partykuła rozpoczynająca wypowiedź’: *Jak wám sie ta powodzi? Bie tak ta* Mogilany krak; Mp pd. AN
bieda przysłów ‘trudno’: *Nieboscyk tatuś my mówiły: bida ci bedzie żyć, boś niewymowno* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl pd. AN
bieda, biedka ‘wózek na dwóch kołach’: *Póji-chał bidu, ni wozem ino bidu* Ulchówek tom-lub PelcLub II s. 45; *Biedki byli na dwóch kółkach* Orłów Drewniany kras PelcLub II s. 46; Mp pn, Maz. JW
biedować ‘skarżyć się, narzekać, żalić się’: *Biduje, ze ni mo piniyndzy, a piwsko to co dziyj kupuje* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Maz wsch, Kresy pn. RK
biedra ‘biodro’: *Krowa se zbiła “obie biedry* Lubomierz boch; Mp, Śl pn, Maz zach, Wp, Pom pd. JW
Biedrawa ‘nazwa krowy łaciatej’: Mp pd. AN
Biedroń ‘nazwa wołu łaciatego lub w cętki (różnej maści)’: Mp pd. AKS
Biedrula ‘nazwa krowy łaciatej’: Mp. AKS
biedzić 1. ‘żyć w niedostatku’: *Biedzi, bo pieniedzy ni má* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. **2.** ‘narzekać, biadolić’: *Siadła i bi-dzi, ze juz przykro słuchać* Samocice dąb-tar; Mp. AN
biel, bil 1. ‘tłuszcz ze świni, słonina’: *Piykno spyrka, sóm biyl* Sękowa gor; Mp. **2.** ‘grzyb – mleczaj chrząstka’: *Bil biołe mo mliko w sobie, gorzkie* Zembrzyce wad; Mp, Kresy pd. RK

bielas ‘człowiek o jasnych włosach i jasnych oczach’: *“Una cimno, a z takim bielasym sie “ożyńska Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 70; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK, MB*

Bielawa ‘nazwa krowy o białej sierści’: *Siwula przez las przesła, a Bielawa ni moze [w zagadce o serwatce i serze] Przebieczany krak ME IV 195; Mp. JW*

bieleńki ekspr ‘biały’: *Kura miała jynzyk bielynki Hyżne rzesz; Mp wsch, Maz pd-wsch. RK, MB*

bielić ‘o lnie: przygotowywać do dalszej obróbki przez działanie rosy i słońca’: *Bielo tak na ścierniach; raz słońce zaśwyci, raz desc, to sie tak bili Frycowa n-sąd; Mp pd. JW*

bielowaty ‘o drzewie: mające dużo bielu, tj. białej warstwy drewna pod korą’: *Bilowato deska to pryndko zgnije Woźniki sier; Mp pn. RK*

bierać częst ‘brać’: *Nie będą u mnie kapusty birać, niech se kupią becke i niech kładą kapuste Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. RK*

bijak ‘krótsza część cepa, którą uderza się zboże’: *Bijok to kij przy cepie, nim sie wali w zboże, przywiązany “on do dzirżoka Sól bił PelcLub I s. 58; oggw. AN*

bił zob. **biel**

biółtko ‘białko jajka’: *Dej biółtka osobno, potym pianie sie ubije Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl. RK*

bitka ‘bójka, awantura’: *Downi to strach było chodzić na zabawie, bo nie obeszło się bez bitki Bóbrka kroś; Mp. JW*

bitnik ‘człowiek skłonny do bójek’: *Z tego Franka to bitnik, jak “ón na zabawie, to bez bitki sie nie “obydzie Sękowa gor; Mp. RK*

bitny ‘skłonny do bójek, zapalczywy’: *Bitny i zoczepny tyn chłopok sąsiadów – jak se wódki wypije, bije i zaczepio na ulicy Niegowa zaw; Mp pn, Maz. RK*

blacha ‘część pługa służąca do odwracania i odkładania ziemi; odkładnica’: *Downi, jak beły pługi drewniane, to sie mówiło*

wiency blacha, teraz “odwalnica Wagano-wice miech; Do blachy przykrecony jes le-mies, “ón kraje, a blacha “odwalo Książ-nice Wielkie piń; Mp, Kresy pd. AN, MB

blak ‘niezaciennie miejsce, otwarta przestrzeń’: *Mp. RK*

blank: na blank ‘zupełnie, do cna’: *“Ograli mie dziś na blank Sękowa gor; Mp pd. RK*

blaszaczek ‘mały blaszany garnuszek’: *Kase “ugotujemy w tamtym blasocku Książnice Wielkie piń; Mp. RK*

blat ‘część warsztatu tkackiego: grzebień do przybijania wątku; płochą’: *Blat siedzi w lodzie Giełczew kras; Blat ze trzciny ro-biony, trzcinyowy Świątniki sand; Mp. AN*

blatfus, blatfusy ‘płaskostopie’: *Pliasko noga má to bliatfus Dąbrowa Poduchowna ilż; Blatfusy takie mo, chodzi jak kaczką, no-gami zawijo Brzozów; Mp wsch. MT, MB*

bląg ‘przegroda w stodole między klepi-skim i sąsiadkiem’: *Tyn bląg to mi tylko przeszkodzo, bo ni moze przeńś Woźniki sier; Mp pn, Wp, Pom pd. RK, MB*

blech ‘miejsce, na którym bieli się płótno’: *Przedły kobity, tkoce za warstatami utkały, wybielili na blechu i kosule my syli Świąt-niki sand; Mp pn, Śl, Maz, Kresy pn. RK*

blechować, blechuwać ‘bielić płótno, len’: *Gospodorz wsieje tego lnu na polu, potym go blechuje po młotce Zagnańsk kiel; Mp, Śl, Maz pd. RK*

bleszczyć się, bleszczyć się 1. ‘świecić się, błyszczeć’: *Ale ci sie “ocy cegosi błyscóm Sękowa gor; Mp, Śl. 2. ‘o lampie: świecić nikłym światłem’: Niech sie ta tylko błyscy i tak sie nic nie robi Samocice dąb-tar; Mp, Pom pd. RK*

blich, blych ‘miejsce, na którym bieli się płótno’: *Powiesić chusty na blychu Prze-wrotne rzesz; Mp. JW*

blichować ‘bielić płótno przez moczenie i su-szenie na słońcu’: *Blichuje sie płótno na trawie Gościeradów kraś; Mp. JW*

blin ‘placek ziemniaczany’: *Bliny sie lyzkom kładzie* [na patelnię] Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz, JW

bliski: po blisku ‘niedaleko’: *Pszczoly bierom sie do rójki, chwilecke siadajom po blisku swojego starego miejsca* Niegowa zaw; Mp, Śl. AN, MB

blondny ‘o włosach: jasne, blond’: *Siwym "ocom ładności dodajo blondne włosy* Pustków dęb; Mp. RK

bluzka ‘marynarka męska’: *Wdzijze se bluzke, jak jidzies na dwór, bo zimno* Książnice Wielkie piń; Mp pd, Kresy pd. RK

bluźnić ‘wulgarnie się wyrażać, kłąć’: *Jak wódke pijo, to bluźnio tak, paskudne słowa gádajo* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Śl. RK

blych zob. **blich**

bląnykać się ‘błąkać się, wałęsać się’: *Ty byś nic nie robiuł, tylko byś sie cały dziej bląnykoł* Samocice dąb-tar; Mp. JW

blawat, blawatek ‘roślina – chaber’: *Blawat na lykarstwo zbirały* Poręby Majdańskie kolb; *Blawat nojwyinyncy lubi w życiu rósć* Lubatowa kroś; *Blawaty so siwego koloru* Winiary sand; Mp. AN

blawatkowy ‘niebieski’: *Blawatkowo sukiynka* Bóbrka kroś; Mp. AN

blawy ‘o świetle: blade, przyćmione’: *Wcora był miesięczek blawy i dziś dysc idzie* Pysz-nica niż RWF XX 394; Mp. MB

błąd ‘brak orientacji co do miejsca, też istota mityczna wywołująca ten brak’: *Błąd siy gó chyciuł, co ledwo na ranó dó cha-lupy przyszoł* Lubatowa kroś; Mp wsch. RK

blona ‘tłuszcz zwierzęcy; sadło’: *Blóna je w świni na plecach, smaży sie blónie i od-leje smolec* Giełczew kras; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

blonie ‘łąka, pastwisko’: *Takie blónie, kawo-łek pola pośrodku wsi* Giełczew kras; *Na blóniu to tych kacyńców kwnie sporo* Wojciechów kraś; *Wyżej [“wygoń”] krowy na blonie* Samocice dąb-tar; Mp. AN, JW

bobber I. ‘zwierzę – bóbr’: *Bobry som tez we wodzie* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz pd-wsch. MT, JW

bobber II. ‘roślina – bób’: *Suchy bobber, twardy* Giełczew kras; *Dawni bobrów nagotowa-li* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Śl pn, Maz, Wp. JW

bobo ‘strach, straszdyłło’: *Mówi się do dzieci: nie chodź na pole, bo cie bobo zjy, siedź spokojnie, bo przyjdzie bobo, to cie zabie-re* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. RK

bobrowina ‘łodygi bobu’: *Bobrowina na lé-karstwo jak krowa choro* Stok puław; Mp pn, Maz pd-wsch. RK

bochenka ‘upieczony chleb; bochenek’: *Pier-sy taki z bochenki to skrajek* Wilków kiel; Mp, Maz, Wp. RK

boczni ‘znajdujący się z boku; boczny’: *Wioł boczni wiat* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Maz, Wp. JW

bocznoń ‘bocian’: *Bocón tyn nie robi zádnyj skody, nijakiyj. Ón chyta ziaby, gady* Si-helne [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 104; Mp pd, Śl. RK, MB

boczula ‘krowa mająca sierść w białe plamy’: *Graniasto, bocasto, bocula, jak mo grzbiet bioły* Konopnica lub; Mp. RK, MB

boczyć się ‘o bydle: patrzeć spode łba, przy-gotowując się do bodzenia’: *Krowa się boczy, chyba mié nie zbodzie* Żarnowiec kroś; Mp pd. RK

boćko ‘bocian’: *Ta sukiynczyna krótka, pójde jak boćko* Korczów bił; Mp pd i wsch, Kresy pd. AKS

bodziak, bodiak ‘chwast – oset’: *Czego "ona ni wrywa bodziaków z pszynicy* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch. AN

bogańcze zob. **bagancie**

boguwola ‘ptak – wilga’: *Boguwolá to má gniá-zdo, jakby na powrózku uwiązoł na gałęzi* Lgota Gawronna włosz; Mp pn-zach, Śl pn, Wp pd-wsch. RK

boić się ‘odczuwać strach, bać się’: *"Óna sie nie bedzie bojić* Rawa lubar; Mp wsch i pn, Maz, Wp wsch, Pom pd, Kasz. MT

boisko, bóisko ‘ubite miejsce w stodole; klepisko’: *Boisko ni moze być za miętkie, bo by sie nie dało mócić* Pustków dęb; *Przędzi tó młócili cepami na bójisku* Czelatyce jaros; **Mp**, Kresy pd. RK, MB

bojać się ‘odczuwać strach, bać się’: *Bojać sie. Ludzie bojajo sie strachów* Kocudza bił; **Mp** pd i wsch, Maz wsch. MT

bojący ‘bojaźliwy’: *Małe dziecko zawdy je bojące* ok Zakopanego ZborŚl 20; **Mp**, Maz, Wp, Pom pd. RK, MB

bojączka ‘człowiek bojaźliwy; tchórz’: *To taki bojóncka, “ón po cymku nigdzie nie pódzie* Sękowa gor; **Mp**. RK

bojowisko, bojewisko ‘miejsce w stodole, na którym się młóci zboże; klepisko’: *Bojowisko abo klepisko no to w stodole, to było ni z desek, ale to było “ulepione z gliny i potem tak jeszcze “ubite, “udeptane* Wierzchowiska kraś PelcLub I s. 59; *Rozłożyłam na posad na bojewisku* Okalina opat; **Mp** pn, Maz pd, Wp. AN, RK

bolak ‘wrzód, czyrak, krosta’: *Bolak sie przepuk i ropa wychodzi z niego* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**, Śl. JW

bolączka ‘wrzód, czyrak’: *Bolócka – jéno pod páchóm abo pod garlém* Grębów tarnob; **Mp**. RK

boleśnica ‘wrzód, czyrak’: *Miałem boleśnice na karku i teraz mám tam taká fose* Dąbrowa rzesz; **Mp** wsch. RK

bolewać, boliwać częst ‘boleć’: *Głowa mnie temy casamy wciąż byływá* Samocice dąb-tar; *Głowa boliwała* Izbiska miel **Mp**. RK, MB

bołtuch zob. **bełtuch**

bołtun zob. **bełtun**

bonda zob. **bunda**

bonować 1. ‘włóczyć się, hulać’: *Jak jam wyproł syna, to bez całą noc bonowoł* Przewrotne rzesz; **Mp**. **2.** ‘szperać, przetrząsać’: *Cóz tak bónujes po száfie?* Przędzel niż; **Mp**. RK

borciuch 1. ‘zwierzę – borsuk’: *Borciuch na zime to wchodzi gdzieś w nore ji tam przeżyje* Mała Wieś radomsz; **Mp** pn, Maz

pd, Wp pd-wsch. **2.** ‘o człowieku, zwłaszcza dziecku, brudnym’: *Jakie borciuchy zešta “oba (do małych chłopców)* Janków brzez; **Mp** pn-zach. MT, MB

borcuch ‘zwierzę – borsuk’: *Borcuch siedzi w jamie, a w zimie nie żywi sie, jino łapę śsie. Jak kto miał dusność, to sadło z borcucha brały na lykarstwo* Poręby Majdańskie kolb; *Tak rok [‘zeszłego roku’] to chto wi, cy já borcucha nie widziałem. Złapały borcucha nad Wisłą* Samocice dąb-tar; *Bywały lisy, borcuchy. A já siedze jak tén borcuch w leśsie, w jamie* Lgota Gawronna włosz; *“Umyjze sie, bo wygłodos jak borcuch* Książnice Wielkie piń; **Mp**, Maz pd-wsch. MT

borg ‘kredyt’: *Na bórg mu dała w sklepie – bez pieniędzy* Wilków kiel; oggw. JW

borowiczka ‘gatunek wódki: jałowcówka’: *“Odkiela gdowom “ostała, rado se ta na lankor [‘smutek, żal’] zydlícek jedyn i drugi borowicki postawij* Sopotnia Mała żyw ZarP 28; **Mp** pd, Śl pd. MT, MB

borowina ‘krzewinka i owoc’: **a.** ‘borówki bruszniczy’: **Mp** pn, Maz; **b.** ‘borówki czarnej, czyli czarnej jagody’: *Chodziła po boru, borowiny jadła, chciała być rumiana, jeszcze bardziej zbladła* [pśn] Górno kolb KotZn 222; **Mp** pd, Śl pd. MT, MB

borownik 1. ‘grzyb – borowik szlachetny, prawdziwek’: *Prowdziwki to są grzyby borowe abo borowniki, bo rosną na borze, w sosnowem lesie* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. **2.** ‘krzewinka borówki czarnej, czyli czarnej jagody’: *Bórówki, te co na borowniku rosnó, kwaśne* Suchowola zam JP XL 306; **Mp** pd. AN

borówka ‘borówka czarna, czyli czarna jagoda’: *Idź na borówki, bedziemy robić sok* Mszana Dolna lim; **Mp** pd, Śl pd, Kresy pd. MT, MB

borówniak ‘krzewinka borówki czarnej, czyli czarnej jagody’: *Ale porosło duzo borównioków po krzokak* Mszana Dolna lim; **Mp** pd. AN

borównik 'krzewinka borówki czarnej, czyli czarnej jagody': Mp pd. AN

borsuch 'borsuk': Mp pn, Maz wsch. MT

boruczyć 'wydawać niski, przeciągły głos':
a. 'o zwierzęciu: ryczeć': *Idź, poźrzyj dó stajniy, czego ta krowa tak bóruczy* Lubatowa kroś; Mp pd; b. 'o człowieku: mruzczeć, głośno płakać lub naśladować ryk zwierzęcia': *Tak borucala, jakby já chto zarzynál* Jasionka rzesz; Mp pd. MT

bosco 'z gołymi stopami; boso': *Bosco chodziei* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. MT, MB

boski 'chleb': *Tak-em se boskiego pojod* Hyżne rzesz; Mp pd. MT

boskiem 'boso': Mp pd-zach, Śl pd. AN

bosso 'z gołymi stopami; boso': *Stam całóm droge bosso* Brudzewice opocz; *Bosso trza zahulać* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. MT, MB

bosy; w bosu 'z gołymi stopami, boso': *Dzieci chodzo w bosu* Orawka n-tar [Orawa]; Mp pd. MT, MB

bożkać 'całować': *Bożkały ludzie downo chłyb, jak spod na zymie* Brzozów; Mp pd. MT

boża krówka 'biedronka': *Boża krówka ji mszyce* Siennica Różana kras; Mp pn, Maz, Kasz. JW

boży zob. **dar boży**

bożykać 'narzekać, lamentować': *Ni ma co bóżykać, przepadłó i siy niy wróci* Lubatowa kroś; Mp pd. MT

bóbr 'bób – cała roślina lub owoce': *Dzisiej na "obiód nagotuje bobru* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 41; Mp pn, Maz, Wp. AN

bóisko zob. **boisko**

bój zob. **mieć boja**

ból 'gościec, reumatyzm': *Rymatyz targo w nogach, w rynkach i to ból* Przedmość wiel; Mp. AN, MB

bór 1. 'las sosnowy': *Prowdziwki to są grzyby borowe abo borowniki, bo rosną na borze, w sosnowem lesie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl pn, Maz, Kasz pn. 2. 'las liściasty': *Po boru sie pasło, po zagajniku* Lisiewice łow; Mp. 3. 'roślina – wrzos': *Na*

dziadkowym "ugorze to przed hajntóm ["tamtą"] wojnóm bël jesce piykny las, a dzisiej po nim jyno bór "ostoł Kościelec-Chrzanów; pog Mp pd i Śl pd. 4. 'podmokła łąka, mokradło, bagno': *Bór to tako młaka* Korbielów żyw; Mp pd. MT, MB

bórg; na bórg 'na kredyt': *Na bórg mu dała w sklepie* Wilków kiel; oggw. RK

bóść 'o spożytej potrawie: gnieść, uciskać w żołądku': *Bodó mie kluski po brzuchu* Mszana Górna lim; Mp. AN

braciniec 'syn brata': Mp. MT

brać 'kopać w ziemi (studnię, dół, rów)': *Bierom ji bierom tom studnię i ni mogom na źródłó trafić. We czterech musieli tyn grób* brać Lubatowa kroś; Mp. MT

brać się 1. 'iść, udawać się gdzieś, wyruszać, podążać': *E, trza sie brać stelá* Lipnica Wielka n-tar [Orawa]; *Mysłó se, trzeba sie braj i jís do dómu* Korbielów żyw; Mp pd, Kasz. 2. 'szybko rosnać, dojrzewać': *Ta świniá sie bierze, roz dwa róśnie* Hyżne rzesz; Mp. MT, MB

brać zob. **mory biorą**

bradrura, bradura 'pojemnik z blachy wbudowany w piec kuchenny, służący do pieczenia ciasta, mięsa itp.; piekarnik': *Wyciągnij już tyn syronnik z bradrury, bo już sie piecze ponad godzine* Brzozów; *Schowałał zimnioki do bradury ji tak wystygły* Bóbrka kroś; Mp pd-wsch. MT, AN

braja 'papkowata, półpłynna potrawa': *"Odcydź te bandury ["ziemniaki"], bó wned braja z nich bedziy* Lubatowa kroś; Mp pd-wsch. MT

brajka 'rzadka potrawa z mąki rozmieszanej we wrzącej wodzie lub mleku': *Jak bedzies robić brajká i bedzies sypać mółká, ktosi drugi musi ci szybko fyrlać, zeby grudek nie bóło* ok Nowego Sącza SzewŚl 86; *Brajka lo ludzi to sie robiuło na mlyku, lo cieląt abo prosiąt to sie gotowało na wodzie* Stróżna gor; Mp pd. MT, MB

brakować 'dolegać': *Posła do znajchora, co "ón by powiedział, co mi tyz to brakuje* Bukowina n-tar ZNUJ 114 s. 263; Mp. AN

brama 1. ‘drzwi stodoły’: *Brama, brona to gadają na wrota do stodoły* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp wsch, Kresy pd.

2. ‘zrobiony z przyozdobionych drążków, zamknięty szlabanem, łuk nad drogą, którą jedzie (lub idzie) do kościoła orszak ślubny; pobiera się przy nim okup za przejazd (przejście)’: *Robią bramy grubemy lyteramy wypisane: Witamy pana młodygo i gości jigo* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd, Śl. MT, AN

brany ‘o człowieku lub zwierzęciu: silny, pracowity’: *Nie duże te skapiątka miał, ale były brane, takom skrzyniom kartofli wyciągły z kartofliska* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 49; Mp pn. AN

bratanek ‘brat stryjeczny lub brat cioteczny; kuzyn’: Mp pd-zach, Śl. MT

brataniec ‘brat stryjeczny lub brat cioteczny; kuzyn’: Mp pd-zach, Śl. MT

bratanka ‘cóрка brata; bratanica’: Mp pn, Maz. AN

bratczyk ‘członek bractwa kościelnego; pomocnik kościelny’: *Bratczyki szykują się do procesji* Siennica Różana kras; Mp wsch. AN

bratnal, bretnal ‘duży gwóźdź z dużym łebkiem’: *Tu trza wbić bratnála* Samocię dąb-tar; Mp. AN

bratowy, bratów ‘należący do brata’: *Bratów dóm* Chotel Czerwony piń; Mp, Pom pd, Kasz. AN

bratówka ‘żona brata; bratowa’: *Póno żona i bratówka to nie rodzina, “obie “obce ok* Nowego Sącza SzewŚl 87; Mp pd-zach, Śl. MT, MB

bratwa ‘nasmołowana nić konopna lub lniana; dratwa’: Mp pd, Śl. RK

brawek ‘samiec świni; wieprzek’: *Rázek był ze swagrym na przedáj z prosiyntami, hej. Tak sie mie pyta jedyn: „Có za tego brawka?”, a to była świnka, jacy ze miał taki pympek pod brzuchem jako brawek, hej* Rabczyce [Orawa Śl] ZNUJ 169 s. 274; Mp pd-zach, Śl pd. MB

brądzowy ‘o kolorze: brązowy’: *Chusty brądzowe były* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Bróndzowe ubranie* Hyżne rzesz; Mp, Wp. MT, MB

brązka ‘wąski pasek; prążek’: Mp pn, Maz, Pom pd. JW

brechać 1. ‘o psie: szczekać’: *Psy sie ulasiły i przestały brechać* Klimkówka sanoc NT I 101; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pn.

2. ‘kłamać’: *Nie brechałabyś już tylo, bo ji tak wszyscy wiem, jaki z ciebie matácz* Bóbrka kroś; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. MT, AN

bretnal zob. **bratnal**

brew ‘rzęsa’: *Dolno brew my sie podwinyla w “oko* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 50; Mp, Wp. MT, MB

brewider, brewiter ‘szczerze, prosto w oczy, dobitnie, stanowczo’: *Powiedział mu brewider wszystko* Słomka lim; *Brewiter powiadam* ok Radomia K I 118; Mp. MT, MB

brewidernie, brewiternie ‘otwarcie, wyrażenie, prosto w oczy’: *Brewidernie ci mówię, że nie kłamię. Wyobraź sobie, jak on może tak brewidernie kłamać* Dobra lim; Mp pd. MT

brewidnie, brewitnie ‘krótko, dobitnie’: *Jak nawet śmi tak brewidnie kłamać* Samocię dąb-tar; Mp. AN

brewiter zob. **brewider**

brewiternie zob. **brewidernie**

brewitnie zob. **brewidnie**

brezylia, bryzelia ‘barwnik do tkanin, skór, jajek itp’: Mp, Maz. AN

brężicha ‘spódnica wełniana’: pog Mp pn i Maz pd. JW

broda 1. ‘kłosy pozostawione na polu przez nieuważę kosiarzy’: *Co takie brody “ostawios za sobom* Jodłowa jas; *Została broda na polu* Tuchanie chłm PelcLub I s. 60; Mp wsch. **2.** ‘najszersza część kosi koło kosiska’: *Broda kosi przy kosisku* Kamień p-tryb RŁTN XX 254; Mp pn, Kasz. AN

broda zob. **kozia broda**

brodło ‘ruchomy dach na czterech słupach, pod którym składano zboże, słomę, siano itp.; bróg’: *Brodło to taki bróg, co dach sie na niem dało spuscać* Samocice dąb-tar; Mp, MT

brojza ‘soda oczyszczona’: *Zjydz brojzy, to cie nie bedzie pálić w brzuchu* Przędzel niż; Mp pd-wsch, MT, MB

bronet ‘mężczyzna o czarnych włosach’: Mp, Maz, MT

broniak ‘ząb, gwóźdź brony’: *Włócyłm “ugur, to dwa brónioki zginyły* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 54; Mp, Śl pd, AN

bronić (bez przeczenia) ‘nie pozwalać, zabraniać, zakazywać’: *Kierownicka młodem naucycielkom broniła, nie chciała ich puścić na muzykę* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, MT

bronik ‘żelazny ząb brony drewnianej’: *No wej gádám, ze trza było do tego nabić bróniki* Chyżne n-tar [Orawa] KąsŚl 42; Mp, Śl, Wp pd, MT

bronka ‘mniejsza, lżejsza brona używana po zasiewie’: *Po zasieniu to sie nojlepi nada- je letkimi brónkami wjechać ji powlic po dwa razy, abo nawet ji po razu* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 53; Mp pn, Maz, Wp, Kresy pn, AN

bronkować ‘bronować uprawianą ziemię mniejszymi, lekkimi bronami’: *Role sie bronkuje jak do ręcnego siwu* Janków brzez; Mp pn, Maz, MT

bronniak ‘ząb, gwóźdź brony’: *Drewniane brony dawni były, w drzewo sie wbijało ze- lazne bronnioki* Topolice opocz; Mp pn, MT

bronnik ‘ząb, gwóźdź brony’: *Zymby bróny – brónniki* Przedmość wiel; Mp, AN

bronny ‘należący do brony’: *Listewki brónné* Czelatycy jaros; Mp, MT

browa ‘brew’: pog Mp wsch i Kresów pd, pog Maz wsch i Kresów pn, MT

brożek ‘ruchomy daszek na czterech słupach, pod którym składano zboże, słomę, siano itp.; mały bróg’: *Chwaluleś sie, Jasiu, że masz dużo koni, Zażrałam do stajnie,*

mysza mysze goni. Chwaluleś sie, Jasiu, że masz brożek owsa, Szkoda ty Kasieńki, co za ciebie poszła [pśn] Zalesie rzesz ME X 106; Mp pd-wsch, Maz, MT, MB

brożyna ‘jeden z czterech słupów, na których wspiera się dach brogu’: *W brogu to som ćtery takie brożyny ji dach na nich* Mała Wieś radomsz; Mp, Maz, MT

bródka zob. **kozia bródka**

bróg 1. ‘ruchomy daszek na czterech słupach, pod którym składano zboże, słomę, siano itp.’: Mp, Maz. **2.** ‘szopa lub przybudówka przy stodole najczęściej na siano lub słomę’: *Wcheneli siano do brogu* ok Żywca NowŻyw 50; Mp pd, AN

brucak, burcak ‘worek lub torba płócienna’: **a.** ‘chlebak’: Mp pd; **b.** ‘plecak’: *Do szko- ły w brucokach chodziły (z workami ściąg- niętymi sznurkiem)* Hyżne rzesz; Mp pd, MT

bruclik ‘część dawnego stroju męskiego: zwykle rodzaj kamizelki z sukna, sięga- jącej poza biodra’: Mp pd, Śl pd, MT

brudaki ‘brudna bielizna przeznaczona do prania’: *Weź w te wszyckie kosze bruda- ków, idź do wody, upierz* Żabno kras Wi- śła IX 395; Mp pn-wsch, AN

brudny chleb ‘chleb z ciemnej, grubo mielo- nej, gorzej czyszczonej mąki’: Mp pn, AT

brukwa ‘roślina – brukiew’: Mp pn-wsch, Maz pd-wsch, AN

brukwia ‘roślina – brukiew’: *“U nas sie bru- kwia ni “udaje* Siennica Różana kras; Mp, Pom pd, Kresy, MT

brus 1. ‘kamień w kształcie walca służący do ostrzenia metalowych części narzędzi’: *Pámíytóm, stoł dawni przy cháłpie brus, noze sie na niąm “ostrzóło* ok Nowego Sącza SzewŚl 89; Mp, Śl. **2.** ‘bryła sera w kształcie walca’: Mp pd, AN, JW

brusek 1. ‘kamień w kształcie walca służący do ostrzenia metalowych części narzę- dzi’: *Brusek – na niom ostrzy sie siekiyro* Grzechynia wad; Mp, Śl. **2.** ‘bryła sera w kształcie walca’: Mp pd, AN, JW

brusić ‘ostrzyć’: *Słyrp bez zymbów to kosiok, to go “oselkom brusili* Niegowa zaw; Mp, Śl. JW

bruszenie ‘ostrzenie narzędzi’: *Przychodzili i z pilami do bruseńi* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 144; Mp pd, Śl pd. AN

brusznice, bruśnice ‘borówki brusznice’: Mp pd, Maz. JW

bruzna ‘podłużne zagłębienie w ziemi; bruzda’: Mp pn-wsch, Maz pd-wsch, Kresy pn. AN

bruździć 1. ‘robić bruzdy orząc’: Mp, Maz. **2.** ‘przeszkadzać’: *Jak sie miały podzielić tym majątkim, to jim tak Wacek bruździł, to sie jim nie chciół podpisać, to jinnych buntował* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 54; Mp. AN

bruźni, bruźny ‘o koniu: chodzący z prawej strony zaprzęgu’: [Koń] *bruźny – na bruździe* Łączna kiel; Mp pn-zach; Wp pd-zach. AN

brwa 1. ‘brew’: Mp, Maz, Kasz, Kresy pd. **2.** ‘rzęsa’: *Brwa je nad okiem i na powiece* Giełczew kras; Mp wsch. MT

brwia 1. ‘brew’: oggw. **2.** ‘rzęsa’: *Coś w oko zawini si, górna brwia* Wiszniów hrub; Mp, Śl, Wp, Kasz. **3.** ‘powieka’: Mp pn, Śl pd, Wp pn-zach. MT

bryczny ‘brykający, skaczący, żwawy’: *Da-liście mi takie bryczne krowy* Wojciechów kraś; Mp. AN

brydź ‘ktoś bardzo brzydki; brzydal’: *Tako brydź! Paskuda, brydź (z odrazą)* Lubatowa kroś; Mp pd. EP

bryja ‘papkowata, gęsta, najczęściej mączna potrawa’: *Józek zjad gárcek klusek, miske bryje, jesce wyje* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 194; Mp pd, Śl. AN

bryjka ‘papkowata, gęsta, najczęściej mączna potrawa’: *Bryjka na wodzie z mąki i zimnioków* Mszana Dolna lim; Mp pd. AN

brykać się ‘głównie o zwierzętach: zachowywać się niespokojnie, podskakiwać, wierzgać’: *Kón brykał sie* Wzdół kiel RLTN XX 258; Mp. AN

bryknać ‘uciec’: *Wójték bryknół do Amaryki* Żarnowiec kroś; Mp. AN

bryndza 1. ‘ser wyrabiany zwykle przez górali z owczego mleka’: *Bryjdzé robi sie z “owczego syra, sie soli, wyrobio, wygniato, kładzie sie do kamiynioka, abo do dziyzki* drzewianej Zaryte-Rabka n-tar; Mp.

2. ‘bieda, nędza’: *Ale u nich bryndza, az piscy, juz jeś ni majo co* Książnice Wielkie piń; Mp. AN

bryzelia zob. **brezylia**

bryznąć ‘rzucić, uderzyć’: *Jak ten diabeł zla-pał to drzewu jak bryznął w to oknu* Józe-fówka tom-lub; Mp. AN

bryzować (się) ‘zdobić coś, stroić (się)’: *Bryzo-wane buty lub kierpce* Mszana Górna lim; *Powiadają ludzie, ze ja bryzowana* [pśn] ok Sławkowa olk Zb X 263; Mp. AN

bryździć się ‘świtać, rozjaśniać się’: Mp. AN

brzdęceć, brzdęczyć 1. ‘wydawać ton, dźwięczeć’: Mp. **2.** ‘zrzędzić, marudzić’: Mp. AN

brzechać ‘o psie: szczekać’: *“On na kury brze-sze inacy, na ludzi inacy* Korczów bił; Mp pn-wsch, Maz wsch. AN

brzechtąć się ‘chlapać się, bawić się w wodzie, błocie’: *Naloły sobie [dzieci] do dry-busa wody ji dopiro sie tak tam brzechtaly* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 66; Mp pn. AN

brzeg 1. ‘pierwsza kromka odcięta z bochenka chleba’: *Nie doj mi brzygu, bo ni móm zymbów* Giełczew kras; Mp pn-wsch. **2.** ‘zbocze góry lub pagórka’: *W brzegak bónkry niámieckie do dziś stojó* ok Nowego Sącza SzewŚl 91; Mp pd, Śl. AN

brzemiączko ‘ładunek, ciężar dźwigany, zwłaszcza na plecach’: *Przyniesłam dwa brzemiocka chwostu* Ostrowce bus; Mp, Śl. AN

brzeza ‘brzoza’: *Z brzezy robi sie mietły* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. AN

brzezak, brzozak ‘grzyb jadalny (różne gatunki)’: *W brzezinié nojwyjncy rosnóm brzezoki* Dankowice kłob; Mp, Śl, Maz. AN

brzezawa ‘krowa czarna lub czerwona w białe łaty’: Mp pd. AN

brzezia 'brzoza': *W brzezi jestaj dużo soku* Suchowola zam JP XL 306; Mp pd. AN

brzeziasty, brzeziaty 'o maści bydła: czerwono-biała lub czarno-biała z jasnym pasem wzdłuż grzbietu': *Brzeziato krowa, brzeziaty buhaj* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd.** AN

brzezica 'brzoza': *Na brzezicy latoróżgi* Wilków kiel; Mp pn. AN

brzezina 1. 'brzoza': *Jak robi sie dziure w brzezynie, to z ni woda leci* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. **2.** 'cięte gałęzie brzozy': *Z brzeziny to sie dobre mietły robi* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. AN

brzezula 'krowa czarna lub czerwona w białe łaty': Mp pd. AN

brzeżek zdr **1.** 'pierwsza kromka odcięta z bochenka chleba': Mp wsch, Maz. **2.** 'zbocze góry lub pagórka': *Tam wyjedzie, bo tam malutki brzeżek* Hyżne rzesz; *Brzyzek mniejsy niz grojń, grojń "okrągły* Niedźwiedź lim; **Mp pd.** AN

brzęk 'człowiek z niewyraźną wymową, stale gderający': *Idze ty idź, starego brzęka bedzies posuchał* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 290; Mp pd. AN

brzostynek 'jeden z dwu pierścieni opasujących z obu stron piastę koła wozu tuż obok nasady szprych': Mp pd. EP

brzozak zob. **brzezak**

brzuchala rodz m 'człowiek o dużym brzuchu; grubas': *Z Antka to taki brzuchala* Brudzewice opocz; Mp pn. EP

brzusiec 1. 'łydka': *Miała piykne brzúsce na nogak* ok Żywca NowŻyw 52; Mp, Maz. **2.** 'większa poprzeczka, po której się przesuwa płótno na wałek w warsztacie tkackim': Mp. EP

brzuszcz 'łydka': *Tu jes brzusc, tu kostki i pinta* Woźniki sier; *W brzusca mie kój* [koń] *kopnół* ok Nowego Sącza SzewŚl 91; Mp pd i zach, Maz pd. EP

brzuscze 'łydka': *W brzuscie "ugryz go pies. Noga pod nim była fest, te brzusca takie grube* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 67; Mp pn-zach. EP

brzuszczo 'łydka': *Mo takie cinkie brzusca* Brudzewice opocz; Mp zach. EP

brzuszek 1. 'łydka': Mp, Wp pd. **2.** 'wypukła, końcowa część palca; opuszka': *Whił sie jěj "oset między paznokiec a brzusek palca* Miętne tarnob; Mp, Wp. WW, MB

brzydak 'człowiek brzydki, brudny lub postępujący niewłaściwie': *Taki brzydok z niego* Sporysz żyw; *Idzies ty brzydaku z tego błota cy nie?* Samocicie dąb-tar; Mp, Śl. WW, MB

brzydastwo 'coś brzydkiego': *Takigo brzydastwa przecie nie kupuj!* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 67; Mp. EP

brzydko 'o zjawiskach ocenianych ujemnie: bardzo, mocno, w wysokim stopniu': *Brzydko Nowrota pobiły* Hyżne rzesz; Mp pd. EP

brzydliwy 'łatwo się brzydzący': *Jo taki akur rat brzydliwy to nie jezdym, ale tego bym nie jod* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 67; Mp. WW, JW

brzydnica 'padaczka, epilepsja': *Na wielką chorobę (brzydnicę) dobrze jest wziąć szpilkę [...] i wbić choremu za paznokieć* Masłów kiel Zb III 48; Mp. EP

brzydula 'przezvisko dziewczyny lub kobiety niechłujnej, nieporządnej, też źle się prowadzącej': *Mówią brzydulo dziewczynce, która się zabrała w błocie* Mszana Górna lim; Mp pd. EP

buba dziec lub ekspr 'krowa': *Pogłoskoj bube, dziecinko* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. RK

buch zob. **zrobić buch**

buchać 1. 'bić, uderzać, stukać': *Potém tén starejsi bucha na dźwyrze, a pyta otworzyć* Sucha Góra [Orawa Śl]; **Mp**, Maz, Wp pd. **2.** ekspr 'jeść': *A jidźze do gorka, weź se zociyrki i buchoj ile wlezie* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. WW, MB

buchnąć 'ukraść': *Ónygó sie trza wystrzygać, bo tak lubi co buchnąć* Samocice dąb-tar; **Mp.** EP

buchta 1. 'bułka z jasnej pszennej mąki': *Bułka to ino w sklepie jest bułka, a my ino buchty piekamy* Tyniec krak; Mp pd.

2. 'ciasto drożdżowe': *Babka: to nazywali niegdzie buchta* Orawka n-tar [Orawa]; Mp pd. EP
- buciorka** 'onuca': *Ino wzięńś buciárke wyjónć, choćby nawet pójncoche i te krowe cy kónia wytrzyć, to przestaje* [działać urzeczenie] Lgota Gawronna włosz; Mp zach. WW, MB
- bucnąć** 'uderzyć, szturchnąć głową, rogami': *Pocekoj, jak cie bucnie, bo to złe krowisko* Chotel Czerwony piń; Mp. WW
- bucowaty** 'zarozumiały, nadęty, samolubny': *To taki bucowaty chłop z tego Bronka* Bóbrka kroś; Mp. EP
- buczak I.** 'kij': *Nie patyckiy, ale bucokiy mu dać, zeby na drugi roz se popamiyntoł* Sękowa gor; Mp pd-wsch. WW
- buczak II.** 'dawna moneta miedziana o wartości 4 centów austriackich': *Wziąłem bucáka i kupiulem se kapciusek* Zalasowa tarn ME I 258; Mp pd. WW, MB
- buczeć** 'głośno płakać': *Nie buc, bo sie bedum dzieci z ciebie śmioły* Trzebina opocz; Mp, Maz, Pom pd. EP
- buczek** 'beksa, płaksa (zwykle o dziecku)': Mp pd-zach. EP
- bucznieć** 'butwieć, gnić': *Drzewo bucznie* Zaręte-Rabka n-tar; Mp pd. WW, MB
- buczny** 'butny, hardy': *Coś dzisiok taki buchny?* Sękowa gor; Mp pd. WW
- buczyna 1.** 'buk': *U nos w lasach mało rośnie bucyny* Brudzewice opocz; Mp zach.
2. 'gałęzie i liście buku': *Bucyna to kupa gałęzi buka* Książnice Wielkie piń; Mp zach. EP
- budnik** 'budzik': *Nastow budnik na cwortóm* Brudzewice opocz; Mp, Maz. WW, MB
- budować się** 'o wrzodzie: tworzyć się, formować się, powstawać': *Wyrzuci sie krostka i buduje sie coraz wyynkszá i robi sie wrzód* Lgota Gawronna włosz; Mp zach. EP
- budowarek** 'przybudówka przy domu; ganek': *Cheba by w blachy wzion i tam na budowarek wyniós* [śliwki, żeby się uszyły] Korczów bił; Mp wsch. WW
- budownik** 'człowiek zajmujący się budową domów': *Somsiod je wygadlywsy, bo jigo "ociet był budownikiem* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW
- budziarz 1.** 'biedny gospodarz, mający tylko dom i ewentualnie kawałek ziemi koło domu': Mp pd-wsch. 2. 'chłop bezrolny, mieszkający kątem; komornik': *Komornicy dworscy, tzw. budziarze [...]. Przy dworze stało do dziesięciu lepienek, „bud”, które zarządca wydzierzał w rodzinom nie posiadającym własnego domu* Brzezna-Litacz n-sąd EP VIII 177; Mp pd-wsch. EP
- bugaj** 'las liściasty': Mp. WW
- buć się** 'bujnie rosnąć': *Buji sie, bujno rośnie, góni do góry* Wierzbica kraś; Mp pn. WW
- bujacz** 'kłamca, łgarz': *Z nigo dobry bujac, ciezko sie prawdy "od nigo dowiedzieć* Samocice dąb-tar; Mp. EP
- bujaczek** 'młody byk, byczek': *Pięciu parobków stoi, trzymają bujaczka na linach* Józów lub NT I 106; Mp pd i pn-wsch. EP
- bujaczka 1.** 'kołyska z płachty zawieszana na żerdziach': pog Mp i Maz. 2. 'huśtawka': Mp pn, Maz. WW
- bujak** 'niekastrowany samiec krowy; byk': *Piytnás kasków było statku, "osym krow, bujaka tyz miał* Pogóra [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 48; Mp pd i wsch, Maz wsch. EP
- bujar** 'niekastrowany samiec krowy; byk': *Ale wielgi bujar* Stok puław; Mp pn-wsch. EP
- bujno** 'bujnie': *"Orzech włoski silnie bujno rośnie* Aleksandrówka bił; Mp, Maz pd-wsch. EP
- buk 1.** 'gruby kij (nie tylko bukowy)': *Wziął takiego doś srogiego buka i go zdzieleł bez plecy, jaze zadudniało* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Uwożaj, bo jak chyce buka!* Hyżne rzesz; Mp pd, Kresy pd. 2. 'uderzenie, raz': *Trza mu dać pore buków, to sie zaroz uspokoí* Sękowa gor; Mp pd. RK, EP

bukać się ‘o zwierzętach: przejawiać popęd płciowy’: *“Owca nom sie buko* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 58; Mp, Maz. WW, MB

bukiet ‘pompon przy sukmanie lub bacie’: *Bat mo bicisko z łebkiem na cupku, na tan łebek przywiązują bukiet czerwony* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. WW

bukietnik ‘wazon na kwiaty’: Mp wsch. WW

bukiew, bukvia ‘owoc buka’: *Bukiew jak tartarka, ino mo trzy kanty* Niegowa zaw; Mp, Śl. WW

buks ‘żelazna tuleja w piaście koła wozu’: *Buksy nastały, kie “ośki beły zelazne* Wilków kiel; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. JW

bukwia zob. **bukiew**

bukwiak ‘rodzaj sita o grubych okach (np. do plew)’: *Bukwiok, to kiedyś przesiwali bucyna* Wierzchowiska kraś; Mp pn-wsch. AN

bulceź ‘bulgotać’: *Woda bulcy w rurak, abo jak sie dó ni rurkóm dmuchó* Sękowa gor; Mp pd. WW

bulka ‘bańka, pęcherzyk powietrza’: *Takie to życie, jak bulka na wodzie, óna sie robi i gaśnie* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

bulwa ‘pęcherzyk pojawiający się wskutek odgniecenia’: *Na nodze, jak but otrze, to się robi taka wielka bulwa. Bulwa – woda pod skórą* Mszana Górna lim; Mp pd. RK

bułan ‘koń maści płowej, żółtawej; bułanek’: Mp, Maz. EP

bułeczka 1. ‘bochenek’: *Osuch to był z mómki pytlowyj, żytnyj, jak bułeczka chleba* Wierzchowiska kraś; Mp. **2.** ‘wypiek z resztek ciasta chlebowego’: Mp pn-zach. AKS, EP

bułka 1. ‘bochenek chleba’: *Bułka chleba* ok Ropczyc dęb Wiśla III 20; Mp, Maz, Kresy pn. **2.** ‘bryłka, grudka’: *Z glinki robi sie bułki* Woźniki sier; Mp, Maz, Kresy pn. EP, AN

bunda, bonda ‘wierzchnie okrycie męskie’: *Bunda z baszlikiym [“kapturem”]* Przed-

mość wiel; *Cegoś se bondy nie opucował, tylko w taki skalony chodzis do szkoły?* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp pn. WW, MB

burcak zob. **brucak**

burczać się ‘zanosić się na deszcz lub burzę, chmurzyć się’: *Burchá sie, trza [siano] składać* Przewrotne rzesz; Mp pd-wsch. EP

burczany ‘o tkaninie: mająca lnianą osnowę i wełniany wątek’: *Innym rodzajem tkani-ny były materiały burcane; był to samodziół o osnowie lnianej i wątku wełnianym* Sandomierskie ASL V 7 s. 44; Mp. EP

burdasić się ‘zanosić się na deszcz lub burzę, chmurzyć się’: *Burdasi sie na niebie, wi- dać bedzie padać* Książnice Wielkie piń; Mp. EP

burdel pogard ‘stary, zniszczony budynek’: *Burdel: stara, waląca się chałupa* Iwonicz kroś Lud VI 42; Mp pd i pd-wsch. EP

burdysówka ‘wzorzysta chustka kobieca noszona na plecach lub na głowie’: *Burdy- sówka – dawna droga chustka na plecy, z czystej wełny, wzorzysta w stylu tureckim, dziś używana już czasem jako kilim czy nakrycie stołu* Sękowa gor; Mp. EP

burek ‘fartuch noszony przez kobiety wiejskie (niekiedy na ramionach)’: *Na syji [kobieta nosiła] burek wełniany* Gołąb puław; Mp pn, Maz. EP

burk I. ‘zamek – budowla’: *Z wielkom muzy- kom [...] wprowadzili do burku* Podobin lim ME XI 37; Mp pd-zach, Śl pd. EP

burk II. ‘nawierzchnia drogi (ulicy) ułożona z kamiennej kostki; bruk’: *Kamień na burki, co po miastach burkujom* Mok- rzesz częś; Mp, Maz pd-wsch, Kasz. MT

burka 1. ‘spódnica wełniana, często na osno- wie z nici lnianych albo wełnianych’: *Przyzwyczał się do bab, co chodzą ino w długif, staroświeckif burkaf* Niedzica n-tar [Spisz] JOp 56; **Mp. 2.** ‘fartuch wiejski’: *Burka to bela zápaska, zapasało sie zamias fartucha, burka z płótina bela*

- Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn.
3. 'krowa burej maści': Mp. EP
- burkarz** 'mężczyzna zajmujący się brukowaniem dróg; brukarz': Mp pn. MT
- burkować** 'brukować': *W mieście sóm "ulice burkowane* Trzebina opocz; Mp. MT
- buro patrzeć** 'patrzeć chmurnie, spode łba': *Cosi tak buro patrzył na mnie* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 171; Mp pd. EP
- burocha 1.** 'wierzchnie okrycie męskie; rodzaj płaszcza, sukmany z grubego, zwykle brązowego sukna': *Oprócz białych sukman używano też i brązowych, które zwano burochami [...]. Wykonywano je tak jak sukmany, lecz nie zdobiono. [...] Zamoźniejsi nosili burochy na co dzień. Biedniejsi [...] nosili je do kościoła. Burochy dotrwały do pierwszej wojny światowej* Sandomierskie ASL V 7 s. 21; Mp pn.
2. 'samodziałowe okrycie kobiece; rodzaj zapaski noszonej na ramionach': Mp. EP
- Burocha** 'nazwa krowa burej maści': *Nazwiska dają bydłu od barwy sierci [...]. Krowy [...] nazywają [...] burocha* ok Ropczyc dęb Zb XIV 27; Mp. EP
- burtać** 'burzyć, rozwalać, rozrzucać, robić nieład': *Burtać stare sopy, chliw* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. EP
- burtnica** 'przegroda w stodole z desek lub bali między sąsiekiem a klepiskiem; zapolnica': Mp pd i pn-zach. EP
- burzawa** 'zawierucha, zadymka': Mp. EP
- burztynek** 'jeden z dwu pierścieni opasujących z obu stron piastę koła wozu tuż obok nasady szprych': *Trédynek albo burztynek* Stok puław; Mp. EP
- burzyć (się) 1.** 'głośno pukać w drzwi lub okno; dobijać się': *Co sie tak burzysz, zaraz ci "otworze* Żarnowiec kroś; Mp pd i zach, Śl.
2. 'tłuc się, hałasować': *Umyślili w lesie zanocować, coby juz [...] nie burzić przed polowaniem* Zakopane Wierchy XV 39; Mp. EP
- buśko** 'bocian': Mp wsch, Kresy pd. AKS
- but** zob. **babskie buty**

- but** zob. **przezuvane buty**
- buta** 'człowiek pyszny, zarozumiały': *Ten człowiek buta straszna* ok Choczołowa n-tar SKJ IV 342; Mp pd-zach. EP
- butel** rodzaj m i ż 'duże naczynie szklane z szyjką; gąsior': *Butel wielko* Włynice radomsz RŁTN XX 268; Mp pn, Kresy pn. EP
- butnieć** 'psuć się, próchnieć, pleśnieć, gnić': *Pięj [pień] butnieje "od spodku* Ślemień żyw RamŚl 4; Mp pd. EP
- buty na jedną nogę** 'buty, z których każdy można nosić na dowolnej nodze': *Nosić buty na jedną nogę należy do elegancji lub zbytku* ok Krakowa, Bochni i Wadowic Zb I 49; Mp pd. EP
- buty na przezuwkę** 'buty, z których każdy można nosić na dowolnej nodze': *Bóty na przezówkę zowią się buty, z których każdy da się nosić na obydwóch nogach* ok Krakowa, Bochni i Wadowic Zb I 49; Mp pd. EP
- bycze jaje, jajko, jajo** 'grzyb – purchawka': *Ogiyń sie krzesze na zmroku: była tako próchniczka z takigo bycygo jaja (to macherzynka tako jes i to jes próchnica w tym). Jak leci iskra, to sie zapoli, chyci sie "ogiyń* Niegowa zaw; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd. RK, MB
- byczek** 'miara pojemności – zawartość kieliszka, kufła, baryłki': *Bycek – 100 gramów wódki* Brudzewice opocz; Mp. EP
- byczyć się** 'leniuchować, próżnować, wylegiwać się; nic nie robić': *Nic mu sie nie kce robić, tak by sie jyno bycół* Sękowa gor; Mp. EP
- być: bedzie, bydzie 1.** 'dosyć, wystarczy': *No, bedzie juz tych krzyków!* Kwaczała chrzan; Mp.
2. 'mniej więcej, około': *Czwierć zboża tu bedzi dwadzieścia pięć kili* Wiszniów hrub; Mp, Maz. JW
- bydlić się** 'o krowie: przejawiać popęd płciowy': *Bydli sie krowa* Mszana Górna lim; Mp. JW
- bydlować się** 'o krowie: przejawiać popęd płciowy': *Krowa latuje, to jak si bydłuji,*

tako bujno si robi, jes nispókojna Wiszniow hrub; Mp pn-wsch, Maz. JW, AN

bydzie zob. **być**

byle kiej ‘kiedykolwiek’: *Kiedy ci móm oddać te makutry?* – *Byle kiej* Brzozów; Mp pd, Kasz. RK

byrka ‘owca’: *Byrka to jest taka owca biała* Płazów lubacz; Mp pd, Śl pd. JW

bystry 1. ‘o koniu: szybki, żwawy’: *Bystry koń do roboty* Kaniuki włod; Mp, Śl, Maz, Wp. **2.** ‘stromy, spadzisty’: *Bystro ta droga – bardzo do góry trzeba iść* Limanowskie; Mp. **3.** ‘o pogodzie: bezchmurna’: Mp zach, Śl pn. **4.** ‘o kolorze: jaskrawy’: *Za bystryj tyn materioł dlo staryj kobyty* Obra wolsz; Mp pn-zach, Śl, Wp pd-zach. JW, MT

byś ‘młody byczek’: *Ten bycek przychodzi do niej i obzywá sie tak jak człowiek. – Cegóz płacesz? – Jakże ni mám płakać, mój bysiu, kiej macocha kázali mi utłuc ćwierć prosa* Józów lub Wiśla XI 454; Mp pd i wsch, Maz pn-zach. MT

bywać ‘mieszkać’: *W jednej wsi, wtórej nazwiska już se dobrze nie bącem, bywało dwok braci i stars-i był bogats-i, a młods-i był biedniejs-i* Pieniążkowice n-tar Zb V 189; Mp pd. MT

bzdyk ‘przezwiśko starego mężczyzny’: *Ten bzdyk. Ty stary bzdyku!* Dąbrowa rzesz; Mp. MT

bziak ‘roślina – bez dziki czarny’: *Cyfka z bzioku była* Gielczew kras; Mp wsch. MT

bziakać ‘o kaczcze: kwakać’: *Kacka bzioko* Podstoła p-tryb RŁTN XX 274; Mp pn-zach. MT

bzica ‘roślina – bez dziki czarny’: *Cárny bez, bzica* Wilków kiel; Mp pn. MT

bziuczeć ‘brzęczeć’: *Muchy bziuco* Mszanna chłm; Mp. JW

bździagać się ‘wałęsać się, próżnować’: *On sie tylko bździągá i ani gówna pietá przez cały dziej nie stráci* Samocice dąb-tar; Mp. JW

bździeć ‘psuć powietrze, smrodzić’: *Chtosi cheba tu bździ, bo tak cuć* Książnice Wielkie piń; oggw. JW

bździna 1. ‘smrodliwe gazy wypuszczane z kiszek stolcowej’: *Idź stąd, nie chce twoich bździn wáchać* Samocice dąb-tar; *Jego bździny to bym nawet w Budapeszcie poznáł* Dąbrowa rzesz; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘o czymś bláhy’: *Cudno mi béło, ze sie telo wadzom o béle bździne* ok Zakopanego ZborŚl 25; Mp, Śl. **3.** ‘grzyb – purchawka’: Mp. JW, MB

bździoch 1. ‘o człowieku psującym smrodem powietrze, też o tchórzliwym’: *Jidź stąd, ty bździochu! Ty stary pierdziochu!* Dąbrowa rzesz; Mp. **2.** ‘grzyb – purchawka’: Mp. JW

bździuch 1. ‘o człowieku psującym smrodem powietrze, też o tchórzliwym’: Mp, Maz wsch. **2.** ‘grzyb – purchawka’: Mp, Maz. JW

C

caca dziec ‘coś ładnego, miłego, dobrego’: *Weż se, Marysiu, to, to jes caca* Samocice dąb-tar; Mp, Kresy pn. MT

cafać (się) ‘zawracać, cofać się’: *Já zadkiym sie cafitym ku dźwyrzom, bo już inksego wyjściá nie było* Rzepiska n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 139; Mp. AN

cafnać (się) ‘zawrócić, cofnąć się’: *Caf sie trosecke, to sie ta zepre na ty ławie, bo mie stoć nogi bólóm* Sękowa gor; Mp, Maz. AN

calec 1. ‘kawałek pola pominięty podczas orki’: *“Ón nie umiy orać, narobił calców jaz wstyd* Przędzel niż; *Calec, niedojimek,*

kón jidzie i pług nie zabierze tego pola Krzczonów lub; Niedbale "orał, bo calca zostawił Kielczewice lub PelcLub I m. 19 s. 69; Mp wsch. 2. 'warstwa ziemi leżąca pod glebą uprawną': Mp wsch. MT, AN

calizna 1. 'pole niezaorane, ugór, pastwisko': *Po świąntym Michale pasie sie po całiźnie Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Maz. 2. 'kawałek pola pominięty podczas orki': Calizna – jak sie "orze, pług wyskocy ji ostawi zimie, a to (skiba) przykryje jo Janiszów kraś; Jakze ty "orzes, patrzaj, jile tu calizny nazostowiołeś Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. 3. 'nienaruszona, zbita warstwa ziemi lub skały': "Orze sie tu po wierzchu, a pod tym "orany to jes calizna Książnice Wielkie piń; Mp. 4. 'coś stanowiącego całość, miejsce jednolite, bez spoeń': Złámáł dyszel na caliżniy, a nie tam, dzie był wiązany Domaradz brzoz; Mp pd-wsch. MT, AN*

calusieńki ekspr 'cały': *Calusińki dziń nic nie jadłam Studzienice rad RŁTN XXI 137; Mp. JW, MB*

caluśki ekspr 'cały': *Gawrón je caluśki czorny Michałowka jaros; Mp. JW*

całki 'cały, wszystek, zupełny': *Musiól im zapisać colkie pole Chotel Czerwony piń; oggw. JW, MT*

całkowy 'tworząca całość, jednolity': *Dawniej lemiesz był całkowy i nazywał się blacha Lubomierz boch; Mp. MT*

całuski, całuska lm 'małe okrągłe ciasteczka zawinięte w bibułkę, nanizane na nitkę, sprzedawane na odpuście': *Jak będzie odpust, to se kupie całuski i sztanglę Bóbrka kroś; Mp pd-wsch. MT*

całuszka 'pierwsza lub ostatnia kromka chleba': *Mp pn-wsch, Kresy pd. AN*

cały 'główny, najważniejszy': *Tyn, tkóry cegle przecino, to jes strychorz. To jes cały majster Woźniki sier; Mp pn. MT*

ceber 'duże okrągłe naczynie drewniane z klepek, zwykle o dwu uchach': *Ceber lub szaflik robiony z drzewa. Pomyje sie wylywa do cebra, szmaty sie moczy. Ceber*

to je wielgi, myje sie w nim tyż Sulów kraś; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kresy. JW, MB

cebrata, cebratka 'duże okrągłe naczynie drewniane z klepek, zwykle o dwu uchach': *Cebrota to takie jak balia, ale z usami, na zływki w kuchni Stara Jedlanka ilż; Cebratka z drewna, dwa ucha miała i sie prało w tym. Przód sie myli w cebratce Woźniki sier; Wlij picie do cebrotki Brudzewice opocz; Mp pn, Maz. JW, MB*
cebrzyczaszek 'małutki cebrzyk': *Cebrzyk, cebrzycek, cebrzycosek – coraz mniejszy Mogilany krak; Mp pd-zach. MT*

cebrzyna 'wewnętrzne ścianki studni; cembrowina': *Cebrzyna – cebrowanie deskami, drzewym Konopnica lub; Zgój [zgoń] gołębie ze studni, niech nie siedzą stale na cebrzynie Samocice dąb-tar; Mp, Maz pd. MT*

cebuch zob. **cybuch**

cebularz 'człowiek lubiący jeść cebulę': *Strasny cebulorz z ty dziółchy Ostrowce bus; Mp pn. MT*

cecurać się 'robić coś powoli, niezgrabnie, guzdrać się': *Nie cecurejcie sie ta, bo ni mom casu Jodłowa jas; Mp pd. RK*

cećjaki 1. 'rozmaity, różnorodny': *Pod kwoke bieluskie jaja sadzom, a kurcąta sie legnom selakie: białe, cárne i cećjake Wierzbanowa myślen Lud XI 73; Mp pd-zach. 2. 'jakikolwiek': Cećjaki chłop ci to powie Ślemień żyw RamŚl 5; Mp pd-zach. MT*

cećka 'dokądkolwiek, gdzieś': *Cećka póde ji juz nie przyde więcyl Ślemień żyw RamŚl 5; Mp pd-zach. MT*

cećnieco, cednieco 1. 'wszystko, co kto chce, bardzo dużo': *Cećnieco pokupiłam w sklepie; przydą sie Samocice dąb-tar; Mp pd-zach. 2. 'byle co, cokolwiek, co bądź': Cećnieco godás Ślemień żyw RamŚl 5; Mp pd-zach. MT*

cećniejaki 'rozmaity, różnorodny': *Tu i haw do cećniejakiego licenio go w chołpach najmowały Zborowice tarn; Mp pd-zach. JW*

cednieco zob. **cećnieco**

cedzak 'szmatka lub sitko do cedzenia mleka po dojeniu': Mp, Maz pd. MT

ceglarka 'kwiat – firletka': *Ceglorka – różowy kwiat łukowy podobny do goździka* Bru-dzewice opocz; Mp. MT

ceglaty 'koloru cegły; ceglasty': Mp, Śl, Wp, Kasz. MT

cejco 1. 'każda rzecz, wszystko, co kto chce': *Mozno było w Korcynie cejco kupić, żeby tylko mieć piniądze* Samocice dąb-tar; Mp pd-zach. 2. 'o kimś, czymś mało ważnym': *Odrajali mu to małżeństwo, że dziewczka cejco, że nie ma nawet i pierzynki* ok Pińczowa Zb IX 54; Mp pd. 3. 'ironicznie o kimś, czymś ważnym, wartościowym': *Myślał, że to cejco, a to nic dużego* Mogilany krak; Mp pd. JW, MT

celny 'o ziarnie: doborowe, udane': *Ziarno celne je do siwu* Majdan kolb; Mp pn, Maz pd. JW

cencelija 'roślina lecznicza – tysiącznik, centuria': *Cyncelijo to takie ziele dobre na różne choroby* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Cenceliją jidzie do naśmiwiska, teraz sie mówi centoryją* Wolica-Dębica PKJ II 103; Mp pd i wsch, Maz wsch. MT

cent 'jednostka masy równa 100 kg; cetnar': *Zabijajom krowe alebo jałówek, co wazy cent (centnar) abo dwa Skalite* [Czaca Śl] ME I 393; Mp pd-zach. MT

center 'nazwa gry pasterskiej': *W cyntra grało kilku chłopców. Oznaczali oni najpierw metę za pomocą linii prostej, od której dopiero w odległości około 5 m układali monety lub guziki. [...] Ten układ nazywano cyntrem. Ustawieni na mecie gracze rzucali kolejno swoje dychy. [...] Gra kończyła się wówczas, gdy znikły wszystkie piniądze lub guziki ułożone w cyntrze* Ręczno p-tryb MPTL XIII 232; Mp pn. MT

centometr 'setna część metra; centymetr': Mp pn, Wp. MT

centoryja 'roślina lecznicza – tysiącznik, centuria': *Centoryjo zbirają na lykarstwo* Po-ręby Majdańskie kolb; Mp. JW, MB

centymeter 1. 'setna część metra; centymetr':

Cyntymeter wyncy czy mni, to nie robi różnicy przy ty długości Brzozów; Mp, Śl.

2. 'wąska taśma z podziałką, mająca długość 1,5 m; metr krawiecki': *Przynies my centymeter, to zmirzám to pótno* [plótno] Samocice dąb-tar; Mp. MT

cep, cepy 'narzędzie do ręcznego młócenia zboża lub lnu': *Młócinymy, pierymy cepami* Przedmość wiel; *Widzioł, jak chłop cepém rzeze Kaške po plecak* ok Zakopanego ZborŚl 31; oggw. JW, MB

cepak 1. 'krótsza część cepa, bijak': *Cepak sie robi z grabowego odziomka* Łopon brzes-mp; Mp pd. 2. 'człowiek młócający cepami': *A potem na bujuwisko cepok młóciul cepem, walul to zboże* Sułów zam PelcLub I s. 72; Mp, Maz. 3. 'człowiek tępy, niezgrabny': *Ty cepoku jedyn, toś ni móg powiedzieć, że mie ni ma?* Sękowa gor; Mp. MB, AN

ceper 'człowiek pochodzący z nizin, zwłaszcza z miasta': *Kochanecko moja, cemu sie mnie wstydzis, cemu mnie nie kochos, ceprów rada widzis* [pśn] Zakopane PPh II 141; Mp pd. JW, MB

cepilnie, cepilno 'część cepa trzymana w rękach; dzierzak': *Cepilno wzion w ręce i młóciul, no jak nie wicie co to cepilno, to jest tyn no taki kij dłuższy w cepie, co sie trzyma jego, a tym drugim bijakiem sie tak znowu bije w te zboże* Nedeżów tom-lub PelcLub I s. 73; Mp pn-wsch; Maz pd-wsch, Kresy. MB, AN

cepisko 'dłuższy kij cepów trzymany w ręku przy młóceniu; dzierzak': oggw. MT

cepówka 'maszyna do młócenia zboża; młóckarnia': *Cepówka – na bebnie mo pręty podłużnie; spod ni tyz jes miyrzwa* Krępa miech; *Cepówka co na prosto młóci* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Wp. JW

cepuch 'część pieca lub przewodu kominiowego': *U Jantoški chołpa dymna, a haw, pozirać, cepuch jest* Zborowice tarn; Mp. JW, MB

cepy zob. **cep**

cera ‘nici bawełniane służące do cerowania; przędza’: *Ni moge znajś cery* Koszary ilż RŁTN XXI 142; Mp pn. MT

ceregiel zob. **cergiel**

ceregiele ‘dodatkowe, niepotrzebne kłopoty, utrudnienia’: *I z niem tyz my niemało mieli ceregiely, zanim sie “ożeniół* Samocice dąb-tar; Mp pd. MT

ceremonie ‘konwencjonalne, zbędne grzeczności; ceregiele’: *Tyle wciąż ceremoni z nią, ze “okropności* Samocice dąb-tar; *Nie powie “otwarcie, co kce, ino takie ceremonije robi* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. MT

cergiel, ceregiel ‘kolorowa ozdobna tasiemka’: *Jako sznurówki [do gorsetu] używano „cyrgła”, czyli tasiemki o szerokości 1 cm w kolorze czerwonym, różowym lub żółtym* Piotrkowskie ASL IV 3 s. 40; Mp pn. MT

cerkwia ‘Kościół wschodnich obrządków chrześcijańskich (prawosławny lub grekokatolicki), też świątynia’: *Cerkwia biała* w Rosyi Wilków kiel; Mp, Kresy. MT

cerówka ‘igła do cerowania’: *Igła cerówka – gruba igła do cerowania wełnianych skarpet* Wilków kiel; Mp pn, Pom pd. MT

certolić się ‘robić coś powoli, niechętnie; guzdrać się’: *Cyrtolisz się z tym plewiny-nym; roz dwa bym zrobiła i poszła do chałupy* Brzozów; Mp. MT

cerzenie zob. **ciernie**

cesarka st 1. ‘monarchini z tytułem cesarskim; żona cesarza’: *Na jedny stronie [talaru] była wybito głowa cysarki Tereski* Złatna żyw MiesPog 75; Mp pd. 2. ‘droga bita lub brukowana; szosa’: *Kole cysorki stawiali pełno chołp ji fabryk* ok Żywca NowŻyw 73; *Nie szli cesarkami ani takimi drogami, co ludzie chodzą, ino swoimi chodnikami zbójnickimi* Frydman n-tar [Spisz] JOp 202; Mp pd, Śl. JW, MT

cesta ‘droga’: *Cesta wiedła “od Zwardonia ku Żywcu* ok Żywca NowŻyw 59; *Siedziół przy ceście jedén siwy dziadek* Jurgów

n-tar [Spisz] ME VI 132; Mp pd, Śl pd. JW, MB

ceśka pieszcz ‘koń, źrebie’: Mp pn-zach. MT

cetyna, cotyna ‘igłowie i drobne gałązki drzew szpilkowych’: *No dy gadali, ze kie nie było już có dać, to aj cetyne z lasu wozyli krowom* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśŚl 61; *Na mróz sie má. Cetyny na-zgrábują i kopce przykryjamy* ok Nowego Sącza SzewŚl 104; *Trzeba pod krowy cetyny, bo jest mokro pod niymi* Mszana Górna lim; Mp pd, Śl pd. JW, MB

cewia ‘szpula, szpulka’: a. ‘w kołowrotku’: *Szpulka na wrzycionie, widelki stojo w mierz, za nitke sie trzyma, a cywia lata* Wiszniów hrub Fal I 31; Mp wsch; b. ‘do nawijania osnowy w warsztacie tkackim’: *Jest 16 céwiów, na te céwie sie wije te nici, a z tech céwiów znowu sie snuje* Jastkowiec tarnob Fal I 31; Mp wsch. MT

cewie rodzaj n lub blp ‘w młynie: mniejsze koło lub walec (przeważnie drewniany), na którego powierzchni znajdują się tryby poruszane przez większe koło zębate’: *A nasému mynarzowi, tému hórnému, [...] syćkié cewi, syćko, cały mlén znisćło, srót połómało, nie będzie meł* Orawka n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 88; Mp pd-zach. MT

cewieć zob. **cywać**

cewka ‘środkowa część pnia drzewa; rdzeń’: *Cywka w środku jes, tyn drzyń, a dokoła jes bilowe drzewo* Woźniki sier; Mp pn. MT

cętka ‘mała, okrągła, błyszcząca blaszka z dziurką pośrodku do przewleczenia nici, służąca do ozdoby gorsetu kobiecego; cekin’: *Takie były gorszeta takie, aksamit taki corny i był cętkamy taki ubirany* Zagość piń; Mp. MT

chaban ‘padlina’: *Padlina, zdechlizna, chabón, chabanina* Stok puław; Mp wsch. MT

chabary zob. **chabory**

chabazie blp 1. ‘zielsko, chwasty, też pogardliwie o każdej niedużej roślinie’: *Tyn*

"ogródek taki zapuszczony, same w niym chabazie rosnóm Sękowa gor; Po coś ty mi tych chabazi tu nasadziół? Tylko te bratki bedóm mi ciynić ['zasłaniać, rzucać cień'] Brzozów; Mp pd. 2. 'zarośla, krzaki': Chabazie nad rzykóm. Z chabazi wysył Koszarawa żyw; Mp pd. MT

chaberdzie zb i blp 'drobne, zeschłe gałęzie; chrust': Nazwoził chaberdzia i gnoju, i ziemi Krakowskie Krak III 35; Mp pd-zach. MT

chabeta 'stary, chudy koń': [Ma] *jako lada chabetę, aby mu "opchoł robotę* Stok puław; *Nie dá rady sybci, bo to już przecie chabeta* Mętków chrzan; Mp pd i wsch, Maz wsch; Wp pn, Kresy pn. AKS

chabie zb i blp 1. 'zielsko, chwasty': *Chábie (te) – chwasty, korzenie itp., bez wartości rośliny* Wola Batorska boch; Mp pd-zach i wsch. 2. 'zarośla, krzaki': *Takie krzaki, co sie powycino; chabie abo chabzina, drobiazg taki* Mełgiew lub; Mp pd-zach i wsch. MT

chabina 'cienka gałązka, różga lub pręt': *Jak wezne chabiny, to zobocys, jak ci dupe złoje* Książnice Wielki piń; Mp, Śl, Kasz. JW, MB

chabory, chabary blp 'zebra zwierząt, też potrawa – żeberka': *Alem kupiła to mięso, same chabory. Żyberka, chabory – jest dobre z kapusto* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch. MT, AN

chabrek 'chwast zbożowy – bławatek': *Chabrek, chabreki, fabrek* Bulowice ośw; Mp pd-zach, Śl pd. MT

chabryka, fabryka 'tytoń przeznaczony do palenia, zwykle krojony fabrycznie': *A stamtąd [z Krakowa] zaś przywoziył takie rozmaite towary, jako sól, patycki, chleba, chabryki, nó bo miał i trafike* Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 21; „Fabryka” mówió starzy na tabako Korbielów żyw; Mp pd. MT, MB

chabuzie, chabzie zb 'zielsko, chwasty': *Lada chabuzie narośnie, kwasty* Stok puław;

Cego tego chábziá nie wytnies, tylko jak na widowisko rośnie Samocice dąb-tar; Mp pd i wsch. MT

chabzina 'zarośla, krzaki': *Chabzina – tarnina abó coś zarósnięte, tam nicht nie wliże* Moniatyczne hrub; Mp wsch. MT

chachłacki: po chachłacku 'po ukraińsku': *Mie by pó chachłacku byłó lepi gadać* Wiszniów hrub; *Troché wychodzi pó polsku, trocha pó chachłacku* Orchówek włod; *I Polacy mówili po chachłacku* Strupin Duży chłm; Mp wsch. MT

Chachły pogard 'Ukraińcy': *To nie były Chachły* Ostrowce bus; Mp, Kresy pd. AKS

chachoł zob. **chochoł**

chachulki 'skórzane wiązanie łączące bijak z dzierzakiem u cepów; kapica': *Chachulki z surowy skóry przy bijoku i dzierzoku* Radomyśl Wielki miel; Mp pd-wsch. MT

chaciać 'pracować ciężko, ponad siły; harować': Mp pd-zach. MT

chaja 'śnieżyca, burza': *Chaja – wiatery śniegom pierę* Mszana Dolna lim; Mp pd. JW

chałpa zob. **chałupa**

chałpny zob. **chałupny**

chałupa, chałpa 1. 'wiejski dom, zwykle drewniany': *Pobudował sie, miał chałupę siumnom i jescie sie zabiéroł stodołę wyzdając ok Zakopanego ZborŚl 113; Potym zém chódzyla pu łeseliach, a "ón (mąż) zóstawał w chałupie* Czelatycze jaros; oggw. 2. 'izba': *Jak przyšli od chrztu, to chrestna matka na środek chałupy postawiła [stołek z niemowlęciem]* Wąworków opat; Mp. JW, MB

chałupnik 'biedny chłop, mający tylko dom (chałupę) lub dom i niewielki kawałek gruntu': *Chałupnik ma chałupę i ziemi do 2 morgów lub tylko chałupę* Brzezna-Litacz n-sąd MAGP IX s. 139; *W synku kozdy miał swoje miejsce. Kmiecie i zagrodnicy godnie przy samym synkwasiu, osobno chałupnicy i komornicy* Modlnica krak EP VIII 83; oggw. MT

chałupny, chałpny ‘związany z domem (chałupą); domowy’: *Robiły chałupne roboty* Iwkowa brzes-mp; *Chałpny chlyb* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. MT

chamelka zob. **chomełka**

chamera 1. ‘burza, gwałtowny wicher’: *Przeleciała chamera, a zbiła mi zboże* Mogilany krak Krak IV 304; *Potem mu zafiurcałe w uszach, jakby chamera przeleciała po ʹolszynie* Śmigno tarn MPKJ I 8; Mp. 2. ‘chmura’: *Chamera – chmura lecąca wiatrem* Mogilany krak. Mp. AC, MB

chamerdzie zb i lm ‘drobne, zeszcłe gałęzie’: *Nagmytrasiło pełno chamerdzi* [pojawili się mnóstwo splątanych gałęzi], *jak przeset noremny dysc* ok Żywca NowŻyw 108; **Mp pd-zach.** RK

chamrać 1. ‘mierzić, rozrzucać (np. o pościeli, słomie, włosach)’: *Nie chamroję ze ty słomy tak, przecie powróła robie* Książnice Wielkie piń; Mp pn. 2. ‘gryźć, szarpać’: *Pies chamroł tego zajónca* ok Kielc CyganKiel 317; Mp pn. AC, AT

chamrać się ‘drapać się, ocierać się, czochrąć się’: *Chamrá sie kto, jak má chyry* [‘wszy’] Mogilany krak; Mp, Wp. AT

chamski: po chamsku ‘o mówieniu: gwarą wiejską’: *Pirw to mówiły wiency po chamsku – gnój, a tero – obornik* Giełczew kras; Mp. AT

chamstwo ‘niekulturalne zachowanie się, grubiaństwo’: *To tak jak ʹun zrobił, to chamstwo* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 298; Mp. AT

chamuła 1. ‘papkowata, gęsta potrawa’: *Chamuła z grusek dzikich* Jelnia opocz RŁTN XXI 146; *Nakład zimiaków, bąrczu nalął, miał chamułę* Wzdół kiel RŁTN XXI 146; Mp pn. 2. ‘człowiek rozlazły; niedojda’: Mp pn. AC, AT

chap ‘dla określenia szybkiego lub nagłego pochwylenia kogoś lub czegoś’: **a.** ‘zębami (często przy jedzeniu)’: *Złapał tego ptaka i: chap, chap – zjadł* Łańcuckie ME VI 373; Mp; **b.** ‘rękami’: *Ten go chap za łep* Giełczew kras; Mp. AT

chapa 1. zwykle pogard ‘jama ustna’: *Roździał żeś chape* Majdan Nepryski zam; Mp pn, Maz. 2. ‘pysk zwierzęcia’: *Psy przynosiły w chapie wodę* Kraśnik PF V 746; Mp wsch. AC, AT

chapać 1. ‘chwycić, łapać coś szybko, gwałtownie’: *Pies cie chapął* [przekł] Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Wp. 2. ‘jeść szybko, łapczywie’: *Cego tak chapies, jakby cie chto góniul* Samocice dąb-tar; Mp, Wp. AT

chapnąć 1. ‘chwycić, złapać coś szybko, gwałtownie’: *Naucyciela jednego Miemce chapły* Topolice opocz; Mp, Maz, Wp. 2. ‘o psie, kocie, koniu, łasicy: pochwyć nagle zębami’: *Pies zaraz chapnół do pyska* Żarnowiec kroś; *Kój mie chapnył za reków* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Maz, Wp. 3. ‘zjeść szybko, łapczywie’: *Aleś chapnół te kluski, jyno sie migło* Sękowa gor; Mp, Maz. 4. ‘zabrać co komu, porwać, ukraść’: *Pliacka chapnół do kieszeni* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Wp. 5. ‘skorzystać, zwłaszcza nieoczekiwanie; mieć jakiś zysk lub korzyść; zarobić’: *Na tych dolarach to dobrze chapnół* Żarnowiec kroś; Mp. AT

charakterny 1. ‘uczciwy, solidny, życzliwy’: *Nie cygani, charakterny, bogubojny* Czelatycze jaros; Mp. 2. ‘zręczny, energiczny, zdolny’: *Charakterny ʹón jes. Wi, jak sie s kim prowadzić, rozmówić sie* Woźniki sier; Mp, Maz. AT

charaszać ‘kastrować’: *Charaszany baran, wieprz* Obsza bił; Mp wsch. AT

charaszaj ‘człowiek zajmujący się kastrowaniem zwierząt, kastrator’: *Dawni chodźł taki charaszaj od gospodarza do gospodarza* Kaniuki włod; Mp pn-wsch. AT

charasznik ‘człowiek zajmujący się kastrowaniem zwierząt, kastrator’: *Chajstrownik, charasznik, kajstrarz, kajstrownik* ok Biłgoraja Mazur II 151; *Charasznik to kiedyś chodźł i krzyczał charaszo, charaszo* Żurawica zam PJPAN 48 s. 68; Mp pn-wsch. AT

charboły ‘stare, zniszczone buty’: *Chárboły takie wykopyrcone (co straciły formę) ok Starego Sącza n-sąd; Mp, Śl, Wp. AT*

charchać 1. ‘o ludziach: chrząkać, charkać’: *Każdy chory na płuca tak chorcho Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 314; Mp pn. 2.* ‘o zwierzętach: wydawać chrapliwy głos’: *Konie zaczynają charchać Olbięcina kraś; Mp pn. AT*

charczeć 1. ‘wydawać chrapliwe dźwięki’: *Cegół tak charcys jak śpis? Książnice Wielkie piń; Cokolwiecek sie zmyncyl, to mu zaro charcało w garle Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 300; Mp, Śl. 2.* ‘o psie: warczeć’: *Tyn pies zaraz charcy, jak sie kto nablizy do niego Sękowa gor; Pies jak zły, to tak charcy Książnice Wielkie piń; Mp, Śl. AC, AT*

charkacz ‘człowiek, który łapczywie je; żarłok’: *Zjad cały chlyp – co za charkac Więciórka myślen PJPAN 11 s. 192; Mp. AT*

charkać 1. ‘chrząkać, kaszleć, odpluwać flegmę’: *“On jak haj idzie z roboty, to bez całóm druge chorko, pewnie mo suchoty Sękowa gor; Mp, Śl, Maz. 2.* ‘o psie: warczeć’: *Pojrzyj no na dwór; czego tyn pies tak charko? Lubatowa kroś; Mp pd. 3.* ‘jeść coś szybko, łapczywie, połykać, żreć’: *Co tak chorkos te kluski, jakbyś nigdy jedzynio nie widziol Sękowa gor; Mp pd. AC, AT*

charknąć ‘zjeść coś szybko, łapczywie, połknąć, pożreć’: *Zdawało sie, ze od razu chorknie te wode z gorckiem razem Limanowskie; Mp. AT*

charlać ‘kaszleć, odpluwać flegmę’: *Charlá i charlá, jak go dusi Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl. AT*

charlak ‘człowiek, który kaszle i pluje’: *Dychol na sucho kaśle, a charlok pluje Woźniki sier; Mp. AT*

charleć ‘kaszleć, odpluwać flegmę’: *Charle taki charlok Przedmość wiel; Mp. AT*

charłęga ‘człowiek chorowity, kaszlący’: *Tako z nie charłaga – wciąż kaśle Mszana Górna lim; Mp pd. AC, AT*

charpęcie ‘suche, połamane gałęzie; chrust’: *Mp, Śl. AT*

charszcze blp ‘gęste krzaki, zarośla, krzewy’: *“Óna jidzie za niém, po takich bagnach, po takich jeziorach, charszczach Bychawka lub; Mp. AT*

charużyć ‘czyścić, sprzątać, porządkować’: *Jak sie w izbie robi bednarę, to trzeba smiać, izbę charużyć. Przed Zielonemy Świątkamy charużyły my ściski [ścieżki] we dworze Poręby Majdańskie kolb; Mp. AT*

chaśnik ‘chłopiec, młodzieniec, służący’: *Chaśnik, to je takie chłopcysko, takie kiym niy má “osymnás roków. Kiym jeste nie je “ozyniony Nowoć [Orawa Śl] ZNUJ 169 s. 251; Chaśniki pasó krowy Korbielów żyw; pog Mp pd i Śl pd. AC, AT*

chata 1. ‘wiejski dom, zwykle drewniany; miejsce zamieszkania, własny kąt’: *Chata to dóm, ale “u nos nie jes w modzie (tak mówić) Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 301; oggw. 2.* ‘stary, lichy dom’: *Chata to w najgorsam stanie, chałupa cośkolwiek ulepsona, dom juz dochodzi na wsi do scytu Jastrzębia rad RŁTN XXI 147; Mp, Śl, Maz, Kasz. AT*

chaworyty, choworyty ‘bokobrody, baki; fa-woryty’: *Zapusić chaworyty Dąbrowa rzesz; Mp pd. MT, MB*

chaziaj ‘gospodarz, często zamożny’: *Chaziaj to siy licy gospodarz po niemiecku Przedmość wiel; To same chaziaji Wisznice włod; Mp. AKS*

chcieć 1. ‘żądać (jako zapłaty)’: *Przednowek jak przyszed, to bidniejsi śli do bogatych i brali se zboze, a gospodarz piniedzy nie chciol Świątniki sand; Mp, Maz. 2.* ‘o samicach zwierząt hodowlanych: przejawiać popęd płciowy’: *Zaprowadziłym drugi roz, ale że już nie chciała do byka Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 301; Mp, Maz, Wp, Kasz, Kresy. 3.* ‘o mało co nie’: *Fcora my córka zemgłyć chciała Janków brzez JP XXXIX 354; Mp. AT*

chcieć zob. **co chcieć**

chcieć zob. **nie chcieć**

chciwy ‘chcący, chętny, ochoczy’: *Niktóre dzieci są chciwe do nauki* Poręby Majdańskie kolb; *Chciwy na roboty strasznie był Domaniewek* łącz PJPAN 37 s. 302; Mp. AT, AN

chebda, ebda ‘jakaś roślina lecznicza, używana też do utrwalania fryzury’: *Chebda – ufryzowane włosy, liściem jej obłożone, bardzo długo zostają ufryzowane [...] Korzenie z tej rośliny biorą do kąpieli suchotników* ok Sieradza Wisła VIII 139; Mp pn. AT

chechłać ‘rznąć, piłować, ciąć tępym narzędziem’: *Chechłot i chechłot, i ni móg uchechłać, bo piła nieostro* Miętne tarnob; *Tyn nóz to nie rznie, ale chechle. Jak som kosy nieostre, to te sieckie sie aby jino chechle tak* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 302; Mp. AC, MB

chełtać ‘kroić nieumiejętnie tępym nożem’: *Ukraj mu, niech nie chełce tak tego chleba* Samocice dąb-tar; Mp. AC

chełzać, cheznać ‘zakładać koniowi wędzidło do pyska; kiełznać’: *To sie konia chełzna* Wilków kiel; Mp. WW, MB

chera 1. ‘choroba’: *Chyciła sie go chyra i nijak go nie kce popuścić* Sękowa gor; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. **2.** ‘przekleństwo, wyzwisko’: *Ty chyro!* Jasionka rzesz; Mp, Maz. AC

cheznać zob. **chełzać**

chędogi ‘czysty, schludny, zadbany’: *Choć ja se uboga, to ja se chędoga, Takie u mnie szaty jak i u bogaty* [pśn] Kraczkowa łań KunWes 195; Mp, Śl, Wp. AT

chędodzić 1. ‘oddzielać ziarno od zanieczyszczeń; przesiewać’: *Musis to zboże na chłyb porzannie jesce chędodzić* Samocice dąb-tar; Mp. **2.** ‘mieć stosunek płciowy’: *Jak cie nie uwiede, na środku gosciejnca hej chędodził cie bede* Dąbrowa rzesz; Mp wsch. AT

china ‘środek leczniczy przeciwgorączkowy i przeciwmalaryczny; chinina’: *Na poty to bierom chine* Woźniki sier; Mp. AT

chłać 1. ‘pić (też pejoratywnie)’: *Chlejšta wode* Woźniki sier; *Ni mozes pić pomalu, musis tak chłać jak krowa?* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘jeść, żreć’: *Ponastawiałam wszystkigo na stół, to chłały jak wilki* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 306; *Chłá jak świnia* Nienadówka kolb; *Dawali płowcy, otrąby, świnie chłały* Przędzel niż; Mp, Maz. AC, MB

chłajus ‘ten, kto nadużywa alkoholu; pijak’: *Chłajus sie tero taki z niego zrobił, ze jaż strach* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 306; Mp, Maz, Wp. AT

chłanie ‘pokarm głównie dla świń, czasem dla krów; jedzenie, żarcie’: *Zechłot baron kurom chłanie. W tym kałdunie to sie wszystko chłanie mieści* Woźniki sier; Mp. AT

chłany ‘głównie o zwierzęciu: mający dobry apetyt, dużo jedzący; żarłoczny’: *Takigo chłanygo żruboka jak tyn, to jo downo ni miołym* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 306; Mp pn. AT

chlapa 1. ‘brzydka, dżdżysta pogoda’: *Gdzie bedzies na takó chlapá sed?* ok Nowego Sącza SzewŚl 107; Mp, Maz. **2.** ‘błoto’: *Jeszcze z dzień słuńca, to ta chlapa zginie* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 306; Mp. **3.** ‘topniejący śnieg’: *Czy przymarzło?* *Nie, ino chlapa, strasna chlapa* Mszana Dolna lim; Mp. **4.** ‘człowiek niedyskretny, nieumiejący zachować tajemnicy; plotkarz’: *“Onymu nic ni mozo powiedzieć, bo to chlapa chłop* Sękowa gor; Mp. AT, RK

chlapacz ‘ten, kto mówi byle co bez zastanowienia’: *Chtoby ta wierzył takimu chlapacowi!* Ślemień żyw RamŚl 19; Mp. AT

chlapać ‘głównie o zwierzętach: pić’: *Pies wode chlapie* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Kasz. AT

chłapanina ‘błoto’: *Cięży sie jedzie, jak jes takko chłapanina* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 306; Mp. AT

chlapnąć ‘uderzyć, przeważnie nagle, niespodziewanie, gwałtownie’: *Mokrom*

ścierkom tak mie chlapnyła, bom sie "ogłodoł Książnice Wielkie piń; Mp. AT

chlaptać 1. 'pryskać, opryskiwać wodą lub błotem': *Przestójcie juz chlaptać tym błotym Sękowa gor; Mp. 2.* 'głównie o zwierzętach (kocie, psie, wilku): pić, najczęściej dużo, z charakterystycznym odgłosem; chleptać': *Wilk chlapce i chlapce Szczodrkowice olk Cisz I 310; Mp. AT*

chlaptać się 'opryskiwać się wodą lub błotem': *Nie chlaptaj sie w ty wodzie! Mogilany krak; Mp. AT*

chlapy 'pomyje, zlewki': *Zaniys te chlapy świ-niom Lubatowa kroś; Mp pd i wsch. RK*

chlas 'w naśladowaniu odgłosu kłaśnięcia, świstu przy gwałtownym, energicznym uderzeniu, smagnięciu': [Waż] *go chlas "ogónem po licku Wojsławice zaw; Mp. AT*

chlasnąć 'rzucić gwałtownie, cisnąć': *Chlasnuł nim o zym jak kaskym bagna Michałowska jaros; Mp. AT*

chlastoń 'człowiek gadatliwy, mówiący coś niestosownego': Mp. AT

chleb 1. 'rodzaj pieczywa': *Jako mółka, taki chlyb ok Gorlic WietrzGor 17; oggw. 2.* 'majątek, mienie': *To jes mój chleb, ja tegó ni sprzedam Kawęczyn zam; Mp. AT*

chleb zob. brudny chleb

chleb zob. czysty chleb

chleb zob. gruby chleb

chleb zob. komiśny chleb

chleb zob. krzywy chleb

chleb zob. młyński chleb

chleb zob. śniady chleb

chleb zob. światły chleb

chleb zob. żarnowy chleb

chlebaszek pieszcz 'chleb': Mp zach, Śl pn, Wp. AC

chlebny 'chlebowy': *Trzeba [...] pieniądze schować do chlebnej dzieżki od Rzeszowa po Tarnów ME XI 283; Mp. AT*

chlebotać (się) 'chwiać, poruszać, kołysać': *Cego tak chlebocecie temy drzwiami? Samocice dąb-tar; Chlebotać jajem Nie-nadówka kolb; Nie rus drabiny, bo sie*

chleboce, jesce spadnies Przędzel niż; Mp, Maz. AT

chleburad 'o człowieku lubiącym dużo jeść, zwłaszcza chleba; zachłannym na jedzenie': Mp. AT

chlebus pieszcz 'chleb': *Chlebusia nám jesce nigdy nie brakło Samocice dąb-tar; Mp. JW*

chlepać (się) 'zbyt często otwierać i zamykać drzwi': *Nie chlypej tak tymi drzwiami, bo cholpe wychlypis ['wyziebisz'] Sękowa gor; Woli sam siedzieć, bo sie mu nik po chalpie nie chlypie Więciórka myślen PJPAN 11 s. 132; Mp pd. AT*

chleptać 'o zwierzętach, też pogardliwie o ludziach: pić, zwłaszcza głośno, łapczywie': *Chlepcóm psy, koty, ale krowy, kónie pijóm Sękowa gor; Mp. AT*

chlew 1. 'pomieszczenie gospodarskie dla zwierząt domowych': *W chlywie to ta i kónie, i krowy i świni stojóm Wojsławice zaw; oggw. 2.* 'jedno z wielu określeń używanych w grze zwanej świnie dla oznaczenia dołka centralnego, największego': *Każdy z grających ma kij i swój dołek. Dołki znajdują się na kole o promieniu 2–4 m, a w środku koła jest większy dołek zwany chlewem Królówka boch Orli Lot XI 177; Mp pn. AT*

chlew: na chlewie 'pod dachem zabudowań gospodarskich dla zwierząt domowych': *Chłop downo to społ na oborze, w sianie, na chliwie Bęczyn kraś; Mp, Śl, Maz, Wp. AT*

chlewiczek 1. 'małe pomieszczenie gospodarskie dla zwierząt domowych': *Jaki tu chlewiczek? – Gęsi w nim siadają Ruda-wa chrzan Rud 121–2; Mp. 2.* zag 'o ustach': *Pełny chlewiczek białych cieli-cek, A na środku cyrwony bycek Tarnawa wad Zb VII 92; Mp. AT*

chludzić się 'dbać o swój wygląd, to jest myć się, ubierać się czysto i starannie': *Ze rano nie wstajes, konikom nie dajes, celadkę nie budzis, sama się nie chludzis, nie chcę cię Kasińku [pśn] Rdułtów kut Łęcz 106; Mp. AT*

chlust I. ‘młody, jednoroczny pęd drzewa lub krzewu; latorośl, szczep, witka, też młoda gałąź’: *Chlust to to, co wypusca gref* Tomawa p-tryb RŁTN XXI 153; Mp pn. AT

chlust II. ‘nazwa gry w karty’: *W chlusta gra-jo* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AT

chłodna w użyciu rz ‘gorączka z dreszczami; febra, zimnica’: *Chory na chłodną* ok Żywca SKJ IV 354; Mp pd. AT

chłop 1. ‘dorosły mężczyzna’: *Ale były zuchy chłopcy, zdrowe Świątniki sand; Mnie to strasnie mier-zi, jak stare chłopcy pletom do wiatru nikiej smarkoce* ok Nowego Targu ZborSł 117; oggw. **2.** ‘mąż’: *Mój chłop posed sic* [‘kosić’] Woźniki sier; oggw. **3.** ‘wieśniak, rolnik’: *Jedzie chłop, wiezie se do młyna zboże* Huta chłm; *Chłopy robio na roli* Siennica Różana kras; Mp, Śl, Maz. JW

chłopaczara ‘dziewczyna lub kobieta lubiąca przebywać w towarzystwie chłopaków, szukająca kontaktów z mężczyznami’: *Ta jeji dziełucha to sielno chłopocora. Ta-ki chłopocory to nie* “upilnuje Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 308; Mp. AT

chłopaczek ‘synek’: *Párke mo: chopocka i dziolske* Chotel Czerwony piń; Mp. AT

chłopak 1. ‘syn’: *Mój chłopák to ani nie pije, ani nie pály* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp. **2.** ‘walet – figura w kartach do gry’: *Chłopak czyrwiynny* Czelatycy jaros; Mp. **3.** ‘drażek lub deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’: [Pedał] *depto sie, a chłopok loto i koło prowadzo* Woźniki sier; Mp pn, Wp. AT

chłopaszek 1. ‘pieszcz ‘chłopiec’: *Wiesiu to jes fajny chłoposek* Woźniki sier; Mp pn, Wp. **2.** ‘deseczka łącząca pedał z kołem w kołowrotku’: *Chłoposek, to tak lata jak chłoposek* Januszewice włosz Fał I 32; Mp pn, Wp. **3.** zwykle w lm ‘jeden z dwu pionowych słupków utrzymujących szpulkę w kołowrotku (poziomym)’: Mp. AC, AT

chłopiec 1. ‘syn’: *Majo dziywke i dwóch chłopców* Czelatycy jaros; Mp, Maz.

2. pśn ‘dawniej członek góralskiej bandy rozbójniczej; zbójnik’: *Z “orawskiego zómku chłopcy poziyrajo, Jak sie po Beskidzie bucki “ozwijajo* Wesołe [Orawa Śl]; Mp pd-zach. AT

chłopieczek ‘chłopczyk’: *Jeden chłopieczek niós ojcu jeść do siongów* ok Radomska Zb IV 200; Mp pd-zach, Śl, Wp. AT

chłopowy 1. ‘będący w związkach rodzinnych z chłopem (mężem)’: *Macocha była zawsze na chłopowo działcho złá* Zagórze chrzan MPKJ VII 356; Mp. **2.** ‘należący do chłopca (męża)’: *Cápka chłopowá beła* Wilków kiel; Mp. AT

chłopski ‘odnoszący się do mężczyzn’:
a. ‘używany przez mężczyzn, przeznaczony dla mężczyzn’: *Z chłopski sali przyszła ta usługacka na kobiecko sale* Sulów kraś; Mp, Śl, Wp; **b.** ‘wykonywany za zwyczaj przez mężczyznę’: *Byliły baby, bo to nie chłopská robota* Przędzel niż; Mp; **c.** ‘charakterystyczny dla mężczyzn’: *No dy chłopi tez kurzom, a som bez to gazdami, bo to przece chłopsko rzec i chłopski prziwilej falke w zębak bez cały zyci dierzrej* Złatna żyw MiesPog 51; Mp. AT

chłopski; po chłopsku ‘o mowie używanej na wsi’: *Zupa po chłopsku to je chlapka* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AT

chłód ‘miejsce zacienione od słońca, w którym jest chłodniej; cień’: *Póde w te gęstwe, to se siynde na chłodzie* Hyżne rzesz; Mp, Maz, Wp. AT

chłódki ‘chłodny’: *Woda juz całkiym chłódko, dolyj se ciepły* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd-wsch. RK

chłódzić (się) ‘studzić (się), ochładzać (się)’: *Tyn racok mały nie wypije goróncy herbaty, ino trza mu chłódzić* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd, Śl pd. RK

chłystak ‘młody człowiek; młokos (lekceważąco)’: *Naschodziło sie takich chłystaków i spiwały cały wieczór* Samocice dąb-tar; Mp. AT

chmalnąć ‘uderzyć’: *Nawet sie nie spodziot jazem go chmolnuł* Książnice Wielkie piń; Mp wsch. AT

chmarać się ‘chmurzyć się’: *Chmará sie, be-dzie dyszcz* Przédzel niź; Mp pd. AT

chmarka ‘chmurka’: *A było piykanie jasno, liny na Babiyy Górze była chmarka* Wesołe [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 53; Mp wsch, Kresy pd. AT

chmiel ‘obrzędowa pieśń weselna, muzyka do niej i taniec’: *Panna młoda [...] musi iść chmiela ze starszym družbą* Studzianki kraś Wisła XVI 496; Mp pn, Maz pd. MT

chmielina ‘liście i łodygi roślin okopowych; nać’: *Kartoflónki – nacina z kartofli, niektórzy mówio chmielina* Wierzchowiska kraś; **Mp pn-wsch**, Maz pd-wsch. AN

chmielnik ‘pole po chmielu’: *Jak chmiel rós to chmielnik* Rozłopy zam PelcLub II s. 305; Mp pn-wsch. JW

chmura: pod chmurą ‘pochmurno’: *Dziś jest pod chmuróm, niebo zaciągniynite* Kościecelec-Chrzanów; Mp pd. AT

chmurać się ‘chmurzyć się’: *Pogoda niepewno, bo chmurać sie zaczyna* Bóbrka kroś; Mp. AC

chmurnik 1. ‘istota mityczna, przebywająca rzekomo w chmurach, sprowadzająca deszcz i grad; duch złośliwy, karzący ludzi’: *Chmurami kieruje, deszcze i pogody sprowadza, zrządza ulewy, nawałnice i burze albo też posuchy – chmurnik* Lipnik krak Wisła XII 585; Mp pd. **2.** ‘roślina – driakiew gołębia’: *Gdy przy żniwie lub kopaniu kto sobie rękę [skaleczy], przykładá liście chmurnika* Sułów krak Zb VI 308; Mp pd. AT

chocholić ‘przykrywać kopkę zboża chochołem’: *Niek Kaśka robi powrósta, będzie mi sporzy, a jo bede wiązoł i chocholul* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

chochoł, chachoł ‘sноп przykrywający mendel zboża’: *Jak rok mokry abo mo sie na desc, snopki sklado sie w mendle klóska-mi do siebie i przykrywio sie chochołym*

Krępa miech; *W mendel idzie 14 snopków [...], które się przykrywają chachołem [...] snopem rozczapierzonym i opuszczonym w okap [...] niby daszkiem* Krakowskie Krak II 94; **Mp. AC, AT**

chochółka ‘grzyb – łuskwiak płachetka’: Mp. AT

chocia ‘mimo że, aczkolwiek’: *Jo tam mamrze na niego, że poli (papierosy), chocio stary Świątniki sand*; Mp. AT

choć co ‘cokolwiek, byle co’: *Zyjdó sie i tak mówio choć co* Radgoszcz dąb-tar; *Szopa – tak sie choć co chowá, słóma, beczi* stare Żarnowiec kroś; Mp, Śl pd. AN

choć dzie 1. ‘byle gdzie, gdziekolwiek’: *Dzie móm postawić te motyke? A choj dzie postow* Sękowa gor; Mp pd. **2.** ‘tu i ówdzie, gdzieiegdzie’: *“On choć dzie buł i choj co widzioł* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

choć jak 1. ‘w różny sposób; różnie, rozmaicie’: *I tak, i srak, choć jak próguje* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. **2.** ‘niezbyt dobrze, byle jak’: *Choć jak to popisz (zadanie) i oddej juz pani i będzie* Brzozów; Mp pd. RK

choć jaki 1. ‘różny, rozmaity’: *W tym sklepie to mozno choć jakie rzeczy kupić, i chlyb, i kielbase, i scotke, i cygarów* Sękowa gor; Mp pd. **2.** ‘niezbyt dobry, byle jaki’: *Weź choć jakom dziopine [‘chustkę’] na głowe i leć do sklepu po sól* Sękowa gor; Mp pd. RK

choć jako 1. ‘w różny sposób; różnie, rozmaicie’: *Choć jako godali – ze som posed pod pociąg, ze sed pijany i nie słysoł* Stróżna gor; Mp pd. **2.** ‘niezbyt dobrze, byle jak’: *Zrobiłbyś to choć jako, a nie spychoł i spychoł na śwyntego nigdy* Brzozów; Mp pd. RK

choć kiedy ‘kiedykolwiek’: *Przychodzi do nas choć kiedy* Żarnowiec kroś; Mp. AKS

choć kiej ‘niekiedy, czasami’: *Choć kiej to gotowałam te bordy (kluski z tarych surowych ziemniaków)* Stróżna gor; Mp pd. RK

choć kto, chto ‘kto bądź, ktokolwiek’: *Z nigo taka ciapa, choć kto by go sprzedał na jarmaku Radgoszcz dąb-tar; Sporo było ze Sámocic, choć chto był Samocice dąb-tar; Mp pd. MB*

choć który 1. ‘obojętnie który, byle który’: – *To którego chłopoka przyswać wóm jutro do roboty, Franka czy Felka? – Moze być choć który, “oba przecie sóm dobre do roboty Sękowa gor; Mp pd. 2. ‘niektóry’: Choć które ludzie to sóm strasznie zawziynte Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK*

choda, chodu ‘o szybkiej ucieczce: w nogi’: *My choda do domu Świeciechów kraś; Ciele “ogon zdarło, ino fic fic i chodu, w nogi! Korczów bił; Mp pn. Maz. JW*

chodaczek ‘mały chłopiec, chłopczyk’: *Pomarl taki chodaczek, co miał dopiero śtery tygodnie. Siedziała biedna gdowa i chowała jednego małego chodaczka Iwkowa brzes-mp PGaw49, 87; Mp pd. AT*

chodak 1. ‘chłopiec’: *Miał [...] trzech synów. Chodaki rosły jak na drożdżach Iwkowa brzes-mp PGaw 118; Chodákóm to ino głupoty w głowie. Zeby sie co pouczyć, to gdzie ta, ale za dziopami to sie “ogłódają ok Nowego Sącza SzewŚl 109; Mp pd. 2. ‘część pługa: pozioma sztabka sunąca po ziemi przy oraniu; płóz’: Mp wsch. AC, AT*

choder ‘noga (w zagadce o krowie)’: *Śtyry chodyry, Śtyry pociągace, Dwa rogace, Jeden oganiac Nowy Pogwizdów rzesz LL I 3 s. 36; Mp. AT*

chodnik, chodniczek ‘ścieżka’: *Chodź po chodniku Sporysz żyw; Potél moje gronta, pokiło idzie chodniczek ok Zakopanego ZborŚl 119; Mp pd, Śl. JW*

chodny ‘o ubraniu: powszednie, nieświęteczne, codzienne’: *Smaty kościelne i chodne Skowieszyn puław RŁTN XXIII 235; Mp wsch. AT*

chodu zob. **choda**

chodza, chódza ‘sposób chodzenia; chód’:
a. ‘o człowieku’: *Ale “óna mo brzyćkóm*

chódze Przeciszów ośw; Cóz mi, dziywce, z tobie, Z twojej piyknej chodze, Kie ci zastępujom Chłopcyska po drodze [pśn] Podczerwone n-tar PPh II 139; Mp pd, Śl pd; b. ‘o koniu’: Puścić konia sporom chódzom Nowotarskie SKJ V 347; Mp pd. AC, AT

chodzić 1. ‘o mężczyźnie: zalecać się do kobiety’: *Casamy to rok casu chodziel kawaler Libiszów opocz RŁTN XXIII 174; Do twojej żonki pop chodzi Krasne zam; Mp, Śl, Maz. 2. ‘o koniach, bydle, gęsiach: paść się’: Koń w życie chodzi Górki włod; Mp, Maz. 3. ‘o zwierzętach pociągowych: ciągnąć zaprząg, maszynę; pracować chodząc’: Kónie były zganiane, wsiowe, co nie umiały chodzić [w artylerii] Świątniki sand; Mp. 4. ‘o deszczu: występować’: Dyszca chodzu często, wcoraj był i może jutro będzie Giełczew kras; Mp. AT*

chodzić, iść po pytaniu ‘żebrac’: *Chodzom po pytaniu, zybracqm [żebraczą] Niedzi-ca n-tar [Spisz]; Mp pd-zach, Śl pd. JR, EP*

chodzić po wilku ‘o pannie młodej przed ślubem: chodzić po wsi ze starszą kobietą i zbierać podarunki od sąsiadów na wesele’: *Jak panna młodo biydno, to chodzi przed ślubym i weselym ze swaszkom po wsi i ludzie jyj coś dajóm. To sie nazywo, że chodzi po wilku Brzozów; Mp pd-wsch. MT*

chodzić po żebrze ‘żebrac’: *Przychodzi kobita żebruszcza, taka co po żebrze chodzi Jaccia zam; Mp. JW*

chodzić w (czym) ‘o zwierzętach pociągowych: ciągnąć zaprząg, maszynę; pracować chodząc’: *Kierát, co kónie chodziły w dýślu Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. AT*

chodzować 1. ‘chadzać’: *Rod chodzujem do stryka, bo jes je gwarliwy, to sie zawdy ugodomé ok Zakopanego ZborŚl 120; Mp, Śl. 2. ‘chodzić często, wielokrotnie, stale’: Do kościoła zawse chodzował i scerze*

się modlił Sopotnia Mała żyw Zb VII 65; *Kumorniki chodzowały "obrabiać"* Jakubowice Końskie lub; Mp, Śl. **3.** 'wędrować': *Kie jesce Poniezus po świecie chodzował* Złatna żyw MiesPog 74; Mp. **4.** 'ubierać się, nosić się, wyglądać w jakiś sposób': *Bosu nie chodzę, ba w kыррсаk z kwardej skóry* Złatna żyw MiesPog 17; Mp. AC, AT

chodzywać 1. 'chadzać': *To może być jęgo dziecko, bo chodzywał do niej i ponoć nawet nocował* Miętne tarnob; Mp, Maz. **2.** 'chodzić często, wielokrotnie, stale': *Chodzywał do Krakowa i nie było go i dwa tygodnie* Sihelne [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 77; *Chodzywali tatuś na robotę do miasta* Masłów kiel Zb II 234; Mp, Maz. AC, MB

choica 'sosna': *Sosna i chojica to znowuz jes jedno* Gościeradów kraś RŁTN XXI 161; Mp, Maz. AT

choiczka 'młoda, mała sosna': *Sosna – wielka, chojicka – mała* Chabielice p-tryb; Mp. AT

choina, chojna 1. 'sosna': Mp, Maz, Wp wsch, Pom pd, Kasz. **2.** 'las iglasty': Mp, Kasz. **3.** 'szpilki drzew iglastych': *Chojna na jedli, modrzew rzucić chojne na zime* Wilków kiel; *Chojne grabi się* Janiszko-wice puław RŁTN XXI 162; *Nigdy nie zaginie chojina na sośnie* [pśn] Modlnica krak Krak II 451; Mp, Wp. AT

chojaczek 'mała sosenka': *Zawadziło się koło o chojocka w lesie* Stara Jedlanka ilż; Mp pn, Maz, Wp. JW

chojak 'sosna': *Chłop scion okropnego chojaka, coby był zdalny na słup do wiatroka* Wojszyn kozien; Mp pn, Maz, Wp pd-wsch. JW

chojka, chójka 'sosna': *Jamioła rośnie na chójce* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AC

chojna zob. **choina**

chojrak 'śmiać (zwykle ironicznie)': *Coś taki chojrak, myślisz, że ci się bede bał?* Żarnowiec kroś; Mp, Maz. JW

cholewiak zwykle w lm 'but z cholewą': *Na takie błoto to cholewioki trza wzięć* Sękowa gor; Mp. JW

chołosznie 'wiejskie sukienne spodnie zimowe': *W zimie na lniane portki ubierano spodnie sukienne nazywane chołoszniami* Biłgorajskie ASL V 8 s. 18; Mp pd i wsch. AC, AKS

chom, choma 'zwierzę – chomik': *Dópiro choma się nazbiera pszynicy na zime* Sien-nica Różana kras; Mp pn-wsch. AKS

chomąt 'część uprzęży konia': *Założy się [konio-wi] podkład a potem chomąt* Podle-szany miel; oggw. JW

chomełka, chamełka 'obraczka służąca do formowania fryzury kobiecej, zakładana najczęściej po raz pierwszy podczas oczepin, wykonana z drewnianego lub trzciniowego pręta, niekiedy ze skręconych nici lub tektury': *Kie je cepio, to włosy zapleto na dwa warkoce, a zacepio jyj na chómełke* Mutne [Orawa Śl]; *Drzewi to taki był zwyczaj: Wziyni pani młoda, posadzili na dziżyce jej cepili. [...] Ją się nie dała: Dejcie mi spokój z chamełkóm! – Chamełka? – "O, jak to wrzeczono, jino się zgiyno* Jasionka rzesz NT II 142; Mp pd-wsch. AC, MB

chorąży 'pierwszy drużba na weselu': *Pódchódzili dó starósciny, dó starosty, dó chórónżego* Białowola zam; Mp pn-wsch. JW

choroba 1. 'przezawisko': *Ta choroba nie w domu nie chce zrobić* Kościelec-Chrzano-w; Mp pn, Maz. **2.** 'przekleństwo (lek-kie)': *Jesce mám, choroba, duza roboty dzisiaj* Samocice dąb-tar; Mp, Wp. JW

chorobnik 'o niedobrym człowieku lub zwierzęciu': *Idze stąd, ty chorobniku!* Samoci-ce dąb-tar; Mp, Maz. AC

chorość 'choroba, schorzenie': *Choroś mie przysiadła* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Maz pd, Kasz. AC

chosta 'poła odzieży męskiej': *Chosta u palta* Beresie Małe wiel RŁTN XXI 164; Mp pn. JW

chotar, chotarz ‘obszar wsi, gminy’: *Piyrwyj, dławno było, niy, co byli to ci księż-ic-i, starzi cy jacyś, hej to wyseł, wziół książkę i c-itął, i to na swój chotór nie dopuszcł ani burzów jakif abo cego Łapszanka n-tar* [Spisz] ZNUJ 278 s. 100; **Mp pd.** AC, MB

chowanica ‘dziewczynka wzięta na wychowanie’: *Chowaniców była babki Korbielów żyw; Jasiek ni miał włosnyk dzieci, ba ino chowanice, to przede śmierciom jom przispobiół za swoje dziewczke ok Zakopanego ZborSł 122; Mp pd, Śl. AC*

choworyty zob. **chaworyty**

chód: do chodu ‘o ubraniu i obuwiu: na co dzień’: [Kozuchy] *do chodu nie były wyszywane Moniatyczne hrub; Mp pn, Kresy pd.* JW

chódza zob. **chodza**

chójka zob. **chojka**

chrapić, chrapić ‘chrapać’: *Tak chrąpieć, to trza mieć pluca!* Dąbrowa rzesz; oggw. JW

chrapka zob. **mieć chrapkę**

chrasnąć ‘uderzyć z dużą siłą’: *Tak ci go chrasnół w gymbe, ze sie az zachwiał Sękowa gor; Podcięte drzewo chrasło na niego Mszana Dolna lim; Mp pd. RK, JW*

chraść, chraście ‘suche, drobne gałęzie’: *Zbiérol chraść w odewsiańskim lesie ok Zakopanego ZborSł 123; Chraście abo chabrzeie są dobre na pól w lecie Przewrotne rzesz; Mp pd, Śl pd. AC, MB*

chrąściel ‘owad: chrabąszcz majowy’: Mp pd-wsch. JW

chrobaczny zob. **robaczny**

chrobak ‘drobne zwierzę, owad’: *Chrobák jes cedniejaki, z nogami, duški, maluški Zaryste-Rabka n-tar; Mp pd, Śl. AN*

chropaty ‘chropowaty, szorstki’: *Jakby była chropato, za grubo skóra, to sie nie chyci Niegowa zaw; Mp. JW*

chrosta ‘wyprysk na skórze, krosta’: *Całygo chrostami “obsypało Bronowice-Kraków; Mp, Śl. JW*

chrostać ‘o ziarnach zboża: otłukiwać, uwalniać z łusek’: [W stępie] *jyncmiy sie chrostało sóm, a kasze ze słómóm Jasionka rzesz; Mp pd-wsch. JW*

chrust 1. ‘giętkie gałązki, wiklina’: *Płot sie grodzi z chrustu, z lescyny, z wierzbiny, grodzi sie jak półkoski Waganowice miech; Mp, Maz, Kasz. 2.* ‘kruche ciastka smażone na tłuszczu, faworki’: *Chrust – sypie sie cukier, moki, troske wanilijki, jak kogo stać, rozwałkuje sie ładno i smazy sie na smalcu, na “oleju Świątniki sand; Mp, Maz. JW*

chrustać ‘chrupać, chrzęścić’: *Jod piosek, jino mu chrustało w gębie ok Żywca NowŻyw 64; Mp. JW*

chrustawka ‘śliwka – lubaszka’: *Chrustowka – owoc czerwony, potem czernieje, okrągły, dojrzewa pod koniec sierpnia Mogilany krak; Mp pd. AKS*

chrypa ‘grypa’: *Dwoje [dzieci] to małe były jesce, jedna to juz móndro była, jak umarła. Na chrype umarła. [...] Pótora roku miała Zwoleń kozien NT I 125; “Umarła na chrype Krzczonowice opat RŁTN XXI 168; Mp pn. MT*

chrzabąszcz ‘chrabąszcz’: pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. MT

chrząstka ‘chwast – skrzyp polny’: Mp, Maz. AN

chrząszcz ‘grzyb jadalny, najczęściej mleczaj chrząstka’: Mp pn, Maz. AC

chrząstka, krząstka 1. ‘chrząstka’: *Nie dół mi mięsa, dół mi tylko kości i krząstki Dąbrowa rzesz; Mp, Maz. 2.* ‘skrzyp polny’: *Chrzęstka i kudłacka Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz pd. JW*

chrzęść, krzęść 1. ‘chrząstka’: *A tu “ogón sie urwał w połowie, a ta chrzyńś mu w gości “ostała Hyżne rzesz; Ono mi nie “oścyno, ino mie jakosik w te krzyńś buchło, zaniewidniło sie w ocał Limanowskie; Mp, Wp. 2.* ‘skrzyp polny’: *Na mokry roly to jino krzęść rośnie Przewrotne rzesz; Mp. AC, MB*

chto ‘kto’: *Jak tam chto śpiwo, to pójde poslu-
chom sobie Łążek Ordynacki kraś; oggw.*
JW

chto zob. **bądź kto, chto**

chto zob. **kto, chto nie bądź**

chtosik zob. **ktosik**

chtoś ‘ktoś’: *Tak mu chtoś tam doradził By-
chawka lub; oggw.* MB

chtóren zob. **któren**

chtóry ‘który’: *Chtóry kón zarzy, to będzie
twój Bychawka lub; Chtóro ta godzina?*
Majscowa jas; oggw. MB

chudak ‘człowiek chudy, mizerny, wzbudza-
jący współczucie, też niezamożny’: *Do-
brze, ze Pán Bóg wzion chudáka, bo sie
doś namyncót Jabłonka n-tar [Orawa]*
KąŚŚ 76; Mp, Maz pd. JW

chudoba 1. ‘gospodarstwo, dobytek’: *Nie-
wielka ta nasa chudoba Więciórka my-
ślen; Mp.* 2. ‘inwentarz żywy, zwłaszcza
bydło’: *Ale macie ty chudoby, trza tymu
zarcio niemało Sękowa gor; Mieszanka
taka sie sieje dla chudoby Tryncza przew;*
Mp pd-wsch, Maz pn, Kresy. 3. ‘biedak’:
*Chudoba, biedota co nic nie ma, lecz tyl-
ko „wodę w studni i drogę przez wieś”*
Wola Batorska boch; Mp pd, Śl pd.
AKS, AN

chudobny ‘ubogi’: *Chocia bét chudobny, bo-
goca nikié o nic nie pétól ok Zakopanego*
ZborŚ 124; Mp pd, Śl pd. JW

chujawa ‘śnieżyca, zadymka, burza śnieżna’:
Ale chujawa dzisiaj, śnig wały z wiatrem
Poręby Majdańskie kolb; Mp. AC

chusty 1. ‘bielizna’: *Leć, pozbiyraj z płotu
chusty, bo dyszcz Przędzel niż; Chusty si-
wi sie siwką Poręby Majdańskie kolb;*
Mp, Maz. 2. ‘ubranie, odzież (najczęś-
ciej kobieca)’: *Skrzyniá na chusty Jasion-
ka rzesz; Mp.* AN, JW

chuścianka ‘pas tkaniny służący do owijania
stopy przed włożeniem jej do buta; onu-
ca’: *Chuścionki do “owijania nóg* Sporysz
żyw; pog Mp pd i Śl pd. AC

chutko ‘szybko, zwinnie, żwawo’: *No, ty sie
chutko zbiraj do drogi Siennica Różana*

kras; Mp, Maz, Wp pn, Pom pd, Kasz,
Kresy pd. AC

chwacki ‘dziarski, energiczny’: *A stary Wit-
cok to co? Do samy smierci był chwacki*
Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 304; Mp
pn, Maz. JW

chwalba ‘przechwalanie się’: *To jacy tako je-
go chwalba, ale ta tego nie robi* Hyżne
rzesz; Mp, Śl, Wp. JW

chwalidziura ‘człowiek lubiący się przechwa-
lać; samochwała’: *Jo mu doś nie wierze,
bo to strasny chwalidziura Rzepiennik*
Strzyżewski gor; *Idze, chwálidziuro, mu-
sioleś juz wypaplać!* Mogilany krak; Mp
pd i wsch, Maz. RK, JW

chwalisz ‘człowiek lubiący się przechwalać;
samochwała’: *Ni można takimu chwoli-
sowi wszystkigo wierzyć Domaniewek*
łącz PJPAN 37 s. 304; Mp, Maz, Wp,
Kasz. AC, MB

chwalny ‘lubiący się chwalić’: *To je chwolny
ctowiek, lubi sie chwołyć* Poręby Majdań-
skie kolb; Mp pd, Śl, Wp. JW

chwaście, kwaście zb ‘chwasty, zielsko’: *Ple-
wią go [len] baby z [...] różnych chwości*
Gruszowiec lim PME I 46; Mp pd, Śl.
JW

chwaścior ‘kapusta niedorodna, niezawiąza-
na w główkę’: **Mp pn.** AC

chwierutać (się), kwierutać (się) ‘poruszać
(się) w różne strony, chwiać się’: *Zómb
mi sie chwiyruto Kościelec-Chrzanów;*
Nie kwierutojze sie tak Mszana Górna
lim; **Mp.** JW

chwilusia, kwilusia ‘chwileczka’: *Wstąp do
mnie na kwilusie Kwaczała chrzan;* Mp
pd. JW

chwest 1. ‘ogon’: *Dziyr-zy hóre chwest ok*
Żywca NowŻyw 64; Mp pd, Śl pd, Kre-
sy. 2. ‘poła sukmany’: Mp pn. JW

chwoszczka ‘skrzyp polny’: Mp pn-wsch. AN

chyba ‘brak, wada, skaza’: *Una má jakási
chybe, tylko ni moge sie zmiarkować jaká*
Samocice dąb-tar; *Dziéwka jes je urod-
no, robotno i przez chyby Zakopane*
ZborŚ 125; Mp, Śl. AC, MB

chybać 1. 'iść prędko, bieć, skakać': *Chyboj wartko ok Żywca NowŻyw 64; Chybej mi zaroz stónd, jak nie kces cego "oberwać! Sękowa gor; Mp, Śl. 2.* 'rzucać': *Chyballi kamiyniami ok Żywca NowŻyw 64; pog Mp pd i Śl pd. AC, MB*

chybiać 'brakować': *Gazda bół opatery, to nicego w dóma nie chybiało ok Zakopanego ZborŚl 125; Mp, Śl. AC, MB*

chybki 'szybki, zwinny': *Chybko bęła ta kobieta Wilków kiel; Cłowiek jak mo stracha, to je dwa razy chybsy Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp. RK, JW*

chybko 'prędko': *Tómpole chybko rosnu Giełczew kras; Lywo, lywo! – wołają na gansi, to idą chybko jaz na krzydłach Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp. RK, JW*

chybnać 1. 'braknąć': *Chybło mi pieniędzy Ślemień żyw RamŚl 21; Mp pd, Śl. 2.* 'skoczyć': *Kot chybnął bez "okno i ucik Radgoszcz dąb-tar; Mp. JW*

chybnać się 'zachwiać się, stracić równowagę': *Wóz sie chybnół i "ón wtedy wypod Sękowa gor; Mp. JW*

chycić 'złapać': *Miemcy mie chyciły, ale buch-nolem bez płot i ucik-em Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. AC*

chycić się 1. 'przywrzeć, przylgnąć, przyczepić się': *Já na kázdym uwrocie, co sie chyci ziymia, to se tómpne troche ji błoto "obleci Lgota Gawronna włosz; Mp. 2.* 'rozpocząć jakąś czynność': *Jakek sie chycił kidać, to jino widły furcały Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl. AC*

chylać się 'pochyłać się': *Ni moge sie nijak chylać, tak mie w krzyzak boli Sękowa gor; Mp. RK*

chyla, chyle 'ile': *Chyla kostuje? Dąbrowa ilż; Chyla córek, tyła zińciów Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 325; Chyle chces za tego króla? Studzienice rad RŁTN XXI 174; Mp pn. AN, JW*

chyłem 'w postawie pochyłonej': *Uciekajo chyłem Siennica Różana kras; Mp pn. BZ*

chynąć (się) 'skoczyć': *Pies chynon do chłopca i ugryz go Mszana Górna lim; Mp. BZ*

chyrczeć 'wydawać chrapliwe dźwięki, rzezić, charczeć': *Chyrczy mu w garle Hyżne rzesz; Mp. JR*

chytać 1. 'ujmować, brać coś (kogoś), szybko, łapać': *Chytali za nogi Lipa kraś; Mp, Śl. 2.* 'porywać, ograniczać czyjąś swobodę, zatrzymywać, polować, łowić': *Łapowace chytali parobków do wojska ok Zakopanego ZborŚl 126; Chytáj złodzieja! Mogilany krak; Mp, Śl. JR, MB*

chytać się 'przywierać, przyczepiać się': *Łopatą podsypuje sie mąka, zeby sie ciasto nie chytało Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. JR, MB*

chytko 'prędko, spieszenie': *Leciałak chytko i gek sie wywalila Więciórka myślen JP XXXI 126; Mp pd-zach. BZ*

chytnąć 'porwać, złapać, zatrzymać': *Jo sie boła, zeby mie Miemcy nie chytneły Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. BZ*

chytrak 'człowiek chciwy, skąpiec': *Dzie by ci taki chytrok co doł Bóbrka kroś; Mp pd. BZ*

chytro 'prędko': *Chytro się ubrała i duchem poleciała do kościoła Krempachy n-tar [Spisz] JOp 153; Za co tak chytro jisz, ni możesz wolno jak Bóg przykożoł? Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 327; Mp, Śl. JR, BZ*

chytrol 1. 'człowiek podstępny, przebiegły': *Tak mie poradził "omamić chytrol jedyn Zagórze chrzan; Mp. 2.* 'człowiek chciwy, skąpiec': *"Ón by ci z gymby wydar, taki chytrol Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 327; Mp. BZ*

chytry 1. 'chciwy': *Nikomiu by nie doł, taki chytry Lubatowa kroś; Takie chytre, paskudne, że sto razy by jedno zjadły Hyżne rzesz; oggw. 2.* 'sprytny, zręczny, zaradny': *Mp, Śl, Maz. 3.* 'mądry, zdolny, przemyślny': *Był chytry do nauki Inwałd wad Lud XX 248; Mp, Śl, Maz wsch, Kasz. 4.* 'pracowity, chętny do pracy,

prędkie w pracy': *Jedan je za chytry, a drugi je wolniejszy w robocie* Poręby Majdańskie kolb; Mp pn, Pom pd. 5. 'prędkie': *Chytry: taki, co wsendyj piyrs-i, tu i haw* Chochółów n-tar; Mp, Śl, Wp, Pom pd. JR, MB

chyż rodz m i ż 1. 'dom mieszkalny': *Ide sobie do chyżu, do domu, żeby sie skryć przed dyscem* Radawiec lub; Mp pd, Śl pd. 2. 'strych': *Wysed na chyz* Wola Nieszkowska boch; Mp pd. 3. 'dach': *Pod jednym chyzem mieszkają dwóch gospodarzy* Grojec chrzan; „*Pod jednym chyzym*” mówi się, gdy jest stodoła i chałpa pod jednym dachem Świątniki boch; Mp pd. JR, MB

chyża 1. 'dom mieszkalny': Mp pd, Śl pd. 2. 'strych': *Já to mám dojś siana na chyzie* Ujsoły żyw; Mp pd. JR, MB

chyżko 'prędko': *Nie chodź chyzko, to se pogwarzywa* Śmigno tarn MPKJ I 16; Mp pd. JR, MB

chyżo 'prędko': *Strzeliło mi w krzyzie, jak chyżo leciałam za krowami* Wąworków opat; Mp pn, Śl pn, Maz, Kasz. JW

chyżok 'prędko, szybko': *Umis ty chyzok skrobać?* Zalasowa tarn ME I 253; Mp pd. BZ

chyży 1. 'prędkie, żwawe, zwinny': *Doś do wszystkiego taki chyży* Mszana Górna lim; Mp, Śl, Maz, Kasz. 2. 'wysokie, duże': *Jakby tam kaj rośły był, taki duży, to chyży* Mała Wieś radomski; Mp pn. BZ

ci 'okrzyk przywołujący kota': Mp zach, Śl, Wp pd. JR

ci, -ć 'partykuła zwracająca uwagę na wyraz samodzielny semantycznie, po którym występuje': *Przyszło ci do mie dwóch urzynników* Podleszany miel; *Juże-ć ja ich przeprosiła* Krakowskie Wójc I 267; oggw (głównie Mp). JR

ciachać 'uderzać, rąbać, ciąć ostrym narzędziem': *On ciachá sikirá jak złoto* Samocice dąb-tar; Mp, Wp, Pom pd. BZ

ciaćkać się 'pieścić się (z kim), zwłaszcza z dzieckiem': *E, tak sie ciaćkos z małym*

Ludwikom, a "on już jes wioksy jak Han-ka Mszana Górna lim; Mp. BZ

ciajnik zob. **czajnik**

ciaka, ciako 'czapka z daszkiem; kaszkiet': *Tani wychodzi – jak chcesz wiedzieć – zrobić u krawca ciake, jak kupować gotową* Samocice dąb-tar; **Mp pd. AN**

ciałko 'górną część koszuli (do pasa)': *Tu ciałko było i rynkawy, i nadołek i do kupy było spółone i zesyte* Woźniki sier; Mp pn. JR

ciało 'pień, rdzeń, miazga drzewa': *Morwa żółte mo ciało* Niegowa zaw; Mp pn. JR

ciałowy 'cielisty, koloru ciała': Mp. BZ

ciamać 'mlaskać, jeść głośno lub powoli': *Czego tak ciamiesz!* Zjodbyś cicho Hyżne rzesz; Mp. BZ

ciamkać 'jeść głośno, mlaskać': *Nie trza ciamkać przy jedzynie jak świnia* Sękowa gor; Mp pd. BZ

ciap 'stary zniszczony but': Mp. BZ

ciapa 1. 'człowiek': **a.** 'niezaradny, nieenergetyczny, powolny': *A to ciapa z ciebie, nic nigdy nie załatwis jak potrza* Sękowa gor; Mp, Maz, Wp; **b.** 'niechlujna, nieporządna, źle pracująca dziewczyna': *Taká ciapa, ani cysto nie umi ugotować* Samocice dąb-tar; Mp. 2. 'pogoda deszczowa, słota': *Śnieg, ciapa, mokro, kurzy. Na taki ciapie* Mszana Dolna lim; Mp. BZ

ciapać 1. 'nieudolnie, mało skutecznie wykonywać czynność narzędziem; słabo, powoli, niezręcznie uderzać, rąbać': *Ciapać cepami* Mogilany krak; Mp, Maz. 2. 'strącać kijem lub kamieniami owoce z drzewa': *Nie ciapej tych jabłek, bo jesce zielone* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. 3. 'uderzać czymś w wodę lub kąpać się, bryzgać; chlapać': *Prąy bieliznę na rzece we dwójkę tak ciapały, to jest były kijankami* Wola Filipowska chrzan Wiśła I 71; Mp pd. 4. 'o opadach atmosferycznych: padać': *Tak ciapie na tym polu* Mszana Górna lim; Mp pd. BZ, RK

ciapać się 1. 'kąpać się, chlapać się w wodzie': *Dugo sie tak bedziesz jeszcze ciapoł*

w ty wodzie? Wylaż już Zagórze chrzan; Mp. 2. ‘chodzić, iść po błocie’: *Ciopali sie po błocie* Chotel Czerwony piń; Mp. BZ

ciapanina ‘błoto, rozmiękła błotnista ziemia na drodze’: *Ciapanina sie powie, jak droga má topiel po sobie* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. BZ

ciapcia 1. ‘o kimś nieporadnym, mało rzutkim’: *Ej, ty ciapciu, źleś to zrobiła, a przecie ci tylem razy godała, jak to trza zrobić* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. 2. ‘rozgotowana kapusta, potrawa z kapusty’: Mp. BZ

ciapnąć ‘uderzyć’: *Puścili wycie skałę takóm [...] ciapło jednego pana tu w nogę* Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 46; *Nie właż mi w drogę, bo cie ciapne* Zagórze chrzan; Mp pd. BZ

ciaptać się ‘hałaśliwie kąpać się w płytkiej wodzie; pluskać się’: *Pudzieś stamtąd, nie ciaptoj sie w ty wodzie!* Mogilany krak; Mp pd-zach. BZ

ciapu kapusta ciapu groch ‘przezwiśko człowieka powolnego, niechlujnego, też mówiącego bez sensu’: *Ciapu kapusta – ciapu groch* ok Bochni Zb I 39; Mp pd. BZ

ciarach pej, pogard 1. ‘o człowieku z innej grupy społecznej, zwykle o mieszczańskim’: *Te ciarachy to nic nie robią, tylko sie ubierą i chodzą* Samocice dąb-tar; Mp. 2. ‘o człowieku niesumiennym, brudnym, niechlujnym, zaniedbanym, brzydkim itp.’: *To nie chłop lo ni, taki ciarach z niego* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl. 3. ‘o czymś przedstawiającym małą wartość’: *Pełno ciarachów w kómorze, trza posprzątać* Uszew brzes-mp; Mp. RK

ciarać (się) I. ‘brudzić (się)’: *Przy młocce to sie strasnie człowiek ciará* Samocice dąb-tar; Mp. JR

ciarać (się) II. ‘zamieniać (się)’: *Ciarajmy się z fajkami* Nowotarskie RWF X 273; Mp pd. RK

ciasnocha 1. ‘koszula kobieca’: Mp. 2. ‘spódnica’: *Przezywali ciasnochy – takie były*

spódnice szerokie białe i tu były ukrochmalone, takie sztywne Zagość piń; Mp pn. JR

ciąć ‘gryźć, kąsać’: *Jak mo być dysc, to mie bardzo pchły kosajo, to robactwo mie tak tnie i tnie* Świątniki sand; Mp, Maz, Wp. RK

ciągar ‘jeden z dwóch żelaznych prętów, które łączą stelwę z przodem wozu’: Mp pn, Maz pn. RK

ciągiem ‘ciągle, stale, nieustannie’: *Ciągom go boli* Korbielów żyw; Mp, Maz wsch. RK

ciągly ‘o drewnie: giętkie, niełamliwe’: *Jak jarko grabina, to na nic, trza ciąghy, żeby się uginała* Żabno kras; Mp pd-wsch. JR

ciągnąć się ‘o źle skrojonej odzieży: napinać się, naprężać, źle leżeć’: *Cilaś na skos i teraz sie spódnica ciognie z tyłu* Chotel Czerwony piń; Mp pn. RK

ciągnąć tylko w rozkazniku ‘wynosić się, idź precz’: Mp pd-zach, Śl pd. RK

ciąpać ‘żyć chorując, niedomagać, wegetować’: *Dziewcy na wojne robiła dekonki i trza było spać na ziemi, przeziębła i z wielką bidą przysła, ze dwa roki ciąpała i pomarła* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. RK

ciążadło, ciężadło ‘rodzaj dyszla łączącego jarzmo z pługiem (sochą, broną)’: *Zrobił nowe jarzmo, nowóm wić, ciężadło wyrzytuwał, pługi wyklepał, dobre, pošli orać* Jurgów n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 60; Mp. JR

cichać ‘stać się cichym, spokojnym, uciszyć się’: *Cichoja no, chtoś jedzie* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 92; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

cie ‘wyraz kierujący uwagę na kogoś, coś’: *Cie... cie... cie, widzicie ją* Mszana Dolna lim; *Cie cie! Taki z tobie wielgi pon!* Biały Dunajec n-tar ZborŚl 34; Mp. JR, MB

ciec, cieknać ‘bieć, iść szybko, uciekać’: *Ciecie bez pole, ino wiatr śwista* Gałęzice kiel; *Ciekneła, ze ni można jęć było dogonić* Miętne tarnob; Mp pn. JR, MB

ciećwierz 'ptak – cietrzew': *Ciećwierz taki jak kogut, teraz myśliwce wybieli* Wilków kiel; Mp pn, Maz. JR

ciekać 1. 'biegać tu i tam, pędzić, uciekać': *Nie ciekaj tak, bo zachorujesz* Radgoszcz dąb-tar; **Mp. 2.** 'szukać rozrywek poza domem, uchylać się od swoich obowiązków': *Przestańciekać po chałupach i weź się za robotę* Brudzewice opocz; Mp, Wp pd. **3.** 'starać się, zabiegać o co, chcieć coś zdobyć': *Tak cika, jak żeby mu na dwa światy trza było* Samocice dąb-tar; Mp pd. JR, RK

ciekać się 'o suce: przejawiać popęd płciowy': *Aza się ciekio i wszystkie psy ze wsi za niom lotajo* Książnice Wielkie piń; Mp pn, Śl. Maz. JR

ciekawość 1. w funkcji orzecznika 'jest interesujące': *Ciekawość, co tu będzie z ty chmury* Korczów bił; **Mp. 2.** 'coś interesującego, przedmiot budzący zainteresowanie': *Bedziemy mieć jakoś ciekawość od rodziny* Sulów kraś; Mp pd i wsch, Maz. RK

ciekawý 1. 'o człowieku: chętny do pracy i zręczny': *Dziywka nie jes taká piykná, ale strasnie ciekawá* Węciórka myślen PJPAN 11 s. 90; *To óna taka cikawa mo-wio, bo zawsze pierwsza, na przodzie i naj-lepi robi* [o kobiecie przodującej w pracach żniwnych] Miętkie hrub PelcLub I s. 77; Mp, Maz pd-wsch. **2.** 'o zwierzęciu (zwykle o koniu): szybki w biegu, rączy': *"Ostry kón to ciekawy, co cióngnie. Ciekawy jes i naturliwý* Giełczew kras; *Chyze kónie, ciekawe* Stok puław; Mp pn. JR, AN

ciekącza 'ostry niezbyt jelit, biegunka': Mp pd. RK

cieknać zob. **ciec**

cielesny 'mający barwę ciała': *Cielesne w podobie do skóry świjskiej* Zabierzów boch; Mp pd i wsch. RK

cielisia ekspr **1.** 'młoda krowa; cieliczka': *Cacaná, ładná cielisia* Samocice dąb-tar; **Mp. 2.** 'przezwisko dziewczyny': *Tako*

cielisia z ni, młode to jesce i gupie Rze-piennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

cieliś cieliś 'okrzyk przywołujący cielę': *Zmier-zone cieie, wołám na nigo: ciełyś, ciełyś – a óno nic se z tego nie robi* Samocice dąb-tar; Mp pd. RK

cieluch 1. 'podrośnięte cielę, większe, starsze; byczek': *Má cárneho cielucha* Żarki chrzan NT I 78; **Mp. 2.** 'wół': *Miątek takie cёрwone cieluchy, zaprzagnąlek do wo-zu* Juszczyń wad Zb VII 24; **Mp. 3.** przen 'o człowieku ospałym, ociężałym, leni-wym': *Zákylł tán cieluch sie rusy, będzie jutro ok Nowego Sącza* SzewŚl 121; Mp pd, Śl. JR, MB

ciemie 'skroń': Mp. RK

ciemnica 'areszt, więzienie': *Zawar ich do ciemnice* Jurgów n-tar [Spisz] ME VI 147; Mp. Kasz. RK

ciemnić się nieos 'zmierzchać się, ściemniać się': *Pote przychodzi godzina czwarta w le-cie, jak sie má cémnić* Bukowina-Pod-szkle n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 18; Mp, Śl. RK

ciemnojasny 'ciemnoniebieski': Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. RK

ciemnosiwy 'ciemnoniebieski': Mp pd. RK

ciemnota 'brak światła, jasności; ciemność': *Całkiym ciymnota na niebie nastómpila, tak jakby nastómpily chmury* Czelatycy jaros; Mp, Maz. RK

ciemny 'niewidomy': *I tén ciémny łazi na ba-łyku* Cianowice olk Cisz I 134; *Był ciemny. Nic nie widział na "ocy* Jacnia zam; Mp pn, Maz. AN

ciemra 'człowiek niezręczny, nieporadny, niemrawy': *Ty ciemro, ty nigdy nie zrobis tak, jak trza* Samocice dąb-tar; Mp pd i wsch. RK

ciemrak 'człowiek niezręczny, nieporadny, niemrawy': *Takigo ciemráka jak ty, to nig-dzie nie uświacy* Samocice dąb-tar; Mp pd i wsch. RK

ciemrzyć się 'zmierzchać się, ściemniać się': *Juze sie na polu ciemrzy* Nowotarskie SKJ V 348; Mp pd-zach. RK

- cieniak 1.** ‘cień człowieka’: Mp pn, Maz pd.
2. ‘przestrzeń zacieniona, zasłonięta od źródła światła, zwłaszcza od promieni słonecznych; cień’: *Takie cienioki mo Bogocice miech RŁTN XXI 181; Mp, Maz pd i wsch. RK*
- cienieńki** ‘bardzo cienki’: *Kromeczke ciéniénkom mi dała Żarnowiec kroś; Jak jes w kielbasie mięso cielęce, to można śnitecek [‘plasterek’] cieniejki ukroić, bo sie nie kszu Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch, Maz wsch. JR, RK*
- cieniućki** ekspr ‘cienki’: *Ponoś ty, Janielciu, w cieniućkiej kosuli [pśn] Czarny Dunajec n-tar ME IX 127; Mp pd-zach, Śl pd. RK*
- cienkie** w użyciu rz **1.** ‘cienkie płótno najlepszego gatunku (lniane lub bawełniane)’: *Cinkie to nojlepsze Zychorzyn opocz; Mp, Śl, Maz, Wp pd. 2.* ‘cienka przędza lniana’: *Przedło sie z tego cieńkiego na kosule Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz, Wp. RK*
- cień 1.** ‘duch zmarłego, mara, widmo, zjawa’: *Syn pomarł, to zeby my chocia cień zobaceli Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn i wsch. 2.* ‘więzienie, areszt’: *Zaparli Janosika do ciénia Zakopane ZborŚl 35; Mp pd. RK*
- cieplice** ‘ciepłe kraje, południowe kraje’: *Bo-cióny już posły do cieplic Witów p-tryb RŁTN XXI 183; Mp, Śl. JR, MB*
- ciepłcio** dziec ‘ciepło’: *Ale dzisiaj ciepicio na polu, jacy radoś! Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK*
- ciepło: za ciepła** ‘póki jest ciepło, przed nastaniem dni chłodnych, zimy’: *Chcioł umrzeć za ciepła Limanowskie; Mp pd. RK*
- ciepnąć 1.** ‘lekko lub niedbale coś upuścić, rozrzucić, wyrzucić gdzieś’: *Z tymi piórkami (brzozy) można “osmyknąć do gorci, no ji tak ciepnąć, to fruwo jak piyrze Niegowa zaw; Mp zach, Śl. 2.* ‘energicznie rzucić’: *Ciepli te kose dwa i uciekli Przedmość wiel; Mp zach, Śl. RK*

- cierlica 1.** ‘narzędzie do tarcia lnu, tj. oczyszczania go z paździerz’: *Cierlica miała dwa rówki, na cierlicy siy robił lyn cysty Przedmość wiel; oggw. 2.* ‘gadatliwa, kłótniwa kobieta’: *Skardzył się bardzo przed chłopami na swojom babe, cierlice takom, [...] co go nic, jyno wse furt kuniyruje i kuniyruje Sopotnia Mała żyw ZarP 72; Mp pd, Pom pd, Kasz. RK*
- cierniak 1.** ‘ostry kolec rośliny; cierń’: *Nie chodź tam, bo se ciernioka wbijes w noge Książnice Wielkie piń; Mp. 2.* ‘kolczasty krzew lub gałąź’: *Przyniś troche tych ciernioków, to bedziymy polić Książnice Wielkie piń; Mp. RK*
- ciernie, cerznie** ‘pole ze ściernią po zżęciu zboża; ściernisko’: Mp pn. MT
- cierpota** ‘odczuwanie bólu, cierpienia’: *Na moje roki, na moje cirpote, po co my ta gospodarka Radgoszcz dąb-tar; Powiesili kota za “ogon u płota, przypatrztu sie ludzie, jako to ciérpota Miętne tarnob; Mp. JR, MB*
- ciert** ‘diabeł, szatan’: *No wiycie co gazdo, jescie tu macie cierta w kómorze skowanego Harkabuz n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 36; Mp pd-zach. AN*
- ciesać** ‘obrabiać drewno, posługując się siekierą lub toporem; ciosać’: *Cieśla mo tą-pór i ciese Poręby Majdańskie kolb; oggw. RK*
- ciesia** dziec, pieszcz ‘koń’: *Nie chodź kole cie-si Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 91; Mp. RK*
- ciesielka** ‘praca cieśli, rzemiosło ciesielskie’: *Świynty Józef z ciesielki żył Hyżne rzesz; Jesce młody chłopák, niedawno wyszed ze szkoły, a już chodzi do ciesielki z “ojcem Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz. AN*
- ciesiółka** ‘praca cieśli, rzemiosło ciesielskie’: *Jo żym robił trzydzieści lat przy ciesiółce, połowe zdrowio tam straciłym Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 91; Mp, Wp. RK*
- ciesiu ciesiu** ‘okrzyk przywołujący konia oraz żrebaka’: Mp. JR

cieś cieś ‘okrzyk przywołujący konia oraz żrebaka’: *Wołoł: cieś cieś, ale koj ani myśłoł go słuchać i zawracać* Miętne tarnob; Mp, Maz. JR, MB

cieślica 1. ‘narzędzie do rąbania lub ociosywania drzewa’: *Topór, tako cieślica majstrzi majo, syroko* Podwilk n-tar [Orawa]; Mp pd, Śl pd. **2.** ‘narzędzie stolarskie kształtem przypominające motykę lub młotek murarski, o ostrzu szerokim, lekko zaokrąglonym, ustawionym prostopadle do osi rękojeści; służy do dłubania, żłobienia w drzewie’: *Cieślica, co robieli takie półtokrogle – wiejacki, sufle* Wilków kiel; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JR, MB

cie wy ‘wykrzyknik kierujący uwagę na kogoś, coś, wyrażający zdziwienie, akceptację, czasem dezaprobatę (widzisz, widzicie)’: *Cie wy, ná jakze to mogło być* Samocice dąb-tar; Mp pd. RK

ciągle ‘ciągle’: *Taki, co ta chowie jy, to by ta wiedziół – ciągle robi przy nik i pilnuje* Przedmość wiel; Mp pn, Śl pn, Wp. JR, MB

cięto ‘z dużą energią, siłą, szybko, energicznie, ostro’: *Struga – wesoło woda, co cięto idzie* Bogumiłowice tarn; Mp pd. RK

cięty 1. ‘o zwierzętach: gwałtownie napadający na kogoś, na coś; zaciekły, zły, kłusujący, drapieżny’: *Kocica je dropizno, je cięto* Poręby Majdańskie kolb; Mp. **2.** ‘bystry, spostrzegawczy, zdolny, pojętny’: *Do nauki łebsko ciynty był* Sopotnia Mała żyw ZarP 14; Mp. RK

ciężadło zob. **ciążadło**

ciężarny ‘bardzo ciężki, bardzo dużo wążący, obciążony’: *Ale ciężarny worek, ni moge go zádńá miará uniś* Samocice dąb-tar; Mp pd i wsch, Maz. RK

cihi (z akcentem na ostatniej sylabie) ‘okrzyk na konia, aby skręcił w lewo’: Mp pd, Śl. JR

cioleczek ‘młody byczek’: *Downi bycek, dzisioj sie mówi ciolecek, to jes buchajek* Waganowice miech; Mp. RK

ciołek 1. ‘byk, też młody byczek’: *Posed do ciołka z krowóm* Brudzewice opocz; Mp.

2. ‘wykastrowany byk; wół’: *Ciołki – miśkowane bycki* Łopuchowa dęb; Mp. JR

ciort ‘diabeł, szatan’: *Jacholeń roz późnym wiecorem na koniu i zoboculem wieprza, jak ryl ziemię [...] ano słozem z konia [...] zobocylem nie wieprzka ale psa – a późni pies skocul w zyto i uciek. Tak to ciort umie ludzi zwodzić* Brzyczyna Dolna krak Wisła XIII 68; *Ki ciort tám chodzi?* ok Nowego Sącza SzewŚl 122; Mp, Maz. AN, JW

ciosek, ciosk 1. ‘narzędzie do wygarniania żaru z pieca chlebowego’: *Cioskiym wygarnio sie “ogi [ogień] z pieca chlebowego* Sękowa gor; **Mp pd. 2.** ‘kawałek deski odpowiednio przyciętej, zakładanej na rogi i oczy krowy, aby nie bodła’: Mp pd. RK

cioska ‘siekiera ciesielska’: Mp pd, Śl pd. RK

ciotczyn ‘należący do ciotki, pochodzący od ciotki’: *Płyknę jes to ciotcyne pole, dziecek włosnyk ni mo, to moze nom sie “óno dostanie* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Maz, Kasz. RK

ciotka 1. ‘forma grzecznościowa w zwrocie do starszej kobiety’: *On se stuknuł w “okno i mówi: Ciotku, otwórzci* Wiszniów hrub; Mp pd i wsch. **2.** ‘niemłoda kobieta niezamężna; stara panna’: Mp pd. RK

cip cip ‘okrzyk przywołujący’: **a.** ‘kury’: *Cip, cip, cipuśki! Cip, cip, kurecki!* Czarny Dunajec n-tar ME IX 51; oggw; **b.** ‘kurczęta’: *Cip, cip! A chodźciez kurcátka, nasypałam wám fajnych jagielek* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Wp, Kresy. RK

ciapać ‘z trudem oddychać; zipać’: *Ledwie ciapie, nie docipie do jutra* Lubelskie PF IV 189; Mp wsch. MT, MB

ciskać się ‘gniewać się, denerwować się’: *Cego nie powis spokojnie, “o co ci sie rozchodzi, tylko sie tak ciskás* Samocice dąb-tar; Mp. RK

ciskawka ‘rodzaj zabawki (procy), patyk rozłupany na jednym końcu do rzucania kamieni’: Mp. RK

Cisula ‘nazwa krowy cisawej maści’: *Hejże jino mości panie, Dobre mleko po Kropianie, Jesce lepsc po Cisuli* [pśn] Czarny Dunajec n-tar ME IX 135; Mp pd. RK

ciszyna ‘miejsce osłonięte przed wiatrem, zaciszne miejsce’: *Tam buła tako cisyna, wiatr nie wioł, to duzo ciepłi tam buło i trowa szybci rosła, i krowy paś lepi buło* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

ciucia, ciucka pieszcz lub dziec ‘pies lub suka’: *Ciucia! Co ci jes, ze zryć nie chces?* Samocice dąb-tar; Mp pd i wsch. RK

ciućmak ‘ktoś niezręczny, niezgrabny, niezdara, niedołęga’: *Z tyj Kaški to taki ciućmák, roboty nic jyj nie ubywá* Przędzel niż; Mp pd. JR

ciuk 1. ‘spiczasty, sterczący koniec czegoś’: *Jeszcze se chto “oko na tym ciuku wybije* Hyżne rzesz; Mp, Śl. **2.** ‘pysk niektórych zwierząt domowych’: pog Mp i Maz. **3.** ‘niedopałek papierosa’: *Byś mi ta “osta-wił jakiego ciuka* Mszana Górna lim; Mp pd. JR, MB

ciuk zob. **ściuk**

ciukać ‘wypominać komuś coś dokuczliwie, wymawiać’: *Do samy śmierci będzie nám to ciukać* Samocice dąb-tar; Mp. JR

ciul ‘penis’: Mp, Śl. JR

ciulać ‘pracować długo, mozolnie, wykonywać coś z trudem’: *Młody kawaler patrzy tu wyjś, tam wyjś, a ty zostaniesz i bedziesz ciulać do ciymny nocy* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Jesce bodej co ciułow, nie siedze na piecu* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch. RK

ciuma ‘niedołęga, niezdara, człowiek pozbawiony sprytu, spostrzegawczości’: *Ale ciuma ze mnie, wypod mi talyrz z rynki* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

ciumać (się) ‘całować (się)’: *Jak się dzieci ładnie ciumajom* Bóbrka kroś; Mp pd-wsch. RK

ciunać ‘dać czegoś mało, skąpo, niechętnie’: *To, co ón my ciunie, to by my ani na jedzenie nie starczyło* Samocice dąb-tar; Mp. JR

ciupa ‘więzienie, areszt’: *Posed do ciupy na pińć lot* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

ciupać ‘lekko uderzać, rąbać, rozbijając coś na kawałki’: *Porżnęły my troche drzewa, a teraz ciupie* Bóbrka kroś; Mp pd, Śl. AN

ciupaga ‘łaska góralska z toporkiem, niekiedy ozdobna (o trzonku nabijanym gwoździkami i kółeczkami mosiężnymi), służąca do podpierania się, cięcia, rąbania, zadawania razów itp.’: *Zbójniki robili ciupagom na buku oznaki, kany jes je zagrzebiony kotliczek ze sryblém* Zakopane ZborŚl 37; *Dawni to nie było weselá [...] cóby kasik kogosik nie zażgali nozym, abo nie zatłukli ciupagom* Piekelnik n-tar [Orawa] KaśŚl 86; Mp pd. AN, RK

ciupas ‘przymusowe odesłanie winowajcy do miejsca stałego pobytu’: Mp pd, Kresy pd. AN

ciupasem ‘przymusowo, pod dozorem’: *Przy-sed znowu do nié w nocy, odesłali go znowu ciupasem* Odrowąż n-tar Zaw 55; Mp pd. AN

ciupasować ‘odstawiać kogoś przymusowo, pod strażą’: Mp pd. AN

ciuraja, ciurajda ‘człowiek niezdarny, niezręczny’: *Aleś to ciurajda (wziął co i puścił)* Mszana Górna lim; Mp pd. AN

ciurczka, ciureczka ‘łza’: *Ciurcki ji płynęły z “ocu* Ślemień żyw RamŚl 8; Mp pd-zach. AN

ciurek ‘penis’: Mp pd-zach. AN

ciutkę ‘odrobinę, troszkę’: *Dolyj se ciutke mlyka* Olszowa brzes-mp; Mp pd. RK

cizczka ‘tłum’: *Włoz w cizckę ji zatłamsili go na śmierć* Sułkowice myślen MPKJ V 357; Mp pd-zach. AN

ckliwić, cliwić ‘łaskotać’: *Mozes mnie ckliwić ile chces, a já i tak sie nie “ośmieje* Samocice dąb-tar; *Przestój jó cliwić, bo sie moze dziecko zapómnieć ok Nowego Sącza* SzewŚl 126; *Tak go łektom i cliwie* Korbielów żyw; Mp pd. AN, RK

cliwki ‘wrażliwość na dotykanie, drapanie; łaskotki’: *Wojtek mo cliwki pod pazuchą*

Nowotarskie SKJ V 349; *Óna mo takie strasne cliwki, ze sie nie do ji dotknąć* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd.** AN, RK

cliwo 1. ‘tęskno, smutno’: *Cosi nasy Maryjce cliwo za Wojtkiem Ślemień żyw* RamŚl 6; **Mp, Śl pd.** **2.** ‘groźnie, nieprzyjemnie’: *Tak było cliwo “od wody, ćma tako* Korbilów żyw; **Mp pd.** AN, MB

cliwość ‘lęk’: **Mp pd.** AN

cliwy ‘wrażliwy (zwłaszcza na łaskotanie)’: *Ino mie nie tykoj, bo jo strasnie cliwo* Zakopane ZborŚl 38; *Cliwo na zimno* Mszana Górna lim; *Straśnie cliwe było* dziwęccko ok Żywca NowŻyw 68; **Mp pd.** AN, MB

clapiec ‘pułapka, potrzask’: *Clapiec [...] – samolówka z grupy: paści języczkowe* Piotrkowskie JP XXXI 87; **Mp.** AN, MT

clapka ‘pułapka – zwłaszcza na myszy’: *Clapka – mniejszy słopiec – samolówka z grupy: paści języczkowe* Opocz JP XXXI 87; **pog Mp pn-zach, Maz pd-zach i Wp pd-wsch.** AN, MT

clonka, słonka ‘gatunek grzyba’: *Clonki abo zielonki dwojakie som – sare i zielone* Przedmość wiel; **Mp pn.** AN

cnąć się, cnić się ‘tęsknić, przykrzyć się, nudzić się’: *Zostałam sama, trocha sie mi i clo* Hyżne rzesz; *Dobrze, żeście przyszli, bo tak mi sie cniło za wami* Sękowa gor; **Mp, Śl.** AN, MB

co zob. **brać co**

co zob. **bez co**

co zob. **choć co**

co zob. **wolaś co**

co **chcieć** ‘bez ograniczeń, według własnej woli’: *W Miendrzwicy kónie só tajse, tam można wybrać co chcieć* Giełczew kras; **Mp.** AT

co **nie bądź** ‘cokolwiek’: *“Una załośliwo jes, jakby co nie bodż powiedzieć, to płace, narzyko* Giełczew kras; **Mp, Maz.** AN

coby 1. ‘aby, żeby’: *Przebiere sie, coby mie nie poznała* Hyżne rzesz; **Mp pd i wsch, Śl, Maz pn.** **2.** ‘oby’: *Coby ino, chrań* Boze,

nie béła wojna ok Zakopanego ZborŚl 41; *Coby ci nie godali, żeś taki bidok* Chotel Czerwony piń; **Mp.** AN, MB

cokolwieczek ‘trochę, bardzo mało’: *Cokolwieczek przegodajo, to muzyka tnie marsia* Janiskowice puław RŁTN XXIV 271; **Mp pn.** AN

colek ‘wszystko jedno, co; cokolwiek’: *Colek kupilimy* Małecz brzez RŁTN XXI 190; **Mp pn-zach.** AN

conić się ‘pyszczyć się, chwalić się’: *Ale sie cono nowym autem!* Uszew brzes-mp; **Mp pd-zach.** RK

corek ‘miejsce w stajni, oborze lub nawet w izbie, odgródzone deskami lub drążkami od reszty pomieszczenia, przeznaczone dla małych jagniąt, cieląt itp. lub dla drobiu’: *Jak ni má kto gdzie, to w stajni som chływy i corek* Zaryte-Rabka n-tar; [W stajni] *do corka zawiyrają owce, celynta i prosięta* Limanowa; *Trzeba kury zawrzyć do corka* Nowotarskie RWF X 274; **Mp pd-zach, Śl pd.** MT, JW

cosi 1. ‘coś’: *Cosi mi dzisiok z tóm robotóm nijak nie idzie* Sękowa gor; **Mp pd i wsch, Śl pd.** **2.** ‘mniej więcej, około’: *Było nas cosi styrech* Niepołomice boch; **Mp pd i wsch, Śl pd.** AN

cosić ‘coś’: *Cięgiem mnie cosić ścisnęło w piersiach* Żabno kras Wiśla XVI 425; **Mp wsch.** AN

cosik ‘coś’: *To musi, zdo mi sie, być cosik* ink-sygo ok Rozwadowa tarnob; **Mp, Śl, Wp.** AN

cosis ‘coś’: *I tako zgodka była “o takim cym-sis* Woźniki sier; **Mp pn, Wp, Pom pd.** AN

cotyna zob. **cetyna**

cucha ‘wierzchnie odzienie górali, często zarzucane na ramiona’: *Taki był zwyk, że pytoce [“družbowie”] obycajnie ubiérali sie do cornéj cuchy* ok Zakopanego ZborŚl 45; **Mp pd.** AN, MB

cucu **dziec** ‘cukier, cukierek’: *Weś se cyczy [“smoczek”], to ci dám do niego* cucu Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp pd.** AN

cudak ‘figurka’: *Cudoków miot nawiysane* [na choince] Limanowskie; Mp pd. AN
cudeczki ‘coś osobliwego; dziwy’: *Macocha* [...] *biła ich, cudecki z nimi wydziwiała, morzyła głodem* Targowisko boch ME I 102; Mp pd. AN

cudnie ‘dziwnie, dziwacznie’: *Takich gárcków jak teraz nie było, oj dawni to cudnie było* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AN

cudny ‘dziwaczny, nieoczekiwany’: *Tam mi naopowiadali takich cudnych rzeczy* Woźniki sier; Mp. AN

cudować ‘zachowywać się nietypowo, dziwacznie’: *Cudujes tak, cuda takie zdziwios, jakbyś ni miot dobrze we łbie* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Śl, Pom pd. AN, MB

cudować się ‘dziwić się’: *No chodź juz, chodź, nie cuduj sie tylo na te świecidołka!* Sękowa gor; Mp. AN

cudzić 1. ‘przesiewać przez sito w celu oczyszczenia’: *Cudzą go* [omłócone zboże] na *przetakach* Nowotarskie MatlZ 92; Mp pd-zach. 2. ‘cucić’: *Jakby kto zemglął, to go trzeba cudzić* Węciórka myślen PJPAN 11 s. 185; Mp pd. 3. ‘targać, szarpać za włosy’: *Cudze gó przy cesaniu* Sporysz żyw; Mp pd-zach. AN

cug ‘gwałtowny ciąg powietrza; przeciąg’: *Nie stój na takim cugu, bo dostaniesz co w krzyże* Samocice dąb-tar; oggw. AN, MB

cugowy ‘o kominie lub piecu: mający wewnątrz kanały dymne’: Mp pn. AN

cukać (się), cukować ‘o koniu: źle ciągnąć, nie chcieć ciągnąć’: *Cuko – rusy i cofnie* Hyżne rzesz; *Koń sie cuká* Nienadówka kolb; *Koń znarowiony cukuje* Czarny Dunajec n-tar ME IX 197; Mp pd. AN
cukrować ‘słodzić cukrem’: *Stary nie kciot cukrować herbaty* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Kasz. AN

cukrówka ‘gatunek gołębia – synogarlica’: *U nás na klonie cukrówki zrobiły se gniazdo i tak ładnie krucá co rano, ze miło suchać* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. AN

cumel, cumlik ‘smoczek dla niemowlęcia’: *Dać mu do gęby cumel, to nie bydzie wręścić* ok Żywca NowŻyw 71; *Moja trzy lata miała, to jesce cumel syślała* Kościelec-Chrzanów; Mp pd, Śl pd. AN, MB

cumlik ‘smoczek dla niemowlęcia’: *Dom jy cumlik, zaroz uśnie* Kościelec-Chrzanów; Mp pd, Śl pd. AN, MB

cupić, cupieć ‘trwać (często bezczynnie) w pozycji kucznej lub skulonej’: *Co tak cupicie?* Szlembark n-tar; *Kura cupi* Orawka n-tar [Orawa]; Mp pd. AN, MB

cupkać ‘tupać’: *Chtosik w siyni cupko, poźryj, chto to przyszoł* Lubatowa kroś; Mp pd. AN

cupnąć 1. ‘złapać nagle, chwycić’: *Za dwa lata milicij go cupła* Żarnowiec kroś; Mp pd. 2. ‘tupnąć’: *Zastompila mu jedna staro, skaredno, paskudno zona, cupła nogom tak, jaż sie ziem strzosta* Kacze [Spisz Śl] BMJP XII 47; Mp pd. 3. ‘uderzyć’: *Śli naobkoło kosora i pote, jak sie stretneli popod dźwirkami, to se dla zabawy cupneli rąbanicami, coby zbyrknenno* Ciche n-tar PTP VII 171; *Pore razy go cupnył, ale przecie nie tyngo* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 84; Mp. 4. ‘przysiąść, przykucnąć, położyć się na chwilę’: *Cupnuł na podłodze i usnoł* Brudzewice opocz; Mp. AN

curyk ‘okrzyk na konia, żeby się cofnął’: *Na-stąp sie Siwy! Cóf sie! Curyk!* ok Żywca NowŻyw 71; *Ach te konie, gádom curyk, ciągne do tyłu, a óny se nic z tego nie robiá* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. AN

cuszka ‘wierzchnie, ciepłe okrycie męskie; rodzaj góralskiej sukmany’: *Było takie gënste sukno i z tego syły kápce i starodawni ludzie sywali cuski, portki* Lipnica Mała n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 70; Mp pd-zach. AN

cwaj zob. **aj cwaj**

cwak ‘drucik lub patyczek w cewce członka tkackiego’: *Tak jakie dwanáście cyntometrów długie, a pół cyntomatra hrube, to sie*

naz-iwá cwak, na tyn cwak se kładzie takom naśpulanom śpulycke, co sie naz-iwa cywka Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 44; **Mp.** AN

cwaniak ‘człowiek obrotny, sprytny, chytry’: *Cekáj ty cwaniáku, já ci sie nie dám wiecy* “osukać Samocice dąb-tar; **Mp.** AN

cwany ‘sprytny, chytry’: *Cwany z niego człowiek, wykwitował wszystkich Brudzewice opocz; Mp, Maz.* AN

cwaróg ‘ser biały, twaróg’: *Dobry beł cwaróg ze śmietaną i scypiorkiem Sierosławice koniec; Mp pn, Maz pd.* WW

cybant ‘żelazne okucie łączące nasad i próg wozu z osią’: **Mp** wsch, **Maz**, **Kresy.** AN

cybuch, cebuch 1. ‘łodyga cebuli’: *Przynieś cybuchów, to ze syrym umieszom* Bóbrka kroś; **Mp** pd-wsch. **2.** ‘przezwisko Żyda’: *U Żyda cybucha, to wszystkiygo kupiul* Samocice dąb-tar; **Mp** pd-wsch. AN, RK

cybulki ‘odmiana gruszek’: *Cybulki som dobre na świyntego Jakuba Domaniewek* łącz PJPAN 33 s. 85; **Mp** pn. MT

cybuszek ‘ustnik fajki’: *Usny kóniec to cybussek* Przedmość wiel; **Mp** pn. AN

cyc ‘pierś kobiety’: *Po piérzsem dziecku cyce sie tak ji rozrosły, że wyglondajo jak dwa balony* Pustków dęb; **Mp**, **Śl**, **Kasz.** AN

cycać ‘ssać’: *Ta krowa musi mieć duza młyka, bo ciele het cycá i cycá* Samocice dąb-tar; **Mp** pd, **Pom** pd, **Kasz.** AN, MB

cycak ‘młody ssak hodowlany, przeważnie prosię lub cielę’: *Nie kupuj cycoka, bo kto go bedzie tyła chował* Poręby Majdańskie kolb; *Cycok starom ciągnie* Gnaszyn częs; **Mp**, RK, AN

cyciek 1. ‘pierś kobiety’: *Dejze dziecku cycka* Książnice Wielkie piń; oggw. **2.** ‘wymię zwierzęcia lub brodawka sutkowa; dójka’: *Czegosi Krasy młyko nie chce pósć z jydnegó cycka* Lubatowa kroś; **Mp**, **Śl**, **Maz**, **Wp.** **3.** ‘smoczek’: **Mp**, **Wp**, **Pom** pd, **Kasz.** AN

cyckać 1. ‘ssać’: *Wszystkie prosieta sie wzieny do ssania, tylko jedno nie chce cyckać* Samocice dąb-tar; **Mp**, **Śl**, **Wp**, **Pom** pd, **Kasz.** **2.** ‘trzymać coś w ustach, porusza-

jąc wargami; cmoktać’: *Cycká cukierka* Mogilany krak; **Mp**, **Śl** pd. AN

cyckowy ‘o młodym zwierzęciu ssącym jeszcze mleko matki’: *Cyckowó ciely – takiy, có jeszcze pijy młyko* Lubatowa kroś; **Mp.** RK

cycoń ‘dziecko nadmiernie przywiązane do matki; maminsynek’: **Mp.** AN

cycor zwykle pogard ‘pierś kobiety’: *A u moji Hanki cycory jak dzbanki* Książnice Wielkie piń; *Ma duże cycory* Goźlice sand; **Mp.** AN

cycuś 1. pieszcz ‘pierś kobiety’: *Cichutko, juz cichutko, mámusia zaraz dá cycusia. Cycusie Hánusi rosnó i sie juz stydá* ok Nowego Sącza SzewŚl 132; **Mp.** **2.** ‘dziecko nadmiernie przywiązane do mamy’: *Krzyś to mámin cycuś, do nikogo innego nie pódzie* ok Nowego Sącza SzewŚl 132; **Mp** pd. AN

cycey dziec ‘o ssaniu’: *Kces c-ic-i* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 293; **Mp** pd. AN

cyfr, cyfra ‘motyw zdobniczy odbijany, wypalany, wyszywany lub grawerowany na różnych materiałach’: *Nie grajom mi takie c-ifry na portkak* ok Zakopanego ZborŚl 47; **Mp** pd. AN

cyfrować 1. ‘zdobić rysunkiem, haftem, ornamentem, rzeźbą’: *Chłopi tó mieli sukniiane portki cyfrowane takiemi snureckami* Podwilk n-tar [Orawa] ZNUJ 59 s. 118; **Mp** pd-zach. **2.** ‘tańczyć cyfrowanego’: *Nie każdy umie cyfrować – drobniusko przebirać nozeckami* Ponice n-tar Wisła II 116; **Mp** pd-zach. AN

cyfrowany ‘taniec góralski’: **Mp** pd-zach. AN

cyga ‘zabawka dziecienna – bąk’: *Leci jak cyga – raźniutkie dziecko* Spytkowice wad; **Mp** pd. AN

cygan 1. ‘człowiek, który kłamie, oszukuje’: *Tyn chłopak to taki cygon, jaz sie kurzy* “od niego – co bardzo kłamie Limanowski; *Cygon cygani, kłamie, nie powirowdy, cygon kłamcuch* Woźniki sier; oggw. **2.** ‘człowiek o czarnych włosach i ciemnej cerze – podobny do Cygana’:

Mp, Maz. **3.** ‘nazwa zwierzęcia o czarnej sierści’: *Cygon i krulek to jedno* Woźniki sier; Mp. **4.** ‘rodzaj dawnego pieca albo jego część’: *Downi to sie polilo w takim cyganie* Książnice Wielkie piń; *Gdzie są zápolki? Lezá na cyganie* Samocice dąb-tar; Mp pd. **5.** ‘gra w karty’: *Chłopoki się pozchodzm, pograjom w karty, [...] w gape, w cygana* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 372; Mp. AN

cyganek 1. ‘nożyk składany’: *Przy krowak co-sik zawsze sie strugało, cygánek w kiesáni musioł być* ok Nowego Sącza SzewŚl 133; Mp, Maz. **2.** ‘rodzaj pieca’: *Pogarnął się do cyganka, ażeby się ogrzać* Ocinek sand RŁTN V 183; Mp. AN, MB

cyganica ‘kobieta, która kłamie’: *Ty cyganco! Nic nieprawda, coś podała!* Olszowa brzes-mp; Mp pd. RK

cyganicha ‘kobieta, która kłamie’: Mp. AN

cyganić ‘kłamać, oszukiwać’: *Nie cygoj mnie, bo i tak dobrze wiem, ze tak nie jes* Samocice dąb-tar; oggw. AN

cyganka 1. ‘kobieta, która kłamie; niesłowna’: *Ty cygánce juz nigdy nic nie pozycá. Tydziáj támu miała maszynká “oddać* ok Nowego Sącza SzewŚl 133; Mp. **2.** ‘w kołowrotku – deseczka łącząca pedał z kołem’: Mp pn-wsch, Maz. AN

cygaństwo ‘kłamstwo, nieuczciwość’: *To nie cygaństwo, to prawda* Topolice opocz; Mp, Śl. AN

cygar ‘papieros’: *Pálić gotowe cygary, to strasnie drogo wychodzi* Samocice dąb-tar; Mp pd; Kresy pd. AN

cykać ‘dzieć “oddawać moc”’: *Cémuś nie pytał cykać?* Niedzica n-tar [Spisz]; Mp pd. AN

cyknać ‘wlać odrobinę płynu’: *Jino kapke cykli do kieluska, to juz zajechało spirytusem* ok Żywca NowŻyw 72; Mp, Śl. JW

cylindrować ‘oczyszczać i sortować ziarno’: *Sié zbozé cýlndruje na siónie* Blizne rzesz; Mp pd-wsch. AN

cymbał ‘człowiek ograniczony umysłowo; głupiec’: *Po co tyn cymbał chodzi do*

szkoły, jak nic nie umi Samocice dąb-tar; Mp; Maz. AN

cymes ‘coś najlepszego, wartościowego’: *A jak powiem jako fachman, co to jes, to oba cymes zapłate dostaniewa* Dąbrowa rzesz; Mp. AN

cypel ‘sopel lodowy’: oggw. AN

cyrka 1. ‘rodzaj ażurowego haftu wykonany w miejscu po wyciągnięciu z tkaniny pasemku nitek; mereżka’: *Do zdobin pry-miływnych należy „cyrka”, tj. mereżka stosowana na łoktuszkach* [‘dużych chustach zarzucanych na plecy’] i *fartuchach* ok Mszany Dolnej lim ASL V 6 s. 51; Mp pd. **2.** ‘ścieg stosowany przy łączeniu kawałków tkaniny’: Mp pd i wsch. MT, JW

cyrkać 1. ‘lać płyn małymi ilościami’: *Nie cyrkej tak, tylko wlyj wyncy od razu* Brzozów; Mp pd. **2.** ‘kapać, sączyć się’: *Jak była ta powódź, to zatkało betóny i teraz ta woda ledwie cyrko* Brzozów; Mp pd. RK

cyrknać ‘nalać parę kropli; kapnąć’: *Cyrknij mi jeszcze troszke mléka, bo za czorno ta kawa Bóbrka kroś;* Mp pd. AN

cyrkulatka ‘mechaniczna piłka tarczowa’: *Cyrkulotke słyhać “u ujka, pewnie Marian przyjechał ji rznom* Sękowa gor; Mp pd. RK

cywać, cewieć 1. ‘tracić siły, marnieć’: *Cewioł, cewioł, ani niy móg “ozyc, ani “umrzyć* Czorsztyn n-tar; *Jesce to kurce nie zdechło, tak cywie, ni moze zdechnąć* Sękowa gor; Mp pd-wsch, Wp wsch. **2.** ‘drze-mać’: *Całe dnie cywo na siedzocy* Miętne tarnob; Mp pd-wsch, Wp wsch. JW, MB

czajnik, cajnlik ‘naczynie kuchenne z dzióbkiem i pokrywką służące’: **a.** ‘do gotowania wody’: *Cajnik po nasemu, a ludzie mówio jembyrk* Wąworków opat; *Nalijta do cajnika wody ji postow na herbate* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl pd, Maz, Kresy pn; **b.** ‘do zaparzania herbaty; czajniczek’: *W cajniku zaparazono herbata zawsze lepso i na wyncy starcy* Stróżna gor; *Wej se herbaty, jes w cajniku*

w piecyku Samocice dąb-tar; Mp pd-wsch. MT

czakać ‘czekać’: *Siedziół przy stole, popijol i kurził, cakoł jedynostej godziny. Bo “o jedynostej godzinie strachy przichodziły Rycerka Górna żyw NT II 73; Mp pd, Śl pd. AN*

czapiga zob. **czepiga**

czapka 1. ‘blaszany kapturek w lampie naf-towej’: *Jo bez capki zaświyce [lampę] Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz. 2.* ‘kapelusz grzyba’: *Prawy grzyb – copka okrągło, korzyń wydłużany. Przy głowie (czopce) jes cinyki, najciynsy. Po krajach żółty pod tom capkom Niegowa zaw; Mp. 3.* ‘snop przykrywający kopkę snopów’: *Copka – wiynksy snopek zyta założony na stojok dupom do góry Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl, Maz. AN*

czarnawy ‘niezupełnie czarny’: *Tchórz szady jak kot, czornawy taki Giełczew kras; Mp, Śl, Maz, Wp. AN*

czarne ‘wędlna – kaszanka’: *Corne nóm sie udało Brudzewice opocz; Mp pn. AN*

czarne ziele ‘roślina lecznicza – krwawnik le-karski’: *Corne ziele, “óno jes na jakieś lekarstwo Świątniki sand; Mp pd. MT*

czarniaty ‘niezupełnie czarny’: *Siwe włosy, to jesce troche carniate Międzybrodzie żyw; Mp pd. AN*

czarnica 1. ‘jeżyna’: *O widzisz, czarnice tyż do-syć przybytnie. Z pół litry ile sie zrobiło piyrogów Brzozów; Mp pd. 2.* ‘borówka czar-na, czyli czarna jagoda’: Mp wsch. AN

czarniusieńki ‘mocno czarny’: *Corniushinkie te buty, aż sie świcóm Studzienice rad RŁTN XXI 196; Mp. AN*

Czarnocha ‘nazwa czarnej krowy’: Mp pd. AN

czarnoksiężnica ‘czarownica’: *Było napisane, że jego syna weźnie czárnoksiężnica tj. diabllica Rzeszowskie ME X 250; Mp. AN*

czarnoksiężnicki ‘czarnoksięski’: *Koledz-i sie dowiedzieli, ze jakby mieli cárnoksiyn-znickóm książkę, ze jym bedzie lekcyj z-ić*

na świecie Kacwin n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 72; Mp pd. AN

czarnusienki ‘bardzo czarny’: *Malusienkie, cárnusienkie wielgą kłode rusy [zagadka o pchle] Biskupice krak Zb XVII 232; Mp pd. AN*

czarny ‘diabeł’: *Jezu, to ci musiał być jakisi zbereźnik, jak go cárni przyšli brać! Lich-win tarn NT II 132; Mp, Kasz. AN*

czarownica 1. ‘według wierzeń ludowych: boginka – jeden z demonów porywający niemowlęta lub kobiety’: Mp. 2. ‘prze-zwisko kobiety, najczęściej starej, złośliwej, złej’: *A wy carownice, nasych wian-ków zazdrośnice Jedlnia Kościelna ko-zien; Mp, Śl. 3.* ‘żaba – ropucha’: Mp pn, Maz. AN

czarownictwo ‘uprawianie czarów; czarowa-nie’: *To takie carownictwo było, co mleko podbierały Świątniki sand; Mp, Kasz. AN*

czas ‘menstruacja’: *Tyn cas sie ji strzymoł, to wiedziała, ze bydzie choro na dziecko Woźniki sier; Mp, Śl. RK*

czasowy 1. ‘mający dużo wolnego czasu’: *Un zawdy jes casowy, siedzi ino w stołówce i pije Radgoszcz dąb-tar; Mp, Maz, Wp. 2.* ‘stary, wiekowy’: *To jes już casowy dóm Korbielów żyw; Mp. AN, RK*

cząbrzyć (się) zob. **czubrzyć (się)**

czczyca 1. ‘chętką, apetyt na coś’: *Taká mie czczyca bierze na to, na zjedzenie abo na co Facimiech krak PJPAN 11 s. 235; Mp pd. 2.* ‘łęk w samotności, niepokój’: *Tak było niewinno [‘ciemno’] [...] Taká mie wzięna ccica, zaconeć mówić pácierz Więciórka myślen PJPAN 11 s. 235; Mp pd. AN*

czczyć (się) ‘robić się mdło, mieć pragnie-nie’: *Po ty kielbasie ccy mnie, wiadro wo-dy bym wypiuł Samocice dąb-tar; Mp pd-zach. AN*

czechrać ‘rozciągać, rozczesywać włókno, przygotowując je do przedzenia’: *Cechro sie welne cechrackami Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Maz. RK*

czegosi 'z jakiejś nieokreślonej przyczyny':
Już downo czegosi do mnie nie pisała
Hyżne rzesz; Mp. RK

czegosik 'z jakiejś nieokreślonej przyczyny':
Czegosik ta krowa boruczy "od samego
rana Bóbrka kroś; Mp. AN

czegoś 'z jakiejś nieokreślonej przyczyny':
Wycie co, sąsiado, moja krowa się czegoś
krwio doi Czelatyce jaros; Mp. AN

czegoż, czegóż 'dlaczego': *Cegożeś mie nie*
kárał wtedy, kiejk mały był Sopotnia
Mała żyw Zb V 243; Mp, Maz. AN

czeladź 'stali mieszkańcy domu, rodzina, domownicy': *To ja "uskwarzyła na całe czeladź,*
a "on sam zjad Korczów bił; Mp. AN

czeluść, czeluście 1. 'palenisko, komora ogniowa': *Wymiete czyłuść pieca, bo będzie*
się chlib piók Siennica Różana kras; Mp, Śl, Maz, Wp. 2. 'otwór w piecu chlebowym, przez który wkładało się chleb':
Wysokie celuście nie só wygodne, bo za to,
że chlib kiepsko się przerumienio Giełczew kras; Mp, Maz, Pom pd. 3. 'otwór w piecu chlebowym, odprowadzający dym do komina':
Bez celuście w piecu cug dochodzi do kómina Woźniki sier; Mp, Śl, Maz, Wp. 4. 'ściana (często zakopcona) nad otworem wsadowym pieca chlebowego':
Czeluściy po każdym połyniu się byłiló Lubatowa kroś; Mp, Maz, Wp. AN

czemuż 'dlaczego': *Cemus się papiż nie zeni?*
Je dy temu, że jes nieomélny, to ta wie, jako to z babom Kościelisko n-tar NT II 81; Mp. AN

czepczyisko pej 'nakrycie głowy mężatek':
Dałyście ij to cepczyisko niby stare przetacy-sko [pśn] Kichary sand Sand 68; Mp, Wp. AN

czepek 1. 'kobiece nakrycie głowy noszone dawniej przez mężatki': *Miołam cepek*
bioły z falbanko koto geby Świątniki sand; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. 2. 'część błony płodowej okrywająca czasem główkę noworodka': *Niektóre dzieci rodzą się*

w „czytku” ok Przeworska Wisła XII 64; Mp. AN

czepić 'wkładać pannie młodej czepek na głowę': *Kórkady się zrobiło ładne, tak cepiły*
Baranów puław; Cepili jo w chustke Tenczyn myślen; Mp, Śl, Wp. RK, MB

czepić się 'zając się czymś, wziąć się do czegoś': *Ni miały si czego czepić Łopiennik*
Górny kras; Mp wsch. RK

czepiec 'kobiece nakrycie głowy noszone dawniej przez mężatki': *Starze i prymniejse gospodynie jak sły do kościoła, na spód kładły cepiec bioły, a na nigo wdzioły*
cepiec zwiozany z chuściny Poręba myślen JP LII 142; oggw. AN

czepienie 'obrzęd weselny – oczepiny': *Pani młoda nie lubiała cepiyniá i zawdy się chowała, a starsy družba pilnowá, a kobiety przyśpiywowały družbie*
Chodów miech JP XXXIV 115; Mp, Śl. AN

czepiga, czapiga 1. 'rączka u pług': *Cepigi to te rocki drewniane "u pługá Książnice*
Wielkie piń; Chyćże za capigi, bo się pług przewróci! Pustków dęb; Mp, Maz pd, Kresy pd. 2. 'pług drewniany': *Downi "orały capigo drewnianą Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK, MB*

czepiny 'obrzęd weselny – oczepiny': *Panna młoda miała plécióńke i béło "obcinanie plécióńki, jak béły cepiny Świątniki sand; Mp, Śl, Wp, Pom pd. RK, MB*

czepkowe 'pieniądze przeznaczone na datek dla panny młodej': *Matka, trza cepkowe szykować (mówi mąż do żony widząc przez okno, że idą narzeczeni prosić ich na wesele) Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 71; Mp pn. AN*

czepowiny 'obrzęd weselny – oczepiny': *A potym cepowiny wiecór, młodo pani cepio, na cepiec wybiyrafo, spiwajo Orawka*
n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 79; Mp pd. AN

czepyk 'kobiece nakrycie głowy noszone dawniej przez mężatki': *Czepyki białe były. I tam zakładali jy [pannie młodej] tam*
cały tyn czepyk, nó i tak tó chódziła z tym Czelatyce jaros; Mp wsch. AN

czepyszek ‘nakrycie głowy mężatek; czepek’: *Młodo panna "o cepyseku prosi, bo go rada na główce nosić* [pśn] Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp pd-wsch. RK

czerchla ‘polana powstała na skutek wyrębu lasu’: *Cerla – takie stajónko "odlóncone "od pola* Porąbka żyw; Mp pd-zach. AN

czerkadło ‘podłużna ścianka pudełka od zapalek, o którą pociera się główkę zapalaki, by ją zapalić’: Mp pn-wsch. AKS

czerniawa 1. ‘gromada, tłum’: *Cyrniawa ludzi była na "odpuście* Sękowa gor; **Mp. 2.** ‘czarne chmury burzowe lub gradowe’: *Noji przysła tako cyrniawa, chmury cárne i tak sie troske zaciémniło* Orawka n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 87; Mp pd. AN

czernica ‘jeżyna’: *Chodźmy do lasca, nazbiy rómy se cyrnic* Jodłówka Tuchowska tarn; **Mp pd.** RK

czernidło, czerznidło ‘środek używany do czyszczenia i barwienia obuwia’: *Posmaruj se buty czerznidłym, to ci bedóm świecieły* Trzebinia opocz RŁTN XXI 203; Mp. AN

czernina, czerznina ‘zupa z dodatkiem krwi, najczęściej kaczki’: *"Ugotowałam cérni ny, bo zabielałam kacke* Brudzewice opocz; Mp, Wp. AN

czerniusieńki ‘bardzo, zupełnie czarny’: *A po lesie, po lasecku, Po bieluśkim, po piasecku, Chodziła po niem panna Z cerniusienkami ocyma* [pśn] Rzeszowskie ME X 96; Mp. AN

czerniuški ‘bardzo, zupełnie czarny’: *Wzion sie skądśik bardzo piékny, duży pies, cyrniuški jak krulek* Piaski Wielkie krak ME VI 42; Mp. AN

czerniutki ‘bardzo, zupełnie czarny’: *Cer niutki, malutkie, cały świat obieży* [zagadka o oku] Przebieczany krak ME IV 196; **Mp.** AN

czerpak 1. ‘łyżka wazowa, chochla’: *Cyrpok to je tako wazowo łyżka do zupy* Sulów kraś; Mp, Maz. **2.** ‘rodzaj sieci na ryby’: *Czyrpak – podrywka na cztery żyrdki* Tryńcza przew; Mp. AN

czert ‘diabeł, szatan’: *Wyleciał czert, otworzył wrota do piekła: Fto to tu? Głodówka* [Orawa Śl]; Mp pd, Śl pd. AN

czerwiałka ‘robaczywy, niedojrzały owoc’: *Najádeś sie cyrwiálek i brzuch cie bóły* Samocice dąb-tar; **Mp pd.** AN

czerwić ‘o matce pszczelej: składać jajka’: *Matka cyrwi na pcoły, a trutnie to są gnojorze* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

czerwiec ‘owad wytwarzający barwnik czerwony’: Mp. AN

czerwieniaty ‘niezupełnie czerwony’: Mp pd. AN

czerwienieńki ‘intensywnie czerwony’: *Pomidory są małynowe, czerwieniejkie* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AN

czerwieniutki ‘intensywnie czerwony’: *Po-smaruje tyn wiyr [wierzch ciasta], coby był ładny, cyrwieniutki i do pieca wsadzi* Sucha Góra [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 112; Mp pd. AN, JW

czerwieniusieńki ‘intensywnie czerwony’: *Urwij my tego cewwieniusiejkiego pomidora* Samocice dąb-tar; Mp. AN

czerwieniutki ‘intensywnie czerwony’: *Takie cewwiniuskie te porzycki* Studzienice rad RŁTN XXI 201; Mp. AN

czerwona jagoda ‘poziomka’: Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AC

czerwoniutki ‘intensywnie czerwony’: *Jes ci "óna z Libiąża, cewwóniuska jak róża* [pśn] Libiąż Mały chrzan MPKJ VII 380; Mp. AN

czerwonka 1. ‘grzyb – gołąbek cukrówka’: Mp pn, Maz. **2.** ‘rodzaj gleby’: *Cerwonka nie jes rodno, je kwardo, jak zuzel* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. RK, AN

czerwonkowaty ‘niezupełnie czerwony’: *Gniady to taki cewwonkowaty* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AN

czerwony pśn, rym ‘dawna moneta złota; dukat’: *Choć ja przegrał sto cewwonych, jesse nie wiele* Kielce Kiel I 131; Mp. AN

czerznidło zob. **czernidło**

czerznina zob. **czernina**

czesanie ‘oczyszczanie włókna lnu, konopi za pomocą specjalnych szczotek’: *Po pirsym cesaniu to som zgrzebne pakuły i ździry* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. AN

cześnica zob. **czyśnica**

czępieć, czępieć 1. ‘kucać’: *Co tak cypmis i cypmis, siednij se na stołku* Tyniec krak; Mp pd, Śl. 2. ‘siedzieć, czekać, ślęczyć, drzeć się’: *Tak cypmie i cypmie nad tym obiadem, a nic przełknąć nie mogę, tak w gębie rośnie* Tyniec krak; Mp pd. RK

Częstochowa zob. **Droga do Częstochowy**

człapacz ‘pedał w kołowrotku’: *Clapac pod nogo* Pszczonów łow Fal II m. 49; Mp pn, Maz. AN

człapak ‘pedał w kołowrotku lub w krosnach’: Mp pn, Maz. RK

człapiec ‘pedał w kołowrotku’: Mp pn, Maz. AN

człapien, człapnia ‘pedał w kołowrotku lub w krosnach’: Mp pn, Maz, Wp. RK

człeczy ‘człowieczy’: *Życie cłecze* Żarnowiec kroś; Mp. AN

człek ‘człowiek’: *Ludziska pogadujóm, ze cłek po śmierci [...] to sie zamiynio w to, co za żywota najlepi kochał* Kamienica lim JP L 57–8; Mp, Śl, Maz, Kasz. AN

członek ‘staw w palcu u ręki lub nogi’: *Muse mieć buty syrokie, bo jak but ciasny, to mi te cónki "obciyro i strasnie bolom* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Tak wysech, że jaż mu członki pówystawały* Lubatowa kroś; *Cłónki to te zgińcia palca. Tak mie łómie w cłónkach* Gielczew kras; Mp, Śl, Kasz. AN, RK

człowieczek ‘żrenica oka’: Mp pn-wsch, Maz wsch, Kresy. RK

człowieczy ‘właściwy człowiekowi, przeznaczony dla człowieka’: *Som cłowiece pijowki ji kójskie* Domaniewek łącz PJPAN 56 s. 899; oggw. AN

człowiek ‘mężczyzna’: *W tych sukmanach to chodzili człowieki, baby chodzili w postolach, tak samo jak i człowieki* Horodyszczew łód; Mp pn-wsch, Kresy pd. AN, AKS

czmuchaczka ‘przrząd do obrywania główek nasiennych lnu’: Mp pn-wsch, Kresy pd. AN

czmuchać, czumchać ‘obrywać główki nasienne lnu’: *Czumchacze to zgrzebło, lin z ziarna na tym sie czumcha [...] te pałki tak sie obczumchują* Żurawica przem Fal II 44; Mp wsch, Kresy pd. AN

czochoć się ‘trzeć się, ocierać się o coś’: *Krowa cocho sie "o gruske* Studzienice rad RŁTN XXI 205; Mp pn, Maz. AN

czochrać ‘rozkubywać zbitą wełnę w celu przygotowania jej do przedzenia’: *Nájpierv trza beło [wełnę] cochrać* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz, Wp. JW

czochranie ‘rozkubywanie zbitej wełny w celu przygotowania jej do przedzenia’: *Schádzka [‘schodzenie się'] na cochranie wełny* Wilków kiel; Mp pn, Maz, Wp. AN

czoło 1. ‘u zwierząt: część głowy wyznaczona zasięgiem kości czołowych’: *Coło mo kón, a cłowiek to mo łysine* Kocierzew łow PF XIV 349; Mp, Maz. 2. ‘ściana łóżka od strony głowy lub nóg’: *Coło we wyrku* Sidzina myślen PJPAN 11 s. 137; Mp pd. AN

czołko ‘ozdobne przybranie kobiecej głowy, zwłaszcza panien’: *Na głowie druhny miały takie cółka z pawimy piórami* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp. AN

czołnik ‘czołenko tkackie’: *Ni mám juz nici w cólniku* Goleniowy włosz; Mp pn i wsch, Maz, Kresy pd. RK, MB

czołno ‘czołenko tkackie’: *Póprzycznie nici szpulali na czołno. Tó tako mniyjszo szpulka* Blizne brzoż; Mp, Kasz. AN

czub przen ‘głowa’: *Choć ta ponieftory godnie po cubie zebrął siykiyrkom, to ta nic: chłop je twardy* Poronin n-tar NT I 46; Mp pd. AN

czuba ‘warkocz zwinięty w kok na wierzchu lub z tyłu głowy’: *Pięknom-eś miała cube po coś "obcinała włosy?* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach. AN

czubić ‘o ptakach: zapładniać’: *Zły był kogut, źle cubił, to so cyste* [‘niezapłodnione’] *jojka* Kasinka Mała lim; Mp, Maz. RK, AN

czubić się ‘o ptakach: parzyć się’: *Gynsi, kury, gołymbie sie cubiom* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. AN

czubrzyć (się), cząbrzyć (się) **1.** ‘ciągnąć za włosy’: *Coz ty mos do mojego dziecka, co-bys go cubrzył ?!* ok Zakopanego ZborSł 44; *Nie cąbrzije go tak, bo mu wszystkie włos-i powyruwás* Więciórka myślen; **Mp. 2.** ‘bić, tarmosić się’: *Cómbrozóm sie* “o cosi, to krzycóm Sękowa gor; **Mp.** RK, MB

czubrzyna ‘czupryna’: *Bili sie w karcmie, a Jáska targali za cubrzine* Zakopane ZborSł 44; **Mp.** RK, MB

czuchrać ‘skubać ręcznie wełnę przeznaczoną do przedzenia’: *Cuchrały baby wełne* ok Zakopanego ZborSł 45; Mp, Maz. RK, MB

czuchrać się ‘trzeć się, ocierać się o coś’: *Kój sie cuchro, jak go skóra świedzi* Radgoszcz dąb-tar; **Mp.** Kresy pd. AN

czuchranie ‘rozskubywanie ręczne wełny przeznaczonej do przedzenia’: **Mp pn.** AN

czuć **1.** ‘słyszeć’: *Posel-jek na gluchonia, alek nie cuł, coby klépkoł* Kościelisko ZborSł 44; oggw. **2.** ‘czuwać’: *Ciągle sie klóci z nami, ze my nie cuły* Mucharz wad; Mp, Śl, Maz, Wp. RK, MB

czud ‘zdarzenie niezwykle; cud’: Mp wsch. AN

czuj **1.** ‘zmysł węchu’: *Powąchej, bo ty más dobry cuj* Dąbrowa rzesz; **Mp. 2.** ‘pysk psa lub jego przednia część’: *Buchnij go w cuj, niech cie nie lyze po gebie* Samocice dąb-tar; **Mp pd. 3.** pej ‘o człowieku, który wszystko wyczuje, spenetruje, podsłucha’: *Tén cuj – taki pysk, co wszystko wyczuje* Dąbrowa rzesz; Mp pd. RK, AN

czujny ‘mający wyrazisty aromat lub smak’: *Udała sie Jaskowi kielbasa, jes cujno,*

mało trza brać jój do chleba Miętne tar-nob; Mp, Wp, Kresy pd. RK, MB

czułka ‘onuca’: *“Owij se nogi cułkamy, to ci nie zmarzná* Samocice dąb-tar; **Mp.** RK

czumchać zob. **czmuchać**

czupryna ‘grzywa u konia’: *Wejze go za cupryne ji zaprowadź do stajni* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. MT, MB

Czwartocha, Czwartucha ‘nazwa krowy’: *Cwartocha – ulągła się we czwartek* Nowotarskie RWF X 266; Mp pd. AN

czyje ‘rzecz cudza, niewłasna’: *Pije gorzálke nie za cyje ino za swoje* Żarnowiec kroś; Mp, Maz. AN

czyjsi, czyjsik ‘czyjś’: *Cyjsik pies zagryz nom dwie kury* Sierosławice koniec; *Popatrz, cyjasi cápka!* Samocice dąb-tar; **Mp.** MT, MB

czyjśkolwiek ‘czyjkolwiek’: *Cyjśkolwiek byś nie był, to mozes u nos zostać* Przeciszów ośw; Mp. AN

czykawka ‘czkawka’: *Napij sie wody, bo cie cykowka dusi; nie puść pary z nosa, to ją udusis* Poręby Majdańskie kolb; Mp. MT

czyna zob. **czyny**

czyniatko ‘tłuczek w maślnicy’: *Cyniatko – cyni siy masło* Przedmość wiel; Mp pn-zach. MT, MB

czynić **1.** ‘przygotowywać rozczyń, też wyrobić ciasto na chleb lub bułkę’: *Mónke na chlyb sioli do niecek. Mieli jo w nieckach nasióno, ale nie czynili w nieckach. Ciasto sie czyniło w dziyżkach* Blizne brzoz; **Mp. 2.** ‘przygotowywać rozczyń na barszcz, żur’: *Cyniłam zur i garcynka my z rák [rąk] wypadła* Samocice dąb-tar; **Mp. 3.** ‘oddzielać ziarno od plew za pomocą sita, przetaka; wiać’: *To zwiáne zboże bierze się na przetak i czyni się, skrzá się te pliwowy, co zostały w zbożu* Żarnowiec kroś ZNUJ 60 s. 369; Mp pd. MT, MB

czynowacina ‘płótno tkane w ukośne prążki przy użyciu czterech lub większej liczby nicielnic’: *Czynowacina na portki* Brusno

Nowe lubacz Mp wsch, Maz pn. MT, MB

czynować rz, rodz ż ‘plótno tkane w ukośne prążki przy użyciu czterech lub większej liczby nicielnic’: *Czynować jidzie to już dubeltowe, to już na cztery podnożki jidzie, robi sie czynowate płótno* Potok Górny bił Fal I 45; pog Mp wsch i Kresów pd. MT, MB

czynowaty ‘o tkaninie wyrabianej przy użyciu większej liczby nicielnic’: *Baby nosili pikuli* [‘wełniane spodnice w paski’] *czynowaty w wąskie paseczki* Horodyszcze włod; *Parcionka z czynowatego płótna* Aleksandrów bił; Mp wsch, Maz wsch. MT, MB

czynny, czyna ‘skrzyżowanie nitek w osnowie tkanego materiału’: *Takie motki z cynami na dwie strony motane, te, co nie majo cyny, to sie mota z góry do dołu* Łukowa bił Fal I 46; Mp pn, Maz, Kresy. MT, MB

czyr ‘potrawa z mąki pszennej lub kukurydzianej gotowana na wodzie, rzadziej na mleku’: Mp pd, Kresy pd. MT

czysto ‘prawdziwie, zupełnie’: *Tak c-isto bęto, jakok opedzioł sędziowi* Zakopane ZborŚl 48; Mp pd, Pom pd, Kasz. MT, MB

czystota ‘czystość’: *U ludzi nie bardzo cystota je* Janiskowice puław; Mp. AN

czysty 1. ‘o jajku: niezapłodnione’: *Wsadziła jojka pod kure i ledwo połowa sie wyległo, bo rešta były cyste* Miętne tarnob; *Zły był kogut, źle cubił, to so cyste jojka* Kasinka Mała lim; oggw. **2.** ‘prawdziwy, pełny, bez domieszek’: *Dopiero miał pałac cysty a teraz nie má nic* Przebieczany krak ME I 71; oggw. MT, MB

czysty chleb ‘chleb z jasnej, przesiewanej mąki’: *Cysty, jasny chlib* Gajewniki sier RŁTN XXI 211; *Chleb cysty, biały* Oleszno włosz; Mp, Wp. AT

czysty: do czysta ‘całkowicie, zupełnie, do cna’: *Tyś chyba do cysta zwariował* Samocice dąb-tar; Mp, Śl pd, Maz. MT

czysty: na czysto ‘całkowicie, zupełnie, do cna’: *Zmiażdżył go na cysto* Giełczew kras; Mp, Maz wsch, Kresy. MT

czyściciel ‘kastrator zwierząt domowych’: Mp pn, Maz, Wp. AN

czyścić ‘kastrować zwierzęta domowe’: *Já se wieprzki sóm cysćá, to nie štuka* ok Nowego Sącza SzewŚl 137; Mp, Maz, Wp. AN

czyście przysłów, pśn ‘ładnie’: *Dałam organiście, bo mi zagrał cyście* Mp pd Oles 172; Mp. MT, MB

czyśnica, cześnica ‘trzy nitki w paśmie przędzy, służącym jako osnowa przy tkaniu’: *Na tem chodzonem motoku to sie po trzy nitki licyło ceśnica* Mąkolice łow Fal I 48; Mp pn, Maz, Kresy pn. MT, MB

czytać ‘liczyć, rachować’: *Na holi "owce cyta-jóm* Koszarawa żyw; Mp pd. MT

czytak 1. ‘człowiek’: **a.** ‘umiejący czytać’: *Nie "umieli cytać, to nieśli papióry do cytoka* ok Żywca NowŻyw 73; Mp; **b.** ‘lubiący czytać’: Mp, Maz. **2.** ‘druk, książka’: *Taki dziad znał się na czytaku, wszyckie pieśni miał durkowane i wiedział, co komu zaśpiewać* Iwkowa brzes-mp PGaw 39; Mp pd. MT, MB

czyż ‘czyżyk’: *Cyze w lesie siedzą* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. MT

Ć

ć zob. ci

ćchórz, ćkórz ‘zwierzę – tchórz’: *Ćchórzem tu gdzieś śmierdzi* Sierosławice konec; *Ćkórz kury bierze* Wilków kiel; Mp pn-zach. JR, MB

ćkać ‘jeść, zwłaszcza dużo, żarłocznie, niechlujnie’: *Ćká już godzinie i jesce nienazartá* Samocice dąb-tar Śl, Mp. MT, MB

ćkórz zob. ćchórz

ćma rz 'brak światła; ciemność, mrok': *Taká ćma. Jakze ty pódzies w taką ćmę?! Lubomierz boch; oggw. MT, MB*

ćma: po ćmie 'po ciemku': *Po ćmie, po "omacku macoł Przedmość wiel; Mp, Śl, Wp. MT, AN*

ćmak 1. 'ciemność, mrok': *Wysedem "od nich po pónocy, ćmok ból taki, ze nic nie było widać Sękowa gor; Mp, Śl, Maz, Wp. 2.* 'pora dnia po zachodzie słońca, a przed zapadnięciem nocy; zmierzch': *Ćmok – zmrocy sie, mrocy sie Bieńkowice myślen; Mp, Śl. 3.* 'człowiek niezaradny; niedorajda, oferma': *Co to za ćmoki ludzie som Przedmość wiel; Mp, Śl. MT*

ćmak: po ćmaku 'po ciemku': *Chodzi po ćmaku i strasy ludzi Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Wp. MT, AN*

ćmawo 'ciemnawo': *Ćmawo sie dziś świyci Żabnica żyw; Ćmawo sie robi. Wiecór Starca częs; Mp. MT, AN*

ćmawy 'ciemnawy': *Na, róz był tak strasnie ćmawy wiecór; mrocyło sie Rabczyce [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 69; Mp, Śl. AN*

ćmić 'kłamać, zmyślać': *Nie wiercie mu – on tak ino ćmi Mogilany krak; Mp pd. MT*

ćmota 'ciemność, mrok': *Mp, Maz, Wp pn. MT, AN*

ćmucha 'człowiek lub zwierzę powolne, ślamazarne': *To je stary ćmucha, ale tańcować umi. Ćmucha to je cłowiek różlaził Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. AN*

ćpać 'jeść łapczywie, żarłocznie, bez umiaru': *Tak ćpies i ćpies, jakbyś nigdy nic w gymbie ni mioł! Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Maz, Wp, Pom pd. MT*

ćpak 1. 'szpak': *A jesce takie wyinkse corne to nazywajóm ćpoki Mała Wieś radomisz; "U nos tutej lyngły sie ćpoki Woźniki sier; Mp, Maz, Wp pd-wsch. 2.* 'koń o szpakowatej sierści': *Ćpok karogniady, ni cysty gniady, ni cysty kary Ożarów lub; Mp pn. MB*

ćwiartka 'jednostka określająca wielkość stosu ściętego drzewa ułożonego w metry sześciennie': *Sąg to były śtyry metry,*

pólsąg to są dwa metry, a ćwiartka to je metr Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. MT, MB

ćwiartówka 'beczułka, głównie do piwa': *Przywozi kilka ćwiartówek piwa, kilka garcy wódki i pijo jaz do wieczora Stale tarnob Wisła IX 243; Mp pd. MT, MB*

ćwieknać, ćwioknać 'uderzyć, smagnąć kogoś': *Jak cie ćwiekne batém, to popamiéntosz! Bóbrka kroś; Mp pd. MT*

ćwierć 1. 'naczynie z klepek o pojemności czwartej części korca, służące do mierzenia objętości produktów sypkich': *Czwierć zboża tu bedzi, dwadzieścia pieńkili Wiszniów hrub; oggw. 2.* 'beczułka, głównie do piwa, też ilość płynu (ok. 25–30 litrów) w niej zawarta': *Ćwierć urobiona z drzewa, z klepek – "osiem garcy Okalina opat; Młody [...] brał w karcmie ćwierć piwa Grębów tarnob AE XVIII 7; Mp. 3.* 'część sąsiedka w stodole': *W jednym somsieku ćtery ćwiercie Kruszów łódz MAGP III m. 109 s. 36; Mp pn, Śl, Wp, Pom pd. 4.* 'jednostka powierzchni roli': *Szerokie pole – ćwierć sie nazywo Wierzbica kraś; Mp. 5.* 'faza księżycy; kwadra': *Mp, Śl, Maz pn, Wp, Pom pd. MT, AN*

ćwiek 'jakikolwiek kołek, kołeczek lub gwóźdź, gwoździć': *Mp pd, Śl. MT*

ćwiekować 'o krowie, owcy: przeżuwać pokarm': *Ćwinkuje krowa, "owca Sporysz żyw; Mp pd-zach, Śl. MT*

ćwik 'burak ćwikłowy': *Trzeba se tego roku troche ćwików wsadzić Samocice dąb-tar; Mp pd. MT*

ćwikiel zwykle w lm 'niewielki kawałek materiału wszywany najczęściej w koszulę; wstawka, klin': *Teráz juz nie syjá kosul w ćwikle Samocice dąb-tar; Ćwikle to só kliny wysyte pod pazuchóm ok Nowego Sącza SzewŚl 140; Bez ćwikli to chłop by w koszuli rynki do góry nie podniós Do-maniewek łącz PJPAN 33 s. 92; Mp, Maz, Kresy. MT, BG*

ćwioknać zob. **ćwieknać**

D

daba, dapa ‘zagłębienie na ziarno w kamieniu żaren’: *Po gorstce z daby bedziész brać i ciskać na kamién* Bóbrka kroś; Mp pd. AN

dać 1. ‘w odniesieniu do kobiety: wydać za mąż, oddać w małżeństwo’: *Coześ, matko, "osalała, ześ za wdowca córke dała?* [pśn] *Woźniki sier; Mp. 2. nieos ‘pozwolić na coś, dopuścić do czegoś’: Tak mi jakoś nie do, żebym w chałupie siedziała i dzieciskóm jeść nie ugotowała* Brzozów; Mp, Maz. MT

dać, dawać poziór ‘pilnować, śledzić, dawać baczenie’: *Dejta poziór na gesi, żeby nie wysły na sianie* [‘zasiane pole’] Samocice dąb-tar; Mp. AN

dać, dawać pozór ‘pilnować, śledzić, dawać baczenie’: *Decie mi pozór na chołpe, bo jide na jarmak* Żarnowiec kroś; *Dej ta pozór na nich, żeby se co złego nie zrobiły* Hyżne rzesz; Mp, Śl. JR, AN

dać wciere ‘dokuczyć’: *Ón jem daje wcire* Samocice dąb-tar; Mp. JW

dać się 1. ‘zacząć jakieś działanie, zabrać się do czegoś’: *"On doł sie kopać* Porąbka żyw; Mp pd, Śl. **2.** ‘pozwolić się skrzywdzić lub pokonać; poddać się’: *Ón taki mały i doleś mu sie?* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Maz pn, Kresy pn. MT

dadrach, tadrach 1. ‘żebrak, obdartus lub złodziej-włóczęga’: *Choć koralu nié mám, Kupię sobie laku, Za ciebie nie pójdę, Radomski dadrachu!* [pśn] ok Radomska Zb IV 245; Mp, Kresy pd. **2.** zwykle w lm ‘stara, podarta odzież; łachman’: *Obejrzyj się: z tyłu i z przodu tadrachy ci wiso* ok Kraśnika PF V 911; Mp wsch. MT, BG

dajać 1. ‘ofiarowywać, darować, dawać’: *Já nie na zamian dajała, tylko z serca* Wilków kiel; Mp. **2.** ‘podawać do ręki, rąk, wręczać’: *Jedną rutecki scypała, Drugą kwaś-*

nicy dajała [pśn] od Sandomierza po Kolbuszową Zb XIV 171; Mp. MT, BG

dal zob. **tyłe dale, tyli dal**

daleczeńko ‘bardzo daleko’: *Daleczeńko wyjechały* Giełczew kras; Mp wsch. MT

dalekachny ‘bardzo daleki’: Mp. AN

dalekawo ‘dość daleko’: *Daleko masz do kościoła? Doś dalekawo* Kasina Wielka lim; Mp. AN

daligo ‘okrzyk zachęcający: prędzej’: *Na, Mi-rek, daligo, "oblóć sweter* Woźniki sier; Mp pn. AN

dalszy: z dalsza ‘z większej odległości’: *Z dalsza tam dzieś wracali* Radecznicza zam; Mp. AN

damacha ‘odmiana śliwki – damaszka’: *Damachy dobre były na powidła, całe sie smażuło, z kośćciami, potem sie te kości "odbiyrało* Stróżna gor Mp. MT

damka 1. ‘figura w grach’: *Damka czerwien-na* Czelatyce jaros; *Jeszcze mom pińć klocków ji dwie damki* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 99–100; Mp. **2.** ‘rower damski’: *Nasza Zosia mo damke, to casem pojedzie do sklepu, do kościoła, gdzielek* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 99; Mp. AN

dapa zob. **daba**

dapka ‘zagłębienie na ziarno w kamieniu żaren’: *Kłoda* [‘dolny kamień żaren’] *stoła na nogach. W kłodzie jes dapka po prawy strónie. Z dapki bierze sie rynkóm zboże i sie sypie rynkóm do dziury* Blizne brzoz; Mp pd. MT

dar boży ‘o chlebie’: *Cego się ten boży dár po ziemi poniwirá* Samocice dąb-tar; Mp. MT, BG

darciuch ‘płaczliwe dziecko; beksa’: *Weźcie se tego darcuucha, nie chce go juz wiecy* Samocice dąb-tar; Mp pd. RK

darebak, darembak ‘próżniak, darmożjad, nicpoń, często jako przeniezwisko’: *Darym-*

boki ji lynie puscom trowe w nosiynie ok Żywca NowŻyw 76; Takik dareboków, lyniów to strasnie nie lubił Limanowskie; Mp pd, Śl pd. MT

daremnica ‘praca, za którą nie dostaje się wynagrodzenia (np. powinność wobec dworu, gminy)’: *To się nazywały “urbarry, no znacy na ty darymnice tam chodziełi Zubrzyca Dolna n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 132; Mp pd. MT, BG*

daremnik ‘próżniak, darmozjad’: *Całe życie robić na takik daremników Więciórka myślen PJPAN 11 s. 91; Mp pd, Śl. MT, BG*

daremnio ‘niepotrzebnie, na próżno; daremnie’: *Szukóm ty granatowy czopki już tyle czasy i – darymno Brzozów; Mp pd, Kasz. MT, BG*

daremný 1. ‘bezpłatny, darmowy’: *Bede miot pociog daremný na Kawkaz [Kaukaz] Niegosławice jęd; Mp. 2.* ‘lichy, marny, słaby’: *Straśniem dzisio darymny, nic nie urobie, może to ta pogoda, cy co Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd, Śl pd. MT, BG*

darmocha ‘praca, za którą nie dostaje się wynagrodzenia (np. powinność wobec dworu, pomoc sąsiedzka)’: *Siarwachy musioł “odrobić, to darmocha Przedmość wiel; Mp, Maz wsch. MT*

darmoleg ‘pozioma, krótka belka w ścianie domu drewnianego’: *Nad “oknami drzewa leżą na ścianie darmolegi Radkowice iłż; Mp pn. MT*

darmosz: na darmosza ‘niepotrzebnie, na próżno’: *Ino piją i pieniądze marnią na darmosa Targowisko boch ME II 284; Mp pd. MT, BG*

darmy ‘niepotrzebny, bezcelowy’: *Darma roboty Hyżne rzesz; Mp wsch, Maz wsch. MT, BG*

darnia I. ‘odcięty kawałek trawnika wraz z koseniami’: *Przydałoby się troche dárni, żeby “obłożyć grób na smentárzu Samocice dąb-tar; Mp. AN*

darnia II. zob. **darń**

darny, derný 1. ‘dający duże zbiory, plenny, urodzajny’: *Piyknygo chleba ujedli ludzie do tego casu, ale teraz nie bedzia taki darny. Pszenice teraz lepi zrosły i żdziywám sie ze z pszenice bedzie darniejsy Lubomierz boch NT II 120; Mp pd. 2. ‘dobry, piękny, okazały’: *Mp pd. MT, AN**

darń, darnia ‘bryła ziemi na zaoranym polu’: *Pełno tych darniów na polu, a jedna to darń abo bryła, ale tak jedny to ni ma, ino dużo, pełno na polu tego Wólka Ratajska kraś PelcLub I s. 82; Mp. AN*

dartka ‘kawałek rozłupanego wzdłuż drewna; szczapka (używana do podpałki i jako łuczyno)’: *Dawni świeciło sie dartkami Przewrotne rzesz; Mp pd-wsch. MT*

dary ‘odmiana ziemniaków’: *W tem roku dary sie strasnie udały Samocice dąb-tar; Mp. MT*

dawać zob. **dać, dawać poziór**

dawać zob. **dać, dawać pozór**

dawaj 1. wyraża rozpoczęcie, zwykle nagle, jakiejś czynności ‘zacząć, zabrać się do czegoś’: *Dawaj si pómindzy sobó bić Zawada zam; Mp, Maz, Kresy. 2.* wyraża nagłość, szybkość ruchu w jakimś kierunku lub celu ‘pędem, biegiem’: *Dawáj do stodoły, jak mie zacéli gónić Daleszyce kiel Zb II 234; Mp, Maz. MT, BG*

dawić ‘dusić, dławić’: *Babke niebozycke tak dowiulo w garle Stróżna gor; Kaszel mie dawil Limanowskie; Mp, Śl, Maz. MT, BG*

dawić się ‘dławić się, krztusić się’: *On to sie tak dowiul byle cym, jak jod, casem to ji harbatą Stróżna gor; Krowy sie już my dwie dowiły, to “umie ratować Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 147; Mp, Śl, Maz, Wp. MT, BG*

dawniejszy ‘poprzedni, ubiegły, zeszły’: *Ni ma taki porody [na grzyby], jak dawniej-sygo roku Przewrotne rzesz; Mp. MT*

dawnio: z dawna dawności ‘od bardzo dawna’: *Staro gwara, ż dziodków mowa, [...] jak mówili “ojce, z downa downości ok Bełchatowa p-tryb RŁTN XXXI 76; Mp. MT, AN*

dąb 'kora świerkowa używana do garbowania skór': *Dąb – skóra ze smreków, w której sie wyprawio skórę bydlęcina* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. MT

dąbek 'kwiat – chryzantema': *Wsadziliśmy te dąbki, urosną, to sie zanieśie na grób* Woźniki sier; Mp, Śl, Wp. MT, AN

dąg 'kleпка w beczce lub innym naczyniu drewnianym': Mp pd. MT

dąga, dega 'kleпка w beczce lub innym naczyniu drewnianym': *Dągi się robiło z je-dłówny abó z dymba* Lubatowa kroś; Mp pd, Śl pd. WW

dążka 'kleпка w beczce lub innym naczyniu drewnianym': *Z dążek się skládo: dziżyki, szafliki, wanki* Lubatowa kroś; Mp pd, Śl pd. MT

debra, debry 'nierówności terenu': *Złe go na debry zaciągnąno* Przewrotne rzesz; *Jak do wsi dochodzili, ten chłop skręcił z gościeńca i wszed w debry* Stryszowa myślen Wisła XIII 20; Mp, Kresy. AKS

debrz, debrza, debrze 'wawóz, parów porośnięty drzewami': *Debrzo, lasek mały, krzoki, na brzegu, przewoźnié nad póto-czym* Blizne brzoż; Mp. WW

deka 'koc': *We wyrku je słamnik, na słamniku płachta, łoktusa, ząglówek, pierzina, na pierzinie deka* Sihelne [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 91; Mp pd, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. AN, BG

dekować 'kryć budynek słomą niepowiazaną w snopki': *Dzisiaj dachórze już dekowali chałpe* ok Żywca NowŻyw 76; Mp pn-zach, Maz. WW, BG

dekunek zwykle w lm 'okop': *We wojne brat Julka posed do dekunków* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd-wsch. RK

delnica, dylnica 'gruba deska stanowiąca spód wozu lub sań': *Dylnica do krótkigo woza* Opojowice wiel RLTN XXX 157; Mp pn, Maz, Kasz. RK

denatura 'denaturat': *Napiuł się dynatury ji umar* Rachanie tom-lub PJPAN 79 s. 19; Mp, Maz. WW, BG

dendera 'roślina trująca – bieluć': *Dyndera bialo kwitnie i główki mo takie jak mak i ziorka tyz takie, można się "otruć* Przedmość wiel; Mp pn, Maz. WW

denka 'gruba deska stanowiąca spód wozu': *Siądz na dynce. Włóz dynke* ok Czchowa brzes-mp MPKJ VII 37; Mp, Maz. WW, BG

denko 'pokrywka': *Dynko na dziżyke sie kładzie, jak chlyb mo rós* Stróżna gor, oggw. RK

dennica 'gruba deska stanowiąca spód wozu lub sań': *Te deski to trzymom na dennice* Sierosławice konec; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

derbis 'człowiek niegodziwy, zły; łajdak': *"Ón to jes derbis, lepi z niym ni mieć styczności* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

deresiowaty 'o koniu: z sierścią będącą mieszaniną włosia brudnoczerwonego z białym': Mp pn, Maz pd. WW

dereś 'koń': **a.** 'o sierści będącej mieszaniną włosia brudnoczerwonego z białym': *Dereś mo sierś czerwono z biołem* Waganowice miech; Mp, Maz; **b.** 'o sierści będącej mieszaniną włosia popielatego albo białego z czarnym lub popielatym': *Deresiowaty to je koń siwy z kólkamy rozmajty maści, godają na nigo i dereś* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

derka 'płachta do noszenia ciężarów': *Dérka – z płótna grubego* Stok puław; Mp, Maz. WW

derny zob. **darny**

deska 'część pługa służąca do odwracania i odkładania ziemi; odkładnica': *Deska ziemie odkładá* Wilków kiel; Mp, Śl pn, Maz pd, Kasz. WW

despecić 'psocić, dokuczać': *Bedzies my tu despecić!* Ostrowce bus; Mp. WW

despek zob. **despet**

desperak 'człowiek trudny, uciążliwy we współżyciu z innymi, też niegrzeczne dziecko': *Ty dęspéroku djabli, coś zrobiła! Jo ci zaro dóm!* Blizne brzoż; Mp, Wp. WW

desperować ‘żałować, rozpaczać’: *Barz desperował za tóim babóm* Sękowa gor; **Mp**, Maz. JW

despet, despek 1. ‘obraza, obelga’: *Spotkał me despet. To by był despet lá niego* Ślemień żyw RamŚl 9; **Mp**. 2. ‘psota, złośliwy żart’: *Wy jyno despet umicie robić! Przyleje wóm* Obarzym brzoz; *Złámáł mu wscepia* [‘młode drzewko’] na despek Radkowiec iłż; **Mp**. WW, BG

despetnik ‘męczyzna złośliwy, dokuczliwy, też psotny chłopiec’: *Ón je despetnik, bo despetuje, wode wyleje na izbe, abo co* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. WW

despetny ‘przekorny, złośliwy, psotny’: *Despetny cowiek nie przedzie, zeby cegój nie dogryż* Chotel Czerwony piń; **Mp**. WW

despetować ‘dokuczać, psocić, dokazywać’: *Ten Duda tak despetuje, tak nam na złość robi: pluje, charka do doniczek* Szlembark n-tar; **Mp**. WW

deszczka 1. ‘deska’: *Podłoga z deszek* Lgota Gawronna włosz; **Mp**, Maz. 2. ‘część pługa służąca do odwracania i odkładania ziemi; odkładnica’: *Descka* [część-ciej], *“odwalnica* [rzadziej] *Więciórka* myślen MAGP I s. 45; **Mp**. WW

deszczowny ‘charakteryzujący się opadami deszczu’: *Dyscowny cas, bedom siana gniuły* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp** pd, Śl. RK

deszczulica ‘szersza, płaska listwa w drabinie wozu lub w bronie’: **Mp** pn-wsch. AN

dezenterować ‘dezenterować’: *Dezonterował z wojska* Koszarawa żyw, **Mp**. RK

dębiana 1. ‘owoc dębu; żołądź’: *Powyłupowali te dymbionki z misecków* Przedmość wiel; **Mp**, Śl. 2. ‘narośl na liściach dębu powstała po ukłuciu owadów – galasówek, chroniąca rozwijające się w niej larwy tych owadów’: *na dymbinie, na liściach się robiom takie twarde “okrągłe kulecki, dymbionki* ludzie na to godajom, tam jakiesi roboki siedzom *Stróżna* gor; **Mp**, Śl. WW, BG

dębieć ‘o ugotowanych ziemniakach: twardnieć, tracić właściwy smak’: *Dawejcie pryn-dzy to drugie (danie), bo ziemnioki już dymbiejóm* Blizne brzoz; **Mp** pd i wsch. RK

dębówka ‘narośl na liściach, młodych gałązkach dębu lub żołądźkach powstała od ukłucia owadów – galasówek’: *Jak w dymbówkach só roboki, to mówio, ze tyngo zima będzie* Radawiec lub; **Mp** wsch i pn. RK

dęga zob. **dąga**

dętka ‘paciorek, koralik pusty w środku’: **Mp**. WW

dęty ‘wypukły – o becze, wieku kufra itp.’: *Dynte tó dnó mioł. Tó był kufér. Takie dynté dó góry* Blizne brzoz; **Mp**. WW

diak, dziak ‘śpiewak cerkiewny, pomocnik popa w cerkwi’: *Jeden pop wyprawiół organistę z dziakiem kraść do dwora* owce ok Łańcuta ME VI 417; **Mp** wsch. AKS

dłubaczka ‘żmudna robota; dłubanina’: *Nie chce robić skrzypiec, bo to strasná dubacka* Samocice dąb-tar; **Mp**. WW

dłubać ‘wybierać młode ziemniaki spod krzaka bez wykopywania’: *Jo juz dubie żmioki, jesce doś młode som, ale staryk downo ni ma, a trza przecie cosi na “obiod mieć* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp** pd, Śl. RK

dłubać się ‘guzdrać się’: *Cego sie tak dugo dubies?* Samocice dąb-tar; **Mp**. WW

dłubanka ‘rodzaj męskiej czapki’: **Mp**. WW

długocki ‘długi’: *Taká długocká tycka była* Lgota Gawronna włosz; **Mp**. WW

dłużki ‘długi’: *Dużkie nogi* Mszana Dolna lim; **Mp** pd-zach. RK

dłużka; w dłużkę ‘wzdłuż; często o sposobie bronowania: wzdłuż skib’: *Dół na zimioki mo przykrycie: dasek, daje sie futrynke, na ni sie kładzie jedyn grubszy patyk w dłużke, potem sie kładzie na poprzek duza patyków na “obie strony. Pole bronuje sie w dłużke abo w poprzeczke* Waganowice miech; **Mp** zach, Śl, Maz, Wp. RK

dłużyć się ‘zaciągać długi’: *To sie nie dłuźcie* Bielcza brzes-mp; **Mp**. RK

dnisko ‘spód pieca chlebowego’: Mp pd. WW

dno ‘spód pieca chlebowego’: *Jak potym to napálymé, tak się wygarnie ogiń po całym piecu równo, żeby wsyndy było jednake, ze to upolone dno* Trybsz n-tar [Spisz] ZNUJ 178 s. 145; Mp, Maz, Kasz. WW, BG

dobnia ‘rodzaj drewnianego młota; kafar, stępor’: Mp pn-wsch, Kresy pd. WW

dobra noc ‘zabawa w domu pana młodego lub panny młodej w dzień poprzedzający ślub’: *Nojpirwy była dobra noc. To tak sie ludzie gościli, byli zaprosani; to wódka była, kielbasa, chleb i to tak jeden dzień u pana młodego* Zagość piń; Mp pd. RK

dobroć zwykle w lm ‘smakołyk’: *Jak sprzedazo świnié, to kupio dzieciom dobrociów* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd i wsch. RK

dobrodziej ‘ksiądz’: *Dobrodzieja trza sie spytać o tyn post. Ón będzie wiedziół, jak to mo być* Brzozów; Mp. RK

dobrótk ‘dostatnie życie; dobrobyt’: *Jak chto weńdzie w jaká dobrótké, to weńdzie jak do raju, nicego mu nie brakuje* Radkowice iłż; Mp pn-wsch. RK

dobyć ‘pozostać, dotrzeć do pewnego czasu’: *I do rana tamem dobeła w tém domu* Wilków kiel; Mp. RK

dobytek ‘zwierzęta domowe, zwłaszcza bydło’: *Dobytek to wszystko stworzenie co sie mo* Ruski Bród koniec RŁTN XXI 231; Mp pn, Śl, Maz, Wp, Pom pd. AN

dochodzić ‘dojrzewać’: *Pszenica juz dochodzi, będzie wnet do sieceniá* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. AN, BG

dochodzić się ‘dopominać się, upominać się’: *Dochodzi sie “o to pole* Chotel Czerwony piń; Mp. WW

docinek ‘ostatni pokos zboża na polu’: *Na óstatek to jeszcze tylko dócinek, no taki niby już ostatni ten pokos* Żulin kras PelcLub I s. 84; Mp pn-wsch, Maz pd. WW, AN

doczynić ‘dolożyć, dodać, dolać’: *Docycjie mi jescé kapke mlyka* Sękowa gor; Mp pd. RK

doganiać ‘dopuszczać samicę do samca’: *Krowy polują się, dogania się je do byka* Zakliczyn brzes-mp; Mp. WW

dogarać ‘dolegać, męczyć, doskwierać’: *Tak mu dogorało bołynie* Hyżne rzesz; Mp pd. RK

dogoda ‘wygoda, udogodnienie, dobrobyt’: *Mioł dogode, nie był bez piniędzy i umar* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch i pn, Maz. RK

dohadać się ‘zorientować się, domyślić się, dowiedzieć się’: *Nareściym się dóhodała, po có przyszoł* Lubatowa kroś; Mp pd-wsch. RK

doić 1. ‘o krowach: dawać mleko’: *Dobro krowa, mlyka duzo doji* Chotel Czerwony piń; oggw. **2.** ‘o dziecku lub niedorodłym zwierzęciu: ssać’: *Taki duz-i lychóń a jescé cumla doji* Dursztyn n-tar [Spisz]; Mp, Wp. RK

dojaczka ‘kobieta dojąca krowy; dojarka’: Mp pn, Maz. WW

dojenka 1. ‘naczynie, do którego doi się mleko’: *Do dojynio dojynki* Parzno p-tryb RŁTN XXI 234; Mp pn-zach. **2.** ‘gliniany garnek do kwaszenia mleka lub kiszenia żuru’: pog Mp i Wp. WW, RK

dojeść ‘dokuczyć, dać się we znaki’: *Dojadły mi te wase godania* Chotel Czerwony piń; Mp. RK

dojęty 1. ‘dokuczliwy’: *A to dojynto baba, wodzi sie, jakby mogła, to by cłowieka i ugryzła* Sękowa gor; Mp. **2.** ‘uparty’: *Jak be-dziés taki dojety, to nigdzie nie pódzies* Chotel Czerwony piń; Mp. WW

dojść 1. ‘podejść’: *Došli do muzyki i kázali grać* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz. **2.** ‘dogonić’: *Kto piersy sed i drugi sed pążni, ale sie pośpiesył i dosed go* Mszana Górna lim; Mp. **3.** ‘umrzeć, zdechnąć’: *Krowa mu doszła* Żarnowiec kroś; Mp. JW

dokiel ‘dokąd, jak długo’: *Dókiel tó bejesz trzymoł te flaszké?* Bliżne brzoz; Mp. JW

dokład ‘dodatek’: *To ubranie z dokładamy wyniesie mie do trzech tysiecy* Samocice dąb-tar; Mp. JW

dokuczny ‘trudny do zniesienia, dokuczliwy’: *Taki mały, a już taki dokuczny, wszystko by tylko robił na despet* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. JW

dokumentnie ‘dokładnie, starannie’: *Dokumentniem mu wytumaczyła, a ón i tak nie zrobił jak należy* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz. JW, BG

dolni ‘znajdujący się poniżej czegoś, dolny’: *Dolnie zęby mo zdrowe* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Śl pd. JW

doluberować ‘wystarać się o coś, dostarczyć’: *Ej, byś mi tam doluberował dobre sonki, konie, wóz* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. JW

dołeczek ‘miejsce między żebrami poniżej mostka’: *Tu mnie boli na dołeczku, jak co zjeś nie do gustu* Woźniki sier; Mp. JW

dołek 1. ‘kopiec na ziemniaki’: *Teraz mawa dwa dołki zimiaków* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. **2.** ‘miejsce między żebrami poniżej mostka’: *Zjod kawolek tłustygo miesa, ale go w dołku mgłyło bez cały dzień* Radgoszcz dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Wp. JW, BG

doma, w doma ‘w domu, w mieszkaniu, u siebie’: *Ustawił jidnegó parobka i kucharki w doma* Ulów tom-lub; *Nie kotwi się wám dóma* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśŚl 146; *W doma byłem* Kocudza bił; oggw. JW, BG

domeniek pieszcz, pśn ‘o domu (mieszkaniu) rodzinnym’: *Jedźma Jasiu do domeńku, nie mamyj tam porządku* Krasne zam BartJęz 119; Mp wsch. AN

domęczyć ‘doprowadzić do wielkiego zmęczenia, do śmierci’: *Juz mie ta febra, choro-ba domocy, domorduje* Radkowice iłż; Mp. AN

domiarkować się ‘domyślić się, zorientować się’: *Trochem słysała, a trochem sie domiarkowała* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. AN, BG

domieszować ‘dodawać dodatkowy składnik’: *Do lnu domiyszowali konopie, rązym przyndli* Blizne brzoż; Mp. AN

domolny ‘natarczywy, natrętny’: *Domolny taki ten Jaś* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AN

domowizna ‘ruchomości domowe, tj. sprzęty, pościel itp. stanowiące posag panny młodej’: *Dómowizne całom to ze sobom przywiezła* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 157; Mp, Wp. AN

donica, doniczka ‘duża gliniana miska, też makutra’: *W donice sie wysypuje kapuste. Donica to skorupiano miska* Gielczew kras; *Takié béły dawnó dónice gliniane głybokie na ciastó* Blizne brzoż; Mp, Maz, Wp, Kasz. AN, BG

donosić ‘przynosić, podawać (często o potrawach, posiłkach)’: *Był lokajczyk, to donosił do stołu potrawy* Przedmość wiel; Mp, Maz. AN

doobkoła ‘ze wszystkich stron, dookoła’: *Stoska [wstążka] doobkoła kapelusza* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. AN

dopalić ‘dokuczyć’: *Alem mu dopáluł, “odniechce mu sie ze mną zacynać* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. AN, BG

dopalony ‘dokuczliwy, uparty’: *Co to za dopolónie dziełsysko, już sie mie nic nie słuchoch* Krzeszowice chrzan; Mp pd. AN

dopier, dopierz ‘dopiero’: *On miał dopier szesnasty dzień* Łabunie zam; *Niy wiysz, co sie z byczkiym robi? Dopierz já cie musze uczyć?* Górki brzoż; Mp, Śl. AN

dopiereńko ekspr ‘dopiero’: *Tyćko co my pójechali, dópiereńko wzion* Korczów bił; Mp wsch. AN

dopierok ‘dopiero’: *Dopiyrok co tu ból, musi tu dziesi być* Sękowa gor; Mp pd. AN

dopieroż ‘dopiero’: *Drąg postawić i dopiroz koło niego kłaś zboze* Miedzna Murowana opocz; Mp pn-wsch, Maz. AN

dopierusieńko ekspr ‘dopiero’: *Cipek nie wypuszczej, dopiyrusiynko łąziły, nie muszo łązić* Blizne brzoż; Mp pd. AN

dopieruśko ekspr ‘dopiero’: Mp. AN

dopierutko ekspr ‘dopiero’: *Byli tu nasi “ocieć? A był, ale posed, dopiyrutko posed* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 218; Mp. AN

dopierz zob. **dopier**

dopokąd ‘dopóki’: *Kochám swe “ojczyne i nie przestane, dopokod sie rusám* Trzcianka kiel; Mp, Maz, AN

dopokiel, dopókiel ‘dopóki’: *Dopokiel matka żyła, to i dzieciom béło dobrze* Żarnowiec kroś; **Mp pd.** AN

dopomoc ‘pomoc’: *Boże, dziękiś Ci za dopomoc* Styków rzesz; **Mp.** AN

dopókiel zob. **dopokiel**

dopukać ‘dokuczyć’: *Tak mi juz biyda dopukała, ze mi sie żyć nie kciało* Sękowa gor; Mp, AN

dopytować się ‘usiłnie się dowiadywać, pytać’: *“Ociec dopytował sie “o ciebie, ledwie ześ nogi za próg przełożuła* Stróżna gor; oggw. AN, BG

dornik ‘narzędzie do wybijania dziur w metalu’: *Dornik je u kowola do przebijanio dziur* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz, AN

dorota ‘część jelita świni używana do robienia kiszek’: *Krówa mo te ksióńżki, zamias ty dóróty* Blizne brzoż; Mp, AN

dor-ziały ‘dojrzały’: *Dor-ziałe jabka* Janiszko-wice puław RŁTN XXI 241; *Trza żyto siec, bo już jest dor-ziałe* ok Kielc Cygan-Kiel 323; Mp pn. WW

dosiel, dosiela ‘dotychczas’: *Jak przyjechał na Wielko Niedziela, tak dosiela siedzi* Podegrodzie n-sąd; **Mp pd.** AN

dospomagać ‘okazywać pomoc, wspierać’: *Jak sie wieś spaliła, to rząd dospomagał* Woźniki sier; Mp, AN

dospomóc ‘udzielić pomocy, wesprzeć’: *Jak Pan Bóg dospomoże, to pójdzie jakoś* Domaniewek łącz 33 s. 140; Mp, Wp, AN

dostać (się) ‘o roślinach: dojrzeć, stać się odpowiednim do zbioru’: *Te jabka muso dobrze dostać, żeby sie dało zjeś* Krępa miech; *Kaśton jak še dostanie, to jes cerwiniutki cały* Niegowa zaw; *Dostajali sie jabka* Zbigniewice sand; oggw. AN, BG

dostajać ‘otrzymywać’: *Kozden jeden dostajał wódke i zakoske* Świątniki sand; Mp, Wp pd. AN

dostały ‘o roślinach i owocach: dojrzały, odpowiedni do zbioru’: *Te wisznje je dostałe, bedziem rwać* Siennica Różana kras; Mp, Maz, Wp, AN

dostany ‘o roślinach: dojrzały, odpowiedni do zbioru’: *Ho, ho! Ta pszenica to juz dobrze dostano* Sękowa gor; Mp, Śl, Wp, AN, BG

dostawać (się) ‘o roślinach i owocach: dojrzewać, stawać się odpowiednim do zbioru’: *[Żyto] wysypuje sie w cerwcu, bedzie kwnoć, do lipca bedzie dostawać, ziorko rośnie* Świątniki sand; *Syska z pocałtku jak sie tworzy, to jes zółto, a późni zielona, a późni sie dostowo na corno* Niegowa zaw; oggw. AN, BG

dostajały, dostojany ‘o roślinach: dojrzały, odpowiedni do zbioru’: *Dostojale zboże* Krajewo-Wierciochy przem; oggw. AN, BG

dościągły ‘o roślinach: dojrzały, odpowiedni do zbioru’: *Jeszcze niedościągłe, dóchodzi, dościga* Brusy Nowe lubacz; Mp, Kresy pd. AN, BG

dościć zob. **dowcipny**

dośmiec ‘zdobyć się na śmiałość, ośmielić się’: *Nie dośmiałem mu “o to powiedzieć* Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

doświarczyć ‘doświadczyć, odczuć’: *Tyle dobroci ody mnie doświarczała i jesce se przykrzy* Sierosławice koniec; Mp, Maz pd. AN

dotela ‘do tego czasu; dotąd’: *Dotela nic mi nie buło, teraz cosik mi sie w głowie robi, przewróciulabym sie, jakbym sie nie chy-ciula* ściany Stróżna gor; Mp pd, Maz pn. AN

dotla ‘dotąd, tak długo’: *Dotla sie doś trzymało* Niedzica n-tar [Spisz]; Mp pd. AN

dotrzymować ‘trzymać kogoś lub coś do pewnego czasu; utrzymywać’: *Jak opiekun má dotrzymować na dzieci majątek, to má dotrzymować i gadzine, i sprzęty, co do gospodarstwa náleżą* Targowisko boch ME II 197; Mp, AN

dotuszyć ‘namówić, zachęcić’: *Ni mioł kto dotuszyć* Limanowskie; *Nie dotusylał mu,*

żeby kupił cukru i pewnie nie kupi Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

dotyl ‘dotąd, tak długo’: *Dotyl ci sie nie bydzie wiedło, dokil mi nie "oddás tego, cos mi wzion Ślemień żyw RamŚl 10; Mp. AN*

dowcipny, dościpny 1. ‘zdolny, zaradny’: *Jak jes dowcipno kobita, to "una sama sobie "uszyje bluzke ji mo w cym chodźić Do-maniewek łącz PJPAN 33 s. 114; Mp. 2.* ‘wścibski’: *Dościpny, co sie wsedzie wtryni Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. AN, BG*

dowiać się ‘dopytywać się’: *Bok mu przecie-no, latali, dowiadali sie o dochtora, a nie beło Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. AN*

dowiadować się ‘dopytywać się’: *Dowiadował się o nie, jak ona tam żyje, cy zdrowo, jak te jyj skutu i chłop Stróżna gor; Mp pd, Śl. AN, BG*

dowodzić ‘często o dzieciach: zachowywać się niegrzecznie, rozrabiać’: *Dziecka "okropnie wcora dowodziły Sporysz żyw; Nas bąk "od rana dowodzi ok Gorlic WietrzGor 30; Mp pd. AN*

doworem ‘wystarczająco’: *Pojád se doworem Samocice dąb-tar; Mp pd. AN*

dozierać ‘doglądać, pilnować’: *Anim ta kur nie doziérała Żarnowiec kroś; Mp pd, Kasz. AN*

dozwoleństwo ‘zgoda, pozwolenie’: Mp pd. AN

dożrały ‘o roślinach: dojrzały, odpowiedni do zbioru’: *Zboże dożrałe, wnet żniwa Bóbrka kroś; Mp. WW*

dożreć I. ‘dostrzec, ujrzeć, zobaczyć’: *Potým pożyrá sie po kościele i dożráł tego i chy-báj na kázatelnice ku niymu Rabcza [Orawa ŚH]; Mp pd. WW*

dożreć II. ‘o roślinach: dojrzeć, stać się odpowiednim do zbioru’: *Jak "urośnie [len] nó to kie juz má główki, kie dożre, to sie go wy-biyrá Orawka n-tar [Orawa]; Mp pd. WW*

dożarty ‘dokuczliwy, uparty’: *Dziecka są do-zarte Bronowice-Kraków; Mp pd. AN*

dożerać ‘dokuczać’: *Jasiek, nie dożerój babce! Sporysz żyw; Mp pd. AN*

dożreć ‘dokuczyć komuś, dopiec’: *Ale mi do-żar do żywego Hyżne rzesz; Tak ji dozar-la, ze mo ji juz co pamiyntać Słomka lim; Mp, Kasz. RK, BG*

dożynek ‘dożynki’: *Jak kóncyli, to mówili, o to juz pepeł zawiozała, jak pokóncyli, to był dożynek, ta co sterowała, niesła na głowie ten wiánek Wąworków opat; "On zrobiuł dożynek, podziynkowół za te żniwa Podle-szany miel; Mp, Maz. AN, BG*

dożynka ‘dożynki’: Mp pn. AN

dożywotka ‘prawnie zapewnione utrzymanie; dożywocie’: *Jezdym "u syna na doży-wotce Brudzewice opocz; Mp pn. AN*

doj ‘dojenie’: *Honielnik ty "owce pyńdzi do doja Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 23; Mp. AN*

dólan ‘mieszkaniec dolnej części wsi’: *Górza-nie dali dwa barany i majo kościół u sie-bie, a dólanie muso teraz śtupkać do koś-ciola bez mała godzinie Piekelnik n-tar [Orawa] KaśŚl 146; Mp. JW, BG*

drab 1. ‘psotnik, łobuz’: *Downo były drob-y, co po zaokniu chodziły, zeby dokuczyć, podsłuchać Poręby Majdańskie kolb; Mp. 2.* ‘kołodnik obchodzący wieś w okre-sie Nowego Roku’: *Drob-y były przebrane w słome, chodziły po chołpach, na de-spet robili, całom chołpe nieroz poprze-wracali, a najwiyncy to tam, gdzie były dziopy Stróżna gor; Mp. RK*

drabina zob. **kopne drabiny**

drabiniasty ‘o wozie z nałożonymi drabina-mi’: *Drabiniasty wóz ze dworu przyjechał Zawałów hrub; Mp, Maz. AN*

drabinka 1. ‘bok wozu drabiniastego’: *Krzy-we drabinki są do półkosków, do wyjazdu Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. 2.* ‘drewniana drabina nad żłobem, za którą wkłada się siano’: *Nad żłobym dra-binka, to sie daje siano Mała Wieś ra-domsz; Mp, Śl, Maz. JW*

drabka 1. ‘drabina zwłaszcza mała’: *Drabke my przystowili i wleźli my przez mur Przedmość wiel; Mp pn, Śl pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. 2.* ‘drabina stanowią-ca bok wozu drabiniastego’: *Drabki na*

wóz cienkie, leciutkie, do wyjazdu Przedmość wiel; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. 3. 'drabinka nad żłobem, za którą wkłada się siano': *Drobka – na siana kładzynie* Przedmość wiel; oggw. RK, AN

dranka 'sztacheta': *Trza troche dranek dorobić, bo już zbutwiały* Stróżna gor; **Mp pd-wsch.** RK

drapacha, drapaga 'stara, zużyta miotła': *Weź drapache, bardzo już zdartą, ale jeszcze można nim wymieść* Radkowice łą; **Mp pn.** RK, AN

drapacz 1. 'stara, zużyta miotła': *Weź no drapacza i podmiąć naokoło chałupy* Lubatowa kros; Mp, Maz. 2. 'narzędzie do spulchniania ziemi (brona lub kultywator)': *Drapac trzesie ziemię* Świątniki sand; Mp pn, Maz. RK, AN

drapaczka 'stara, zużyta miotła': *Dei ty drapaczki, to trochu podmiete przed drzwiami, bo pełno liści naleciało* Brzozów; Mp pn, Maz. AN

drapać, drapakować 'spulchniać ziemię broną lub kultywatorem': *Drapokujemy, zaszajemy i jeszcze roz powłócymy* Zawady łą; Mp pn, Maz. RK

drapaga zob. **drapacha**

drapak 1. 'stara, zużyta miotła': *Drapok to staro mietła* Woźniki sier; *Drapokiem by sie lepi wymietło* Sierosławice koniec; Mp pn, Maz, Wp. 2. 'narzędzie do spulchniania ziemi (brona lub kultywator)': *Brona – drapaki to nazywali drzywiane dawni – dziś to sprzynynówka* Włodawa; Mp pn, Maz. RK, AN

drapak 'stara, zużyta miotła': *Drapakóm między dylami dobrze przecyscij* ok Nowego Sącza SzewŚl 157; *Drapaka – nazywali mietle, co sie już podarła* Gościeradów kras RŁTN XXVI 223; Mp, Maz, Pom pd. RK, BG

drapakować zob. **drapać**

draska 'pokryta siarką ścianka pudełka, o którą pociera się główkę zapalnika': oggw. RK

draskać 'pocierać energicznie główką zapalnika o ściankę pudełka lub krzesiwem

o krzemień': *Drasko! ji drasko! ji ni mógł zapalić* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 150; Mp. RK, BG

draskać się 'zapalać się przez pocieranie energicznie główką zapalnika o ściankę pudełka lub krzesiwem o krzemień': *Ta zapalnik nie chom sie draskać* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 150; Mp. RK, AN

drażni 'rusztowanie nad klepiskiem lub oborą na siano lub słomę': Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW

drewiany 'drewniane': *Kónewki były z takim "uchem, drewniane* Świątniki sand; Mp pd i wsch, Śl pn, Maz, Kasz. RK

drewko 'kawałek drewna na opał, szczapa': *Ciupeł drewka na watre* ok Zakopanego ZborŚl 70; *Doruć ta jeszcze z páre drywek* Ślemień żyw RamŚl 11; oggw. RK, BG

drewutnia 'pomieszczenie na drzewo': *Nakłód chaciepi różnyk ji karkosek do drewutni* ok Żywca NowŻyw 81; Mp pd, Maz pn-wsch. JW

drobiazg 'ptactwo domowe': *Drobiazgu ni ma tak dużo, aby kury i gęsi* Woźniki sier; oggw. RK, BG

drobnik 'wiązka lub snopek drobnej, zmierzwionej słomy': *Drobnik – snopek potargany* Skomlin wiel; Mp pn-zach, Śl, Wp pd. RK, AN

Droga zob. **Biała Droga**

Droga do Częstochowy 'Droga Mleczna': *Droga do Cynstochowy, ji to jes prawda, to droga tak prowadzi, jak kompanije idom nocamy, to ta droga wskazuje* Wodzierady łąs Kup 105; Mp pn, Maz, Wp. AN

drogość 'drożyzna': Mp. AN

drożdż 'ptak – drożdź śpiewak': *Drożdż to hruby pan, wielki śpiewak [...] ale mu się nie chce, więc urywa, i znowu podejmuje śpiew co chwila* Nowotarskie MatlZ 50; *Dróżdż nie odchodzi* ['nie odlatuje'] *do ciepłych krajów, przetrzymo śnieg* Jastrzębia rad RŁTN XXV 204; Mp, Wp pd. RK, AN

drożny, dróżny 'robotnik drogowy, dróżnik': *Kiedys dobry dróżny, pilnuje se fosy, nie*

chodź do dziewczyny, wytłupią ci ocy ok
Rabki n-tar Zb XII 169; Mp pd. AN

drób 'zbiorowo o czymś małym, drobnym':
Nakópały my dziś samego drobiu Lubato-
wa kroś; Mp. RK

dróga 'droga': *Jedna była piykná dróga, ale*
sła popod wyrch Pogóra [Orawa Śl]
ZNUJ 72 s. 65; *Na dródze dzisio strasne*
kajoro po ty lydzi Stróżna gor; Mp pd, Śl,
Wp. JR, BG

dróždź 'ptak – drożdź śpiewak': *Dróždź, droz-*
dze lepio gniazda z próchna Wilków kiel;
Mp, Śl. RK

dróżki 'stacje drogi krzyżowej, też nabożeń-
stwo przy nich odprawiane': *Na trzeci*
dziyń "obchodzili mynke Pana Jezusa, to
się nazywały dróżki Jawornik Polski rzesz
JP XLIX 218; Mp pd. AN

dróżny zob. **drożny**

drugi zob. **powtór: na (drugi) powtór**

drujki 'bardzo słodki': *Drujkie – bardzo słod-*
kie, słodsze od cukru Złota opat; Mp. RK

druszlak 'naczynie kuchenne służące do ce-
dzenia; cedzak, durszlak': *Na druśloku*
się tyz tyn syr ogrzony odcedzało, ta syr-
wotka to buła dobro na gorąca Stróżna
gor; Mp, Maz. RK, BG

drużba 'starosta weselny': *Drużba to był cały*
kiownik wysela Bodaczów zam; Mp pd-
-wsch. RK

drużczka 'dziewczyna towarzysząca pannie
młodej; druwna': *Drużcki śpiływały więc-i*
jak drużbowie Więciórka myślen PJPAN
11 s. 283; Mp pd. RK, BG

drużczyć 'być drużbą lub druwną na weselu':
Już drużczyłam pore razy Bóbrka kroś;
Mp pd. AN

drużka 'dziewczyna towarzysząca pannie
młodej; druwna': *Za drużke to jo buła ino*
roz Stróżna gor; Mp, Śl, Wp, Kresy. RK,
BG

drużyna 'drużbowie i druwny w orszaku
pary młodej, też goście weselni': *Ten*
młody z tá drużyną przychodził do przy-
szyły żony Bodaczów zam; Mp, Maz pd
i wsch. RK

drybus 'naczynie, zwykle z klepek, często na
trzech nogach': Mp pn, Maz pn, Wp,
Pom pd. RK

dryga 'galareta mięsna': *Ugotowałam drygi*
z głowizny i ze świńskich nóg Gielczew
kras; Mp pn-wsch. AN

drygawka 'rodzaj wiosła do kierowania tra-
tą': Mp, Maz. RK

drygle 'galareta mięsna': *Zabijem wieprzaka,*
to zrobie dryglic Siennica Różana kras;
Mp wsch, Maz wsch. RK

dryl 'maszyna rolnicza do siania, najczęściej
zboża; siewnik': *Pyrki tom hakom można*
hakać, nawet buroki, bo wszystko drylim
sione Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp,
Pom pd. RK, BG

drzaska 'pokryta siarką ścianka pudełka,
o którą pociera się główkę zapałki':
Drzaska – po ni sie tak podrzaská, to sie
zaświeci Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp,
Pom pd. RK

drzazgi 'odpadki przy rąbaniu drzewa; więk-
sze wióry': *Wkiej sie drzewo robie, to*
drzazgi leco [przysł] Wilków kiel; Mp,
Wp. AN

drzeć 1. 'wyciągać, wyszarpywać': *Po połu-*
dniu bedziewa darły buroki Radgoszcz
dąb-tar; Mp, Maz. **2.** 'iść szybko, pędzić':
Dar, ino sie za niem kurzyło Samocice
dąb-tar; Mp pd, Śl pd. RK

drzemota I. 'senność': *Chyciła mie taką drzy-*
mota Więciórka myślen PJPAN 11 s. 175;
Mp pd, Śl. RK, BG

drzemota II. 'błąd w snuciu polegający na
jednorazowym skróceniu osnowy o je-
den obrót snowadeł': *Drzemota przy snu-*
ciu, zeby nie przeskoczyła, jak te ściane
przełożyła Ślężany włosz Fal I 60; Mp.
RK, BG

drzewiany 'drewniany': *Drzewiane chołpy to*
tak się poluły, ze ino patrzyli, gdzie perzyny
leca, zeby się nie zajął Stróżna gor; Mp,
Śl, Maz, Wp, Kasz pn. RK, BG

drzewie, drzewiej 'dawniej, niegdyś': *Wszyst-*
ko sie zminio, drzewi było inacy Hyżne
rzesz; Mp pd. RK

drzewina ‘drzewo rosnące, też zb’: *Tę wszystkie ptaki to sie na drzewinach w gniazdach lyngnóm* Lgota Gawronna włosz; *Jak drzewina zółknie, to już jesień Wilków kiel*; **Mp pn**, Maz. JW

drzewko ‘choinka na Boże Narodzenie’: *U nas zawsze było piykne drzywko, takie wielkie, do tragarza Stróżna gor*; **Mp**, Śl. RK

drzystać 1. ‘gwałtownie wydalać rzadki kał’: *Jego jak brzuch boli, to drzysto na dwa metry* Pustków dęb; **Mp**, Śl pd. **2.** ‘o błocie: chlapać’: *Błoto drzystało spod kół* Przewrotne rzesz; **Mp pd**. **3.** ‘mówić dużo i głupio’: *Nie sucháj go, bo tak drzysta bez synsu* Zagórze chrzan; **Mp pd**, Śl pd. RK

drzyzga ‘mały, ostry kawałek drewna; drzazga’: *Jakosi drzyzga mu się wbiuła koło pazura i teraz to obiyro* Stróżna gor; **Mp**, Śl. RK, BG

dubeltowy ‘podwójny’: *Dubeltową watoline dał krawiec do jesionki* Radkowice iłż; **Mp**, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. RK

duch ‘ciepłe powietrze uchodzące z pieca’: *Zakrył kómin pod pułapém, żeby duch nie uciekoł* Konopnica lub; **Mp pn-wsch**, Maz wsch. RK

duchota ‘kaszel połączony z dusznościami, astma’: *Duchota mie wziena, flegma jakosi zaległa my na piersiach, taki ciężor mie gniece* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. RK

duchówka ‘część pieca kuchennego przeznaczona do przechowywania ciepłych potraw, też do pieczenia; piekarnik’: *U babki w duchówce w niedzielę, jak my przychodziły, zawsze były abo kluski z syrem i skwarkami, abo źmioki przypieczone, jesse ciepłe* Stróżna gor; **Mp pn**, Maz. RK, BG

ducza 1. ‘otwór do wsypywania ziaren w górnym kamieniu żaren’: **Mp**, Maz wsch. **2.** ‘wglębiecie na ziarno w obudowie żaren’: *Kadub [żaren] na styrech nóżkach jes i na środku mo duco* Wojśławice zaw;

Mp 3. ‘otwór wyrąbany w lodzie; przełębel’: *Wpád w duco i posed pod lód* Radkowice iłż; **Mp pn**. RK

duć ‘o wietrze: mocno wiać’: *Tak strasznie duło, że się widziało: chołpe rozwali* Bóbrka kroś; **Mp**, Maz. JW

dudki ‘pieniądze’: *Oj, przydałyby się dutki, jyno skónd ich wziąz* Sękowa gor; **Mp pd**. JW

dudlać, dudlać ‘robić coś długo, z mozołem, często nieumiejętnie, niezdarnie’: *Dudlá ji dudlá, a roboty nie widać* Przewrotne rzesz; **Mp**, Wp, Pom pd. RK

dudławy ‘pusty w środku, wypróchniały’: *Ściyńście wierzbe? Ściynimy, bo dudławo* Krościenko Wyżne kroś; **Mp pd**, Śl pd. RK

dudrać (się) ‘robić coś długo, z mozołem, często nieumiejętnie, niezdarnie’: *“Óna bez cały dziyń jano dudrá ji dudrá, i nic Przędzel niż; Dudro sie z tym szyciym już drugi tydziń* Brzozów; **Mp**. RK

dudy 1. ‘płuca, serce, wątroba, wnętrzności zwierzęce lub ludzkie; flaki, bebechy’: *Nagotowali basz [barszcz] na dudach wieprzowych (wątroba i letkie z wieprza)* Wąworków opat; **Mp**, Maz. **2.** dziec ‘plecy’: *Na ryncach cié nie dám rady nieść, alé chodź na dudy* Bóbrka kroś; **Mp pd-wsch**. RK

duga ‘kabląk nad koniem łączący hołoble’: *Duga to był taki pałák wygięty z młodyj grabiny lub brzozy* Dańce włod; **Mp pn-wsch**, Maz. JW

dulczyć, dulczyć ‘oddawać się jakiemuś mizolnemu, nużącemu zajęciu; ślęczyć’: *Całe popołudnie dulcał nad książkami* Radkowice iłż; **Mp**, Maz, Pom pd. RK, BG

duldać ‘pić chciwie, łapczywie, z głośnym przelżykaniem płynu’: *Nie duldoje ty wody, bo sie rozchorujes* Książnice Wielkie piń; **Mp**. RK

duła ‘kabląk nad koniem łączący hołoble’: **Mp pn**, Maz. JW

dunaj I. 1. pśn ‘jakakolwiek duża, głęboka rzeka’: *Wziąn-ci jo, wziąn-ci jo za cienieńkie bocзки, oj rzucił ci ją, rzucił w ten*

dunaj głęboczki Bychawa lub Lub I 290; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. 2. 'w zbiorniku wodnym: duża głębokość, głębia': *Dunaj to głymbizna wody, przepaś* Dylów Rządowy wiel RŁTN XXVII 188; Mp, Maz. RK, BG

dunaj II. 'hak przy dyszlu do zakładania orczyka lub wagi': *Dysel z boku mo blachy, a pod spodem mo dunaj abo jes łapa do wogi* Waganowice miech; Mp. RK

dunal 'hak przy dyszlu do zakładania orczyka lub wagi': Mp. RK

dupa 'dolna część snopa': *Za wielgiy dupy robisz, niy skopi się ładniy* Lubatowa kroś; Mp, Maz pd, Pom pd, Kasz. RK

dupa zob. **kurza dupa**

durak 'człowiek głupi, dureń': *A ten durak myślał, że będzie bogaty, bo wygra w karty* Siennica Różana kras; Mp, Maz, Kresy pd. AKS

durk 'pismo drukowane, druk': *Pisania to nie umie, durk ino znom* Malkowice opat; Mp, Śl. RK

durkać 'tłuc, uderzać, stukać, trącać': *Idź, "otwórz, chtosi durko* Kombornia kroś; Mp pd. RK

dusza 'wypełniony powietrzem pęcherz pławny u ryb': *Jaby ryba ni miała dusy, toby ni mogła pływać* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz. RK

duża 'dużo, wiele, mnóstwo': *Teráz to ptastwa duża ni ma, dzwóniec najwiyncy w łónkach jes* Lgota Gawronna włosz; Mp, Maz. RK

dużo 1. 'bardzo, w wysokim stopniu': *Nie była dużo zadowolóna* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. 2. 'często, niejednokrotnie': *Dużo sie trafio "uździennica, ale więcy majo kantary* Zagorzyce miech; Mp, Maz pn. WW

duży 'bogaty, pełniący ważne funkcje': *Duży gospodarz mo zawsze lepi* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 159; Mp pn, Maz. WW, AN

dwanasty 'dwunasty': *Długo, do dwanástej godziny grajo* Chyżne n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 27; oggw. WW, BG

dwasta 'dwieście': *Dwasta chłopów* Ślemień żyw RamŚl 11; oggw. WW

dwiesta 'dwieście': *Dwiesta złotych dałam za meter kartofli* Chotel Czerwony piń; Mp, Śl. WW, BG

dwoić 'zwracać się do kogoś starszego lub z innych powodów zasługującego na szacunek, używając 2. osoby liczby mnogiej': *Dwojeli kiej gádali: necie, weźcie do jednego cłowieka* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl. WW

dwojaczki 'podwójne naczynie gliniane z uchwytem w miejscu złączenia, używane do noszenia jedzenia pracującym w polu': *Downi to mieli my takie dwojocki, to takie jak dwa gorki razym ji w tych dwojockach* nosiło sie w pole "obiód Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Kasz. AN

dwojak 'podwójne naczynie gliniane z uchwytem w miejscu złączenia, używane do noszenia jedzenia pracującym w polu': *Dwojak – inacy nie mozna nazwać* Kopnolica lub; Mp, Maz. AN

dwojaki 'podwójne naczynie gliniane z uchwytem w miejscu złączenia, używane do noszenia jedzenia pracującym w polu': *Dwojoki beły – dwa gorcki w kupie, a w środku "ucho beło i jesce wiecko z drzewa bukowego* Stoczki opocz; Mp, Maz, Wp, Kasz. AN

dwoje 'dwa, dwie': *Na jednym śnurze dwoje drzewa pływa, jedno kalinowe, drugie jaworowe* Krakowskie Krak II 40; *Ci są dwoje* [o dwu chłopcach] Ochotnica Dolna lim; *Dwoje świni* Chotel Czerwony piń; *Dwoje bydła zabrały* Strzeszkowice Duże i Małe lub; Mp, Śl, Maz. AN

dwojenie 'zwracanie się do kogoś starszego lub z innych powodów zasługującego na szacunek, używając 2. osoby liczby mnogiej': *Co bedziesz my dwoić, obydzie sie bez dwojenia* Samocice dąb-tar; *Niekto nie lubi dwojenia, niekto sie zaś urągá, jak sie mu w jedno gádá* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 241; Mp. AN

dwojniaki zob. **dwójniaczki**

dworak 'człowiek służący we dworze; parobek': *Dworakiem był we dworze Radkowice iłż*; **Mp**, **Śl**, **Maz**, **Wp**. **AN**

dworka, dwórka 'kobieta służąca we dworze': *Dwórki nosiły jeś fernalóm Ługów lub; To dwórki chodziły krowy dojić Lgota Gawronna włosz*; **Mp**, **Wp**. **AN**

dworski 'człowiek spełniający posługi we dworze': *My mówimy wiosna, a dworskie mówio wiosna Giełczew kras*; **Mp**. **AN**

dworskie, dworzkie 'ziemia należąca do dworu': *Na dworskim to trawa wielga Dęba opocz; Jakem była dziuchá, tom robiála na dworzkiem Samocice dąb-tar*; **Mp**. **WW**

dworus pogard **1**. 'parobek': *Tę dworusy w Psarach to tak sie ze sobom trzymały Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 161*; **Mp** pn, **Maz**. **2**. 'człowiek bez ogłady, ordynus, cham': *Taki dworus ci sie podoba? Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 161*; **Mp** pn. **WW**, **BG**

dworzec: na dworcu 'poza budynkiem, na zewnątrz': *Podłoga do tońca była na dworcu zrobiono, bo to było na lecie Poręby Majdańskie kolb*; **Mp** pd. **WW**

dworzkie zob. **dworskie**

dwój: we dwój 'podwójnie, dwa razy tyle': *Słóz [złóz] to we dwój Lgota Gawronna włosz*; **Mp** pn. **AN**

dwójniaczki, dwojniaki 'dwojaki': *Z głyly robiły dwojnioki, dwa do siebie sie przylepiało Poręby Majdańskie kolb; Ta niesie ojcu jeś dó lasu w takich dwójniaczkach Huta chłm*; **Mp**. **AKS**

dwórka zob. **dworka**

dy 'przecież, wszak, wszakże': *Dy "una juz śległa! ok Żywca NowŻyw 86; Paście mi sie krowy, kie jo wos wygnała, dy jo wom nie bedym trowicki zbiyrała [pśn] Lipnica Wielka n-tar [Orawa] Mika 8*; **Mp**, **Wp**. **WW**, **AN**

dybać 1. 'czatować, czyhać': *"Ón juz downo na niego dybał, az go i przychyciół na tym*

Sękowa gor; Mp, Maz, Wp. 2. 'iść, chodzić': Na górze wielgi baniok bół i trza bóło dybać z tymi wiadrami Blizne brzoz; Mp. WW

dybetka zob. **tybetka**

dycha 'astma': *Dostoł dychy, bo sed w taką zádymkę jaz "od Rzeszowa Przewrotne rzesz*; **Mp** wsch. **WW**

dychać 'kaszeleć': *Jak kto mo suchoty, to go bolą piersi i dycho Poręby Majdańskie kolb*; **Mp**, **Maz** pd-zach. **WW**

dychał 'człowiek, który często kaszle, też z powodu astmy': *Dychoł na sucho kaśle, a charłok pluje Woźniki sier*; **Mp**. **AN**

dychanie 'kaszel': *Tak mie "umorduje dychanie, chyba bańki postawie Radkowice iłż*; **Mp** pn. **AN**

dychawica 'kaszel': *Taká mnie dychawica wziena, ze ciezko se rady dać Samocice dąb-tar*; **Mp**, **Śl**, **Maz**. **WW**

dychawiczny 'słaby, kaszlący': *Dychawiczne dziecko to jes takie, co śtále kaśle, je słabowite Poręby Majdańskie kolb*; **Mp**. **AN**

dychnąć 'odpocząć': *Dychne se hajnok pod drzewem Uszew brzes-mp*; **Mp** pd. **RK**

dycht 'akurat, dokładnie': *Zrobione to było dycht Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 163*; **Mp**, **Maz**, **Wp**, **Pom** pd. **AN**

dychtura, dyktura 'tektura': *Kup gwiozdkki z dyktury z nićmi Przedmość wiel*; **Mp**, **Maz**, **Wp**. **JR**

dychtyk 'mocno': *Kocioł gárkowi przymáwiá, a oba dychtyk smolą [przysł] Zakopane Zb VII 104*; **Mp**, **Kasz**. **AN**

dyć 'przecież, wszak, wszakże': *Dyć ci godałam żebyś tam nie szoł Bóbrka kroś*; **Mp**, **Śl**, **Wp**. **WW**

dydko 'diabeł': *Tam osetami zarosło i ta baba mówi [...] niech tam dińko plewi Huta Brzaska przem NT I 250*; **Mp** pd-wsch. **AN**

dygać 'nieść, dźwigać': *Jo patrze, a "un dygo tyn worek na plecach Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 163*; **Mp**. **AN**

dygować 'nieść, dźwigać': *Dygował tobół "od pekaesu Brudzewice opocz*; **Mp**. **AN**

dyktura zob. **dychtura**

dyle 1. 'podłoga w domu, mieszkaniu': *Zamić dyle, by kto nie przysed do nos i pościł łozka* Mszana Górna lim; Mp, Śl.
2. 'podłoga w stajni i innych pomieszczeniach gospodarczych': *W tem tygodniu kóniecznie juz muse wprawić dyle w kójski stajni* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

dylnica zob. **delnica**

dylować 'układać podłogę w pomieszczeniach mieszkalnych': Mp pd, Śl, Maz. WW

dylu w przyspiewie: *Dylu, dylu na badylu, nie potrzeba smycka* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz. WW

dymać 1. 'tłoczyć powietrze do paleniska w kuźni': *Pirwu w kuźni chłop musioł dymać miechem, tero dołączy alestrykę* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. 2. 'iść bardzo szybko, bieć': *Musis fes dymać, jak go kces jesce przed miastym dogónić* Sękowa gor; Mp, Maz. WW

dymka 'tkanina bawełniana lub lniana z charakterystycznym splotem włókien': *Dymka to tako bioło i po tym som takie nitki skłące* Stróżna gor; Mp. WW

dynarek 'trójnożna żeliwna podstawka pod garnek do gotowania na wolnym ogniu': *Gorczuki żeliwné stawiało się na dynarku i się gótowało* Blizne brzoz; Mp. WW

dyndać 'bieć, biegać': *Dzieci dyndają po gościńcu* Mszana Górna lim; *Cała droge dyndął za mną* Samocice dąb-tar; Mp. AN

dyngus 'datek, poczęstunek dawany zwykle dzieciom obchodzącym domy w Poniedziałek Wielkanocny': *Dyngusy dowajom chrześniokom, po dwa jajka, kawolek kielbasy – to dyngus jes* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp. WW, AN

dyngusiarz 'chłopak chodzący z życzeniami w Poniedziałek Wielkanocny i zbierający datki': Mp pn. AN

dypka 'wgłębienie na ziarno w obudowie żaren': Mp pd. WW

dyrczka, dyrczko 'szybko': *Lecioł dyrcka* Zalas chrzan; Mp pd-zach. AN

dyrczki: w dyrczki 'szybko': *Lecieć w dyrcki* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. AN

dyrda, w dyrda 'szybko': *Zasapoł sie bo lecioł dyrda* Giełczew kras; *W derda leciała, na sage bez pola* Radkowice iłż; Mp. AN

dyrdać 'iść lub bieć szybko, drobnymi kroczkami': *Musisz stałé dyrdać, ni możesz jiś pomału?* Żarnowiec kroś; Mp, Maz, Wp, Pom pd. AN

dyrdaka 'szybko, prędko': *Jidź dyrdaka do chaupy, bo disc bedzie* Przewrotne rzesz; Mp. WW

dyrdka, dyrdką 'szybko': *Wyszłam se późno do kościoła i musiałam lecieć dyrdka całóm dróge* Brzozów; Mp. AN

dyrdy: w dyrdy 'szybko, prędko': *"Óni śli pryndko, bo nogi majóm długie, ale te małe skóty to w dyrdy musieli lecieć zeby nadążyć* Sękowa gor; *Kury w dyrdy lecą, jak jem sypie ziorka* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp pd. AN

dyś pśn 'gołąb': *Rozleciały się gołębie dysie* Po drobnej lescynie; *Poznała Kasieńka swego Jasiieńka* Po ładnej cuprynie Czarnolas kozien; Mp pn. AN

dzbuk zob. **zbuk**

dziabac 1. 'uderzać ostrym narzędziem; rąbać, siekać, kłuć': *Matka dziabie patyki siekiróm* Brudzewice opocz; *Scypy sosnowe z żywicóm z wielich sosnów dziabali na drobno* Konopnica lub; Mp, Maz.
2. 'kopać motyką lub podobnym narzędziem': *Dziabac trza beło, zeby kwasty nie sły* Wilków kiel; Mp, Maz, Wp. AN

dziabas 'widły z zakrzywionymi zębami używane do ładowania obornika': *Dziabas z woza ściąga gnój* Witów p-tryb RŁTN XXI 274; Mp pn. AN

dziabka 'motyka': *Na motycke tero mówimy dziabka* Przedmość wiel; Mp pn, Śl, Maz, Wp. WW

dziabnąć 'uderzyć ostrym narzędziem, rąbać, ukłuć': *Dziaбноł go w oko* Bronowice-Kraków; Mp, Maz. AN

dziać 1. 'wkładać farsz, nadzienie': *Kielbasy sie dzieje* Zagorzyce miech RŁTN XXI 275; Mp, Śl. **2.** zwykle pśn 'podziać coś, zgubić': *Marysiu, koraliku mój złoty! Gdzież działa pozłciste sploty?* Lubelskie Wójc II 82; Mp pn, Maz, Wp. AN

dziać się zwykle pśn 'podziać się, zgubić się': *Powiedzcie mi ludzie, kej się macierz działa* ok Żywca Del 41; Mp, Maz. AN

dziad 1. 'człowiek biedny, żebrak, też lekceważąco o starym człowieku': *Dziod chlib zbiro, bo mu bida* Giełczew kras; *Hyr o nik seł po dziedzinie, ze nie dziady, ba gazdowie dziywke zyniom* Żywieckie MiesPog 53; oggw. **2.** 'mężczyzna posługujący w kościele; kościelny': *Pirwu przed księdzem chodził dziod po kołędzie* Poręby Majdańskie kolb; *Dziod zapolił świce* Studzienice rad RŁTN XXI 275; Mp. **3.** 'osoba przebrana za dziada, biorąca udział w obrzędach ludowych': *Ubi-rajom sie takie dziady, takie przebirańce chodzim "od chatupy do chatupy, skokajom po chatupie, śpiwajom* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. **4.** 'strach na wróble': *Trza dziada postawić w tym prosie, bo zacem dóńdzie, to ptoki wszystko wybierom* Gągolin łow RŁTN XXI 275; Mp, Maz. **5.** 'urządzenie do przytrzymywania drzewa w czasie obróbki; kobyłka': *Weż dziada i "ostrugoj toporzysko do cieślice, bo sie mi złomało* Limanowskie; Mp. **6.** 'owoc jeżyny, rzadziej krzew': *Ostryznyna, owoc dziod, to sie tak pnje jak winogron, dziady polne są wiynksze, lassowe mniejse* Niegowa zaw; Mp pn, Śl. **7.** zwykle w lm 'stara, zniszczona, niepotrzebna rzecz (np. z ubrania)': *Wewaluł te dziady do doła i zakopoł* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Takigo dziada wziołes i chces jiś na wieś?* Książnice Wielkie piń; Mp. **8.** zwykle w lm 'chmury, obłoki': **a.** 'lekkie, pojedyncze, zwiastujące pogodę': *Dziady widać na niebie* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp pn; **b.** 'ciężkie, deszczowe': Mp, Maz. **9.** zwykle w lm 'koszyczek łopianu

lub ostu; rzep': *Dziady my ciskali w psa ksiyndzowego* Blizne brzoż; *Dziady mi sie naczepiały do pojcochów* Książnice Wielkie piń; Mp. **10.** 'potrawa z prażonej mąki': *Dziod z tatarcany mónki, na wodę sie mónki nasypie, "okrasi "okrasu i śmieta-nu, cybuli sie wdrobi* Stok puław; Mp. WW, AN

dziad kościelny 'mężczyzna posługujący w kościele; kościelny': *Za pogrzyb to ksiądz bierze "osimset złoty, "organista dwieście, a dziod koscielny sto, a "ón sie nojwincynarobi* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 176; Mp, Maz. AN

dziada 'lekceważąco, pogardliwie o kimś': *Z nigo strasná dziada* Samocice dąb-tar; *Idze, ty dziado, bo i tak tego nie zrobis* Uszew brzes-mp; Mp. AN, RK

dziadek 'urządzenie do podtrzymywania drzewa podczas obróbki; kobyłka': Mp pd. AN

dziadkowie 'przodkowie': *Nasi dziadkowie pierwuk strasnie sie namęcely z robotą, wszystko musieli robić rękami, bo nie beło maszyn* Sierosławice konec; Mp. AN

dziadować 'żebrac': *Zaś bydzie dziadowoł, żeby mu co dać* Sporysz żyw; Mp; Maz. AN

dziadować się 'robić coś bardzo powoli; guzdrać się': *Dokónd sie jesce będzies dziadowoł, jo nie cekóm, muse iś* Sękowa gor; Mp. AN

dziadowizna 'ziemia odziedziczona po dziadku, też po przodkach': *Tu je moja dziadowizna i tu "umre* Brudzewice opocz; Mp. AN

dziadowskie wszy 'owoce uczezu lub łopianu czepiające się ubrania': *Dziadoskie wszy, jak siy wesoł, to siy chyciło* Przedmość wiel; Mp. WW

dziadówka 'kobieta źle ubrana, zaniedbana': *Chodzis w ty parcińce, jak dziadówka, a nie gospodarzko córka* Trzebina p-tryb RŁTN XXVI 137; Mp, Maz. AN

dziadzi euf 'diabli': *Tancowali Moški w sieni, az jednego dziadzi wzieni* [pśn] Ponice n-tar Wiśła II 115; *Kis tam dziadzi* [przekl]

Sękowa gor; *Niech to dziadzi wezno* [przekl] Samocice dąb-tar; **Mp.** AN
dziadziunio pieszcz ‘dziadek’: *Napiuł sie dziadziunio ciepłego winka* [pśn] Niezdów puław BartJęz 145; **Mp** wsch. AN
dziagan ‘kilof’: *Trza przynieś dziagany, sztangi. Bem y kopać* Łapsze Wyżne n-tar [Spisz]; **Mp** pd. MT, JW
dziajdać ‘zrzędzić’: *Nie dziajdaj tyle, jino co zrób* Stróżna gor; **Mp** pd. AN
dzia zob. **diak**
dział ‘wydzielony kawałek pola, często leżący w górach’: *W holach miał też niemałe dzioły* Złatna żyw MiesPog 20; *U mnie na działle pszenica z wiosny buła do nicego* Zalasowa tarn ME I 25; *Na działach to nojbarzi wieje* Lubatowa kroś; **Mp.** AN
działek ‘wydzielony kawałek pola, działka’: *Gospodarstwo, działek i zabudowanie – wszystko razem* Lgota Gawronna włosz; **Mp.** WW
działa 1. ‘rodzaj potrawy o papkowatej konsystencji – z mąki zagotowanej na mleku lub wodzie lub z ugotowanych i pogniecionych ziemniaków pomieszanych z kapustą’: *Downi to sie jadło nojcyński dziame, bo biyda buła i na co inne nie buło stać cłowieka* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp** pd. 2. ‘nieporadny, nudny lub niezgrabny człowiek’: *Działa to taki niezgramny człowiek* Mszana Górna lim; **Mp** pd-zach. RK
działać 1. ‘jeść powoli, bez apetytu, zwykle mlaskając’: *Ty to byś całe pó dnia działała* Samocice dąb-tar; **Mp.** 2. ‘gderać, zrzędzić, narzekać’: *Nie działałabyś tak jak przesłica* Dąbrowa rzesz; **Mp.** WW
działać, dziamolić ‘o psie: szczekać’: *Pies dziamie* Wąworków opat; **Mp.** AN
dziamdzia ‘niedolega, fajtlapa’: *Ta dziopa to dopiyo dziamdzia, z nicym nie nadąży* Stróżna gor; *Tako dziamdzia ni moze sie wygadać* Bronowice-Kraków; **Mp.** WW, BG
dziamdziać ‘jeść powoli, bez apetytu, zwykle mlaskając’: *Cegóz tak dziamdzies* Książnice Wielkie piń; **Mp.** WW, BG

dziamka ‘rzadka potrawa w postaci papki’: *Dziamka – mónka różfytano w mlyku* Brzozów; **Mp.** WW
dziamolić zob. **działać**
dziamon ‘człowiek niedbały, ślamazarny, nieporadny’: **Mp** pd. AN
dziargan ‘przezvisko mieszkańca miasta’: [Chłopi mieszczan] *nazywają dziargany* Zalasowa tarn ME II 160; **Mp** pd. AN
dziateczki pieszcz ‘dzieci’: *Tak ty dziateczki nie miała cym plekać, bo nie miała piersik* Jurgów n-tar [Spisz] ME VI 132; **Mp;** Maz. AN
dziatki ‘dzieci’: *Swoim dziatkóm podusecki ściele, a mie barłózku niewiele* Dankowice kłob; **Mp,** Śl, Maz, Kasz. AN
dziatowina pieszcz ‘dziecko’: *Dziatowiny chodżyły do skoły. [...] Tak się tych dwoje dziatowin lubiało* Lipowiec tarnob ME VI 176–7; **Mp** pd-wsch. WW, AN
dziąsło ‘ządló pszczoły’: *Dziąsło “ostawi pscoła, dziąsło jak śpiluska malutko* Przedmość wiel; **Mp.** WW
dziczka ‘owoc drzewa owocowego dziko rosnącego’: *Nó i takie znów so gruszki, dziczki, to te só dobre, bó óni się zalygajo* Czelałyce jaros; **Mp** wsch, pog Maz wsch i Kresów pn. WW
dzie ‘gdzie’: – *Dzie wiezies drzewo? – Na troc, na piyle* Niedzica n-tar [Spisz]; *Kónik mo skrzydelka i frugo, dzie mokrawo* Giełczew kras; oggw. RK
dzie zob. **choć dzie**
dziechciarz ‘wędrowny handlarz sprzedający dziegieć i inne smary’: *Downi “od Lipnice przychodżyły dziechciorze z dziechciem* Poręby Majdańskie kolb; *Dziechciarz jedzie, idź kup smaru do wozu* Samocice dąb-tar; **Mp.** AN
dziecheć ‘dziegieć’: *Dziecheć jes skuteczny na różne boloki* ok Żywca NowŻyw 88; *Downi to pasty nie “używali, dziechciem buty wysmaruwoł i tak chodzili* Książnice Wielkie piń; **Mp.** WW, BG
dzieciatko ‘zwyczaj dawania podarków z okazji świąt Bożego Narodzenia’: *Na dzie-*

- cióntko dostał podarki* Przedmość wiel; Mp zach, Śl. WW, AN
- dzieciński** 'należący do dziecka, właściwy dziecku': *To pole nie moje, ale dziecińskie* Mszana Dolna lim; *Zabawki dziecińskie* Cedzyna kiel; Mp, Śl, Maz pn. WW, AN
- dziecior** zwykle pej 'dziecko': *Znowu nabrudziły te dzieciory!* Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 170; Mp pn; Wp. AN
- dziecisko** 'dziecko': *Kasi pošli z domu, a dziecisko było małe w kołysce* Sihelne [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 76; *"Utrapióne dzieciśka, ile przy nich roboty* Chotel Czerwony piń; Mp, Maz. AN
- dzieckowina** piasecz 'dziecko': Mp. AN
- dziecysko** ekspr 'dziecko': *Ta Łodzianowo to jes tako chamsko dla ludzi, wadzi sie ze wszyskimi, dziecyska przegania* Przylęków żyw; Mp pd-zach. AN
- dziedzina 1.** 'majątek': Mp pn. **2.** 'wieś': *Kim śnieg przypiérhnon, baca sie prziredykoł z kérdelem do dziedziny ok Zakopanego* ZborŚl 83; *Wtedy "umarło w trzok dziedzinał nasej farności "od głodu do piynć sto ludzi* Sihelne [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 78; Mp pd-zach, Śl. WW, BG
- dzielanka** 'wydzielona w sposób mechaniczny prostymi liniami część lasu': *Dzielanki beły, co pasami rzneli Wilków* kiel; Mp pn, pog Maz wsch i Kresów pn. WW, AN
- dzielny** 'duży, rośły': *Dzielny chop, nie wim, kiedy tak "urós* Chotel Czerwony piń; Mp pn. AN
- dziołcha, dziołcha 1.** 'dziewczyna': *Dziołchy spać, bo ráno sie ni móz wás dobudzić* ok Nowego Sącza SzewŚl 174; Mp, Śl. **2.** 'córczka': *Felka dziołcha "umarła na raka* Sierosławice konec; Mp, Śl. WW, AN
- dzienia, dzienie** 'otwór dla pszczoł wydłubany w pniu drzewa': Mp pn, Maz. AN
- dzieniaszek** ekspr 'dzień': *Jaki piykny dzieniosek!* Limanowskie; Mp pd. AN
- dzienie** zob. **dzienia**
- dzieniegdzie** 'gdzieniegdzie': *Dzieniegdzie miyndzy kapustom trafi sie swaścioł, taki* *dziadowski krzok* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp wsch, Maz wsch. RK
- dzień i noc** 'roślina – pszeniec majowy': Mp pd. AN
- dzień na dzień** 'codziennie': *Dziń na dziń gotowały minso* Domaniewem łącz PJPAN 33 s. 174; Mp. AN
- dzień** zob. **gajny dzień**
- dzień** zob. **kuse dni**
- dzień** zob. **namieniać się (na dzień)**
- dzień** zob. **próżne dni, dnie**
- dzień** zob. **pusty dzień, puste dnie**
- dzień** zob. **suche dni**
- dzień** zob. **szalone dni**
- dzień** zob. **zwodny dzień**
- dzierać** 'skubać (pierz)': *Dzierały w zimie pierze jedna u drugi* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AN
- dzierać się** 'wrzeszczeć, krzyczeć': *Tamtego syna my krzcieli w Piotra i Pawła, bo sie dzierał* Radkowice iłż; Mp. WW
- dziergać** 'wiązać, płątać': *Nie trza dziyrgać tak tego łajcucha* Stróżna gor; Mp pd. AN
- dziergiec, dziergiec** 'przrząd przypominający grzebień, służący do obrywania główek lnu': Mp pd. AN
- dziergnąć** 'przeciągać dojrzały, suchy len przez przrząd przypominający grzebień w celu usunięcia główek nasiennych': *Jak chłop przybiył dziyrגיע do ławki gwoździami, wtedy jenna baba dziyręła z jennego końca, a drugą z drugiego końca* Żarki chrzan MPKJ VII 390; Mp pd. AN
- dzierzęga** 'chwast polny (różne gatunki)': *W życie to sie wicka sieje sama, to nazywajom wicka, albo dzirzynga* Woźniki sier; Mp pn. AN
- dzierzga, dzierzgi** 'przrząd przypominający grzebień, służący do obrywania główek lnu': *Dzierzgi beły, co sie lebecki dzierzgało, wydziergało sie "o te goździe* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn-zach. AN
- dzierzgać** 'przeciągać dojrzały len przez żelazny grzebień, aby usunąć główki nasienne': *Dzirzgo sie len* Stary Redzień

brzez; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. WW, BG

dzierzgi zob. **dzierzga**

dzierzgon 'przyrząd przypominający grzebień, służący do obrywania główek lnu': Mp pn, Wp, Pom pd. WW

dzierzak 'dłuższa część cepa trzymana w rękach': *Dziyr-zák, bo sie dziyr-zy w rakak i młóci* ok Nowego Sącza SzewŚl 175; *Młócek przy młóceniu zboża trzymo w rękach dzierzok cepa, to je tyn długi kij* Sól bił PelcLub I s. 89; *Dzierzok musi być taki długi, jak człowiek* Studzienice rad RŁTN XXI 279; oggw. AN

dzierzec, dzierzyc (się) 'trzymać (się)': [Złodzieje] *chycieli mie i dzierzeli mie do wiecora* Harkabuz n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 38; *Dziadek zawse tákó lágá dziyr-zyli i barz my sie go báli* ok Nowego Sącza SzewŚl 176; *Na śnicak sie "oje" ['dyszel'] dzierz-zy, a z tym sie kryńci cały wóz* Herducka [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 46; Mp pd-zach, Śl. JW, AN

dziesi 'gdzieś': *Stary dziesi wyjechał ze wsi, nie wiadu dzie* Przewrotne rzesz; Mp. RK

dziesiątek, dziesiątka 'kopka zboża lub lnu złożona najczęściej z dziesięciu snopków': *W mandlu snopki są kładzione na krzyż, a w dziesiątku na stójkę* Poręby Majdańskie kolb; *Dziesiętntki – po dziesięć snopki sie stawia do kupy* Wierzbica kraś; Mp, Maz. WW, AN

dziesik 'gdzieś': *Jo tu jeszcze dziesik miała z ty spódnicy tó welniane w krote* Blizne brzoz; Mp pd. RK

dzieś 'gdzieś': *Dzieś Franca było słychno, czy co Korczów bił; "On tam dzieś siedzioł, tam za deskami* Radecznica zam; Mp, Śl pn, Maz, Wp pd i zach, Kasz, Kresy pd. RK

dziewa ekspr 'dziewczyna, panna': *Dziywa z ni juz tako, zebym ji nie poznoł* Stróżna gor; Mp, Śl, Maz, Wp, Kasz. WW, BG

dziewczę 'córka': *Moje dziywczynita wszystko porobióm* Bóbrka kroś; Mp pd. WW

dziewczyca 'dziewczyna, panna, też córka': *E, ta dziewczycza nic tam, nierobotno tako!*

Olbięcin kraś; *Ma wianeczek z psenice, będzie miała dziewcyce* [pśn] ok Sandomierza Sand 122; Mp pn-wsch. AN

dziewczyć (się) 'o dziewczynie: dorastać, prowadzić życie właściwe pannie': *Jaśkowa Hanka zacyná juz dziwcyć* Przewrotne rzesz; *Jak sie to i Marena Kocianc-ina dziywc-i, smacinę zacepiła na wyrchu głowy* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 163; Mp. WW, AN

dziewczyna 'córka': *"Ojcowizne zapisałam dziewczynie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. AN

dziewecki 'panieński': *Marysia tez doś spoglądała na Jaśka, bo rada by mieć jakigo chłopca po takim długim dzieweckim poscyniu* Złatna żyw MiesPog 50; Mp pd. AN

dziewka 'dziewczyna, też córka': *Jigo dziwka posła na zokónnicę* Poręby Majdańskie kolb; oggw. JW

dziewka zob. **stara dziewka**

dziewkować 'być panną': *Wtedy jak jo dziywkowała, to i ón był kawalerem* Hyżne rzesz; Mp. AN

dziewoja ekspr 'dziewczyna': *Ładno dziwoja z ty Kryski Domaniewek łącz* PJPAN 33 s. 175; Mp. AN

dziewostąb 'pośrednik w zawieraniu małżeństwa; swat': *Kto by chciał téj dziewczyny dostać, Musi trzy dziewostęby posłać* [pśn] Krakowskie Wójc I 106; *Jeno niech przyśle dziewostęby, a wnet będzie zgoda* Stale tarnob Aten XXII 126; Mp, Maz. WW, AN

dziewostęby 'zareczyny': *Jechały dzisiaj do Stefki na dziełostęby* Samocice dąb-tar; Mp. AN

dziewucha 'córka': *Cy to waso starso cy młodso dziewucha?* Przeciszów ośw; Mp, Śl, Maz, Wp. AN

dziewusia, dziewusienka 'piesscz 'dziewczyna': *Grubsy gospodarz przysed do mnie i godoł: dziwusienku, do mnie przydź do znieńcio na cały dzień, dom ci trzy grajary wiancy* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AN

dziewuś pieszcz ‘dziewczyna’: *Dzie ty idziesz dziewuś, tak późno* Czernięcin kras PF V 728; *Widziołem jo dziwuś, jakeś rozłożyła książeczke w kościele, jakeś się modliła* [pśn] Świlcza rzesz LL I 3 s.10; Mp. AN

dzież ‘gdzież’: *Dzież “ón znou posed?* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Dzież “ón to do rady zrobić* Sękowa gor; Mp, Śl, Maz, Kasz. RK

dzieżka 1. ‘duże, drewniane naczynie z klepek służące głównie do wyrabiania ciasta na chleb’: *Panna młoda siedzi na dziżyce “od chleba, na toj, co sie ciasto robi* Sporysz żyw; *Jakzem piekła chleb, to zem napięła podpłominiów, a co mi zostało w dzieżce, to wyskrobałam łyżkom* Radkowiec iłż; Mp, Śl, Maz, Wp. **2.** ‘gliniane naczynie służące głównie do przechowywania nabiału’: *Dziżka na bryndze* Niedzica n-tar [Spisz]; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. AN

dziedziół ‘ptak – dzięcioł’: *Dzińdziół w drzewo puko i robaków suko* Woźniki sier; Mp, Śl, Pom pd, Kasz pd. WW, BG

dzięga ‘pokarm ponownie przeżuwany przez krowę’: *Krowy sie pokładły i dzinge gryzom* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 174; Mp pn, Wp, Pom pd. WW, BG

dzięgwa ‘pokarm ponownie przeżuwany przez krowę’: *Dzingwe gryzie, gymbom rucho* Gajewniki sier RŁTN XXXI 230; Mp pn, Wp, Pom pd, Kasz. WW, BG

dzik 1. ‘nieszczepione, dziko rosnące drzewo owocowe’: *To so jabka z dzika* Samocice dąb-tar; Mp, Maz pn, Wp. **2.** ‘jednoroczna gałązka drzewa owocowego; latorośl’: *Dzik, bo nie rodzi* Lipnik wiel RŁTN XXI 284; Mp pn. **3.** ‘człowiek nieśmiały, nieokrzesany; odludek’: *To takie dziki, nie idymy do nich* Sporysz żyw; Mp, Maz. AN

dzikie mleko ‘mleko w początkowej fazie kśnięcia’: *Rzadkie a kwaśne mlisko to dzikie* Stanisławów chłm; Mp pn-wsch. JR

dzikówka ‘chustka wełniana’: pog Mp pn i Maz pd. WW

dziobaki, dzioby ‘widły z zakrzywionymi końcami służące do ściągania obornika z wozu’: *Dzioby to widły zakrzywione, z tymi takimi dwiema zębami, i to przeważnie gnój sie brało* Zakrzów lub PelcLub I s. 92; *Do zrucania gnoju to byli dzióbaki* Krzemień kraś PelcLub I s. 92; Mp pn-wsch. AN

dziobal ‘człowiek mający ślady po ospie’: *Przyłoz tyń dziobol ji w robocie przeszko-* dzo Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 176; Mp pn. AN

dziobaty, dzióbaty ‘mający ślady po ospie; ospowaty’: *Przód ludzie chorowały na takie krosty i z tych krostów sie robiel człowiek taki dziobaty* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Downi duzo było tych ludzi dziób-tych* Przedmość wiel; Mp, Maz, Wp. AN

dzioby zob. dziobaki

dziółcha zob. dziełcha

dziopa, dziopka 1. ‘dziewczyna, niekiedy też córka’: *U nos trzy dziopy w chołpie* Stróżna gor; **Mp pd. 2.** ‘chustka na głowę’: Mp pd. WW, AN

dziopię ‘dziewczynka’: *A Maryśka to było jeszcze młode dziopię, co miało ino szesnaście roków* Iwkowa brzes-mp PGaw 59; Mp pd. AN

dziopka zob. dziopa

dzióbać się ‘o pisklętach: wykluwać się’: *Juz sie kurceta dzióbią, pięć jaj jes nadziebanych* Samocice dąb-tar; **Mp pd. WW**

dzióbak ‘dziób ptasi’: *Złapie w dzióbaka mięso* Bukowa chłm BartJęz 151; Mp pn-wsch. AN

dzióbas ‘dziób ptasi’: *Kania [...] nogi i dzióbos mo piykne, zółciutki* Dursztyn n-tar [Spisz] JP LIV 46; *Łabądź mo kłotkę nad dzióbosem* Limanowskie; **Mp. WW, AN**

dzióbaty zob. dziobaty

dzióbrys ‘człowiek mający ślady po ospie, też jako przezwisko’: Mp pd-zach. AN

dzisiaj 1. ‘w dniu bieżącym, obecnego dnia’: *Dzisiaj sie nic nie do robić, bo leje* Rzepiennik Strzyżewski gor; oggw. **2.** ‘teraz, obecnie’: *Dzisiaj to juz tak nik nie godo*

stryk, młode to wszystko – wujek Stróżna gor; oggw. WW, BG

dziśniak 1. 'w dniu bieżącym, obecnego dnia': *Dziśniak nie byłak, pódo jutro Koszarawa żyw; Mp, Śl. 2. 'teraz, obecnie': Dziśniak jesce téz mówią chółpa Rudka tarn; Mp pd. WW*

dziś 'okrzyk skierowujący uwagę na coś': *Dziś! Za te moją robote przez rok i sześć niedziel dostałem struzyn z kopyt końskich Szczepanów brzes-mp MátSzczep 12; Mp pd. AN*

dziśka 'teraz, obecnie': *Zyjá do dziśka i do-brze się jym powodzi Orawka n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 81; Mp pd, Śl pd. AN*

dziubel, dziubla 'dziupla': *Wewiórki som w dziublach Kołacinek brzez RŁTN XXX 114; Mp pn, Maz pd. AN*

dziuchrać 'zuć': pog Mp pn-zach i Wp pd. WW

dziuk 1. 'choroba przewodu pokarmowego u bydła': *Krowa jak pierdzi, to gádają, ze má dziuka Przewrotne rzesz; Mp pd. 2. 'roślina łukowa podobna do ostu, ale nieklująca, kwitnąca fioletowo': Dziuk to má takie duże "ocy ['zólte środki kwiatu'] Chotel Czerwony piń; Mp pd. WW, AN*

dziupel 'dziupla': *Kraska lynze sie w dziuplu Wiewiec radomsh RŁTN XXIII 246; Mp pn. WW, BG*

dziura 1. 'dziupla': *Dudki dudają, siedzą w drzewie w dziurze Poręby Majdańskie kolb; Mp, Wp. 2. 'więzienie': Wsadzili go do dziury ji siedziół prawie trzy lata Domaniewek łącz PJPAN 33 s. 176; Mp, Wp, Pom pd. WW, AN*

dziurawka 'w warsztacie tkackim: deseczka z dziurkami do równomiernego snucia nici ze szpułek do snowadeł': *Dziurawka, co nici bez nio ido Cedzyna kiel; Mp pn, Maz. WW*

dziurować 'jeść dużo, z apetytem; pożerać': *Kury sie wygłodziły, ze teraz dziurują jaz trzescy Mogilany krak; Mp pd. AN*

dziw 1. 'rzecz niezwykła, zdumiewająca': *Gdy pán ujrzál wielki dziw wysypany z worka Bartka, "ucieszył sie stráśnie Dąbrowa*

rzesz; Mp, Śl, Maz. 2. 'podziw, zdumienie': Jaz dziw bierze, ze sie to mogło zrobić Samocice dąb-tar; Mp, Maz. AN

dziw, dziwa 'o mało co, omal': *Przysed do nij we piątek, a ona chlib piece, jak go rznie łopatą w łeb, on sie dziw nie wsciece [pśn] Mazew łącz Łęcz 129; Dziwa nie spád Mucharz wad; Mp, Śl, Wp. WW, AN*

dziwać się 1. 'patrzeć': *Dziwátek sie "oknym, co to ido za ludzie ku tyj izbie Herducka [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 37; Mp pd-zach, Śl. 2. 'dziwić się, zdumiewać się': "Óny sie dziwały Ujsoly żyw; Mp, Śl. WW, AN*

dziwaś ka 'gdzieniegdzie': *Dziwaś ka powychodziły zimnioki Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach. AN*

dziwaś kany 'gdzieniegdzie': *A hań gołuśká rola, dziwaś kany jarcyk sie zieleni Kościelisko n-tar Wisła VI 144; Mp pd-zach. AN*

dziweżona zob. **dziwożona**

dziwno (komuś): 'ktoś się dziwi, uważa za coś niezwykłego': *Jemu dziwno béło, ze mu przesło, ze tak jakby zemgłoł, taki nieprzytomny Świątniki sand; Mp, Śl, Maz, Kasz, Kresy pd. WW, BG*

dziwo 'cudo, straszdyło': *Żyd widziál przez łaty wora, jak sie dziwo samotáło Dąbrowa rzesz; Mp pd. AN*

dziwować się 'dziwić się': *Tak zesmy sie dziwowały, ze "un to zrobiół Sierosławice konic; oggw. AN*

dziwożona, dziweżona 'złośliwa boginka, czarownica': *Jak kobiety miały malé dzieci w porodzie, to dziwezóny kradły Ząb n-tar ZNUJ 278 s. 104; Mp. AN*

dzwonczy 'w kartach: karowy, dzwonkowy': *Karty mają maście: je tuz winny, krajcowy, dzwoncy i cerwienny Poręby Majdańskie kolb; Mp. AN*

dzwonka, zwonka 'w kartach: kolor karo': *Zebym miał jesce jaká bác [jaką bądź] dzwonke, tobym był na pewno teraz wygrál Samocice dąb-tar; Mp. AN*

dzwonnik 'kościelny': *Jak przydzie dzwonnik, to każesz se zawołać księdza i weźniecie ślub Łañcuckie ME I 365; Mp. AN*

dzwono ‘całość lub część drewnianego obwodu koła wozu umocowana na szprychach’: *Na dzwonie "opierają się śprychy, w środku kreci się "ośka Radkowi-ce iłż; Mp, Maz pd i wsch, Wp wsch. AN*

dzyndzyk ‘mała wisząca ozdoba, wisiorek’: *Dzyndzyk tu taki wystaje, może to "ociyra-ło "o kółko ok Nowego Sącza SzewŚł 176; Mp. AKS, JW*

dźwi ‘drzwi’: *Nie przetwyrzajcie się tak, wylżcie roz i zaprzyjcie te dźwi Stróżna gor; Tam stała służonco przy dźwiach Olbięcin kraś; Mp, Maz, Wp. RK, AN*

dźwierka 1. ‘małe drzwi’: *Zawrzij dźwierka od chlywka ok Żywca NowŻyw 91; Mp pd, Śl, Maz pn. 2.* ‘małe drzwi do pieca kuchennego, też piekarskiego’: *Przywrzuj ta dźwierka "od blachy, bo się kurzy Sękowa gor; Mp pd, Wp. WW, BG*

dźwierki 1. ‘małe drzwi’: *Zapiyrej dźwierki [do chlewka], bó świnią uciekniy Lubato-wa kroś; Mp, Pom pd, Kasz. 2.* ‘małe drzwi do pieca kuchennego, też chlebo-wego’: *Dźwierki "od popielnika otwórz, to się będzie lepi polyłó Blizne brzoz; Mp, Maz pn, Pom pd, Kasz. WW, AN*

dźwierz ‘zwierzę’: *Tak potem przyšli na ostery-ją do gospody i tam zanocowali, i kozali dać dźwirzom jeś i pić, i sobie kolacyją Po-dobin lim ME XI 37; Wjechał w las i uwi-dział ślicznego dźwirza i poleciał za nim, tak tyn dźwirz wpád w jame Nowotarskie ME III 149; Mp, Maz pn. AKS, BG*

dźwierza ‘drzwi’: *Tamoj wszystkie dźwirza były zamknione, ino jedna bráma była lá ni odemkniotá ok Andrychowa wad ME IV 230; Mp pd, Śl. WW, AN*

dźwierze ‘drzwi’: – *Nie bácyś ty babo, kany my te spyrki skowali? – Na dy, przecie w ku-morze za dźwirzami Harkabuz n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 33; oggw. MT*

dźwierzę ‘zwierzę’: *Na dźwirzéta strzylanina Tryńcza przew; Mp pd i wsch. AKS*

dźwięka, dźwięga ‘pokarm ponownie przeżu-wany przez krowę, owcę’: *Krowa dźwięń-ke gryzie Lgota Gawronna włosz; Bydło zagryzło dźwege (leży i przeżuwa, to już nie będzie pić) Borki Nizińskie miel PKJ II 61; Mp. MT, BG*

dźwiękować ‘o krowie, owcy: przeżuwać po-nownie pokarm’: *Dobrze się najadła, bo całe połunnie dźwiękowała Sierosławice konec; Mp pd. AN, BG*

E

ebda zob. **chebda**

egzycyrka ‘ćwiczenia wojskowe; musztra, też przenośnie: dyscyplina, karność, rygor’: *Tobié przydałaby się dobro egzycyrka, to-byś został jeszcze człowiekiem Bóbrka kroś; Mp pd, Śl. MT*

egzorta, agzorta ‘mowa pogrzebowa’: *My mówimy na pogrzebie egzorta Wojsławice zaw; Mp. MT*

eternik ‘cienkie płytki z ognioodpornej masy azbestowo-cementowej używane do kry-cia dachów; eternit’: *Eternikiem i całe kamienice obkładali, nie ino dachy Stróż-na gor; Mp, Wp. MT, BG*

F

fabryczni ‘wykonany w fabryce, związany z fabryką; fabryczny’: *Downi było z drzewa radło. Jo mom fabrycznie radło, z żelaza Niegowa zaw; Mp. MT*

fabryka zob. **chabryka**

fachtor zob. **faktor**

facka ‘uderzenie w twarz’: *Kiej nie kciot usłuchaj, jak mu godoł, tak uderzył go w gymbe. Od tej facki zacón bielij “od głowy az do nóg* Rycerka Górna żyw NT II 74; pog Mp pd-zach i Śl. MT, BG

facyjat, fasyjat ‘obita deskami trójkątna, szczytowa część dwuspadowego dachu budynku’: *Weż drabinke, bedziewa wiscać tytoj na facyjacie u stodoły* Samocice dąb-tar; Mp. MT, AN

faforyty, faforyty ‘bokobrody, baki; faworyty’: *Tén z témi faforytami cárnémi mi sie podobá* Dąbrowa rzesz; Mp pd. MT

fafrać 1. ‘gadać byle co, paplać, pleść’: *Nie gádáj duzo, nie fafráj* Lipie rzesz; Mp pd. **2.** ‘plotkować, obmawiać’: *Ne doś, zym mu nic ne godała, to teraz “on fafro!* Podleszany miel; Mp pd. **3.** ‘mówić niewyraźnie, niezrozumiale; mamrotać’: *Co tam fafros pod nosym, nie podobo ci sie co?* Sękowa gor; Mp pd. MT

fajczyk ‘palić fajkę’: *Wciáz tylko fajcy i fajcy* Samocice dąb-tar; Mp. MT

fajera ‘krążek żeliwny lub jedna z żeliwnych obrączek zamykających lub zmniejszających otwór w płycie kuchennej; fajerka’: *Co tak dzwónis fajeramy?* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz. MT, JW

fajerka ‘doniczka do hodowania kwiatków’: *No, ja mom na “oknie we fajerkak mirt, premulki* Kościelec-Chrzanów; Mp. MT

fajerkasa ‘składka ubezpieczeniowa na wypadek pożaru’: *Grontowy już żymy zapłacili, jeszcze musimy zapłacić fajerkase* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 187; Mp pn, Maz. MT, BG

fajerman ‘członek straży pożarnej; strażak’:

Fajermóny przijechali z sikowkóm ok Żywca NowŻyw 93; Mp pd, Śl. MT, BG

fajfa ‘szpulka w kołowrotku’: *Fajfa – śpulka w kołowrotku* Opojowice wiel RŁTN XXII 139; Mp. MT, BG

fajka ‘specjalny rodzaj wędzidła używany podczas podkuwania konia’: *Kón jak sie nie daje kuć, to mu sie zakłodo fajke na ware [wargę] wirzknui. To taki kijek i snurek, i sie skryńci, i kónia boli, to już stoi* Gielczew kras; Mp pn. MT

fajrant 1. ‘koniec pracy’: *Teraz ni móm casu, przyde do ciebie jutro po fajrancie* Sękowa gor; Mp, Śl, Wp. **2.** ‘przerwa w pracy przeznaczona na odpoczynek, na posiłek’: *No, mocie fajrant, obiod my przyniesły* Brzozów; Mp pd. MT

faktor, fachtor ‘pośrednik, zazwyczaj stronnicy’: **a.** ‘w transakcjach handlowych’: *Nie trza my fachtóra, bo já sám potrafié kupić* Samocice dąb-tar; Mp, Wp; **b.** ‘przy zawieraniu małżeństwa, umów przedślubnych; swat’: *Jakiś fachtor przysed, to “un tam porozmawioł, no i zrobili swaty* Przedmość wiel; Mp, Maz, Wp zach. MT

fala 1. ‘chmura’: Mp pn, Wp, Kasz. **2.** ‘deszcz albo grad z wiatrem, czasem z wyładowaniami atmosferycznymi; nawałnica’: *Jak przydzie tako fala, to nic nie poradzi, do suchy nitki przemoknie* Stróżna gor; Mp, Maz, Wp. MT, BG

falbierz ‘farbiarz’: *Jeich chłopok za falbirza był w “Ozórkowie* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 188; Mp pn. MT, BG

falfa 1. ‘szpula, z której snuje się nici na snowadła w warsztacie tkackim’: *Na wrzeciono sie swijajo nici, potym sie motajo przedzionka na motowidło, [...] potym ususo i spulajo na falfe, potym sie snuje na snowadła* Piekielnik n-tar [Orawa] BMJP XII 67–8; Mp. **2.** ‘szpulka do nawijania nici w czasie przędzenia na koło-

- wrotku': *Z fałfy na motowidło sie motá* Rogoźnik n-tar; Mp. MT, BG
- falowny** 'mający defekt, wadliwy, chory': *Ón má troche falowná noge i utyká na nie* Samocice dąb-tar; Mp. MT
- fała** 'chwała': *Fałaz Panu Bogu, coście pozdrowieli* Zakopane ZborŚl 91; **Mp.** JW
- fałat 1.** 'duża część jakiejś całości; kawał': *Było tego straszny fałat [...] dziesiynć hektarów [...] tego mociaru* Jurgów n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 60; **Mp pd. 2.** zwykle w lm 'duży płatek śniegu': pog Mp pn i Maz pd. MT, BG
- fałatek** 'niewielka część jakiejś całości; kawałek': *Kopała wczoraj zimioki, juz tylko fałatek miała* Szlembark n-tar; Mp pd. MT
- fałd** 'zakładka, załamanie, zmarszczenie na tkaninie': *Fałd na spodnicy, kie sie zmárscy* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Żakiety takie miały dwa fałdy z tyłu* Blizne brzoż; Mp, Śl, Maz pn. MT
- fałdy** 'zmarszczki na skórze, zwłaszcza na twarzy': *Nie tako staro, a juz takie fałdy mo na gębie* Sierosławice koniec; oggw. MT
- famielija 1.** 'rodzina': *Jakby sie Jasiek z Hankom pozenił, toby sie nase famielije zjednały* ok Gorlic WietrzGor 37; *Famielijo cało: wuja, stryja, ciotki, "ojce* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp wsch. **2.** 'nazwisko': *Chtóro dzie czerwonym krzyżykiem naznaczone pód famieliu, tó to jes wyplacony człowiek* Zawada zam; Mp wsch. MT, BG
- famielijant** 'członek rodziny, krewny, powinowaty': *To jes nawet nas famielijant* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp. MT
- famielij** 'rodzina': *Wyrośnie na mnie trzy lelij, Bedzie mie płakać famielij* [pśn] ok Łańcuta ME VI 284; Mp pd-wsch. MT
- famuła I.** pej 'rodzina': *Cało famuła sie zlazła do niygo* Mogilany krak; Mp, Maz, Wp. MT
- famuła II. 1.** 'zbyt gęsta, papkowata potrawa': *Famuła, papa* Sędziejowice łas RŁTN XXII 141; Mp pn. **2.** 'rodzaj gęstej zupy z owoców': Mp. MT, BG
- fana** 'chorągiew, sztandar, flaga': *Każdy regimynt miał swojo fane* Hyżne rzesz; Mp pd, Śl, Maz pn, Kasz. MT, BG
- fanty** lm 'tkaniny, też ubrania': *Posła do miasta i wszystkie grajczary wydała na fanty* ok Ropczyc K II 6; Mp pd. JW
- farba** 'krew zwierząt domowych': *Na wszystkie choroby nojelepi jak sie kóniowi farbe puści* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 190; Mp pn, Maz pd, Wp. MT, BG
- farbić** 'zabarwiać farbą; farbować': *Kozuchy białe abo farbione na cyrwono, z barankami abo bez baranków* Łapsze Niżne n-tar [Spisz]; Mp, Śl. MT
- farbka** 'barwnik niebieski': **a.** 'do płukania tkanin': *Farbka, có daji się do prania białych łachów* Czelatycy jaros; **Mp**, Śl pd, Maz, Wp; **b.** 'do malowania ścian': *Wopno rozrobili z wodom, farbki dodali i późni byli tym* Niegowa zaw; **Mp.** JW
- farbki** 'zestaw farb akwarelowych we wspólnym opakowaniu': *Mamuś, farbki mi trza do szkoły* Brzożów; Mp, Maz wsch i pn. MT
- farność** 'parafia': *Wtedy "umarło w trzok dziedzinak nasej farności "od głodu do piynć sto ludzi* Sihelne [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 78; pog Mp pd-zach i Śl pd. MT, BG
- fartuch 1.** 'dawny odpowiednik dzisiejszej póthalki': *Fartuch zé spodu – spódniczka zamias ty halki* Blizne brzoż; Mp. **2.** 'okrycie wierzchnie bez rękawów, zakładane na ramiona, zapinane lub wiązane pod szyją, rodzaj peleryny': *Zawioz fartuch na plecach, bo bedzie łot desc* Trzebina opocz RŁTN XXII 142; Mp. **3.** 'specjalna płachta przywiązywana do pasa, z której czerpało się ziarno przy ręcznym siewie': *Nojwygodni mi jes sioć z fartucha* Sierosławice koniec; Mp, Maz, Wp. MT, BG
- faryna I.** 'drobny cukier, dawniej nierafinowany': *Nie przywieźli do spółdzielni w tym tygodniu faryny* Domaniewek łącz PJPAN

37 s. 190; Mp pn-zach, Maz zach i pn, Wp, Pom pd. MT, BG

faryna II. ‘mięso (zwłaszcza wieprzowe), tłuszcz (głównie słonina) oraz wyroby i potrawy mięsne’: *Wszystko ze świni, wyrób, to faryna, fszysko, co by nie było Wierzbica kras; Mp pn, Maz pd. MT*

faryniarz ‘mężczyzna zajmujący się ubojem zwierząt oraz wyrobem i sprzedażą wędlin i mięsa; rzeźnik, masarz’: *Faryniarz robił kielbasy, sprzedawał mianso śwyskie Wierzchowiska kraś; Mp pn, Maz pd. MT*

fasąg ‘wóz z wyplatany bokami do przewożenia ludzi, też same boki; wasąg’: *Fasongi sóm we wozie Śl pd, Mp pd, Wp. JW*

fasina ‘wiązki wikliny, chrustu lub ścięte młode drzewka, używane do umacniania brzegów rzek, grobel, tam, rowów, nasypów itp.; faszyna’: *Wiklina wycinają na fasiną ok Nowego Sącza SzewŚl 182; Mp. MT, BG*

faska ‘drewniane naczynie z klepek’: *Miał tam faskę piniedzy Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Maz, Wp. JW*

fasować ‘otrzymywać bezpłatnie jako przydział’: *Przy wojsku wszystko sie fasuje Sękowa gor; Mp pd. JW*

fasyjat zob. **facyjat**

faworek 1. ‘wstążka, tasiemka’: *Pod szyją zawiązuje się koszulę czerwoną wstążeczką zwaną „faworkiem”, lub zapina się srebrną albo bakfonomą spinką z koralem ok Krakowa WMEK III 15; Mp pd, Śl, Maz.*
2. ‘rodzaj węzełka, na jaki zawiązywano wstążkę przy kołnierzu koszuli męskiej’: *Świąteczne koszule [...] związywano u kołnierzyka czerwoną „szlarcę”, tj. wstążeczką w „faworek” lub „osemkę”, robocze zaś związywano „jakim okrowkiem” Krakowskie pn-wsch i Kieleckie pd ASL V 9 s. 49; Mp.*
3. zwykle w lm ‘cienkie kruche ciastko w kształcie splecionej wstążki, smażone na tłuszczu; chrust’: *Piekl my faworki na „ostatki Brudzewice opocz;*

Przyniosę gorzałeczkę – „faworki”, kieliszek I powiem mojej Zośce, żem w zaloty przyszedł [pśn] ok Skawiny krak Wójc II 56; pog Mp pn i Maz pd. MT

fazol rodz m i ż ‘roślina strączkowa – fasola’: *Fazol jes podłużny, biały, krasiaty, cedniejaki Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach, Śl pd. MT, BG*

fazula ‘roślina strączkowa – fasola’: *Przyniosł fazule z workiym tyn diaboł, a hądziół ku dźwiyrzom Sihelne [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 77; Mp pd-zach. MT*

feder ‘narzędzie do robienia wpustów, rowków, najczęściej w gontach; fugownik’: *Feder, co gónty robiel Wilków kiel; Mp pn, Maz. MT, BG*

feder: na feder ‘o sposobie łączenia desek: wpuszczając wypust deski w wyłobienie drugiej, sąsiedniej deski’: *Na powały descki bierą na feder Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. MT*

fejczler, flejczler ‘felczer’: *Jak chto juz był dłuży ji gorzy chory, to wołali fejcera Książnice Wielkie piń; Mp pn. MT*

felezować ‘wywoływać po kolei imiennie, sprawdzać obecność’: *Trza było przyść, kiedy godziny były, bo felezowały we dworze Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. MT*

fereczyna ‘roślina – paproć’: *Zarosły chodnicki drobnom ferecynom, póde z „owieckami, to jom powycinom [pśn] Ząb n-tar PPh II 58; Mp pd-zach. MT, BG*

fereta zob. **wereta**

fertyk I. przym ‘gotowy, skończony, całkowicie wykonany’: *„Obiod fertyk, ino ni mo chto jeś Sierosławice konec; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. RK*

fertyk II. rz, wyraz oznaczający zaprzestanie działania, ostateczne zakończenie sprawy ‘koniec, kwita, basta’: *„Oddóm mu jesce ćwierć zyta i bedzie fertyk z dugiym Sękowa gor; Mp, Śl pd, Maz pn. RK*

fest I. przym ‘duży, wielki, mocny, solidny, dobrej jakości’: *Warzocha tako fest, co jakby wsadził do paje, toby se rozdar Blizne brzoz; Mp, Maz wsch i pn, Wp, Kasz. RK*

fest II. przysłów ‘mocno, intensywnie, bardzo, dobrze, dokładnie’: *Fes ściśnij, ile más sił* Samocice dąb-tar; oggw. RK

fiakier 1. ‘dorożka’: Mp pd. **2.** ‘dorożkarz’: *Przysed fijakier po piniądze* Sękowa gor; Mp pd. RK

ficać ‘wierzgać, kopać’: *Ficoł tak łabami, że ani sie do niego przystąpić nie dało* Brzozów; Mp pd i wsch, Kresy pd. RK

fifak ‘człowiek sprytny, rezolutny, skłonny do psot, też nieodpowiedzialny, lekkomyślny’: *Mówie ci, jaki to fifok z tego Jaśka. Niczym sie nie przejmuję, wszystko mo za nic* Brzozów; Mp. RK

fijałek ‘kołeczek lub gwóźdź w podstawie wijaka (przyrządu do zwijania przędzy lnianej z motków na kłębki lub szpule), na którym obracają się jego ramiona’: *Koziół* [‘podstawa wijaka’] i *fijolek* – *kołęk, na którym obracają się wijadła* Kakin kiel; Mp pn. MT

filanc 1. ‘celnik’: *Filance robiełi zaziérunki ludziom do torbów, c-i tabaku nie śwarcujom* Zakopane ZborSł 93; Mp pd-zach. **2.** ‘strażnik graniczny’: *Filance, ziandarrze, cego przyziyrácie, przemytńczy ido, có ik nie chytácie* Jabłonka n-tar [Orawa] KaśSł 186; Mp pd i pd-wsch. RK

filcak ‘but zimowy z filcu (lub z gumy, ewentualnie ze skóry i filcu)’: *Tamtygo roku jak miałam filcaki, to my było ciepło* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. JW

filetowy ‘fioletowy’: *Staro gupio baba, mody sie ji zakciało, kupiła farbe, włosy umalowa i teraz mo łeb filetowy!* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Kasz. RK

filiotowy ‘fioletowy’: *Dos mi gierginia tego filiotowygo, a jo ci dą cerwónygo* Niegowa zaw; Mp, Wp zach. RK

filotowy ‘fioletowy’: *Filotowy mo tyn płaszcz i beretke do tego takóm samóm. Nawet ładnie wyglóndo* Brzozów; Mp, Wp zach. RK

filować ‘o lampie naftowej, świecy: palić sie nierównym płomieniem i kopcić’: *Lampa filowała, trza bęło cyścić szkło* Brudzewice opocz; Mp. RK

filozof ‘człowiek przemądrzały, mędrak, kombinator’: *Taki filozof, a nie wiy, co teraz zrobić* Brzozów; Mp. JW

fiśkal ‘adwokat’: *To kie Sumołowie z Krzisia mi prawocyli, to duzo musieli do miasta chodzić do fiśkala po papiyri* Dursztyn n-tar [Spisz]; Mp pd-zach. RK

fitaczka ‘prymitywna sieczkarnia ręczna’: *Na ty fitacce sie słóme rzło na siecke lo bydła* Woźniki sier; Mp pn. AN

fiurgać ‘wiać, dmuchać’: *Trza utkać okna, bo fiurgo* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

flaga ‘dżdżysta, chłodna, wietrzna pogoda; słota, plucha’: Mp pn, Maz. JW

flagać (się) ‘moczyć i brudzić się lub swoje ubranie, idąc w deszczu, po błocie lub po rosie’: *Za kazdy roz flogo te pory, jak idzie do roboty* Stróżna gor; Mp. RK

flak ‘plotkarz, plotkarka’: *To flak taki z ty Józki, wszystko rozniesie po ludziach* Brzozów; Mp pd-wsch. EP

flarzyć ‘marnotrawić, trwonić, tracić’: *On lubi tylko w karty grać, flarzyć* Limanowskie; Mp pd i pd-wsch. RK

flejcz zob. **fejcz**

florek ‘środek chemiczny dodawany do wody podczas prania w celu wybielania tkanin; chlorek bielący’: *Florek to prosek taki, florkuje sie bielizne* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz. AC, BG

flura pogard ‘kobieta nieporządna, niechlujna, niewłaściwie się zachowująca’: *“O ty fluro jedna!* Ostrowce bus; Mp. RK

folga 1. ‘ulga, wytchnienie, odpoczynek’: *No, dał mie trocha folge ten ból zęba* Siennica Różana kras; Mp. **2.** ‘odwilż’: *Páre dni folgi bęło, to ciapa sie zrobięła na drodze* Radkowice iłż; Mp, Kresy pd. **3.** ‘drąg do podnoszenia i podważania ciężarów’: Mp, Śl. JW, BG

folgować ‘zmniejszać siłę, szybkość, intensywność’: *Wyskoculem, jak pociąg zacół folgować* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp. JW

fonda ‘poczęstunek’: *Zaprosił mie na fonde* Okalina opat; Mp. AN

fort ‘ciągle, wciąż’: *Godóm mu, ze juz ni móm piniyndzy, a “ón fort nastaje na mnie, zeby mu dać pore złotych Sękowa gor; Mp, Wp. WW*

forysic ‘woźnica, furman’: *Forysic jeździł brycko z panamy Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. WW*

forzman ‘woźnica, furman’: *Forzmon to ten, co downi panów woził Książnice Wielkie piń; Mp. EP*

forzpan ‘obowiązkowa praca woźnicy, furmana na potrzeby władz’: *Chłopa mi wziyli na forzpan Sękowa gor; Mp pd. EP*

forzt ‘gruba deska’: *Z tego drzewa to se narzne pozámnych forztów Samocice dąb-tar; Porznyli my tego dęba na forzty Stróżna gor; Mp pd, Śl pd. EP, BG*

frajerz, frejerz ‘kawaler, zalotnik, kochanek’: *Była kucharka “u jednego Zyda, a miała wojąka frajyrza Pogóra [Orawa Śl]; Mp pd-zach. RK*

franela ‘flanela’: Mp, Maz, Wp. JW

frasować się ‘martwić, smucić, niepokoić się’: *Niech sie pani nie frasujo “o mnie, bo mi juz lepi Radgoszcz dąb-tar; Mp, Śl, Maz. JW*

frebra, frybra ‘gorączka z dreszczami’: *Bedzie chory, bo go frybra trzęsie Przedziel niź; Mp, Maz, Wp, Kresy pd. MT*

frejerka ‘dziewczyna, narzeczona, kochanka’: *Ftosi mu ta powiedział, że Jasiu ma frejerkę z ftorą sie myśli żenić Niedzica n-tar [Spisz] JOp 55; Mp pd. WW, BG*

frejerz zob. **frajerz**

frucht zob. **frukt**

fruczka ‘zabawka dziecienna, która, kręcąc się, wydaje przeciągły dźwięk – bąk’: *Chto by ta wasy babce doł rade. Mo osimdziesiąt lot a loto jak fruczka Śmiłowice miech; Mp. RK*

frugać ‘fruwać, latać’: *Kónik [‘ważka’] mo skrzydełka i frugo dzie mokrawo Giełczew kras; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW, BG*

frujnać ‘polecieć, wzlecieć’: *Poleciała tak, jakby fruła Domaniewk łącz PJPAN 37 s. 213; Mp pn-zach, Wp. RK*

frukać ‘fruwać, latać’: *Wróble frukają w stodołę Samocice dąb-tar; Mp, Wp. JW, BG*

frukt, frucht ‘warzywo’: *Warzywa to som te fruchta warzywne, to co siy sadzi Przedmość wiel; Sad – “ogrodowe frukta wszystkie Sławatyczne włod; Mp. JW, BG*

frybła ‘gorączka z dreszczami’: Mp pd-wsch. MT

frybra zob. **frebra**

frycówka ‘bicie, lanie’: *Frycówka to jes bić po dupie dziecko Woźniki sier; Mp. JW*

frygać ‘rzucać, ciskać’: *Nie frygaj kamieniamy do studni Samocice dąb-tar; Mp. JW*

frymuśnica, prymuśnica ‘kobieta próżna, strojnisia, grymaśnica’: *Kamiejsconki to sie zrobiły strasne frymuśnice Ostrowce bus; Mp. JW*

frymuśny 1. ‘wybredny, grymaśny’: Mp. **2.** ‘wyszukany, wymyślny’: *Na weselu były frymuśne placki ok Gorlic WietrzGor 39; Mp. JW*

frysko ‘żwawo, prędko’: *Hébáj [‘biegnij’] frysko! Łapsze Niżne n-tar [Spisz]; Mp pd. JW*

fto ‘kto’: *Fto sie przistarze, wiedno, nie odmłodnie ok Zakopanego ZborŚl 95; Mnie choć fto dobrze nie robi, wracom sie, pokla nie odrobie, jak mo być Niedzica n-tar [Spisz]; Mp pd, Śl. JW, BG*

ftory ‘kto, który’: *Ftory piyrsy wlezie do siyrodka? Te kielbasy, ftore sie podwądziuly, przelóz do przodu ok Nowego Sącza Szew-Śl 732; Mp pd, Śl. JW*

ftóry ‘który’: Mp, Śl, Wp pd-zach. MB

fuczeć ‘sapać, dyszeć’: *“Ona jak idzie to tak fucy, dychawice mo Stróżna gor; Mp pd, Śl. JW, BG*

fuczka ‘potrawa z grubo mielonej mąki żytniej; też zupa zagęszczana mąką’: *Taki fucki nagotowali, ze sie przypolola Bronowice-Kraków; Mp pd-zach. RK*

fug ‘narzędzie do robienia rowków w deskach (najczęściej w gontach)’: *Weż fug i wyrzni fuge Radkowice ilż; Mp, Śl, Maz. JW*

fugownik ‘narzędzie do robienia rowków w deskach (najczęściej w gontach)’: *Fu-*

- gownik, co fugi w gontach wyrzyną* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz, Pom pd, Kresy. JW, BG
- fujawica** ‘zamieć śnieżna, zadymka’: *Przidá wiatry takie a takie mroze wielgie, śniyg, co je taki suché, i to z tego sie robiá fujawice* Pogóra [Orawa Śl] ZNUJ 169 s. 259; Mp pd, Śl pd. JW, BG
- fuk** ‘wyraża nagle wykonanie jakiegoś ruchu, czynności’: *Książd już sed od Ziyimby, jak ony uźrały, tak fuk te groty do kómory* Stróżna gor; Mp, Śl. JW, BG
- fuknąć** ‘buchnąć płomieniem, gazem’: *Kie już skóre przegryz, to mu taki puk w kufe fuknon, jak to z bandziocha, ze mało nie zemgłot* Zakopane Wierchy XV 58; Mp pd. AN
- fuła** ‘człowiek niezręczny, powolny, też mrukliwy’: *To tako fuła z niego, “ón nigdy nic porzónnie nie załatwi* Sękowa gor; Mp pd. JW
- fundamentnie** ‘dokładnie’: Mp pd-wsch. AN
- fura** ‘naładowany wóz zaprzężony w konie’: *Rano na jarmaku to fur a fur belo* Dąbrowa Poduchowna iłż; oggw. AN
- furczeć** ‘fruć’: *Ale wysoko furcy* Ząb n-tar; Mp pd. AN
- furgać 1.** ‘fruć’: *Bedzie dyszcz, bo jaskółki nisko furgajom* Bóbrka kroś; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘wirować’: *Czółynko jino furgalo* Brudzewice opocz; Mp, Śl. JW, AN
- furgnąć** ‘pofrunąć, wzlecieć’: *Wszystkie te jabka “obróciły sie w duse i furgły do nieba* Kasinka Mała; Mp pd, Śl. AN
- furiak** ‘człowiek nieopanowany; złośnik’: Mp pd, Śl. AN
- furka** ekspr ‘fura’: *Wczesna orka – gnoju furka [przysł]* Sitowa opocz MPTL XIII 30; Mp pn; Maz. AN
- furman** ‘żelazny zaczep na dyszlu w przedniej jego części’: *“Okucie dyśła mo na dole taki hok, a na górze jes furmon* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 230; Mp, Śl, Pom pd. JW, BG
- Furman** ‘siedem najjaśniejszych gwiazd gwiazdozbioru Wielkiej Niedźwiedzicy –

Wielki Wóz’: Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. JW, BG

furmanek ‘żelazny hak lub inny zaczep na końcu dyszla’: Mp, Śl, Wp pd. AN

Furmani, Furmany ‘siedem najjaśniejszych gwiazd gwiazdozbioru Wielkiej Niedźwiedzicy – Wielki Wóz’: *Furmani to so, ale ile ónych jes, to ni moze panu powiedzieć. Furmani są do tego wozu, downi woźnice mówili* Wola Radłowska brzes-mp Kup 108; Mp. AN

furmanić ‘przewozić coś wozem, zarobkować jako furman’: *Furmanilem z kamiyniami* Limanowskie; *Ón strasnie lubi furmanić* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Kasz. AN

Furmany zob. **Furmani**

furnać ‘frunąć, wzlecieć’: *Wróble furnyły – podleciały, ino furło* Mogilany krak; Mp, Maz. AN

furt ‘stale, bez przerwy’: *Furt leje i leje, ni móg wyść z chaupy* Hyżne rzesz; Mp, Śl, Wp. JW, AN

furtać ‘latać, fruwać’: *Chtóre bociany nie mog furtać* Tryńcza przew; Mp pd. AN

fusierować zob. **fuszerować**

fusyt ‘człowiek wybredny, grymaśny’: *Co mu kupie, to mu nie pasuje, taki fusyt z nigo* Uszew brzes-mp; Mp pd i pn-zach. RK

fuszer ‘gęsta potrawa z mąki rzucanej na wrzącą wodę’: Mp pn. AN

fuszerować, fusierować 1. ‘źle pracować, parataczyć’: *Straśnie fuserujes tóm robote* Brudzewice opocz; Mp, Śl. **2.** ‘oszukiwać’: *W miescie to trza zawdy dobrze “uwożać, bo fusierujom, jak tylko mogom* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 231; Mp. AN

futer ‘karma, pasza dla zwierząt, zwłaszcza koni’: *Koń, zeby robiuł, musi mieć dobry futer* Przewrotne rzesz; Mp, Śl, Maz pn, Wp, Kasz, Kresy. JW, BG

futurał ‘drewniana obudowa osi koła u wozu’: Mp wsch. JW

futertorba ‘torba na paszę dla konia’: Mp pd. AN

futraż ‘karma, pasza dla zwierząt, zwłaszcza koni’: *Weż futraż lá kóni na cały dzień* Samocice dąb-tar; Mp. JW, BG

futro I. ‘pasza dla zwierząt, zwłaszcza koni’: *Potym sie mu biere, kóniowi, zasiok futro do lasa* Pogóra [Orawa Sł] ZNUJ 61 s. 59; pog Mp pd-zach i Śl pd. JR, BG

futro II. 1. ‘drewniana obudowa osi koła u wozu’: *Futró je na “osi, co dzierzy” oś* Wesole [Orawa Sł] ZNUJ 151 s. 72; Mp pn-zach, Śl, Maz. **2.** ‘podszewka’: *Tak ón ty pinióndze wziół z taśki a położył do kape-*

lusa pod futro Wesole [Orawa Sł] ZNUJ 72 s. 52; Mp zach, Śl, Wp pd. JR, BG

futrować 1. ‘karmić zwierzęta hodowlane’: *Na południe jod obiod i konie tyz futrowoł* Stróżna gor; oggw. **2.** ‘jeść chętnie, z apetytem’: *Dałam krowom ciepłygo picio, to nie dziwota, że tero sieckie futrujom* Domaniówek łącz PJPAN 37 s. 231; Mp. BG, AN

fyrtać (się) ‘obrać, kręcić (się)’: *Na dziżyżo-ku musi być zacynto główka, żeby sie fyrtało* Hyżne rzesz; Mp, Śl. JW, BG

G

gable ‘tępo zakończone widły do nabierania ziemniaków’: *Gable majom polki na widlicach, żeby sie nie przeżgowały* kartofle Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. JW, BG

gaca ‘nietoperz’: Mp pn-wsch. AN

gacek 1. ‘nietoperz’: *Gacek wbije sie w strzechę, na dniu spi, wieczór dopiok chodzi* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. **2.** ‘skórzane obłożenie na końcach kijów cepa’: *Gacki tó so zakójnczynia cepów, jedyn przychodzi na bijok i jedyn na dzieżok* Kombornia kroś; *Gacek musi być mocno przywiązany, bo by sie ześlyżnoł* Pustków dęb; Mp pd-wsch. AN

gacić ‘ocieplać (budynek)’: *Jak my mieszkali w stary chałupie, to “ojciec zawdy na zime gaciuł ściany słomom* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp. JW

gacie 1. ‘kalesony’: *Gacie som zimowe, kalisony, a majtki na lato* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd, Kresy. **2.** ‘spodnie’: *W gaciach do kościoła przisła ta letnicka!* Sporysz żyw; Mp. AN

gacoperz ‘nietoperz’: Mp pd i zach. JR

gacopierz ‘nietoperz’: *Gacopyrz – tyn zbiyrá mysy, ón má mysiá głowe, a ón ný má skrzydeł, ba takie błónki* Wesole [Orawa

Sł] ZNUJ 151 s. 69; Mp pd-zach, Śl. JR, BG

gać 1. ‘materiał złożony z gałęzi, ściółki, słomy służący do ocieplania budynków’: *Kolków sie w lesie pozbiro i bydzie gać* Woźniki sier; Mp pn. **2.** ‘gałęzie drzew iglastych’: *Zrobiuły my kucki z patyków i gaci* Zborowice tarn; Mp. **3.** ‘droga przez podmokły teren; grobla’: *Za gatką moje woły, za gacią* [pśn] Kamionka lubar PF IV 196; Mp pn, Maz. JW, AN

gad 1. ‘drób’: *Gadowi trza dać zryć* Przedmość wiel; Mp, Śl pn, Wp. **2.** ‘zwierzę, zwłaszcza małe’: *Szczur, tchórz, koty – to su gady* Wierzbica kraś; Mp, Wp. **3.** ‘wesz’: *Mo gady w głowie* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. **4.** ekspr, pej ‘o człowieku nikczemnym, też o nieposłusznym, swawolnym dziecku’: *Nasz Wojtek sie chyba wyrodził, taki gád nie-dobry* Żarnowiec kroś; *Ta małó ód Józka to taki god ópyndny* Blizne brzoż; Mp pd-wsch, Maz. JW, AN

gada 1. ‘insekty, zwłaszcza wszy’: *Zaroz gada leci ś niego* [z dziada] Limanowskie; Mp pd. **2.** ekspr, pej ‘o człowieku nikczemnym, też jako przezwisko’: *A to ci gada*

z ty dziywki, tyle naboicyła Sękowa gor;
Mp pd. AN

gadacz ‘gadula’: *To strasny gádac, jak sie rozgádá, to ni moze skójcyć Samocice dąb-tar;* Mp, Maz, Kasz. AN

gadaczka ‘kobieta gadatliwa’: *Co za godacki sie zesły!* Zaryte-Rabka n-tar; Mp. AN

gadać 1. ‘mówić’: *Ludzie godajóm bądź jako ok Żywca NowŻyw 109; oggw. 2.* ‘rozmawiać’: *Godaliśmy se i tak śleciało nom Poręby Majdańskie kolb; oggw. JW*

gadka 1. ‘rozmowa, gadanie’: *Z godki nic nie przydzie, jak nie bedzie robił Radgoszcz dąb-tar;* Mp, Śl, Maz, Wp, Kasz. **2.** ‘język, gwara’: Mp, Śl, Maz pn, Kasz. **3.** ‘wymowa’: *Zambów ni mo, to i godki ni ma Giełczew kras; Na te námowiny to se napytál juz takiego, có miał dobro gádke, cóby to dobrze pozalatwiál Piekieleń n-tar [Orawa] KąśŚl 197; Mp. 4.* ‘opowiadanie, anegdota, zagadka’: *Ópówiado godki Kombornia kroś; Powiedziół jim godke ji nik ni móg zgadnyć Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 266; Mp, Śl, Maz, Kasz. WW, AN*

gadliwy ‘rozmowny, gadatliwy’: *Gadlywy to je taki, co duzo godo Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Pom pd. WW*

gadować ‘mówić, mawiać, rozmawiać’: *Nie gaduje z nim Mszana Górna lim; To piyrwi tak gádowali starzi ludzie, nukali sie Jabłonka n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 48; Mp, Maz. WW, AN*

gadywać ‘mówić, mawiać, rozmawiać’: *Trochek gádywała do niego, to jes fakt, nale tyz tak casu duzo na to nie było Jabłonka n-tar [Orawa] KąśŚl 196; Mp, Maz. AN*

gadzina 1. ‘żywy inwentarz domowy, bydło, drób’: *Gadzine trza juz wypuścić z ty stajnie, bo wor dzisio Stróżna gor;* Mp pd-zach, Śl, Wp. **2.** ‘przezwisko człowieka lub zwierzęcia’: *Juz ta gadzina kasi posta. Widzis jako to gadzina "omierzło, takigo jino w gebe loć Książnice Wielkie piń; oggw. WW, BG, AKS*

gadztwo ‘zwierzęta’: *Co tu sie nązbiরাło gadztwa na podwórću Nienadówka kolb; Mp wsch. AN*

gaicek, gaik głównie w pieśniach ‘zielona, przystrojona gałąz noszona po domach najczęściej w okresie Wielkanocy’: *Nas gaicek z lasa idzie, przyglądają mu się rozmaici ludzie Przysucha opocz Rad I 107; Mp, Śl, Maz. AN*

gaic ‘wypasać krowy, konie na łące dworskiej lub państwowej’: *Gajic bydło Wilków kiel; Mp pn. AN*

gaik zob. **gaicek**

gaisty, gaity ‘o roślinie: rozłożysty, rozkrzewiony’: *Drzewo gájiste Kasina Wielka lim; Goździki, co w "ogrodzie, to som gaitte Woźniki sier; Mp. AN*

gaj 1. ‘drzewo rosnące’: *Goje rosnóm w sadzie, w lesie Sporysz żyw; Mp pd-zach, Śl. 2.* ‘krzak’: *Wyrwałak jednego gája, ale ziemniacki były takie strasnie malućkie, ze nie "opłata kopać Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. WW, AN*

gajda ‘niezdara, niedołęga, leń’: *Tako gajda z ciebie, takoś nie pozbiyrano Limanowskie; Mp pd. WW*

gajdosz ‘człowiek grający na gajdach’: *Śli muzykanci [...] dwok gajdosów Złatna żyw MiesPog 98; Mp pd-zach. AN*

gajdowaty ‘niedołączny, ocieżyły’: Mp pd-zach. AN

gajdy ‘instrument dęty – kobza’: *Gajdy to taka koza, weźmie pod pazuche, no, a tu do gęby pisałke, ma se taki mały miesek bez pleco, a to na tyk pisałkak gra, piyknie to idzie Sucha Góra [Orawa Śl] KąśŚl 192; Mp pd. AN*

gajka ‘łas’: *Jymu samymu sie nie kcióło smykaj za niymi po gojce ok Żywca Wierchy X 105; Mp pd-zach. AN*

gajny ‘leśniczy, gajowy’: *Jezusie, zachowoj nas statek od złośliwego gojnego Korbielów żyw; Mp pd. WW, BG*

gajny dzień ‘dzień, w którym chłopci mogli wywozić z lasu bezpłatnie drewno i ściółkę’: Mp pn. AN

gajs ‘nafta’: *Wylj ta troche gajsu, bo przygása* Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

galancie 1. ‘ładnie, dobrze’: *Bez to galáncie páchnie* Trzebina opocz RŁTN XXVI 120; *Moje kocynta* [kaczęta] *galańcie rosnom* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp, Pom pd. 2. ‘dużo, sporo’: *Galańcie pieniedzy miał, to se kupiel* Wilków kiel; Mp, Maz, Wp. AN

galanty ‘elegancki, ładny, wspaniały’: *Dziółche se szukoł, zeby była galanto* Topolice opocz; Mp pn, Maz, Wp. WW, BG

galarepa ‘kalarepa’: *Galarypa, takie, jak brukiew – w modzie* Woźniki sier; Mp pn, Maz wsch, Wp, Pom pd. JR, AN

galas 1. ‘zupa z bardzo rozgotowanych owoców’: *Narwij śliw to “ugotujemy na”obiod galasu* Książnice Wielkie piń; Mp pd. 2. ‘zamieszanie, nieporządek, bałagan’: *U mnie galas na podworcu, bo my mieli młocke* Sękowa gor; Mp pd. WW

galaty zob. **galoty**

galon ‘pasek materiału, taśma, tasiemka służące do zdobienia ubiorów, strojów’: *Takie były gorszeta, takie, aksamit taki corny i był taki centkamy, taki ubirany golonamy* Zagość piń; *Po cem ześ mnie poznała, coś mie panem nazwała [...]. Po surducie zielonym i po capce z galonem* [pśn] Stróża myślen GórPod I 271; Mp. MT

galop ‘bardzo szybko’: *To my galop skosili i dali* Bronowice-Kraków; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. AN

galopa ‘bardzo szybko’: *Bede przóntać galopa* Blizne brzoż; *Galopa si szastaj, by ci nicht nie zastał* Jacnia zam; Mp, Maz. AN

galoty, galaty ‘spodnie’: *Ujek galoty w rynce trzymoł i tak uciekoł w paryje, a te Nymce śli tam od stryka z góry* Stróżna gor; Mp pd, Śl. AN, BG

gała ‘kluska z tartych, surowych ziemniaków’: *Z tego ciasta przez tych dopraw to sie gały robi, na wode sie suje, rekom sie wyciśnie* Dąbrowa Poduchowna iż; Mp. AN

gałda ‘zabawa, uczta’: *Gauda, gałda – uczta rozpustna, obżarta* Krak Krak IV 307; Mp. AN

gałdus, gałduśnik ‘pijak’: Mp pn. AN

gałęziaty ‘rozgałęziony’: *To takie kuroski* [‘kwiatki ogrodowe’], *co niebiesko kwitnom, takie galyńziatę* Woźniki sier; *Dób* [dąb] *bywá gałęziaty* ok Tarnobrzega RWF VIII 126; Mp. MT, AN

gałganek ‘kawałek tkaniny; szmatka’: *Ona z tego schowka wyjeła coś w gałganku* Strupin Duży chłm; Mp, Maz. AN

gałganiarz ‘derka ze starych pociętych szmat’: *Kónia przykrywá sie gałganiárzem* Radkowie iż; Mp, Maz pd. MT

gałgany ‘bielizna przeznaczona do prania’: Mp pn-wsch. AN

gałka 1. ‘kluska, knedel’: *“Urwij no śliw, to se zrobimy gołek na “obiod* Książnice Wielkie piń; Mp. 2. ‘kłębek nici’: *Mam trzy gałki tej wełny* Krzeszowice chrzan; *Baranie nici zwijo się na gołke* Blizne brzoż; Mp. MT, AN

gałuch ‘hałas, zamieszanie’: *Słowa ni mozno w tem gałuchu powiedzieć* Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

gałuszyć 1. ‘robić hałas; zagłuszać’: *Stari cosi zacąn gádać, ale “ona zacana gałuszyć ji nicam sie nie dowiedziół* Przewrotne rzesz; Mp pd. 2. ‘o roślinach: zabierać miejsce słabszym; zacieniać’: *Rzepak gałuszy owies* Mucharz wad; Mp pd. AN

gamajda pej ‘człowiek niedołążny, nieporadny; safandula’: *Ciamajda, gamajda – jak te dzieci wyglądajo – wszystko to chore, zaspane, do nicego* Mogilany krak; Mp pd-zach, Wp. MT, AN

gamerka, gimarka ‘czapka – magierka’: Mp pd-wsch. MT

gana ‘zarzut, przygana’: *Ładnyś, chłopce, ładny i mnie ni ma gany* Wesole [Orawa Śl]; Mp, Śl. MT

ganc ‘całkiem, zupełnie’: *Ganc nowy młynek my mieli wtynczos* Blizne brzoż; Mp, Śl pd. MT

gandziara ‘bicz, kańczug’: Mp, Wp. MT

ganek ‘w stodole: pomieszczenie nad klepi-
skiem’: *Nad bojskiem to robili takie gon-
ki, to tam groch położył, albo mak* Książ-
nice Wielkie piń; *Na gonku – to małe ko-
mórki nad bojiskiem, plewy tam sypio* Ra-
dwan dąb-tar; Mp, AN

gańba ‘wstyd’: *Wycie, takóm nó m gańbe zro-
bił, zebyk sie była pod zymie zapadła* ok
Żywca NowŻyw 103; Mp pd, Śl. MT, BG

gapa ‘wrona’: *Gapa abo wrona to jes jedno,
mo takie siwe pirze ji corny dziób. Gapa
jes cało corno, aby jino łepok mo siwy* Do-
maniewek łącz PJPAN 37 s. 242; Mp pn-
zach, Maz zach, Wp, Pom pd, Kasz.
MT, BG

gar, gara ‘szpara wyżłobiona wzdłuż całego
boku słupa, w którą wchodzi końce be-
lek poziomych czyli czopy (przy budo-
waniu drewnianych domów)’: *Dawni be-
ły wydłubywane w “odźwiach” takie gary,
w całym drzewie takie spary* Radkowice
iż; *Cop wchodzi w górę* Poręby Majdań-
skie kolb; Mp, Kresy. MT, AN

garad ‘rów przydrożny’: *Garad przy drodze*
Korbielów żyw; Mp pd-zach. MT

garbacz ‘człowiek garbaty’: *Bedzie sie my tu
garbác do nie swoich rzeczy wpirál* Samo-
cice dąb-tar; Mp, Śl, Maz pn, Kresy pn.
MT

garbal ‘człowiek garbaty’: *To garbol przeklin-
ty, jak to nos “oszukoł* Domaniewek łącz
PJPAN 37 s. 243; Mp, Wp, Kasz. AN

gardy ‘wybredny, grymaśny’: *Gardy do jedzy-
niá* Paruchy koniec RŁTN XXII 162; Mp
pn, Maz, Wp pn-wsch. RK, BG

gardziel 1. ‘grdyka, jabłko Adama’: oggw.

2. ‘powiększona tarczyca, wole’: Mp. JW

garlacz ‘o człowieku’: **a.** ‘mającym wole’:
*Garlac to sie powie o cłowieku, co má wy-
dete garło* Wilków kiel; Mp; **b.** ‘krzykli-
wym’: *Ty garlocu, bydziesz cilo, cóz sie tela
drzesz?* ok Żywca NowŻyw 103; Mp pd.
AN

garlak ‘snopek do poszycia dachu’: Mp pn,
Maz. AN

garlany ‘dotyczący gardła’: *Taki garlany mo-
tyn kaszel, miól garlany kwotok* Doma-
niewek łącz 37 s. 244; Mp, AN

garlica ‘tarczyca, też wole’: Mp, Śl. AN

garłacz ‘człowiek głośny, kłótlivy’: Mp, Maz.
AN

garło ‘gardło’: *Kesi sie przyziobiłem, bo mie
garło boli* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl,
Maz, Wp. RK

garłowiny ‘grubsze odpadki przy młóceniu
zboża’: *Przy młóceniu garłowiny, zgoniny
lycieli, było ich pełno w cały stodole* Bia-
łowola zam PelcLub I s. 94; Mp pn-
-wsch. AN

garniątko ‘garnuszek’: *Daje mu wody z gar-
niątkiem* Jawornik Polski rzesz JP XLIX
219; Mp wsch, Kresy pd. RK, BG

garniec ‘dawna miara objętości ciał sypkich
i płynów, też naczynie do ich mierzenia
o pojemności ok. 4 litrów’: *Krowa je do-
bro, rano do dobry garniec młyka* Poręby
Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz. AN

garnuś ‘garnuszek’: *Ty małpo, “ozbiłaś gor-
nuś, nie wiom z cego bedziesz piła* Mszana
Dolna lim; Mp pd. RK

garny ‘wybredny, grymaśny’: *Garna do jedza-
nio* Wierzbica kraś; Mp pn. RK

garnyszek ‘garnuszek’: *Smakowe ziele wygo-
tować w gornysku, to do jodła tako smaka
jes, ze nie wim* Woźniki sier; Mp pn-zach,
Wp, Pom pd. RK, EP

garus 1. ‘zupa z owoców’: *Z “owocu, z grusek,
ze śliwek jez garus, podbijá sie mákom*
Radkowice iż; **Mp. 2.** ‘bałagan, niepo-
rządek’: *Dziecka wszędzie garusu narobiá*
Bronowice-Kraków; Mp pd-zach, Śl pd.
RK, BG

gas, gaz ‘nafta’: *Świcilo sie nie gasám, jano
scypami;* Krzemień kraś; Mp, Wp. WW

gater ‘piła w tartaku, która przerzyná cały
pień na deski’: *Gater rżnie pore desek na
naroz* Kombornia kroś; oggw. RK, BG

gatlać ‘mieszać coś, łączyć, mieszając’: *Tyn
młynek nié młynkuje, jéno gatło wszystko,
trza kupić nowe sita* Bóbrka kroś; Mp pd.
RK

gawędzić ‘przeszkadzać, zawadzać’: *Taká torba to nie gawędzi duzo, a sie przydá* We-soła miech; Mp pd, Śl. WW

gawiednik ‘zwierzę dzikie lub hodowlane’: *Puś psa, gowiednik jes gowiednikiy* Przeciszów ośw; Mp pd. RK

gawiedź 1. ‘ptactwo domowe, drób’: *Gáwiedź, kaczkí, gęsí, kury* razem Mogilany krak; Mp, Śl. **2.** ‘wszystkie zwierzęta domowe, inwentarz żywy’: *Cało gowiedź* gospodarsko Szynwałd tarn; Mp, Śl. **3.** ‘wszy’: *Gawiedzi sie duzo w głowie robi* Nieznanice radomsh; Mp. WW, BG

gaz zob. **gas**

gazda ‘chłop, gospodarz, zwłaszcza bogaty’: *Z Walka to płony gazda, robić mu sie nie fce, a strasnie by fciot po pańsku z-ić* Dursztyn n-tar [Spisz]; Mp pd, Śl pd. MT, BG

gazda zob. **gruby, hruby gazda**

gagać ‘o indykach i gęsiach: wydawać głos; gęgać’: *Jindyki góngajo, tak o “o, jak to jindyki* Chmielów włod; Mp pd i wsch. RK

gasionka ‘gąsienica’: *U nás zupełnie gasionki kapuste zjadły* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. WW

gaska ‘gąsienica’: *Pełno gónsek na kapuście* Hyżne rzesz; Mp, Śl. JW

gązew, gązew ‘kółko żelazne lub łańcuch przy kółkach do łączenia ich z plugiem’: *Grzódziel w drzewiannym plugu był drzewianny, z dziurami na kluczek, na nim chodziła wić, gązew sie też mówiło* Michałówka jaros; Mp pd. WW

gązwa 1. ‘skórzane obłożenie końca bijaka i dzierzaka w cepie; kapica’: *Gązwa albo kaptura robi sie ze skóry z nóg krowich w końcu dziérdzáka i bijáka* Łopoń brzes-mp; Mp, Maz. **2.** ‘rzemień łączący w cepie dzierzak z bijakiem’: *Poluzuwały sie gázwy “u cepów* Radkowice ilż; Mp, Maz. WW

gązew zob. **gązew**

gdowa ‘wdowa’: *Boguszka juz downo gdowa* Stróżna gor; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. AN, BG

gdula ‘odmiana gruszek’: *Zjidz se te zółte gdule* Siennica Różana kras; Mp wsch. RK

gdzielek ‘gdziekolwiek’: Mp pn. JR, BG

geometer, gieometer ‘geometra’: *Trza by gieometra sprowadzić, niech wymirzá to pole* Samocice dąb-tar; Mp pd. RK

gęba 1. ‘usta’: *“Utrzyj se gębe, bo más wásy z mlika* Dąbrowa rzesz; oggw. **2.** ‘twarz’: *Od gorąckí má wypieki na gębie* Pustków dęb; oggw. **3.** ‘pysk zwierzęcia domowego, rzadziej dzikiego’: *Podłóz mu siano pod samo gebe, niech zre* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp. **4.** ‘znieskształcenie bochenka chleba powstałe wskutek jego pęknięcia podczas pieczenia’: *Nie otwieraj gamby, bo bando w chlebie gamby* Jedlnia Kościelna kozien; Mp. AN, RK

gęba zob. **krowia gęba**

gębować ‘wymyślać komuś, kłócić się, krzyżować’: *Óna by tylko wciąż gębowała, cy má “o co, cy ni má* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz. RK

gębula ‘pysk krowy’: *Krowa má takie ostre w gymbuli, żeby mogła te trawę załapować* Woźniki sier; Mp zach. AN

gęby ‘policzki’: Mp wsch. AN

gęsiak ‘pisklę gęsi’: *Jak majom gyjsioki pore dni, to wypuszczom na trowke* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 268; Mp pn, Wp, Maz. AN, BG

gęsiowa, gęsiówka ‘chwast podobny do trawy, zwany trawicą’: **Mp pn-wsch.** AN

gibać się ‘kołysać się, przechylać się’: *Mówie ci “ostatni ráz, nie gibáj sie na krześle, bo sie przewrócisz* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. AN

gibnąć (się) ‘przechylić, przewrócić (się)’: *Gibnót się i spád* Żarnowiec kroś; Mp, Wp. AN, BG

gibotać (się) ‘chwiać (się)’: *Gibotoł, gibotoł tymy grabiamy ji w końcu polnył sie w łeb. Wiatr dmuchnie, to sie cały płot przecie giboce* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 294; Mp pn, Wp. AN, BG

giczal 1. ‘kończyna, najczęściej noga’: *Rozpuścił giczále ji jidzie, tylko sie kurzy za*

niym Dąbrowa rzesz; Mp, Śl. 2. 'kość': Taki chudy, ze mu ino gicále styrco Jabłonka n-tar [Orawa] KaśŚl 199; Mp pd. AC, BG

gid 'o kimś lub o czymś wzbudzającym niechęć, wstręt': *Wse mu baba gymbowola, ze jes ciojda niewydarzono, chowada i gid przeżynty Sopotnia Mała żyw ZarP 72; Mp pd-zach, Śl. AN*

gidać, gydlać 'łaskotać': [Niedźwiedź] *wraził mu [podróznemu] łapy pod pazuchy i gydoł go, sukoł mu cliwek Niedźwiedź lim ME XI 18; Pád mu listek za kark, jako seł tym chodym, tak tym listkiym poduchało, a wonymu gydlało po syji Nowoć [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 31; Mp pd. AN*

gidyja 'wysoka kobieta': *Zrosła jak gidyja Brzozów; Mp, Wp. AC, BG*

gieleta, gielecka 'drewniane naczynie, do którego doi się owce': *Tu má gielete, có do niej doji Sucha Góra [Orawa Śl] KaśŚl 200; Doji sie do puciyrki, a pote to mlyko wylejo na kolybie do gielecki, aji przecodzi bez handre, aji bez chojyne Herducka [Orawa Śl] KaśŚl 200; Mp pd, Śl pd. AC, BG*

giełczeń 'huczeć, rozlegać się': *Baby robiéły labiéde, co jaze w izbie giełcało ok Zako-paneo ZborŚl 101; Mp pd-zach. AN*

giems 'rodzaj delikatnej skóry': *Giems – gatónek taki Wilków kiel; Mp pn. AN*

giemeter zob. **geometer**

gierania 'roślina doniczkowa z rodziny bodziszkowatych': *Gdzie mos te łanne gieranie? – Poniściely sie na weselu Sierosławice konec; Mp pn. RK*

giergonia 'kwiat – georginia; dalia': *Mom takie piykne giergonie w "ogródku, cały rząddek; jak bedzies kciała, to ci dom i tyz se wsadzis Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK*

giestka 'górna, doszyta część bluzki, koszuli; karczek': *Uszyła mi bluzke z giestkom Bóbrka kroś; Mp pd-wsch. AN*

gimajny 'słaby, niezdrowy': *Takim dzisio gimajny, pewnie mie choróbsko bierze Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK*

gimarka zob. **gamerka**

gira pej 'noga': *Ale sie narobielem, ze ni moge na girach stoć Trzebina opocz RŁTN XXII 173; Wyciągnie te giry i by się cłowiek na nich zabił Stróżna gor; Śl, Mp, Maz, Wp, Pom pd. AC, BG*

giza 'noga': *Cóz tak pokazujes te gizy? Mogilany krak; Mp. AN*

gizd 'człowiek niechlujny, nieporządny, też wulgarny, niemoralny': *Ty giździe brzički ok Żywca NowŻyw 106; Mp pd-zach, Śl. AC, BG*

gizdak 'o kimś lub o czymś wzbudzającym niechęć, wstręt': *Ty gizdoku! Cały ześ sie "umorysół ok Żywca NowŻyw 106; Cóz ty robis gizdoku, spuścis zaroz te sukiynke! Mogilany krak; Mp pd-zach, Śl. AC, BG*

gizdawy 'wzbudzający niechęć, wstręt': *Kie tak baba spała do połednia, pote po połedniu sła prać, to gádali, ze to taká gizdawá baba Jabłonka n-tar [Orawa] KaśŚl 201; Mp pd-zach, Śl. AN*

gizdula 'kobieta niechlujna, nieporządna, też bezwstydná': – *Mama, bo Hanka dupę na nás wystawiła. – A to gizdula Więciórka myślen PJPAN 11 s. 243; Mp pd-zach, Śl. AC, BG*

gizłat pogard, żart 'kończyna człowieka': *Nota to po downiýjsymu gizłot Rzepiennik Strzyżewski gor; Bo ci gizłoty poobijom Nowa Wieś krak; Mp. AC, AN*

glajcha 'ściany budynku jeszcze bez dachu; zrąb': *Mp pn-zach, Śl, Wp. AN*

glamacz 'człowiek jedzący wolno, niechętnie': *Taki glamac, tak ta jy, niesporo mu Więciórka myślen PJPAN 11 s. 191; Mp. AN*

glamać 'jeść powoli, żuć': *Glamie ta i glamie, ze trudno sie docekać, kie zję Mogilany krak; Mp, Śl, Maz, Wp. AC, BG*

glapa 'wrona': *Glapy majom siwe po siebie pióra Ciza p-tryb RŁTN XXII 173; Te glapy to ją chcą zjęs Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp. AC, EG*

ględa 'nudziarz': *Ni ma co na nigo zwozać, to tako ględa staro z niego Sierosławice konec; Mp, Śl, Maz, Wp. AN*

glid ‘szereg, rząd’: *W trzy glidy staneli* [pśn] od Sandomierza po Kolbuszową Zb XIV 235; *Do glidu chłopcy!* Ślemień żyw RamŚl 15; Mp, Śl pd. MT, EG

glina ‘podłoga w chałupie ubita z ziemi; klepisko’: *Glina w izbie* Kocierzowy radosz RŁTN XXII 174; Mp pn, Maz pd. AN

gliniak ‘garnek z gliny’: *W gliniokach nojlepi sie mlyko trzymo i powidła, glinioki to sie pryndko tukły* Stróżna gor; Mp, Śl, Maz, Wp. AN

gliniarka ‘gleba zawierająca glinę’: *Tam jes nie jył, ba taká gliniárka [...] dá sie “orać glémboko* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 33; Mp. AN

gliniaty ‘o glebie: zawierająca glinę’: *Podglebie moze byś gliniate, kamién, piosek abo jél* Waganowice miech; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. AN

glinowaty ‘o glebie: zawierająca glinę’: *Tu mowa ziemié glynowatą, hawok je jilasto* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. AN

gliwać ‘jeść powoli, z trudnością, długo przeżuwać’: *Jo już jyno tak gliwie, bo zymbów ni móm* Lubatowa kroś; Mp pd-wsch. MT

glizda ‘glista – pasożyt’: *Dziecko mo glizdy ok* Żywca NowŻyw 106; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. JW

glizdwa ‘dżdżownica’: *Rosówka to grubo glizdwa* Woźniki sier; pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. MT, EG

globin ‘pasta do butów’: *Weź globin ji wysmaruj trzewiki* Przędzel niż; Mp, Śl pd. MT, EG

glon ‘duża, gruba kromka chleba; pajda’: *Glón, glónek – kawótek chleba, co do niego wkłóдали pastuchowi w pole masło ze syrym i przykrywali tó m wykrojonóm pióńkóm* [piętką] Blizne brzoz; *Dejcie nom chleba glón, zapłaci wom sam Pan Jezus i tén świynty Jón* [st, rym] Sporysz żyw; Mp, Maz, Wp, Pom pd. MT, EG

glonek ‘mała kromka chleba’: *Glonek, ciénká kromecka chleba, przejrzałby sie przez*

niom Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Maz, Wp, Pom pd. AN

glut ‘sopel lodu’: *“U dachu wisá gluty lodowe. Z zamarzniety wody przy “okapie “od strzechy robiá sie gluty, nieráz wielgaśne, grube i długie* Radkowice ilż; Mp pn, Maz. MT

glutać ‘pić dużo, łapczywie, głośnie’: *Glutá i glutá to mlyko* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 196; Mp pd-zach. AN

gluwać ‘jeść powoli, długo przeżuwać każdy kęs’: *Gluwies i gluwies, jakby ci sie jeść nie kciało* Kaszów krak; Mp pd. MT

gładki: na gładko 1. ‘o hamowaniu: bez wstrząsów, łagodnie’: *Hamulec na gładko hamuje* Wilków kiel; Mp. 2. ‘o sposobie orania: od zewnątrz do środka pola – skiby tworzą równą powierzchnię’: *Poza oraniem „na gładko”, jakby na jeden skład, znają jeszcze „ozorywanie”; przy pierwszym sposobie bruzdy powstają po bokach* Kacwin n-tar [Spisz]; *Pod ziemniaki stosuje się składy na gładko, tj. nieradłone* Lubojna częs; Mp, Maz. MT, AN

gładysz, hładysz ‘gliniany garnek bez ucha używany na mleko’: *Garki so i gliniane, hładysze nazywajo* Wiszniów hrub; *Zwią [...] garnek do mleka gładyszem* Rybczewice kras Lub II 209; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. AKS

gładyszka, hładyszka ‘gliniany garnek bez ucha używany na mleko’: Mp wsch, Maz wsch, Kresy. AKS

głaz ‘nieduży kamień’: *Głazem rzuc na niego* Mszanna chłm; *Nabrát [...] do worka glázów i ciskát mu po jednym* Szczodrko-wice olk Cisz I 174; Mp. AN

głębisko ‘pole po kapuście’: *Na głębisku be-my w tym roku siáć pszenice* Piekienlik n-tar [Orawa] KaśŚl 202; Mp pd-zach. AN

głębizna ‘głębina’: *Dunaj – glymbizna w wodzie* Jawór opocz RŁTN XXI 263; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. AN

głębocki ekspr, zwykle pśn ‘głęboki’: *Ji wzion ci jom, wzion, pod te “oba bocki,*

*Rzucił ci jom, rzucił, w tyn stawek głym-
bocki Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 254;*

Mp, Maz. AN

głębokachny ekspr ‘głęboki’: *Ale głębokach-
ny dołek Samocice dąb-tar; Mp. AN*

głobić 1. ‘wzmacniać, mocować’: *Natnij kli-
nów, bedziymy głobić poliki w “ogrodzy-
niu Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp.*

2. ‘spajać bezkę obręczami’: *pog Mp
i Maz. AC, AN*

głodómór ‘człowiek stale głodny’: *Głodómór
tyż ś niego do nienasycynio Chotel Czer-
wony piń; Mp, Maz. AN*

głosić się ‘dawać znać o sobie’: *Niy mogła po-
znać, aze musiała wołać: Jano, Jano!
A “ón sie głosiół, ze je tu Herducka [Ora-
wa Śl]; Mp pd-zach. AN*

głowa 1. ‘środkowa część koła; piasta’: *Ide do
kółódzieja, żeby mi nabiół sprychy dó głó-
wy Lubatowa kroś; Mp pd, Śl, Kasz.*

2. ‘dolna część snopa’: *Młóci się kłosie,
potem przez środek, a potem głowami
dwukrotnie, gdyż tam jest grubi Łopoń
brzes-mp; Snopek ma głowe i kłoski Hul-
cze hrub PelcLub I s. 95; Mp. 3.* ‘w przy-
rządzie stolarskim: obrobiony kawałek
drzewa, którym dociska się do ławy ma-
teriał podlegający obróbce’: *Pod te głowe
sie wkładá patyk, drzewó, co sie idzie pilić
Wesołe [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 75; Mp
pd-zach. AC, AN*

głowacz 1. ‘kwiat polny – chaber, bławatek’:
*Narwij główców, to ci uplete wiánek Sa-
mocice dąb-tar; Mp. 2.* ‘rodzaj snopka
do pokrywania słomianego dachu’: *Głow-
wace sóm wtyncos, jak sie posywo gładko
Trzebina opocz RŁTN XXII 179; Mp,
Wp, Maz. 3.* ‘kijanka żaby’: *Głowace to
te żaby, co po wodzie latajo, jak sie wylę-
gajo Szlembark n-tar; Mp, Śl. 4.* ‘osobni-
ki żeńskie konopi siewnych’: *Głowoce,
głowate, co majó ziarka, co “óni zostajó
Bogucin puław Fal I 75; Mp, Maz. AC,
AN*

głowatki ‘osobniki żeńskie konopi siewnych’:
Głowotki miały nosienio, a poskłonki

*kwithy, ale ni miały nosienio Poręby Maj-
dańskie kolb; Mp. AN*

głowaty ‘o snopku słomy: używany do poszy-
cia dachu, wiązany w dolnej części’: *Głow-
waté snopki Hołudza bus; Mp. AN*

głowiczka pieszcz ‘głowa’: *Z gołom głowic-
kom chodzis? Koszarawa żyw; Mp, Śl.
AC, AN*

głowisia zdr ‘głowa’: *Ścinajże królu, jak sam
chcesz. Niech moja głowisia idzie precz
[pśn] Jata niż KotZn 150; Mp. AC, EG*

głowy ‘część łózka, gdzie kładzie się głowę’:
*Chodziłak koło łózka, “ozbiyralak sie, po-
prawiałak pierzine. Tak zek jó poprawiała
“od głów łózka do nóg Międzybrodzie
Bialskie żyw NT II 108; Mp, Śl, Maz,
Pom pd, Kasz. AN*

głóg ‘krzew dzikiej róży, często też jej owoc’:
*Głóg kwitnie. Wino z głogu Blizne brzoż;
W Wielkom Sobote głóg świncóm, ze to
Pan Jezus cierniowóm korónę mioł, to
z głogu Woźniki sier; Mp pd, Śl. MT*

główka 1. ‘środkowa część koła; piasta’:
*W główki powbijane sprychy Hyżne rzesz;
Mp, Kresy pd. 2.* ‘snopek słomy używany
do poszycia dachu, wiązany w dolnej
części’: *Strzeszaki na okap, a główki
wzdłuż dachu rzędem Baków rad; Mp.
AN*

główki ‘odpadki włókna z górnej połowy ko-
nopi’: *Tak się ty główki obrafały na rafie
Wesołe [Orawa Śl]; Mp, Śl, Maz, Wp,
Kresy. AC, EG*

głuch ‘człowiek głuchy, niedosłyszający, niere-
agujący na to, co się do niego mówi, też
wyzwisko’: *A idze głuchu, kto by sie z to-
bom dogodo! Mogilany krak; Mp, Maz.
AC*

głuchal ‘człowiek głuchy, niedosłyszający, nie-
reagujący na to, co się do niego mówi,
też wyzwisko’: *Poláz tyn głuchál do spół-
dzielni ji sie nie móg zmówić Domanie-
wek łącz PJPAN 37 s. 252; Mp, Maz.
AC, AN*

głuchman ‘człowiek głuchy, niedosłyszający,
niereagujący na to, co się do niego

mówi, też wyzwisko': *Ty głuchmanie pie-roński, nic nie słysys jak sie do ciebie gáda* Przędzel niż; Mp wsch. AC

głupal 'człowiek nierozumny, naiwny, czasem upośledzony, też wyzwisko': *Gupolu jeden, dzieś to postawiół, żeby spadło i sie wyłoło?! Brzozów; Mp pn, Maz. AN*

głupiak 'człowiek nierozumny, naiwny, czasem upośledzony': *Ni ma śpasów z gu-piákiém* Podleszany miel; Mp pn, Maz. AN

głupości 'coś niedorzecznego, absurdalne-go': *Gupości godo* Kościelec-Chrzanów; Mp. AN

głuposc 'głupstwo, głupota, szaleństwo': *To tak jino gupoś przez niego godo* Przeciszów ośw; Mp. AC

głuptawy 'lekkó upośledzony umysłowo': *Drugiego posłali, ale "ón taki kapke jak głuptawy był* Czarna Góra n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 20; Mp pd-zach. AN

głuszman 'człowiek niesłyszający lub niedosłyszający, też wyzwisko': Mp pn-wsch, Maz. AN

głytać 'pić, głośno przełykając': *Pij jak cło-wiek, nie głytoj!* Samocice dąb-tar; *Mu-sisz tak głytać, jak pijesz?* Brzozów; Mp pd. AC, AN

głytak, głytek 'przełyk, grdyka': *Piuł, jaz mu sie głyták rusół* Przewrotne rzesz; Mp pd. AN

głytnąć 'szybko przełknąć': *Już se głytnón wi-na* Przewrotne rzesz; Mp pd. AN

gnat 1. 'pień do rąbania drewna': *W izbie mie-li gnát, sikiyre i tam sie rąbało i scypało* patyki Jabłonka n-tar [Orawa] KąśŚl 206; Mp pd-zach, Śl. **2.** 'poprzeczna belka łącząca pionowe drążki w płozach sań: *Gnot co łący stramy* Okalina opat; Mp. AC, EG

gnatek 1. 'pień do rąbania drewna': *Drzewo sie rómbie na gnotku* Wojstawice zaw; *Wzionek to polozył na gnotek i siykiyrq* odcion Złatna żyw MiesPog 43; Mp pd-zach, Śl. **2.** 'poprzeczna belka łącząca pionowe drążki w płozach sań': Mp. AN

gnatki 'niewielkie sanki do wożenia z lasu ściętych drzew': *Ku tym gnatkom sie przy-pina włóki* Niedzica n-tar [Spisz]; Mp. AC

gniada 'krowa maści czerwonej': *Gniado to je krowa czerwono ze zółtem* Poręby Maj-dańskie kolb; Mp pd. RK

gniady 'śniady, smagły': *Stas ma taką gniadą cerę, taką śniadą cerę ma* Wola Filipow-ska chrzan; Mp pd-zach, Śl. RK

gniazdo 1. 'liche łózko, barłóg': *Leży w tym gnioździe i tak gnije* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 258; Mp. **2.** 'ród, rodzina': *"Ociec "ogdowiół, ale sie nie zenił, bo jak dzieci są nie z jednego gniozda, to sie tłu-ką, je nienawiść między niemi* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

gniewnik 'mężczyzna skłonny do gniewu, niezgody': *Nie bydź taki gniwnik* Przędzel niż; Mp pd. AN

gnilka 'gruszka, która nadaje się do jedzenia po uleżeniu się': *Połóz "ulegalków na gnilki* Siennica Różana kras; Mp, Śl, Maz, Kasz. JW, AN

gniotek 1. 'według wierzeń: zmora dręcząca ludzi we śnie': *Przyszedł gniotek i lezie na niego* Ocicka dęb Lud XXIII 132; *Wójta gniółł gniotek na spaniu* Kraczkowa łań KunWes 48; Mp. **2.** 'człowiek powolny': *Gniotek, co wolno robi* Dąbrowa Podu-chowna ilż; Mp. **3.** 'o dziecku': *E ty gniot-ku tak wciąż płaczesz* Mszana Górna lim; *Wejze tego gniotka na pole* Samocice dąb-tar; Mp. JW, EG

gnojak 'wóz do wożenia gnoju': *Gnoják, to je z desek zbity, a wozi sie gnój na zagóny* Pogóra [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 58; Mp pd. JW, AN

gnojarz 'przezvisko człowieka leniwego, też brudnego, niechlujnego': *To gnojárz, ni má sie chto za nigo umyć* Samocice dąb-tar; Mp, Kasz. JW, AN

gnojek 'przezvisko człowieka leniwego, też brudnego, niechlujnego': *Gnojek sie ni-cego nie dorobi* Przewrotne rzesz; *Po co takiego gnojka w chołupię trzymają* Bóbr-ka kroś; Mp, Śl, Maz. JW, EG

gnojnica 1. ‘boczna deska w wozie używanym do wywożenia gnoju’: *Na ten wóz nie ładuj cubato, tylko tak załedwie z gnojnicamy Samocice dąb-tar*; Mp, Śl, Wp.

2. ‘gnojówka’: *Gnojnica – ta woda w tym gnoju Sucha Góra [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 116*; Mp pd. AN

gnojnik ‘miejsce, gdzie składa się gnój’: *Śmieci wyrzucajom na gnojnik Niegowa zaw*; Mp, Śl. AN

gnojny ‘użyźniony gnojem’: *To było gnojne pole Samocice dąb-tar*; Mp. AN

gnojowica ‘płynne odchody zwierzęce; gnojówka’: *Uzbięroł się gnojowicy pełny zbiornik, trza wyłoc Bobrka kroś*; *Gnojowicom podlewajo Wąworków opat*; Mp. AN

gnojownica ‘boczna deska w wozie używanym do wywożenia obornika’: *Kupił desek na gnojownice, takie deski zbite dwie gnojownice sie nazywo Giełczew kras*; Mp pn. AN

gnojówka ‘płynne odchody zwierzęce; gnojówka’: *Świnia ciarasi sie w gnojowie Przeciszów ośw*; Mp, Śl, Wp, Pom pd. EP

gnojówka 1. ‘płynne odchody zwierzęce’: *Trza słać dobrze, bo jak gnojówka podchodzi, to sie krowa koło Poręby Majdańskie kolb*; oggw. **2.** ‘boczna deska w wozie używanym do wywożenia obornika’: *Pojechoł w gnojówkach Przewrotne rzesz*; Mp wsch i pn, Maz. RK, JW

gnój 1. ‘nawóz z odchodów zwierząt hodowlanych’: *Gnój sie wozi na pole Przędzel niż*; *Po staroświeckiemu to gnój sie nazywo spod lewentorzu Mała Wieś radomsz*; oggw. **2.** ‘ropna wydzielina z rany’: *Gnój sie słońc-i z rany Rogoźnik n-tar*; Mp pd, Śl. **3.** ‘brud, bałagan’: *W ty chołpie to jedyn gnój Sękowa gor*; Mp. **4.** ‘człowiek brudny, niechlujny’: *Chłopie, zebyś babe miol gnoja, to zebyś sie przerobiuł, to ji tak bedzie gnojjarstwo Podleszany miel*; Mp. JW, RK

gnyp 1. ‘nóż, często tępy’: *Tym gnyphem to sie przyndz pokalycy, nim co cłowiek “urznie*

Kościelec-Chrzanów; Mp, Kresy pd. **2.** ‘przezvisko człowieka’: *To gnyp chłop, skoda go “o co prosić, bo nie užycy Sękowa gor*; Mp. JW, AN

Godne, Godnie Święta ‘święta Bożego Narodzenia’: *Na Godnie Święta muso sie ludzie przez cały jadwent przyspásabiać Pustków dęb*; Mp, Śl, Maz pd. JW

godnie ‘dużo’: *Sedł górál “orać. Tak “orál, a było tam godnie skali Mutne [Orawa Śl]*; *Tam Polaków było doś godnie Lipnica Wielka n-tar [Orawa] KaśŚl 207*; Mp pd, Śl pd, Wp. JW, EG

Gody ‘święta Bożego Narodzenia’: *To było jakoś przed Gody cy po Godach Lgota Gawronna włosz*; *Jak tyn czas leci, już Gody Kombornia kroś*; oggw. JW, EG

godziny ‘zegar’: *A mój syn w Ciechak mi tyz kupiół takie godziny na kukółke, to gównó wárco tyłańcuskowe godziny Chyżne n-tar [Orawa] KaśŚl 387*; Mp pd, Śl pd. JW, AN

golawy ‘niedojrzały’: *“On jy golawe jabka Mszana Dolna lim*; Mp pd. AN

golnać 1. ‘wypić pewną ilość, zwłaszcza alkoholu’: *Golnyli my se po dwa kieliski i zaroz sie nóm raźni zrobiło Sękowa gor*; Mp. **2.** ‘uderzyć kogoś’: *Roz i drugi golnoł go po grzbiecie Sierosławice konec*; Mp. AN

golus ‘szyja zwierzęcia, też ekspresywnie: szyja człowieka’: *Jak kto mo golus wielgi, a na niem gordziele [“wole’], godajo, ze chytry Olszowa brzes-mp*; Mp pd. RK

gołąbek, gołąbka ‘gatunek grzyba’: *Gołómbki so na rozmaito mode, zielonawy, siwy, czerwiniasty, biolawy, czorny Hyżne rzesz*; Mp, Maz. AC, EG

gołębiarz ‘ptak – jastrząb’: *Gołębiarze polują na gołębie, są śmigłe, lotne. Gołębiarz cupnie gołębia w powietrzu i niesie do lasu, na pnioka i zabije, “oskubie i mięso wyji Poręby Majdańskie kolb*; Mp, Śl. AN

gołkiem ‘na bosą nogę’: *Gołkiem sie “obuwá buty, przez skarpety Wilków kiel*; Mp, Maz pd. AC

gołodupiec pogard ‘biedak’: *Jakiegosi gołodupca miastowego sie chyciuła, jakby nie bóło tu porzónnyk chodáków* ok Nowego Sącza SzewŚl 207; Mp. AN

goły ‘pusty, niewypełniony’: *Idź, przynieś mi wody, bo gołe wiadro* Gościeradów kras; *W safarni są dwie przegrody: jedna goło stoi, a w drugi je żyto* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz. AN

gombik ‘guzik’: *Gombika nie béło pod syjóm, przy kosuli* Rabczyce [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 92; *We trzy rzyndy były takie duże gómbiki, piykne, biylućkie* Falsztyn n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 37; Mp pd-zach, Śl pd. AC, EG

gonciany ‘wykonany z gontów’: *Dach goncia-ny* Żarnowiec kroś; Mp. AN

gonciarz ‘człowiek trudniący się wyrobem gontów’: *Gónciarze beli w lescie, koży stawiali i gónty robieli* Wilków kiel; Mp. AN

goniacz 1. ‘kobieciarz’: *Wiem, żeś nie pijak ani goniac, bobym ci ani dziewuchy, ani seląga nie dał* Liszki krak Krak II 91; Mp pd. **2.** ‘człowiek niemogący usiedzieć na miejscu, wałęsający się’: Mp pd. AN

goniaczka ‘gonitwa’: *Robiylł góniaceke, jako to parobcy* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśŚl 212; Mp pd-zach. AN

gonicha ‘kobieta źle się prowadząca’: *Gónicha, bo nabyła małe* Przedmość wiel; Mp, Śl, Wp. AC, AN

gonny ‘o drzewie: wysokie’: *To jes piykny kawolek lasu, same gónne drzewa rosnom* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd-wsch. AN

gońba ‘gonitwa, pogoń’: *Tomcyk uciekoł, a ziańdary chyboj za nim w gońbe* Zakopane ZborŚl 104; Mp pd. AN

gorąc ‘upał’: *Nojpiyrw były gorónca, a teraz dysce* Sękowa gor; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. AN

gorącawa ‘upał, skwar, spiekota’: pog Mp i Maz. JR

gorącz rodzaj m i ż ‘upał, skwar, spiekota’: Mp wsch, Wp, Pom pd. JR

gorączka ‘upał’: *Przód bez zniwa były goróncki “okropne* Topolice opocz; oggw. AN

gorczyca ‘chwast – lebioda’: Mp pn, Maz wsch. AN

gorki ‘gorący’: *Woda musiała być gorko* Dan-kowice kłob; Mp pd-zach, Śl. JR, EG

gorko ‘gorąco’: *Gorko dziś na polu* Tyniec krak; Mp, Śl. AN

gorliwy ‘popędliwy, skłonny do gniewu, zapalczywy’: *Gorliwá gaździna zła je dla ce-ladzi* Nowotarskie SKJ V 357; Mp pd, Śl. JR, EG

gorset ‘element kobiecego stroju ludowego bez rękawów, najczęściej zdobiony, zakrywający górną część ciała’: *Mieli takie gorsety aksamitowe, dołem były takie klapki z tego samego i w tym sie chodziło na urocystości, do kościoła* Stróżna gor; Mp, Maz; *Gorset tó bół dó pasa, tó późni przychódziły te tacki, tak jedén na drugi* Blizne brzoż. AN

gorszy ‘mający daną cechę w wyższym stopniu; bardziej’: *Skorek nie jes taki brzydliwy, mucha gorso brzydliwo* Giełczew kras; Mp pn, Maz. JR

gorzalina zwykle ekspr, psn ‘wódka’: *Cymu żeś sie nie “ożynił Jarosie, kiedy była gorzo-lina po grosie? Woźniki sier; Pijali gorzali-ne z miodem* Jaszców lub; Mp, Maz. AN

gorzała ekspr ‘wódka’: *Chłopáki całemy ni-dzielamy chłajá gorzále* Samocice dąb-tar; *Świst gorzoła, kto nie pije ten pierdo-ła* [toast] Łomnica n-sąd; oggw. JW

gorzałczysko ekspr ‘wódka’: *Przisto jeś, no to gorzálcyska popili sie, chybáj do stómy, bestyjá, i lezeli* Orawka n-tar [Orawa] KąśŚl 210; Mp. AN

gorzałka ‘wódka’: *Wypiéli gorzołki moc, ostoł sie zwysek jedno flaska, sowali je do kó-mory* ok Zakopanego ZborŚl 104-5; *Gorzołki to nigdy nie braknie, jak cego inne-go Sierosławice konec; To dobry chłopok, jino ze gorzołke za bardzo lubi* Książnice Wielkie piń; oggw. AN

gorzcelina ‘coś bardzo gorzkiego’: *Jo tu roz tak wypiuł, jakim gnój nakładoł, tom*

potym rzygół takom wśiekłom gorzczelinom
 Rzepiennik Strzyżewski gor; *Przy święconym jedzą najpierw chrzan na tę pamiątkę, że Panu Jezusowi dawali gorzczelinę, tj. żółć i ocet* Dobra lim; Mp pd, Śl. JR, EG
gorzkówka 'gatunek grzyba niejadalnego': *Gorzkówka poly po języku* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. AN
gospoda 'karczma, restauracja': *Piło sie do rana w ty gospodzie* Wiszniów hrub; Mp, Śl, Maz, Kasz. AN
gospodara 'wielkie gospodarstwo wiejskie': *Jak tyło pola dokupiły, to się zrobiła fest gospodara* Bóbrka kroś; Mp. AN
gospodarczyna 'małe gospodarstwo wiejskie': *Mało gospodarcyne mo, bidny Janiszów kraś; Mp wsch. AN*
gospodarować się 'prowadzić gospodarstwo': *"O to sie rozchodzi, ze gospodarujemy sie, a chleba coraz mni* Świątniki sand; Mp. AN
gospodynia 'kobieta prowadząca gospodarstwo, żona gospodarza; gospodyni': *Trzeba, żeby gospodynia zaczęła to żniwo* Chmielów włod; Mp wsch, Maz wsch, Kasz, Kresy. AN
gospodzki 'właściciel gospody': *Król sie zgniwoł i kozoł wojsku obtoczyć [gospodę] z harmatami, i kozoł gospodzkiemu sie wyniż z gospody* Podobin lim ME XI 38; *Złyk sie gospodzki, karcmy sie zrzyk, wiync handlu nie prowadził* Rycerka Górna żyw NT II 74; Mp pd, Śl pd. AN, EG
gościć się 'spotykać się i częstować się': *To ludzie sie goszczom, jedno do drugigo przyjdzie i bowiom sie Brużycza łódz; Gościli sie bez cołki tydzij, a tero głodni* Chotel Czerwony piń; Mp, Śl, Maz. AN
gościec 'zbity kłab włosów; kołtun': *Cy tyz możná dostać gojsca "od gojscowatego?"* Dąbrowa rzesz; Mp. AN
gościniec 1. 'droga': *Do Dolańskich jechało sie gościńcem koło kanału* Grębów tarnob; *Nie baw sie na gościejcu, bo cie auto przejedzie* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz. **2.** 'gospoda, zajazd': *Gościniec to*

była downi karcma Dankowice kłob; Mp pn, Śl pn, Wp, Pom pd, Kasz. **3.** 'podarunek': *"Od dziadka zawse dostało sie jakisi gościńniec* ok Gorlic WietrzGor 186; *Krzesny "ojciec mie przywióz gościńca z miasta* Siennica Różana kras; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. AN, MB

Gościniec 'gwiazdozbiór – Droga Mleczna': *Mlicno Droga abo Gościniec – tam święci jeździli, święty Mikołoj* Wełnin bus Kup 104; Mp, Maz. AN, MB

gotowizna 'rzecz gotowa (kupiona lub otrzymana), a nie wykonana': *Ón se woly gotowiznę kupić, a nie gospodarzyć* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AN

goździk 'mały gwóźdź, gwoździć': Mp pn, Maz, Wp, Kasz. WW

góra 'strych w domu': *A ten diabeł spał na górze w stepie* Jacnia zam; oggw. AN, EG

góra: pod górę 'ku miejscu położonemu niżej': *Było ciynzko ciągnóć do góry, to my zleżli z roweru, ale za to jak my jechali na dół pod górę, to jyno wszystko furcało koło nos* Sękowa gor; *Pod górę sie róz dwa zjedzie, ale gorzi bedzie do góry* Więciórka myślen; Mp pd. JW

góral 1. 'kosiarz, najmujący się dawniej w dworach': *Te górale kosiely* Sworzyce konec; Mp pn, Maz pd. **2.** 'wyraz używany jako przezwisko': *Od starszych górali Zakopian i Kościeliszczan słyszałem, że w dawniejszych czasach nazywano ich z odzieniem pogardliwym góralami, tj. dzikusami, żyjącymi z dala od świata, tuż pod* Tatrami Kościelisko n-tar JP II 214; Mp pd. **3.** 'gatunek grzyba': Mp. JR, EG

górnica 'wierzchnie okrycie męskie, zwykle z płótna': *Górnica wys-awano* Zawadka myślen; Mp pd. JW

górný 'górzysty, pagórkowaty': *Pole górne, [to nie] płaskie* Zagorzyce miech RŁTN XXII 195; *Na górnym terenie* Skłody konec RŁTN XXII 195; Mp pn. AN

gówniany 'marny, lichy' *Ale te nici są gówniane* Samocice dąb-tar *Gówniany tyn lubin* Studzienice rad RŁTN XXII 195; Mp. AN

gówniarz ‘owad żywiący się odchodami’: Mp pd. AN

góźdz 1. ‘gwóźdz’: *Jak pirsy góźdz bił, to jucha posła* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp, Kasz. **2.** ‘zab brony’: *Brony drzewiane ino goździe były zielazne* Świątniki sand; Mp wsch, Kasz pd. WW

grabać ‘grabić’: *Grobie sie grobiami* Stróżna gor; Mp. JR, EG

grabina ‘drabina różnych typów: do wchodzenia, zamocowana nad żłobem w stajni, stanowiąca część wozu’: *Idze po grabiną, bo pódziemy na gorą* Mszana Górna lim; Mp pd. JR

grabki ‘część kosy: osadzone równolegle do ostrza pręty, które zbierają przy koszeniu podcięte zboże i umożliwiają przeniesienie go na pokos’: Mp, Maz pd. JR

grable ‘grabić’: Mp wsch, Wp pn, Pom pd, Kasz, Kresy. JR

grabnąć ‘chwycić’: *Chytalimy ryby ryncami i já grabła do dziury pod brzyzek, a tam, franca, siedział gád wodny* Piekelnik n-tar [Orawa] KąśŚl 213–4; Mp, Pom pd, Kasz. AC, EG

graca ‘widły zakrzywione pod kątem prostym, służące do ściągania gnoju z wozu’: *Tylko nie zapomnij wbić w gnój gracy, bo bym ni miał cem gnoju swálać* Samocice dąb-tar; Mp pd-wsch. AN

graczmaga, graćmaga ‘niedołęga’: *Znów sie przewrócił ten graczmaga* Przędzel niż; Mp. AC

gradus ‘stopień, schodek’: *Ano to jest przy ółtarzu te gradusy* Józefówka tom-lub; *To pirszy gradus do nieba* Żabno kras Wiśla XII 250; *Byłymy na pielgrzymce w Kalwarji i poszły my na gradusy* Brzozów; Mp. AC, EG

graduśnik ‘termometr’: *Dzieci powieścieli graduśnik za "oknem* Radkowice iłż; *Graduśnik jest " od pogody* Woźniki sier; Mp, Maz. AC, EG

grafka ‘agrafka’: *Pirwu godaly na to śpilka, a dziś grafka* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. AC

grale ‘rodzaj wideł do rozrzucania obornika albo do ziemniaków’: Mp pd-wsch, Kresy pd. AC

Graniasta ‘nazwa krowy z białymi plamami na ciemniejszym tle’: *Jak krowa mo biole ji come laty, to jo wołajo Graniasto* Książnice Wielkie piń; Mp pn i wsch, Maz. JW

graniasty ‘o maści zwierząt: z białymi plamami na ciemniejszym tle’: Mp pn i wsch, Maz. AN

Graniata ‘nazwa krowy’: *Graniato – mo biały pach* [‘pas’] *przez krzyz, a tu inny kolor* Lipnik wiel RŁTN XXII 199; Mp pn, Wp. JW

graniaty ‘różnobarwny, zwłaszcza o maści zwierząt’: *Kole Krakowa i Miechowa chowajo same graniato krowy* Sierosławice konec; *Sikorka to malutki ptosek graniaty, mo troche zółte skrzydelka* Jawór opocz RŁTN XXVIII 154; Mp pn, Wp. AN

granica ‘miedza, też pas ziemi między wioskami’: *Dawni po każdej granicy były dzikie gruski* Topolice opocz; Mp, Maz, Wp, Kasz. JW, EG

grapa ‘stromie zbocze’: *Na grapie mieskała* Sporysz żyw; Mp pd, Śl pd. JW, EG

graślak ‘człowiek niezgrabny, pokrzywiony, też niezręczny’: *Zróbze ty to, bo tyn graślak nie do rady* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

grat ‘naczynie kuchenne’: *Rozcióngać płótno, gynsi paść i groty pomyć, to były zajyńcia* dzieci Bliżne brzoż; Mp, Śl, Wp. JW

grat, graty ‘część kosy: długie drewniane zęby umocowane na pałaku lub na beleczce wspieranej pałakiem – urządzenie to umożliwia równe odkładanie się pokosu przy koszeniu kosą’: *Grot do kosy przy pałaku* Przedmość wiel; Mp pn, Śl, Wp, Pom pd. JR, EG

grawać ‘grywać’: *Gorzołeczki nie pij, w karteczki nie growej, z jinnyymi pannami nocków nie wystowej* [pśn] Woźniki sier; Mp, Śl, Kasz. JW

grąd ‘suche miejsce wśród mokradeł’: *Na grądzie to nie wymokło, bo tam było wyżej* Grębów tarnob; Mp, Maz, Kasz. JW, MB

grądal ‘człowiek niezgrabny lub nieokrzesany’: *Predko nie będzie leciał, bo to taki grądál* Radkowice iłż; Mp. JW

grądziel rodz m i ż ‘dyszel u pługa lub sochy; grządziel’: Mp, Maz, Wp pd, Pom pd, Kasz pd. MT

grąziel, grazel rodz m i ż ‘dyszel u pługa lub sochy; grządziel’: *Jak sie zatkało pod grzędem przy “orcie, to sie jistykiem sturało* Lubomierz boch; Mp, Maz. MT

grduk, grdyk ‘grdyka’: *On grdyk wyścyrchniyny mo* Niegowa zaw; Mp pn, Maz. JW

gref 1. ‘wystająca część podkowy zapobiegająca ślizganiu się konia’: *Na zime to jes gref. Čtery grefie do kázdy podkowy* Wilków kiel; *Na lato to kujimy kónie na gładko, ale na kóncach kowol robi takie grefy, żeby tyn kón sie móg lepi trzymać, a na zime wkrącomy hocele* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 278; Mp pn-zach. **2.** ‘jednoroczny, zdrewniały odcinek pędu szlachetnej odmiany drzewa owocowego, używany do szczepienia; zraz’: *Wscep – dziś gref* Budzów radomsz RŁTN XXII 202; *Chlust to to, co wypusca gref* Tomawa p-tryb RŁTN XXII 202; Mp pn-zach. MT

grefie zob. **gryfie**

groch ‘fasola’: *Nasádziłam se tyckowego grochu i będzie jak znalazł do zupy* Grębów tarnob; *Duży groch, co się na kiju “okrąca, to się mówi fasola* Giełczew kras; Mp, Maz pd, Wp. JR, EG

groch zob. **ciapu kapusta ciapu groch**

grochowczysko ‘pole, na którym rośl groch’: *Ni ma trowy na grochowczysku* Studzienice rad RŁTN XXII 204; Mp pn, Maz. RK

grochowianka ‘suche łodygi z grochu, fasoli’: *Strónki, grochowiónki w sagan kłaść, gotować, dawać pić* Bychawka lub; *Idźcie ino do ludzi, pozycie słomy jary: niby jecmienny, owsiany i grochowiek, potniemy to na sieckie* Jaksice piń Wiśła VI 311; Mp pd, Śl pd. RK, AN

grodzić ‘pleść, wypłatać, zwykle o płocie’: *Płot sie grodzi z chrustu, z lescyny, z wierzbiny, grodzi sie jak półkoski. Można tyz grodzić płot na stawno* [‘pionowo przeplatając’], *ale muso być grubse gałozki, słupki ji trzy rygle* Waganowice miech; Mp. RK

gromać ‘głośno stukać, dobijać się’: *Któz to ta grómá do drzwi* Przędzel niż; Mp pn-wsch. RK

Gromnice ‘święto Matki Boskiej Gromnicznej’: *Tem butom będzie juz rok wnet, bo kupiłam jich na Gromnice* Pustków dęb; Mp, Śl. RK

gromniczka ‘gromnica’: *Jak ón rozświcił za polka, to jo rozświciła grómnicka* Kocudza bił JP XLII 224; Mp, Śl. JR, EG

gródza ‘przegroda w stajni, piwnicy, ogrodzenie’: *Z tego chrustu będzie dobrá gródza* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. JR, EG

gruba rz 1. ‘dawny podłużny, duży piec do ogrzewania wszystkich pomieszczeń domu’: *Jak palili w grubach, to było wiostło: na kształt, jak sie chlib wsadza do pieca, łopatka korytkowata. Wiostem w grube drzewo pakowali (otwór do palenia był przeważnie w sieni)* Wereszcze Małe chlń; Mp wsch, Kresy pd. **2.** ‘dawna piwnica nieobmurowana’: **a.** ‘wolno stojąca, z wierzchu obłożona darnią’: *Czasym kółó chatupy widać takom górke póróśniyntom trowom; to jest włośniy gruba; teraz już tegó niy stawiajom* Lubatowa kroś; Mp pd; **b.** ‘w ziemi pod domem, z wejściem z kuchni lub sieni’: *Gruby so takie w domu, takie piwnice w domu, w podłodze, na źmioki, marchew* Świątniki sand; Mp pd i wsch. **3.** ‘przykrywany dół do przechowywania przez zimę ziemniaków, buraków itp.’: Mp pd. MT

gruba noga ‘udo’: Mp. RK

grubarz ‘grabarz’: *“Organista, kościelny i gruborzech chodzący downi za zbiórką, dajął jem* [ludzie] *snopki* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. JR

grube mięso ‘udo’: Mp. AN

grubizna ‘udo’: *Nachodziłam siy, jaż mie nogi bolom w grubizniy* Lubatowa kroś; Mp pd. MT

gruby chleb ‘chleb z ciemnej (grubiej mielonej, gorzej oczyszczonej) mąki’: *Pirwu zezor cłowiek chlyb gruby i był zdrowy* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. AT

gruby, hruby gazda ‘bogaty gospodarz’: *Kępy drzew liściastych znaczą siedziby ludzkie, im wyższe, tęższe gaje, tem starsza, ciekawsza osada. Z pewnością tam siedzi lub siedział gruby gazda i dom starszy, okazalszy i staroświeckie w nim zabytki* Nowotarskie MatlZdob 50; pog Mp pd i Śl pd. MT, EG

gruca ‘kasza gryczana, też potrawa z niej’: *Gruca* [jako potrawa wigilijna] – *reczke sie obrabia w żarnach – cała kasza, tylko nie rozdwojona, tylko plewe zdymie* Adamów chłm PorJ 1956 s. 339; *Tera sie nie chce nikomu robić grucy na pośnik* Siennica Różana kras; Mp wsch, Kresy pd. MT

gruch ‘hałas, huk, łoskot’: *Jak był ton strasny gruk* [gruch], *przyleciała ta służa z drugu izby i chyciła sie mocno młodzińca za roko* [rękę] Roczyny wad ME IV 261; *Nie róbcie takich gruchów* Pisarzowice ośw SKJ IV 22; Mp pd, Śl. MT

gruchotać ‘o gołębiu: wydawać głos; gruchać’: *Gołąb gruchoce, gruchá, hucy* Wrzawy tarnob; Mp, Maz. MT

gruda ‘duża bryła świeżego, jeszcze niepraszowanego, sera owczego (zaraz po odciknięciu serwatki); wyrabia się z niego bryndzę’: *Syr jes jesce w grudzie* Korbiełów żyw; Mp pd. MT

grudziarka ‘kawałek lnianego płótna, używany przez pasterzy do wyciskania świeżego sera owczego, czyli grudy’: *Gdy się mleko sklaguje, wybiera syr do grudziorki* Korbiełów żyw; Mp pd. MT

grule ‘ziemniaki’: *Jo pódem grule kopać. Galski z gruli tartyf* [tartych] Niedzica n-tar [Spisz]; Mp pd. MT

gruszczanka ‘zupa z gruszek’: *Zupa z grusek z gduli to gruscónka* Bychawka lub; Mp. WW

gruzła ‘zeschnięta gruda ziemi’: *Jak furmon pósiey i zawlecze, tó siy za niym idziy z mótykom i bijy gruzły* Lubatowa kroś; Mp pd-wsch. WW

gryczysko ‘pole po skoszonej gryce’: pog Mp wsch i Maz. WW

gryf 1. ‘wystająca część podkowy zapobiegająca ślizganiu się konia’: *Gryfy tylnie i gryf przodni. Na górze kaptur, na spodzie gryf* Tryńcza przew; *Późdierane miół gryfy* Sierosławice konec; Mp, Śl, Maz, Pom pd. **2.** ‘jednoroczny, zdrewniały odcinek pędu szlachetnej odmiany drzewa owocowego, używany do szczepienia; zraz’: *Gryfy – zrazy do szczepienia* Limanowskie; Mp. MT

gryf zob. mieć gryf

gryfie, grefie ‘jednoroczny, zdrewniały odcinek pędu szlachetnej odmiany drzewa owocowego, używany do szczepienia; zraz’: *Przywiózem se fajne gryfia, bede jutro z rana scypiół* Samocice dąb-tar; *Grefie do scypiano* Podstole p-tryb RŁTN XXII 202; Mp pn-zach. MT

gryfny ‘o człowieku, zwykle młodym: ładny, zgrabny, przystojny, szykowny’: *Jyndrus był hónorny, a z gazdowskiego rodu, a gryfny co cud* Bukowina n-tar ZNUJ 114 s. 266; *Gryfná dziywka* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 241; Mp pd-zach, Śl. MT

gryka ‘roślina o czerwonej łodydze i białych kwiatach, zaliczana do zbóż, wykorzystywana m.in. do wyrobu kaszy, też ziarna tej rośliny’: *Gryka, tatarka* Gołąb puław; *Nie bedzie gryki na tem kawołku* Koszary iż RŁTN XXII 209; Mp wsch i pn, Śl, Maz, Pom pd, Kresy pn. MT

grymuła ‘człowiek powolny, niezdarny, niezgrabny’: *Grymuła niedorobiony* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśŚl 219; *Niedojda, grymuła* Ocinek sand RŁTN V 184; Mp pd. MT

grys ‘łuski ziarna pozostałe po jego zmiełniu lub obtłukiwaniu; otręby’: *Kamiyń bół jak u żarn, tylko wiynkszy i bez takie sitka* przesiywało sie. Grys ódchodził

ósobnó, mónka ósobnó Blizne brzoż;
A zaś aji grys kupowali, aji rzepe warzyli
a tak oblywali szieczke z owsem [dla ko-
 nia] Głodówka [Orawa Śl] ZNUJ 169
 s. 246; Mp pd. MT

grysik 'drobna kasza pszenna; kasza manna,
 też potrawa z niej': *Na grysik jes tako*
pszenica specjalno, tako biolo, jom ma-
jom przeważnie na Poznaniu, "ona jes ta-
ko krucho, nawet zmiele sie na mialko,
ale to ciasto z ni sie rozlatuje Stróżna gor;
 Mp pd. MT

gryska 'chleb z mąki gryczanej': *Na śniadanie*
zjedliśmy gryskę z masłem i mlekiem Siero-
 sławice konec; Mp pn-zach. WW, EG

gryzula 'rzepa': *Na rzepiskach, znajdujących*
się za chałupami, sieją niektórzy gospodar-
ze w sierpniu gryzulę Czarny Dunajec
 n-tar ME IX 23; Mp pd. WW, EG

grzać 'biec, pędzić': *Grzoł co tchu, zeby sie*
nie spóźnić Sierosławice konec; *Grzał,*
jéno sie kurzyło Żarnowiec kroś; Mp pd.
 WW

grzać się 'o klaczy: przejawiać popęd płcio-
 wy': *Kobela poli sie, grzeje sie do "ogiera*
Waganowice miech; Mp, Maz, Wp. AN

grząba 1. 'pas ziemi uprawnej w ogrodzie lub
 na polu odgraniczony rowkami; grzęda,
 grządka, rząd': *Grząba pietruski cy mar-*
chwi Lgota Gawronna włosz; Mp. 2. 'mie-
 dza': Mp. MT

grzdęczyć 'dokuczać, trapić, męczyć': *Tak*
mie grzdącsy! Mszana Górna lim; Mp
 pd. MT

grzebień 1. 'grzbiet dachu dwuspadowego,
 strzechy; kalenica': *Grzebiń z góntów* Ka-
 konin kiel; Mp, Maz. 2. 'urządzenie przy
 pługu służące do regulowania głębo-
 kości (i szerokości) skiby podczas orki':
Do zapuszczania pługa jest abo lonik zelaz-
ny, abo grzebień do grądziołki i wić Porę-
 by Majdańskie kolb; Mp, Maz. 3. 'meta-
 lowy przyrząd do obrywania główek na-
 siennych lnu z łodyg': *Do obrywania to*
jest taki specjalny grzebień, takie zęby jido,
zeby garżć lnu sie zmieściła i scesuje sie na

tém grzebieniu, zęby oberwó wszystkie
główki, a słomy nie popsują Mętów lub
 Fal I 82; Mp, Maz, Wp. 4. 'szczotka do
 czesania włókien lnu': *Grzebien, drew-*
niana szczotka na nodze, takie zęby miała
grube, duże (czesalo się) najpierw na
szczotce, a później na grzebieniu, to jesz-
cze ładniej wychodziło, tak oczyszczało sie
Wytyczno włod Fal I 82; Mp pn, Maz,
 Kresy. 5. 'urządzenie do przybijania wąt-
 ku w warsztacie tkackim': *Tkocz jeszcze*
mioł na krosnach taki grzebiyń, co w każ-
dym jego zymbie przelatywała nić podłuż-
no. Jak przerzucił dwa-trzy razy ryncznie,
to musioł tym grzebiyniym zbić dó siebie,
zeby tó zgylścił Blizne brzoż; Mp, Maz.
 MT, EG

grzebyk 'gwóźdź do przybijania podkowy do
 kopyta końskiego; hufnal': *Grzebyk – uf-*
nal Tarnawa Górna wad; pog Mp pd-
 zach i Śl pd. MT

grzech przekl 'diabeł': *Po kiegoś grzycha tu*
przyłoz!/? Ki grzysi cie tu nadali!/? Sękowa
 gor; Mp pd, Maz. MT

grzegotać 1. 'wydawać lub wywoływać cha-
 rakteryistyczny jednostajny odgłos': *Wóz*
po kamieniach grzegeoce Łączna-Zasosie
 kiel; Mp pn. 2. 'o żabie: rechotać': *Ziaba*
grzegeoce Wilków kiel; Mp zach. RK

grzegotka 'zabawka dziecięca – grzechotka':
Temu drugiemu synowi to juz grzegotek
nie kupowałam Radkowice ilż; Mp pn.
 RK

grzesi przym 'diabelski, przeklęty': *A to grze-*
sia robota ok Bochni Zb I 41; Mp pd.
 MT, EG

grzęda 'drażek umocowany pod sufitem
 w izbie, służący do wieszania ubrań':
Grzęda wiśsiała, zerdź taká na powróz-
kach, co "odzienie powieśili w izbie Dą-
 browa Poduchowna ilż; Mp, Maz. RK
grzędziel rodz m 'dyszel u pługa lub sochy;
 grządziel': *Grzędził drzewianyj* Nowe Brus-
 no lubacz; Mp wsch, Kresy pd. MT

grzmiot 'odgłos wyładowania atmosferyczne-
 go; grzmot': *Takie co sie zaświęca, jak*

gróm idzie, grzmiot, to mówiom grómnicka na to Zborowskie lubl; Mp, Śl, Maz. RK
grzmot 'burza': *Nie mogliśmy spać, bo już taki był grzmot caluśko noc, az strach Koltarszyn opat; Mp pn, Śl pd, Maz pn, Wp, Kasz. RK*

grzyb 'borowik': *Grzyba się "odwożo i smazy się na maśle, bo susony jest kwardy Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp. RK, EG*

grzyb zob. **prawy grzyb**

grzyba 'grzywa': Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

grzywa 1. 'kłosy, niezżęta kępka trawy, pozostawione na polu przez nieuważę kosiarzy': *Co sie nie wykosi, nazywajo grzywo Sulów kraś; Kosiorz czasem zostawi grzywe za sobo Sól bił PelcLub I s. 106; Mp wsch, Maz wsch. 2. 'ostatni pokos zboża': Mp. AN, RK*

gudka ekspr 'świnia': *Co słyhać na járma-ku? Małe gudki po dwa dudki, a prosięta po półpięta [żart] Nowotarskie SKJ V 359; Mp pd-zach. RK*

gudzia pieszcz 'świnia': *Choruje nom jenna gudzia; zeby to nie buła garlica, bo zdechnie Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK*

gufrować 'marszczyć, też układać w fałdy': *Z bibóły gufrowane kwiátki robiámy ok Nowego Sącza SzewŚl 219; Gufrowano spodnica – drobno układana Mszana Górna lim; Mp pd. MT, JW*

guguła, gugulka 'niedojrzały owoc': *Guguła – zielónkowaty "owoc, co jesce ni ma zád-ného rumińca, jesce mały Lgota Gawronna włosz; Mp zach. RK*

gulka 'przedmiot mający kulisty kształt': *A potym sie to dá na miski małe, tele gulki, kiele trzeba na moskál, hej Nowóc [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 44; Mp pd i wsch. RK*

gulon ekspr 'mieszczuch': *U wójta siedły haj te gulony do stoła Zborowice tarn; Mp. RK*

guła 'niedorajda, niezguła': *Guła – takie nie-sposobne, niemowne Woźniki sier; Mp pn, Wp, Pom pd. RK*

gułaj 'niedorajda, niezguła': *Dobrom głowe mo, bo sie dobrze ucy, a tamto to taki gułoj, głób. Gułoj we wszyscy robocie Woźniki sier; Mp pn, Maz pd. RK*

gumiany 'gumowy': *Gumiane buty do rybów Wilków kiel; Mp. JW*

gumno 1. 'budynek, w którym składa się zboże, siano, słomę itp.; stodoła': *We dworze był marny rok, kiedy zbożem założyły tylko pół gumna Pustków dęb; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz, Kresy. 2. 'klepisko w stodołę': Bojewisko beło, tak. Jak downi to jeszcze gumno mówieli Pakuły konec; Mp pd i zach, Śl. 3. 'podwórze': Dáwni na "obore ['podwórze'] gádaly gumno Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Kresy pd. RK*

gunia 'wierzchnie okrycie męskie z sukna': *Nawdziot gunio corno Koszarawa żyw; Mp pd, Śl pd. JW, EG*

gurbić się 'o ubraniu: marszczyć się': *Gurbi sie jakosi ta sukiénka Bóbrka kroś; Mp. JW*

guz 1. 'guzik': *Guzy złote na tym zupanie Wilków kiel; Mp pn, Maz. 2. 'węzeł, supeł': Na kojcu powroza wiąże sie guza Przewrotne rzesz; Mp pd-wsch, Kresy pd. JW, EG*

guzy 'kusy (o kurze bez ogona, o owcy bez rogów)': *Guzá kura Czchów brzes-mp MPKJ VII 39; Mp pd. JW, EG*

gwałtować 'krzyczeć, awanturować się': *Látala koło cháupy i strasznie gwałtowała, jéno nie wiem "o co Bóbrka kroś; Mp. JW*

gwara 1. 'rozmowa': *"O cymze ta gwara jidzie? Książnice Wielkie piń; Mp. 2. 'głos, sposób mówienia': Tan ksiándz ma taką ładną gwarę Przewrotne rzesz; Mp. 3. 'możliwość mówienia': Gware ji zamkneno i pomarla Poręby Majdańskie kolb; Mp. JW*

gwarzyć 'mówić, rozmawiać': *A tyn ksiándz, co się nazywał Rak, tak se gwarzi: „ej raku, raku, po coś ty tu jacy prziseł, ni?” Zubrzyca Dolna n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 132; Mp pd, Śl. JW, EG*

gwer ‘karabin’: *A woják był z gwerym Pogóra [Orawa Sł]*; Mp pd. JW

gwiazda z ogonem ‘kometa’: *Jak je gwiazda z “ogónem, będzie coś na świecie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp. JW

gwizdak ‘gwizdek’: *Gwizdoki to sie na “odpuście kupowało* Bóbrka kroś; Mp, Maz zach. WW

gwóźdz ‘zab brony’: *Poklepołem gwoździe do brony* Poręby Majdańskie kolb; oggw. WW, AN

gydlać zob. **gidlać**

gzygzak ‘zygzak’: Mp pn, Wp. AKS

H

haby ‘bielizna, odzież, szmaty’: *Hoby to takie bele co, potargane* Radwan dąb-tar; Mp pd. WW

hacię ‘zrebię’: Mp. WW

haczek ‘haczyk’: **a.** ‘do zawieszania różnych przedmiotów’: *U żurawia był dróznzek cienki na hacku przybity u góry* Gielczew kras; Mp pd i wsch; **b.** ‘do zamykania okien i drzwi’: *Zamknółeś drzwi na hoczek?* Sękowa gor; Mp pd, Śl pd; **c.** ‘do przegarniania węgla, żaru, popiołu; pogrzebac’: *Ogiyń pód kuchnióm i z kraju pieca chlebowégó póprawiałó sie hoczkiym* Blizne brzoż; Mp pd i wsch, Śl; **d.** ‘przymocowywany do wędki’: *Hácek prziprawić druciany (do wędki)* Ochotnica Dolna n-tar; Mp; **e.** ‘stanowiący element zapięcia – haftki’: *Hácki przy serdáku* Piekelnik n-tar [Orawa] KąśŚl 231; Mp pd-zach, Śl. RK

haczka ‘motyka’: *Hackom w burákach podziab* Radkowice ilż; Mp, Śl, Wp, Kasz. RK

hadra 1. ‘szmata, zniszczone ubranie, łachman’: *Tako staro hadra już do wyrzucinio* Kombornia kroś; Mp, Śl. **2.** ‘obelżywie o kobiecie lekkich obyczajów’: *Sama hadra a kogo będzie wyzywać* Samocice dąb-tar; Mp. RK

hadukat ‘adwokat’: *Tyk było: Pazurek, Płoskóncy byli dwa, Sporek, Kociyrz, brat jego. Hadukot ś niymi. Jak ci przysióngli, syndzia kozoł jim płacij* Rycerka Górna

żyw NT II 76–7; *Jeden uczy się na złodzieja, znaczy się na hadukata* Iwkowa brzes-mp PGaw 139; Mp pd. AC, MB

hadukować, hajdukować ‘kształcić, uczyć’: *Królowi spodobalo się, wiecie, że ten chłop tak synów hadukuje* Iwkowa brzes-mp PGaw 139; Mp pd i wsch. MT, EG

hadwukat ‘adwokat’: *Jo hadwukatowi tego zapłacił za dorade* ok Zakopanego Zbor-Sł 112; Mp pd. MB

haić się ‘marnować czas; leniuchować’: *Haji sie próżniak* Adamów chłm; Mp wsch. AN

haj zob. **hań, haj**

haj, hej ‘wyraz potwierdzenia; tak’: *Tam sóm złote kacki, złote gęsi, złote wajicka, haj* Jurgów n-tar [Spisz] ME VI 127; Mp pd. RK, EG

hajcować (się) ‘mocno, dobrze palić (się)’: *Jak jes dobry cug, to ji sie w piecu hajcuje* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl pd. RK

hajdamak, hajdamaka ‘rozbójnik, opryszek’: *Nie proś tego hajdamaka, bo sie spiye i będzie sie rozbijał* Siennica Różana kras; Mp pd, Kresy pd. AKS

hajdukować zob. **hadukować**

hajnok, haniok ‘tam, tam dalej’: *Hajnök – tó tam dali* Blizne brzoż; Mp. AN

hajwok ‘tu, tutaj’: *Kázały mu is po wode. Ón powiada: Po cóz to pódem po te wode, kiej mnie hajwok dobrze?* Smardzowice olk Cisz I 191; Mp pd. MB

hajzyban zob. **ajzyban**

haka ‘motyka’: *Biede mom, bo mi się kij złomol* “u haki Sierosławice koniec; oggw. RK, EG

hakać ‘kopać, okopywać, oczyszczać z chwastów’: *Trza iść hakać pyrki* Woźniki sier; Mp, Pom pd. RK

hakować ‘orać’: *To się sprynżynuje, jak zabite pole, hakuje się, radłuje* Czelatycy jaros; Mp pd. RK, EG

halastra ‘banda, zgraja, gromada’: *Przeleciała tako halastra i podeptała trawniki* Sierosławice koniec; *Juz do nasój suki przygnała halastra psów i dziamocą, ze usnąć nie możná* Grębów tarnob; Mp, Śl, Wp pd. RK, MB

halba ‘kufel do piwa, też jego zawartość’: *Jagem zena, to na podwiecorek dała Żydówka po* “obarzankowi i po halbie piwa Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. RK

hałasić ‘robić hałas; hałasować’: *Hałasi mi za usami* Mogilany krak; Mp, Wp. RK

hałdamas, hałdamasz ‘poczęstunek i zabawa po zakończeniu pracy’: *Uwiélimy wiánek, juz lezy, juz lezy, dejciez nám hałdamas, bo sie nám nálezy, nálezy* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Śl pd. RK

hałun ‘środek chemiczny używany w medycynie ludowej do oczyszczania jelit świńskich, do wybielania bielizny, farbowania wełny itp.; ałun’: *Zęby boleć mie zacyeny na wiesnę, przyłożyłem hałunu i wyleciały kawółkami* Poręby Majdańskie kolb; Mp. BG

ham ‘rodzaj hamulca’: *Hám – gruby łajcuk z piyńci, seści tyngik* “ogniów, używo się do hamowania gnatów Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. RK

hamać dziec ‘jeść’: *Dziecko chce hamać, hamie jabłko* Bartucice boch; Mp pd-wsch. RK

haman ‘duże, silne stworzenie, olbrzym’: *Mioł takiego hamana, co jak go bąk użar, to tak kopytami proł, że strach* Bóbrka kroś; Mp pd i wsch. RK

hameryki zob. **ameryki**

handrus ‘chuligan, łobuz, nicpoń’: *Taki handrus z nigo wyrós* Kazimierza Wielka piń; *Handrus taki, drze sie na drodze, handrusowaty taki* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. MT

hander ‘chuligan, łobuz, nicpoń’: *Hąnder z niego chłopok – zbajowaty* [zbójowaty] Limanowskie; Mp. MT

hangiel ‘handel’: *Downi Żydy chodżyły po wsi za hanglem, kupowały cieleća* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AC

hanglować ‘handlować’: *Hanglarze hangluję kónmi* Giełczew kras; Mp. AC, EG

hangrest ‘agrest’: Mp. MB

haniok zob. **hajnok**

hań, haj ‘tam, tam dalej’: *Haj to rośły same łopuchy* Stróżna gor; Mp. AN

hańten ‘ten’: *Spytoj sie hańtego* staruszka Giełczew kras; Mp. AN

hapelować się ‘kłócić się, spierać się, proce-sować’: *Michał z Wickiem sie wciążle hapelują: to “o miedzuchy, to “o smreki* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 288; Mp pd-zach. BG

hara ‘wódka złej jakości’: *Napilimy sie ty hary i z tego strasnie chorowołem na drugi dziyż* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

haraśny ‘ładny, doborowy’: *Idzie haj jakosi barz haraśno dziywka* Sękowa gor; Mp. AC

haratać 1. ‘bić, uderzać z dużą siłą’: *Tak harace w “okna, pewniy grod* Lubatowa kroś; *Straśnie go “ojciec haratát* Samocice dąb-tar; Mp. **2.** ‘niszczyć coś, tłuc, rozbijać, łamać, drzeć’: *Co tak haraces to “ubranie?* Zaryte-Rabka n-tar; – *Co tyn pies tak harace?* – *To nic, to jakisi gałut* [‘łachman’] Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz pn. **3.** ‘ranić, kaleczyć’: *Wszystko tak pozarostało, tornie mi nogi haratały, alem sed tamtyndy, bo naokoło to kawół drógi* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl. **4.** ‘usuwać coś skądś siłą, wyrwać, wyrzucać, wylamywać’: *“Odgóży te krowy, niech nie haracá tych buraków* Samocice

dąb-tar; Mp. 5. 'robić coś szybko, ale za-
zwyczaj byle jak, niedbale': Mp pd-zach
RK

haratać się 1. 'bić się': *Mówie ci, jak sie wco-
raj haratali na ty zobawie* Chotel Czer-
wony piń; Mp. 2. 'kłócić się': *Sie nie ha-
ratoj* Mszana Górna lim; Mp pd. RK

harcować się 'skrobać się, pocierać się czymś
ostrym, szczególnie paznokciami, pazu-
rami; drapać się': *Horcujom sie pazura-
mi, ze jino trociny sie sypiom* Paruchy ko-
nec RŁTN XXII 222; Mp pn. RK

harendarz 'karczmarz': Mp pd. BG

hareszt 'areszt, więzienie': *Starsy brat zaroz
powiedziol na mladsego, totyz tego nie-
winnego brata wzyli do hareštu* Małastów
gor; Mp, Śl. AC

harhara 1. 'coś lub ktoś wielki, wysoki, nie-
zgrabny': *Harhara to jes swinia abo i kro-
wa sucho i wielgo* Radgoszcz dąb-tar;
Mp pd, Maz, Kresy. 2. 'człowiek nie-
okrzesany; prostak': *E, jidze, to taká har-
hara, nie chłop* Więciórka myślen PJPAN
11 s. 241; Mp pd. RK

harnas 'hałas': *Pies narobił harnasu. Wozy har-
nasu narobią* Limanowskie; Mp pd. RK

harnasać się 'tłuc się, hałasować': *Dziecka
sie hornosóm w pokoju, ze trudno wytrzy-
mać* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp
pd. RK

harnasić 'tłuc się, hałasować': *Psy hárnasili
caló noc* Samocice dąb-tar; Mp. AC

harnieć 'stawać się wyniosłym, zarozumia-
łym, hardym': *Poducy sie ta troche w sko-
lak i zaraz harnieje* Ślemień żyw RamŚl
18; Mp pd i śr. RK

harny 'dumny, wyniosły': *Z hornymi chłop-
cami chodził* Zakopane Lud XVI 65;
Cóżeś taká harná? Ślemień żyw RamŚl
18; Mp pd. AN

harować 1. 'trzeć, szorować': *Jankowe kosule
to trza harować, nicem sie puści ze "okrop-
ności* Samocice dąb-tar. 2. 'drapać': *Ale
mi ta metka haruje po plecak, muse jom
wypruć* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp
pd. RK

harownica 'kobieta bardzo pracowita': *Z ni
to jes baba hok, harownica strasno* Rze-
piennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

harownik 'człowiek bardzo pracowity': *To
som harowniki strasne, tyle pola "obrobić,
tyle gadów mieć, a jesce przy tym do robo-
ty chodzić* Rzepiennik Strzyżewski gor;
Mp pd. RK

harpagan 1. 'człowiek narwany, gwałtow-
ny': *Z jego baby to taki harpagan, ze som
Jasiek sie ji boji* Bóbrka kroś; *Robiuła
tam tako baba, harpagan strasny, zło
tako, ze nie podchodź* Rzepiennik Strzy-
żewski gor; Mp pd. 2. 'człowiek szybki
w pracy, bardzo pracowity': *Harpagón
z ty Józki! Jak sie czepi motyki to drze, ze
trudno za nióm nadążyć* Brzozów; Mp
pd. RK

harpeśny 'chciwy, zachłanny': *Dálabym ci,
ale ześ taki harpeśny, to sie "obydź ze sma-
kiem* Samocice dąb-tar; Mp. RK

haw 'tu, tutaj': *Podź haw, to ci cosik dom*
Bóbrka kroś; Mp, Śl pd. AN

hawkać, hawkować 'o psie: szczekać': *Pies
hawka* Ochoża chłm; Mp pn-wsch. AN

hawoj 'tu, tutaj': *Tu sukos, a to przecie hawoj
lezy* Książnice Wielkie piń; Mp pn. AN

hawok 'tu, tutaj': *Somsiod przychodził hawok
na lecie i wodę broł z ty studnie* Poręby
Majdańskie kolb; Mp pd. AN

hawten 'tamten': Mp. AN

hawtędy 'tędy tutaj': *Hawtędy widać krowa
sła, bo potarasila calo grzodke buroków*
Książnice Wielkie piń; Mp. AN

hechtar 'hektar – miara powierzchni grun-
tu': *Hechtar to sto ary* Giełczew kras;
Wzini sobie po hechtarze Woźniki sier;
*Dwanaście metrów z hechtara my dała
(pszenica)* Domaniewek łącz PJPAN 37
s. 303; Mp pn. AN

hedukacja zob. **adukacja**

hej zob. **haj**

hepać się 'odbijać się': *Żołądek cie boli, co ci
sie tak hepie?* Śmiłowice miech; *Hepie mi
sie "od jojek* Paruchy koniec RŁTN XXII
224; Mp, Śl. AN

herny ‘zuchwały, bezczelny’: *Herny, złośliwy barzo, pryndko ży Woźniki sier; Herny – ży, hardo odpowiadło Jawór opocz RŁTN XXII 224; Mp pn. AC, AN*

herody ‘przedstawienie jasełkowe, też biorący w nim udział kołędnicy’: *Chódzili z hyrodami Białowola zam; Herody pokazowały, jak król Heród kciół zabić małego Jezuska Paruchy koniec RŁTN XXII 224; Koledziarze, te bely herody poubierane, sable u boku Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz, Wp. AN*

hetki ‘hen, daleko’: *Dym idzie hetki bez kómin Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. JR*

hledać ‘szukać’: *Pošli sielbáka [‘strażnika’] hledać do kościoła Jurgów n-tar [Spisz] ME VI 150; Mp pd, Śl pd. JR, EG*

hładysz zob. **gładysz**

hładyszka zob. **gładyszka**

hoda, hody ‘trudno’: *Hody przypomnóć Gielczew kras; Takie zimno było, hody było wytrzymać Łukowa bił; Mp wsch. JR, EG*

hodnie ‘dużo’: *Z piyńciok stuk piyńć tysięcy narodu pojadło i jesce hodnie ostało Złatna żyw MiesPog 17; pog Mp pd-zach i Śl pd. JW, EG*

hody zob. **hoda**

hojdać (się) ‘huścić (się)’: *Hojdać dziecko Żalin chłm; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. JR*

hola ‘daleko, dawno, późno, długo (w znaczeniu czasowym i przestrzennym)’: *Juz hola w noc belo Chotel Czerwony piń; Mp pn. JR*

holofić ‘hałasować, krzyczeć’: *Nie holofcie tak duzo Sporysz żyw; Mp pd-zach, Śl pd. JR*

holopa ‘ktoś niezgrabny’: *Mp pn-wsch. JR*

hołoble ‘dyszle zaprzęgu jednokonnego’: *Hołobli – dwa dyszle i pałak Ostrów chłm; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. JW*

honem ‘prędko’: *Mp pd, Śl pd. JR*

honorny 1. ‘honorowy, dumny’: *Władek to taki honorny, chodzi jak panisko Grębów tarnob; Straśnie Sabalę mierziło, ze karcmarzowi za wódkę i chlib nie zapłacił, bo*

beł chłop honorny Zakopane Wierchy XV 42; Mp. 2. ‘zarozumiały, pyszny, obraźliwy’: *Ón taki hónorny, nie kce godać z byle kiem Radgoszcz dąb-tar; Mp. JR, EG*

honorzyć się ‘pysznąć się, unosić się pychą, wynosić się ponad innych, dąsać się’: *Óna się “o cosi hónorzy, nie “odzywá się do mnie Samocice dąb-tar; Mp. JR*

hore ‘do góry, w górę’: *Hej, baca nás, baca nás, powiedźże nos hore, bo my uzdajali [‘zrobić, zbudować’] w turnickak “obore [‘schronienie dla owiec’] [pśn] Witów n-tar PPh II 64; Mp pd, Śl pd. AN, EG*

horno ‘piec garncarski’: *pog Mp i Maz. AN*

howado, howiado ‘bydlę, też przezwisko człowieka’: *Za jaśle nie damo, ze je to drobne, spadnie plewa krowie do “oka a howiadó “oślepnie Zakamienny Klin [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 124; Mp pd, Śl pd. AN, EG*

hreczka, reczka ‘roślina – gryka’: *Dawno dużo sieli hreczki, prosa, bo kaszów dużo jedli, to i hreczke sieli Kryłów hrub PelcLub I s. 110; Posiołem se reczki Hyżne rzesz; Posij reczke na tym zagonie Siennica Różana kras; Niektorzy nazywają reczka, a niektorzy tatarka Więciórka myślen PJPAN 11 s. 60; Mp. AN, AKS*

hreczkowle ‘pole po skoszonej gryce’: *Po skószony hreczce zostało hreczkowle Swierże chłm; Mp pn-wsch. JW*

hruby ‘gruby’: *Tam kopio hrubo sól Orawka n-tar [Orawa]; Mp pd, Śl pd. MT, EG*

hruby zob. **gruby, hruby gazda**

huba ‘nazwa ogólna dla grzyba (oprócz prawdziwka)’: *Huby to mówili na grzyby, te babki Wiszniów hrub; Mp pd-wsch. AN, EG*

hubka ‘materiał zapalny używany do krzesańia ognia’: *Hubke to brali ze starego pniocka Hyżne rzesz; Dawni hubky te móczyli w saletrzy, późni wysuszają Wiszniów hrub; Mp, Maz pd, Kresy. AN*

huczeć ‘mówić głośno lub długo i niepotrzebnie’: *Nie hucce my tak wszyscy za usamy! Samocice dąb-tar; Baba mi cały dzień huczy Żarnowiec kroś; Mp. JW*

huczeć się ‘o świni: przejawiać popęd płciowy’: Mp, Śl, Maz. AN

hujdać (się) ‘huścić, kołysać (się)’: *Hujdało się na hujdówce Gielczew kras; Na takich kijach tako płachta była, dziecko tak się hujdało* Woźniki sier; Mp, Wp pd. AN, EG

huk ‘knur’: *Gonie świnię do huka* Dąbrowa rzesz; Mp pd. AN

hulacz ‘mężczyzna umiejący dobrze tańczyć’: *Z niego dobry hulacz, aż miło patrzeć, jak tańczy* Brudzewice opocz; Mp pn. AN

hulaczka 1. ‘zabawa taneczna’: *Hulaczka była na weselu* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. **2.** ‘kobieta umiejąca dobrze tańczyć’: *Dobro hulaczka z ty dziolchy* Książnice Wielkie piń; Mp pn. AN, EG

hulać ‘tańczyć, bawić się hucznie’: *W karczmie jedli, hulali, pili, takie były ucty po całych dniach, grania były Świątniki sand; U nas w poście nie hulają* Ruski Bród rad RŁTN XXI 226; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kresy. AN

hulajnik ‘chłopiec pomagający pasterzowi owiec na hali’: Mp pd. AN

hulanie ‘zabawa taneczna, tańczenie’: *Już mi nogi bolo od tego hulania* Hyżne rzesz; Mp. AN

hulaś ‘mężczyzna umiejący dobrze tańczyć’: *Przewalila się ciżba hulasiów i hulaśnic* Ocinek sand RŁTN V 184; Mp pn. AN

hulaśka, hulaśnica ‘kobieta umiejąca dobrze tańczyć’: Mp pn. AN

hulnąć ‘skoczyć, pobiec’: *Hulnonem do rowu i ucikiem, a Miemcy se rachowały, że jo tamtendyk nie przejdę* Poręby Majdańskie kolb; *Dwóch hulło do ogródka na jabka* Woźniki sier; Mp. AN

hultaj ‘łotrzyk, opryszek’: *Hultaj z niego był okropny* Zagórze chrzan; Mp pd, Maz pn i wsch, Kresy. AKS

huncwot 1. ‘łobuz, drań’: *Pockoj huncwocie, niek cie ino złapie, to mie popamiyntos* Zaryte-Rabka n-tar; *Casem przepilem wsysko. Taki huncwot byłem* Zwoleń kozien NT I 125; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘uchwyt ułatwiający zdejmowanie i ubieranie

butów z cholewami’: *Downi buty były z honcwotamy do ściągania, do oparcio* Woźniki sier; Mp. AN, EG

hurczeć ‘jednostajnie hałasować’: *Tę dzieci jyno hurcóm i hurcóm* Sękowa gor; Mp pd. AN

hurda, urda ‘lepsza, tłuszczej część żętycy’: [Po podgrzaniu] *baca zbiera wierzch, tzw. żętycę, hurdę, a bezwartościową, wodnistą serwatkę [...] zostawia dla świń* Orawa JostPast 139; Mp pd. AN, EG

hurgotać, hurkotać ‘stukać, turkotać’: *Jechoł takim pyndym, że ino wóz hurgotoł* Rzepiennik Strzyżewski gor; *Ale hurgocóm tym wozym* Studzienice rad RŁTN XXII 227; *To hurkotało tak, jak ptaszek* Jarczów tom-lub; Mp. AN

hurma ‘gromada, chmara’: *Zlyciała się cała hurma gołymbi ji wydziobały groch, tylo com posadziła* Bóbrka kroś; *Chłopoki całom hurmom weszli do klasy* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl pd, Maz pd-wsch, Kasz. AN

husiać (się) ‘huścić, kołysać (się)’: *Cekej, jo go bede husiać, może mi pryndzy zaśnie* Sękowa gor; Mp. AC

huś ‘okrzyk przy odpędzaniu świń’: *Odpędzanie świń: huś! A ksy! Będziemyś deb;* Mp, Wp. AC, EG

huźdać ‘huścić’: *Huźdo dziecko w kolibce* Brudzewice opocz; Mp, Wp. AC, EG

hycnąć ‘skoczyć’: *Hycłaś na stół bez te mys jak młódka* Chotel Czerwony piń; Mp, Wp. AC

hycze, hyczki ‘liście i łodygi roślin okopowych; nać’: *Gyńsi pósitoły kapuste, same hyczki ostały* Lubatowa kroś; Mp pn-wsch, Kresy pd. AN

hyl ‘miejsce przewiewne, wietrzne’: *Powieściłam kosule na hylu, to wnet wyschną* Samocice dąb-tar; *Na hylu – na przejściu wiatru* Konopnica lub; *Nie stój tak na hylu, bo cie zawieje* Siennica Różana kraś; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. AC, AN

hysz ‘miejsce otwarte, pustkowie’: *Hysz – pastwisko, pole między lasami* Stok puław; Mp pn-wsch. JW

I

ichni, ichny ‘należący, właściwy dla kogoś’: Mp pn-wsch, Maz wsch, Kresy pn. AN

icki ‘pejsy (dawniej charakterystyczne dla Żydów)’: *Mo icki jak Żyd* Porąbka żyw; Mp. AC

iglaty ‘iglasty’: *Lyściate albo iglate drzewo* Oleszno włosz; Mp, Kasz. AC, EG

iglica 1. ‘igła’: Mp pd i zach, Wp. **2.** ‘szpilka do włosów’: *Żyby z warkoczów mieć kok, musze kupić jigliców* Siennica Różana kras; Mp. **3.** ‘liść drzewa iglastego; szpilka’: Mp, Wp. AC, AN

igo, jugo ‘połączenie nosów płóz sań’: *Jugo zawdy musi być z zelaza. W jugo dysiel sie wsadza i przypiná* Radkowiec iłż; Mp, Śl. AC

igrać (się) ‘bawić się, żartować’: *Z kiymze sie tyz bedzie Rabcanecka igrać* Rabczyce [Orawa Śl] Mika 34; *Patrz, jak kot igra z mysá* Samocice dąb-tar; *Przestańta jigrac* Studzienice rad RŁTN XXII 229; Mp, Śl. AN

ikrzak ‘samica ryby’: *Jikrzák, co ziárków má duza* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Jikrzok mo jikry, niesie je, jak kura jájka* Lipnik wiel RŁTN XXII 229; *Śledzie to som jikrzoki ji mlicoki* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 330; Mp, Maz. AN

ikrzyca ‘gatunek żyta samopłennego, często siany na miejscu, gdzie wykarczowano las’: *Ikrzica – z-ito drobniuckie, siáli z owsém na wiesne, “owies potym zezyni, ikrzyca dostała, zyni jom na drugi rok; ikrzyce siáli po lasak, wtedy wypalowali lasy* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd.** AC

ila ‘ile’: *Ila tych lat jes, jak sie spoliło?* Woźniki sier; *Jila razy przyszedym, zawdy mu coś wypadło* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 330; **Mp.** AN

ili I. ‘jaki, jakiego wzrostu, jakiej wielkości’: *Zoboccie, ily urós* Ostrowce bus; – *Dzie*

jidziesz? – Do lasa. – Po co? – Po dziewo. – Na co? – Na biják. – Na jily? – Na tyły Przewrotne rzesz; **Mp pn.** AN, JW

ili II. ‘albo, lub’: *Nić ili nitka* Suchowola zam; *Pole ili grunt, Przed dyscem ili po dyscu* Adamów iłż; [Bierze sie] *siano ili snopki* Dobromyśl chłm; Mp pn, Maz wsch. AN, JW

iment: do imentu ‘całkowicie, zupełnie’: *Przeziąbłam do imyntu* Sękowa gor; **Mp.** AC

inakszy ‘inny’: *Downi to beły inakse tańce* Topolice opocz; *Tu “u niego to powinien być tytoń* *jinakszy* Korczów bił; oggw. AC, AN

indorka ‘indyczka’: *Jindorke mom* Sporysz żyw; *Jindór dziód, jindór dziód, a jindorka pani* [w mętowaniu] Opole puław; **Mp.** AN

indorzyć się ‘złościć się, zaperzać się’: *Co sie tak jindorzys?* Studzienice rad RŁTN XXII 230; **Mp.** AN

indyka, jendyka ‘indyczka’: *Ino jednego jendora mamy, a tak to same jendyki* Radkowiec iłż; Mp pn, Maz pd. JW

inkluz, miklus ‘według wierzeń: siła nieczysta tkwiąca w zaczarowanym pieniądzu’: *Godał, że ón mioł miklusa* Hyżne rzesz; Mp pd. JW

inkszy, inszy, jenszy ‘inny’: *Przyszli po inkszego, nie po niego* Rabka n-tar; *Inse motyki ni más? Ta bar-z tápá* ok Nowego Sącza SzewŚl 234; oggw. AN

ino ‘tylko’: *Mój brat chodził do szkoły; jak go pan pytał co, to ino płakał* Niegowa zaw; *Z kiem ino rozmawiam, to każdy mówi tak* Łopiennik Górny kras; Mp, Śl pn, Maz, Wp, Pom pd. JW, EG

ino zob. **a ino**

inszy zob. **inkszy**

irzáb ‘jarzębina’: *Na irzėbie sie Judás zawiesił* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 64; Mp pn. JR, EG

ispa ‘wyspa’: *Morze se igrało i wyniosło go na ispe* Łańcuckie ME VI 335; Mp wsch. JW, EG

ispina ‘wiklina’: [Jarzmo] *przywiązuje się [...] za pomocą wici z brzozy lub ispiny* Lubomierz boch; Mp pd. JW

isto ‘pewnie, prawdopodobnie’: *No i tu sta jedna taka baba, jesce do dziś dnia jesce ta isto żyje* Orawka n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 90; Mp pd, Śl pd. JW, EG

isty ‘pewny’: *Dokładnie się fciał dowiedzieć, cy ta sprawa jest taka istá cy niy* Falsztyn n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 39; Mp pd, Śl pd. JW, EG

isty zob. **ten isty**

istyk ‘kij do oczyszczania pługa z ziemi i perzu’: *To był jeszcze wtedy, jak “orali tymi pługami na tyłyżkach, ten istyk taki do czyszczenia pługa* Zubowice tom-lub PelcLub I s. 111; **Mp pd-wsch. AN**

iscizna ‘kapitał, pieniądze’: *Osiemdziesiąt dularów-em dała procentu i iscizne płacić* Tryńcza przew; Mp pd. JW, EG

ićć, pójść na usiadkę ‘ićć, pójść załatwić się’: *Posłam na “usiodke* Brudzewice opocz; Mp, Kasz. JW

ićć zob. **chodzić, iść po pytaniu**

ispechtór ‘inspektor szkolny lub dawny zarządca majątku’: Mp. JW

izininier zob. **nizininier**

J

jabczak ‘wino zwykle (tanie, też domowe), często z jabłek’: *Napień sie jabcoku i głupieje* Brudzewice opocz; Mp. AN

jabczanka ‘zupa z jabłek’: *Moja gótuje jabczónke* Siennica Różana kras; Mp. AN

jabczasty, jabczaty ‘o maści konia: siwy z ciemniejszymi, okrągłymi plamami’: *Jabcaty kón mo takie ciymne place, kieby jabka* Krępa miech; Mp pn. AN

jabczysko ‘pole po zebranych ziemniakach’: *Na jabcyskach sieją żyto, jęczmień* Stradom-Częstochowa Zb XVII 16; pog Mp i Śl. AN, EG

jabłka ‘ziemniaki’: pog Mp i Śl. AN

jabłko jadankowe ‘wystająca część krtani u mężczyzn tzw. jabłko Adama’: Mp pn. AN

jabłkowaty ‘o maści konia bułanego z ciemniejszymi, okrągłymi plamami’: *Jabkowaty kón – jabka sie wyrzucajom po niym* Niegowa zaw; *Siwy jabkowaty* Woźniki sier; *Jak jino lepi wyglądo, to zaro barzy jabkowaty sie robi* Domaniewek łącz PJPAN 37 s. 340; Mp. AN

jabłkowity ‘o maści konia bułanego z ciemniejszymi, okrągłymi plamami’: *Jabkowity –*

takie jabka po sobie mo Przedmość wiel; **Mp. AN**

jabrząb ‘jarzębina’: *Jabrzeb liście mo jak pazury i takie korole, jak pociorki* Świątniki sand; Mp pn, Maz pd. AN

jacy ‘tylko’: *Jacy wróble “ostajo* Cygany tar-nob RŁTN XXII 238; *Jacy dysc ustanie, idziewa w pole* Przewrotne rzesz; **Mp pd. AN**

jadaczka ‘usta, twarz’: *Zamknij juz te jadacke, przestój sie drzyć, bo ci dóm w jadacke* Sękowa gor; oggw. AN

jadankowy zob. **jabłko jadankowe**

jadliwy ‘jadowity’: *Uciekajcie kumoska, bo zmija jadliwa jest* Świątniki sand; *Wrzecienica to je god strasnie jadliwy* Poręby Majdańskie kolb; **Mp. AN**

jadówka ‘ropna krosta, mały wrzód’: *Jadówki – biały łebek majo* Wilków kiel; **Mp pn. AN**

jaducha ‘astma lub przewlekły kaszel’: Mp wsch. AC

jadwent, jadwient ‘adwent’: *Jadwent je przed Godniemy Świętamy. Nastół jadwent, są roraty* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AC, EG

jadwiga 1. ‘element drewniany służący do łączenia różnych części kołowrotka, żaren itp.’: *Jadwiga – drzewo podobnego kształtu wystrugane na deskę z otworem na łaskę od młynka (żaren), które się wbija między dwa drzewa ściany, aby łaskę podtrzymywało* Mogilany krak; Mp. **2.** ‘hak do zawieszania kotła nad ogniem w szalaśnię’: *Ozłożyli małą watrę w salaśnię, powiesili nad nią browar na jadwidze, herbę warzą* Zakopane Wierchy XV 46; Mp pd. **3.** ‘prymitywna sieczkarnia ręczna’: *Jadwigą rzyły sieckie downi* Krzepocin łącz PJPAN 37 s. 336; Mp pn. AC, EG

jadzić się ‘o ranie: jątrzyć się, ropieć’: *Skalić se reke i jodzi mu sie* Książnice Wielkie piń; Mp. AC

jafery ‘borówki czarne, czyli czarne jagody’: Mp pd. AC

jaftka ‘druciana haftka’: Mp pn, Maz. AN

jagielnik ‘rodzaj stępy do robienia kaszy z prosa’: *Jagły "obrobialy w jagielniku* Dobroń sier RŁTN XXV 188; Mp pn. AN

jaglak ‘baranek, starsze jagnię’: *Jagłoka złapót* Mogilno łas RŁTN XII 240; Mp pn. AN

jaglany ‘zrobiony z prosa (najczęściej o kaszy)’: *A z prosa to jest jagłaná kasa* Lgota Gawronna włosz; *Jágłaná kase trza gotować z kapustom na Wigilie* Grębów tarnob; oggw. AC, MB

jagle ‘jagnię’: *Malučky jagle sie nóm "ulóngło ok* Żywca NowŻyw 125; *Ju jagle staneło na nogi* Brudzewice opocz; Mp, Pom pd. AC, AN

jagła, jagły ‘kasza z prosa’: *Jak dawniej siąlam proso, to gotowałam jágły na mléku lub na wodzie z "omastom* Grębów tarnob; *Trza by kupić z kilo jagieł* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Wp. AC, MB

jagnusek, jagnusko ‘medalik z religijnym wizerunkiem noszony na szyi’: *Mioł na syji jagnusko z Matkóm Boskóm* ok Żywca NowŻyw 125; Mp. AC, AN

jagoda 1. ‘owoc wiśni, czereśni’: *"Oberwać by te jagody, bo sroki skończom* Bóbrka kroś; Mp pd. **2.** ‘poziomka’: Mp, Śl pd, Maz, Kasz. **3.** ‘jeżyna’: Mp. AC

jagoda zob. **czerwona jagoda**

jagodzina, jagodziny ‘krzewinki borówki czarnej, czyli czarnej jagody’: *Jagodziny sóm, a jagód przecie ni ma* Brudzewice opocz; oggw. AC

jagwent, jagwient ‘adwent’: *Zara będzie jagwent, a pó nim to ju Święta Siennica Różana kras; W jagwyńcie me chodzili na roraty do kościoła* Hutne [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 27; Mp, Maz pd-wsch i wsch. MB

jajca wulg. ‘męskie lub zwierzęce genitalia’: *Trzymo go za jajca* Brudzewice opocz; Mp, Kasz. RK

jaje ‘jajko’: *Jak jojko je zaśniciane, to się kurczę nie wylegnie, jaje je w środku* corne Poręby Majdańskie kolb; oggw. RK, EG

jaje zob. **bycze jaje**

jajeśnica ‘jajecznicza’: *Przyjadła mu sie jajeśnica* Sierosławice konec; Mp. RK

jajko zob. **bycze jaje, jajko, jajo**

jajo zob. **bycze jaje, jajko, jajo**

jak zob. **choć jak**

jak raz ‘akurat, właśnie’: *Jak roz dwunasto dochodziła* Szczuczki puław; Mp pn, Maz wsch, Kresy. JR

jaki zob. **choć jaki**

jakisi ‘jakiś’: *Jakisi chłop do nos jidzie* Książnice Wielkie piń; Mp. WW

jakisik ‘jakiś’: *Jakisik obcy ksiądz beł u nos na odpuszcie* Sierosławice konec; Mp, Śl pd, WW

jakisiś ‘jakiś’: *Babki mówiły tam o jakimś podółku* Bełchatów p-tryb RŁTN XXXII 113; Mp pn-zach, Wp wsch. WW, EG

jako 1. w funkcji porównawczej ‘jak’: Mp, Śl pd, Maz. **2.** ‘niż, aniżeli’: *Jesce lepi się mioł, jakó ci jego braciá mądrzejsi* Zubrzyca Górna n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 146; Mp pd, Śl pd. JR, EG

jako zob. **choć jako**

jakosi ‘jakoś’: *Jakosi sie ta cłowiek bidzie nie daje* Podleszany miel; Mp. WW

jakosik ‘jakoś’: *Jakosik mu sie nie udało malowanie* Sierosławice konec; Mp, Śl. WW

jakuratnie zob. **akuratnie**

jakże zob. **a jakże**

jandwient ‘adwent’: Mp. MB

janina ‘rodzaj ściegu używanego przy ozdabianiu gorsetów, kożuchów’: *Klapki kołnierza pokrywano zieloną wstążką i gęsto zahafrowywano, tak że wstążka była mało widoczna. Haft wykonywano ścięgiem „janina”, utrzymany jest w kolorach pomarańczowym, białym, czerwonym i czarnym o motywach geometrycznych Krzczonów lub ASL V 7 s. 16; Mp. JR, EG*

janiół ‘anioł’: *Cobyście byli weseli jako w niebie janieli!* Biały Dunajec n-tar; Mp. AC

janki ‘wczesna odmiana ziemniaków’: *Ziemiaki są wczesne – jónki i późne, amerykańskie Przędzel niż; Wczesne janki to só różowe Ługów-Ożarów lub; Mp pn-wsch, Maz. JR, EG*

jankor 1. ‘smutek, zmartwienie’: *W piątek se wieczór wypilałam, bo miałam taki jankor* Bronowice-Kraków; Mp pd, Śl pd.
2. ‘złość’: *Kie miał do kogo jaki jankor, to go wypłacił* Zakopane Wierchy XV 59; Mp pd. AC, JW

janówki ‘wczesna odmiana ziemniaków’: *Janówki są dobre do jodła, są wczesne* Poręby Majdańskie kolb; *Po świętém Janie już można ukopać jánówek* Grębów tarnob; Mp. JR, MB

janwient ‘adwent’: Mp. AC

janwienta ‘adwent’: *W janwienta są dni najkrótsze z całego roku* Samocice dąb-tar; Mp. MB

japa pogard ‘usta’: *Co tak rozdziawiłaś jape?* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz. JR

japteczarz ‘aptekarz’: Mp. BG

jar, jarz ‘wiosna’: *Jar abo wiosna, na jar trzeba sioć* Kacwin n-tar [Spisz]; Mp pd, Śl pd. JR, EG

jargotać ‘turkotać’: *Straśnie wozy jargocu* Bychawka lub; Mp pn-wsch. JR

jaruga ‘kałuża, rzadkie błoto, teren podmokły’: *Puściłó ód razu i tako jaruga, ze przejść ni można* Lubatowa kroś; Mp, Śl pd. JR, EG

jarz zob. jar

jarzáb ‘jarzębina’: *Jarzáb mo czerwone “owocce, lubią je ptaki* Radkowice ilż; Mp, Maz pd. JR, EG

jarzábek ‘jarzębina’: *Jarzábek takie mo czerwone koralce. Jedna szos tym jarzábkiem była wysadzóno* Przedmość wiel; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JR, EG

jarzec ‘jęczmień’: *W Kubinie kupowali kukurydżę, mąkę, jarzec, krupy* Chochółów n-tar Lud XLI 365; Mp pd. JR, EG

jarzębiatka ‘kura o pstrym upierzeniu’: *Cegosić my ostatnio jarzębiatki nie noso jójek* Śmiłowice miech; Mp pn. JR, EG

jarzmica ‘jarzmo na jednego wołu lub krowę’: *Jarzmica – osobno na każdego wołu* Laski kęp; *Jarzmica – to bóło jarzmo lá jenne krowy* ok Nowego Sącza SzewŚl 240; Mp, Śl. JR, EP

jarzmo 1. ‘nosidła do noszenia wody na ramionach’: *Weź se jarzmo, zawdy lży wodę* nosić Radkowice ilż; Mp, Maz pd-zach.

2. ‘połączenie dwu broni’: *Jarzmo było do scypiania brón ze sobo* Nowodwór lubar PelcLub I s. 113; *Jarzmo ze snózką ji kolecek* Krępa miech; Mp pn. WW, EG

jarzyna ‘zboże siane na wiosnę’: *Żytó jare, pszenica jaro, jary jynczymiń to wszystkó siy nazywo jarzyna* Lubatowa kroś; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. WW

jasełka ‘drabinki na siano dla cieląt lub jagniąt umocowane na podstawach w kształcie litery X’: *Kie ciele podrosło, to mu dali do kosára jasełka na siano* Piekielnik n-tar [Orawa] KąśŚl 271; Mp pd. JW

jasełko ‘krążek zapobiegający wytryskiwaniu śmietany z maślnicy podczas robienia masła’: *Jasełko może być z drzewa* Książnice Wielkie piń; Mp. WW

jasiak, jasiaczek ‘mała poduszeczka pod głowę’: pog Mp pn i Maz pd. WW

jasiień ‘jesion’: *Drzewem góral nazywa to drzewo, które mu niesie pożytek materialny, więc smrek, jedla, sosna, jasiień itp.* Czarny Dunajec n-tar ME IX 24; Mp pd i zach, Śl, Kasz. WW, EG

jasion ‘jesion’: *To jasion. Onygo bardzo gotują, żeby nie pynkalo drzewo i rzną go na okrągło, fornijr robią. Co chce, to z niego zrobi: obłąk nie obłąk* Niegowa zaw; Mp, Maz, Wp pd i zach, Pom pd, Kasz, Kresy. RK, EG

jaskiernik ‘jaskier’: *Jaskiernik to je jedowatą trawa, to ani krowy nie chco zryć – złoty Piekielnik n-tar* [Orawa] ZNUJ 169 s. 258; Mp. WW, EG

jaśla ‘przegroda na siano w stajni lub obozrze’: *Jaśla – w “oborach po kątach robio zasieki z desek* Suchowola zam; Mp pn-wsch, Maz wsch. WW

jasny ‘błękitny, niebieski’: *Fiołki tu som zarutku przy Wojtkowym polu – takie malutkie, jasne jak farbka* Niegowa zaw; oggw. WW, EG

jaszczyk 1. ‘krążek zapobiegający wytryskiwaniu śmietany z maślnicy podczas robienia masła’: *Jaszczyk, żeby sie śmięnta na nie chlapała* Żarnowiec kroś; **Mp wsch.**

2. ‘drewniane naczynie na masło’: *Jaszczyk z masłym lá “ojców dała* Domaradz brzoz; Mp pd-wsch. WW

jaśle, jaśla ‘drabinka na siano nad żłobem’: Mp pd-zach, Śl pd. JW

jaw, jawok ‘tu, tutaj’: *Podźcie jaw* Korbielów żyw; Mp pd-zach. WW

jawtu, jewtu ‘tu, tutaj’: *Podźże jawtu* Grabowa rad; Mp pn. WW, EG

jazgier ‘ryba – jazgarz’: *Ziebrów to “ón ni mo tyn jazgier* Przedmość wiel; Mp pn-zach, Wp. WW

jażyna ‘jeżyna – krzew lub owoc’: *Jażyny, jagody takie rosno w lesie po miedzach* Jancina zam; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. WW, EG

jąkacz ‘człowiek, który się jąka’: *Jokac, co tak sie joko* Topolice opocz; Mp, Maz wsch. JR

jąkaty ‘człowiek, który się jąka’: *Jónkaty, tak sie jónko* Bęczyn kras; Mp wsch, Maz. JR

jątrznica ‘kiszka, kaszanka’: *Farbę ze śwyni łapią do jakiego grota, bierą letkie,*

wotrobę, śledzionę i kasę, napychają jelyta grube i robią jątrznice. Jątrznica to je kiska z kasy tatarcany Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. JR

je wykrzyknik wyrażający niezadowolnienie, zniecierpliwienie, zdziwienie: – *Je kany to jes? – Je haw!* Mszana Dolna lim; **Mp pd. JR**

jedbaw, niedbaw ‘jedwab’: *Kupie tam pasemko mułyny, bo nie beło w tym kolorze jedbawiu* Sierosławice konec; Mp, Śl. JR, EG

jeden: za jednym posiadem ‘bez przerwy’: *Za jednym posiadym zorali, posiołi i zawłócyli, a ji jesce po dródze patyków na pól mi przywieźli* Sękowa gor; Mp. AN

jeden zob. buty na jedną nogę

jeden zob. kaźden jeden

jedla ‘drzewo – jodła’: *Na wysoki jedli ptáskowie obsiedli* [pśn] Stradom-Częstochowa Zb XVII 110; Mp, Śl pd. WW, EG

jedliczka ‘młoda jodełka, też choinka na Boże Narodzenie’: *Baca zjawia się z uciętą jedliczką zwaną wiecha, którą wbija w ziemię* Korbielów żyw; Mp pd-zach, Śl. JR, EG

jedlina 1. ‘jodła’: *Jemiola zyje na jedlinie* Wilków kiel; *Jedlina to po terajsemu jodła* Ruski Bród konec RŁTN XXII 256; **Mp. 2.** ‘gałązki lub drewno jodły’: *Rogol był to samorodni patyk ze świercyny, abo i z jedliny* Poręby Majdańskie kolb; *Jydlina je dobro na rozpalke* Kombornia kroś; Mp, Maz. **3.** ‘zagajnik jodłowy’: *Jak wiyncy jodłów to jedlina* Przedmość wiel; *W jedlinie – w ty kępie* Zawada zam; Mp. AN

jedła ‘drzewo – jodła’: *Hawok były sośnie i jedle, był wielgi las* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. WW, EG

jedna zob. buty na jedną nogę

jednać (się) ‘najmować (się) do pracy’: *Jednom gó za furmana, aliy nie bar-z mo óchote, bó mu kón niyzdrowy* Lubatowa kroś; Mp pd. JR

jedno ‘to samo, wszystko jedno’: *Miastowi i wsiowi to terá jedno, a dówni to nie* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Maz. JR

jednoralny ‘jednolity, regularny’: *Nie tak, żeby były wstónżki jednóralne, jyno takie ciuczki, takie kawoleczki* Blizne brzoż; Mp pd-wsch. JR

jednostalny ‘jednostajny, jednolity’: *Takie mamy jédnostalne życie* Żarnowiec kroś; Mp, Maz. JR

jedność ‘to samo’: *Tkoc i knop to jes jedność* Radgoszcz dąb-tar; Mp. JR

jegomość ‘tytuł używany w odniesieniu do księdza, też o księdzu’: *Kiedy jegomość pódóm po kolyńdzie?* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Maz pn. RK

jejej ‘należący do niej’: Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kresy pd. MT

jelenica ‘samica jelenia; łania’: Mp, Maz wsch i pn, Pom pd, Kasz. RK

jełopa ‘człowiek nierozgarnięty’: *Jak sie mo chłopu jełope, to dopiero bieda* Trzebina opocz RŁTN XXII 258; Mp, Maz wsch. AKS

jendyka zob. **indyka**

jeno ‘tylko’: *“Ojców nie miałam, jeno dziadków* Krzczonów lub; oggw. RK

jenszy zob. **inkszy, inszy, jenszy**

jesień zob. **twarda jesień**

jesionka ‘chustka na plecy’: *Jesionka je to chustka z frandzlamy na jesień abo na zimę, ciepło* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pd-wsch. RK

jeśny, jesny ‘mający dobry apetyt, mogący dużo zjeść’: *Jakisi sie teráz i Edek zrobiół jeśniejy* Lichwin tarn; Mp pd. WW

jewtu zob. **jawtu**

jeżak ‘snopek do poszycia pierwszej warstwy dachu, układany kłosami do góry’: *Pu kónćóm kłoskom to jeżaki* Bołęcin koniec RŁTN XXII 265; Mp pn, Wp. WW, JW

jeżdżać ‘jeździć co pewien czas’: *Cęsto jįżdżaly my na jarmaki do Rzesowa* Przewrotne rzesz; Mp, Wp. WW

jęczmianka ‘słoma jęczmienna’: *Jęcmianka to dobro słóma, bydło to chętnie jadło, bo*

to miętko słóma Sułów zam PelcLub I s. 114; Mp, Śl, Maz, Wp. AN

jęczmienianka ‘słoma jęczmienna’: *Nie bedziewa juz kupować słomy, bo jak sie “omłóci jecmij, to bedzie jecmienianka* Samocice dąb-tar; *Cię tam krowom troche jynczmiynionki, bo ryczom* Lubatowa kroś; Mp. WW

jęczmienisko ‘pole po skoszonym jęczmieniu’: *Na jicminisku teroz sie krowy paso* Książnice Wielkie piń; oggw. JW

jęczmieńczysko ‘pole po skoszonym jęczmieniu’: Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. WW

jędrzejki ‘wieczorna zabawa w wigilię św. Andrzeja połączona z rozmaitymi wróżbami dotyczącymi przyszłości uczestników zabawy’: *Dziwki na śwyntego Jędrzeja robió takie jýndrzejki, zucają psóm, jak pies zje, to sie śmiejó, ciesó sie, ze wyjdó za mąż* Bychawka lub; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. WW

jędrzny ‘twardy, zdrowy, dorodny’: *Jędrzne to grube ziarno, więcý mąki wydo* Giełczew kras; Mp, Kasz. WW

jezioro ‘jezioro’: Mp, Wp. WW

jodlina ‘jodła’: Mp. WW

jojczec ‘stękać, jęczeć, biadolić’: *Jojcała mi przez cółkie rano i wreście se posła* Chotel Czerwony piń; Mp. WW

jódka ‘jodła’: *Straszny przetrzebili tyn las, pół jódek wyciyni* Lubatowa kroś; Mp pd. WW

józefek ‘zioło – hyzop lekarski’: *Wianuszki [na Boże Ciało] plotą z osiki, bożego drzewka, bławatu, ruty, koniczyzny, macierzanki, z niebaspodu, z józefka i rozchodnika* Przebieczany krak ME IV 126; Mp pd. WW, EG

jszczać ‘oddawać moc’: *Iscać sie mu zakciało* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl. JR

jszczaw ‘szczaw’: *Chodzilimy na jscow* Niegosławice jęd; Mp zach, Wp zach. JR

jucha ‘zupa postna z mąki i serwatki’: *We zniwa juchá z chlebám sie nosiúło w pole* ok Nowego Sącza SzewŚl 247; Mp pd. WW, JW

jud, ud ‘udo’: Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. RK

jug ‘zmiana pogody w zimie, odwilż’: *W Lubomierzu nieraz słyszałem: „będzie jug, bo wiatery z południa”* Lubomierz boch JP XXXVII 222; Mp pd, Śl. WW, EG

jugo zob. **igo**

juhas ‘pasterz, pomocnik bacy’: *Popiérwój bół za juhasa, pote bół bacom* Zakopane ZborŚl 139; **Mp pd. JW**

juhasić ‘być juhasem, paść owce’: *W kazdy rok juhasi* Ząb n-tar; **Mp pd. WW**

jupica ‘długi płaszcz, chałat noszony przez Żydów’: *Żydy to w takich jupicach chodzą* Samocice dąb-tar; **Mp pd. WW**

juszka ‘zupa z kaszą i ziemniakami’: Mp pn-wsch, Maz pd-wsch, Kresy pd. WW

Jutrznia ‘gwiazda poranna widziana przed wschodem słońca’: *Jutrznia gwiazda, Jutrzienka, co wschodzi zawczasu i świeci nad ranem* Wilków kiel; Mp, Maz. WW, EG

juźci ‘tak, oczywiście’: *Juści by ta dobrze było* Ostrowce bus; Mp, Maz. AN

juźci zob. **a juźci**

jużyna ‘posiłek zanoszony pracującym w polu, też podwieczorek’: *A jużynie to jem ku wiecorowi zaniesies na pole* Samocice dąb-tar; **Mp pd. AN**

jużynować ‘jeść posiłek w czasie przerwy w pracy w polu’: *Chodźcie jużynować, boście się narobili już dość* Lubatowa kroś; Mp pd. AN

K

ka ‘gdzie’: *Kaś schowała te derki?* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp, Śl. AKS

ka zob. **dziwaś ka**

ka zob. **wolaś ka**

kabat 1. ‘wierzchnie okrycie męskie’: *Ka te nase kaboty, co nom jik wzięni* [w woj-sku] Jabłonka n-tar [Orawa]; *Kupilak kabot i gacie – całe odziyni* ok Żywca NowŻyw 131; Mp pd, Śl, Kasz. **2.** ‘część stroju kobiecego’: *Kabaty były takie wciynte w pasie, my to już w tym nie chodziły, tylko widziała u takich starszych kobiet* Stróżna gor; Mp, Maz, Wp, Kasz. JW

kabatek ‘zakieciak, bluzeczka’: *Siedzi chopek na gnatku w cyrwonym kabátku* [zag] Rymanów sanoc Zb XVII 245; Mp pd, Śl, Wp, AN, EG

kaby ‘gdzieżby, skądże znowu’: *Kaby tam kto seł, na co mu to!* Sporysz żyw; Mp pd. AN

kabza, kabzla ‘nakładka na końcu osi, chroniąca koło przed spadnięciem’: *Kabzy so w środku na osi, za kabzami mutry w kole* Światniki sand; Mp pn-wsch. JW

kacap pogard ‘Żyd’: *Ten Żyd, kacap to mnie pewnie osukał* Samocice dąb-tar; Mp. AN

kachel ‘piec’: *Na kachlu warzomy* Koszarawa żyw; Mp pd. AN

kaczka ‘okucie na końcu dyszla’: *Kacka je pód spódym dó trzymanio wozu* Kombornia kroś; **Mp wsch. AN**

kadłubek 1. ‘naczynie z pnia wydrążonego drzewa’: *Kadłubek – wydłubane w kawałku drzewa dziudławego. Wielgie nie bóło, wiency jak 0,5 metra wysokie. Trzymało się w tym ziarno, grok, bób* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd i wsch, Maz wsch. **2.** ‘obramowanie studni z pnia wydrążonego drzewa’: Mp pd, Śl. AN, EG

kady ‘gdzie’: *Dodajciez mi rady, kady jo jó podzieć móm* Międzybrodzie Bialskie żyw; Mp. WW

kaflarz ‘zdun’: *Trza by zawołać kaflárza, niech postawi piec* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. MT

kaj 1. ‘gdzie’: *Kaj tez to jes?* Koszarawa żyw; Mp, Śl. **2.** ‘dokąd’: *Kaj posła wasa matka?* Sierosławice konec; Mp, Śl, Wp. AN, EG

kajfas, kajfasz ‘drewniana skrzynia na zaprawę murarską’: *Kajfosz wczoraj stoł pod chátą, a rano nie było tam, myślał, że chto “ukrod, alé jeno go do studoły wciągli Bóbrka kros; Mp pd, Śl. AN, EG*

kajfina zob. **kanfina**

kajniekaj, kejniecej ‘gdzieniegdzie’: *Bulwy są samorodne i trudno jich zagubić, kejniecej wypuszczają korzenie i rosną dalyj Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW*

kajpus zob. **kañpus**

kajsi ‘gdzieś’: *Kajsi tam chodzieł Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl pd. WW, EG*

kajsik ‘gdzieś’: *Moja starucha kajsik posła Lgota Gawronna włosz; Mp. WW*

kajstrownik zob. **kastrownik**

kajś ‘gdzieś’: *Kajś sie pani zaziebiła Świątniki sand; Mp, Śl, Wp. WW, EG*

kalaruch ‘karaluch’: *Wdały sie w sini kalaruchy Brudzewice opocz; Mp pn. RK*

kalawa ‘błoto, maź’: *Jedna kalawa sie robiuła na dródze do Stróżny, jak zacyli tam i nazod jeździć Stróżna gor; Mp pd. RK*

kaleń ‘kałuża, błoto’: *Ani rus, żeby przejechał, bo tam kaleń “okropną Wilków kiel; Kálenie stojo po descu Łączna kiel; Mp pn, Maz. JR, EP*

kaleta, kalita 1. ‘duża torba’: *Kalita – taki worecek duży. Wzión ji włożył do kality. Ty dziady chowajóm do kality wszycko ok Żywca NowŻyw 132; Kalita – mało to pamiantóm – to była tako torba na takich selkach Wierzchowiska kraś; Más fajną kaliytą na książki Przędzel niż; Mp wsch, Kresy pd. 2. ‘woreczek na pieniądze, też portmonetka’: *A kiedy pieniążki wrzucę do kalety [pśn] Tutaszówka kros; Mp wsch. AN, AKS**

kaletka, kalitka 1. ‘torebka, też portmonetka’: *Kupiła se ładnom kalitke do kościoła ok Rzeszowa; Chce kalétke, żeby w ni nigdy pieniędzy nie brakowało Łańcuckie ME VI 396; Mp. 2. ‘pochwa na ośłkę’: *Kalitka tako z płótina, dawni drewniane wydhubane Wierzbica kraś; Mp pn-wsch. AN**

kaletki, kalitki ‘ozdobne klapki na dole gorsetu (w niektórych bywał ukryty schówek na pieniądze)’: *Kaletki u gorsetu Błogocice miech RŁTN XXIII 155; Mp. AN*

kałęba ‘stara chuda krowa’: *W czasie świąt słyszałem w Lubomierzu [...] „wyzgielicha” o starej krowie w ujemnym znaczeniu („ty wyzgielicho – ty stará kandybo, kałębo!”) Lubomierz boch JP XXIII 58; Mp pd, Śl. JR, EG*

kaliczny ‘kaleki’: *Gaździnko! Nady dejciez tez jakigo grajcara abo kasek spyрки biydne-mu dziadowi, kalicnemu ok Żywca NowŻyw 95; Mp pd. RK*

kalić się ‘brudzić się’: *Niy wolno ci siy kalić, bó mosz nowe ubrankó Lubatowa kros; Mp, Kasz. RK*

kalika 1. ‘kaleka’: *Ile tam rannych było, panie, kalik Kopina chlń; Mp, Wp. 2. ‘oferma, niezdarą’: *Nie kce go widzieć przy ty robocie, kalika tako, nic poczcziwie nie robi Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK**

kalikować ‘mieć kłopoty z poruszaniem się, poruszać się jak kaleka’: *Odkąd se te łabe złómoł, to kalikowoł tak, ledwo chodził Brzozów; Mp pd. RK*

kalita zob. **kaleta**

kalitka zob. **kaletka**

kalitka zob. **kaletki**

kalny ‘brudny, mętny (głównie o wodzie)’: *Kalná woda Sopotnia Mała żyw; Mp pd-zach, Śl. JR, EG*

kalonka ‘kalenica – grzbiet dachu lub strzechy’: *Na końcu kładzie się kalonke. Noj-pierw robi się wolek ze słomy bez cały dach. Robi sie z mierzwy abo ze starych snopków ze strzechy. Wolek się kładzie między snopkami “ostatniego soru, potem jidzie kalonka z długi słomy, zmacany w gnojówce z gliną Waganowice miech; Mp pn-zach, Śl pn, Maz pd-zach, Wp. JR, EG*

kaluga ‘kałuża’: *Strasno kaluga była Ostrowce bus; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd. JR, EG*

kaluża ‘kałuża’: *Stopniał śnig, a jest same kałuże na drodze* Siennica Różana kras; Mp pn i wsch, Maz, Wp wsch. JR, EG

kał ‘kałuża, bajoro, błoto’: *Kały stojo na drodze z błotem* Wilków kiel; *Kał sie zrobił na paświsku po tym descu* Grębów tarnob; Mp, Śl, Pom pd, Kasz. JR, MB

kama ‘wyłobienie w belce’: Mp pn, Maz. JR

kamieniak ‘garnek kamionkowy’: *W kamiénioku “ogórki dobrze kisną* Bóbrka kros; Mp. JR, EG

kamieniec ‘wzdłuż rzeki górskiej nieurodzajny pas ziemi pokryty kamieniami, krzewami (w czasie dłużej trwającego deszczu zalany wodą)’: *Kamieniec koło wody, wiyrzyby rosno i kamienie* Niedźwiedź lim; *Kamieniec – jak woda namuli duzo siutru* Bogoniowice tarn; Mp pd, Śl pd. JR, AN

kamień piorunowy ‘belemnit’: Mp pn-zach, Maz pd, Wp. JR

kamień urażny ‘minerał – hematyt; utarty na proszek, używany jako lekarstwo’: *Kamień urażny daje się na wzmocnienie* Kraków ME XIV 52; Mp pd. MT, EG

kamyk, kamyczek ‘pestka w owocach’: Mp pn-wsch. AN

kamyszek ‘kamyk’: *Od frontu na ściane wybitą małymi kamyszkami* Kuźnica Błońska sier RŁTN XXXI 85; Mp pn-zach, Wp, Pom pd, Kasz. JR, EG

kamzela ‘dawne wierzchnie okrycie męskie, rodzaj płaszcza, kaftana’: *Kamzela to był taki dawny strój* Samocice dąb-tar; Mp zach, Śl pd, Wp. JR, EG

kana ‘duża bańka na mleko’: *To tej serwatki co dzień przywiezie dwie kany* Bolmin kiel; oggw. JR, EG

kanfina, kajfina ‘nafta’: *Downi to “o nafcie nich nie słysoł, jino godali kajfina* Książnice Wielkie piń; Mp. AN

kania ‘rondo kapelusza’: *Kapelus má wielgą kanię, żeby za kálmirz nie kapalo* Przewrotne rzesz; Mp, Śl. AN

kanka ‘blaszana bańka używana zwłaszcza na mleko’: *Jo chciałam ci jesce te kanke*

w co “owinyńć, bo wystygnie pryntko Woźniki sier; *Całą kanke młyka wypili* Przedmość wiel; Mp, Maz. AN, EG

kanon, kanona ‘armata’: *Jak tu były Francuzy przy kanonach, to kanony zostawiły i posły w las, jak sie Rusy pokazały* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Kasz. AN

kantarek ‘prymitywna waga sprężynowa’: *Kantarek – na sprężynce, podługowate takie* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AN

kany ‘gdzie’: *Nie widziołeś wideł, kany się podziały, może kto pożyczel* Sierosławice konic; Mp pd, Śl. WW, EG

kany zob. **dziwaś kany**

kańpus, kajpus ‘twaróg’: *Na śniodanie bedzie kajpus z chlebem ji kawa* Książnice Wielkie piń; Mp. AN

kapa 1. ‘okap nad piecem kuchennym’: *Gorcek stoi pod kapóm na nolepie* Sękowa gor; Mp, Maz, Kasz. **2.** ‘w cepach: skórzane połączenie bijaka z dzierzakiem’: *Dzirkok i bijok razem i też każdy osobno so związane tako kapo skórzano, żeby to sie nie rozleciało* Zarzecze puław Pelc-Lub I s. 118; *Kapy albo gązwy przywiązuje się do cepów dratwą* Sokolniki tarnob; *Na kape potrzebno mocna skóra* Studzienice rad RŁTN XIII 162; Mp pn, Maz zach, Wp, Pom pd, Kasz. **3.** ‘górna część chomąta’: Mp. AN, EG

kapciuch 1. ‘pęcherz świński używany najczęściej do przechowywania tytoniu’: *Tyton fajcorze trzymały w kapciuchach* Poręby Majdańskie kolb; *Salceson w kapciuchu leżał “od Bożego Narodzenia do Wielkiej Nocy* Grębów tarnob; Mp, Maz. **2.** ‘stary zużyty kapelusz’: *A cóże ty za kapciuch włożył na głowe?* Sękowa gor; Mp pd. AN, MB

kapica ‘w cepach: skórzane połączenie bijaka z dzierzakiem’: *Kapica na oboch końcach, a we środku uwińż* Jezierna tom-lub; Mp zach i wsch, Śl, Wp pd. AN

kapka 1. ‘sztywna część buta okrywająca palec’: *Do twoich butów trza dać nowe kapki* Samocice dąb-tar; Mp, Maz. **2.** ‘ozdobny

czepiec mężatki': *Coraz więcej widać czepców ogromnych, sztywnych, prawie kwadratowych, już kapkami zwanych, na wielką kokardę tiulową pod brodą związanych* Siemianice kęp ME VIII 20; Mp pn, Wp pd. AN

kapłaty, kaplasty 'kłapouchy': *Angory to som kaplate, usy majom na dół* Niegowa zaw; **Mp pn.** AN

kapota 'dawne wierzchnie okrycie męskie': *Mám kapote na święto* Radkowice ilż; *Przynióś "od krawca kapote* Studzienice rad RŁTN XXIII 164; Mp pn-zach, Śl, Maz, Wp wsch. AN, EG

kaptur 1. 'w cepach – skórzane połączenie białka z dzierzakiem': *Dzierżák i biják z kapturami, kaptury uwięzák wiórze* Niemce lubar; Mp. **2.** 'okap nad piecem kuchennym': *Kaptur to był nad kuchniom i tam był cug zrobiony, i dym sed* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd. AN

kapturek 'w lampie naftowej – blaszka z otworem na knot': *Leje sie naftę, potem zakryco sie maszynke, nakladdo kapturek i szkło i juz mozno świecić* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. AN

kapusta zob. **ciapu kapusta ciapu groch**

kapusta zob. **zajęcza kapusta**

kapuściarz 'drobny deszczuk, kapuśniak': *Kapuściorz, to dobry na wiosne, jak się kapustę wsadzi* Mała Wieś radomisz PJPAN 57 s. 28; **Mp.** RK, EG

kapuśnisko 'pole, na którym rośla kapusta': *Te "obcinki były tak ciężkie, ze ni mógł ik donieść do chátły, ino część wysypał na kapuśnisku* Zalasowa tarn ME I 256; Mp. RK, EG

kapy 'osłony na oczy dla konia': Mp, Kresy. RK

kara 'przednia lub tylna część wozu': *Rozwora późni jest, co trzimie tylne, tylnóm kare, nó, a za tylnóm karóm późni sóm klónice* Frydman n-tar [Spisz] ZNUJ 228 s. 52; Mp pd. RK, EG

karbowy 'człowiek nadzorujący robotników rolnych w dawnym folwarku': *Zawdy*

pilnowoł nos karbowy ji zapisywoł, jile chto zrobiuł Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. RK

karczunek, kurczunek 'pole po wykarczowanym lesie': Mp pn-wsch. AN

karezyja, kierezyja 'rodzaj sukmany świątecznej': *Dwoch druzbów było w karezyjach cerwonnych "ubranych* Świątniki sand; **Mp.** WW

karętować 'karcić, upominać': *"Ociec, matka karętują, ale młodzież, jak pódzie w świat, to sie popsuje* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch. RK

kark 'szyja': *"Owijá kark chustkom, bo ni moze nim rusać, bo ją zawiáło* Grębów tar-nob; *Zbił go po karku* Korbielów żyw; Mp, Śl, Wp, Pom pd. RK, MB

karkoszka 'sucha gałąź, patyk': *Pociupoł karkoske do pieca* ok Żywca NowŻyw 134; Mp pd-zach, Śl pd. RK, EG

karpać 'szyć, zwykle byle jak, łątać': *Co tam korpies?* Zaryte-Rabka n-tar **Mp pd.** RK, EG

karpiaty 'pstry, nakrapiany, piegowaty': *Gołób karpiaty, jak mo takie kropki po sobie* Porąbka żyw; Mp. RK

karpieł 'roślina – brukiew': *Ludzie korpiele jedli, głąby jedli, co kto miał, bo głodni byli* Niegowa zaw; **Mp.** RK

karpina 'drzewo z pni i korzeni wykarczowanych drzew': *Karpina olchowa* Pobołowice chlń; *W karpinie jes żywica* Woźniki sier; *Karpina to pinki kopane* Prawda łódz RŁTN XIII 169; Mp pn, Maz wsch. AN

karple 'plecionki z cienkich deszczulek, przypinane do obuwia, pomagające utrzymać się na śniegu': *Za dawnych czasów, gdy nie używano nart, górale [...] używali [...] obręczy na nogi „karpłi”, ale te przy świeżym i głębokim śniegu niewiele pomagały* Zakopane Wierchy I 171; pog Mp pd-zach i Śl pd. RK, EG

kartoflaki, kartoflarze 'placki ziemniaczane': Mp pn-wsch. AN

kartoflanka, kartoflanki 'liście i łodygi ziemniaków; nać': *Nacina, chmielina, kartof-*

lonka Sulów kraś; *"Odygi, abo "ogidy, abo kartoflónki* Ługów-Ożarów lub; Mp pn-wsch, Maz. AN

kartoflarze zob. **kartoflaki**

kartoflinie 'liście i łodygi ziemniaków; nać': Mp pn-wsch. AN

karton 'płótno bawełniane, kreton, perkal': *Powązka była z kartonu* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. JW

karwęczeń, karwięczeń 'cierpieć, męczyć się, ślęczyć nad czymś': *Co tak karwęcys, jidź spać* Jodłowa jas; Mp, Wp. JW

kasi 'gdzieś': *Ni moze w chatupie posiedzić, ino poleciał kasi* Sierosławice koniec; Mp. AKS

kasik 'gdzieś': *Kasik widziałam go, ino teroz nie pómne kaj* Sierosławice koniec; Mp. AKS

kastrol 'rondel': *Dajcie mi [...] pół kopy jajek, jakisi kastrol, zeby było na cym to uprzyć* Głodówka [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 18; Mp pd, Śl. JW

kastrovník, kajstrownik 'człowiek zajmujący się kastrowaniem zwierząt': *Kajstrowniki to pierw chodżyły z Galicji* Ługów-Ożarów lub; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. AN

kasza zob. **tataczka kasza**

kaś 'gdzieś': *Jak się kaś ktoś trafi* Mała Wieś radomski; Mp. JW

kat 'diabeł (często przekl)': *A niech go ta wszyszczy [!] kaci porwom!* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 375; Mp, Maz, Wp, Kasz. JW

katafal, katafel 'katafalk': *Jak je jako msza żałobno, to kościelny stawio na śródku kościoła katafel* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 375; *Na katafelu stoła trumna* Studzienice rad RŁTN XX 173; Mp pn. AN

katana 'rodzaj ubrania: bluzka, kaftan lub marynarka': *Katane wdziyj, bo się robi zimno* Stróżna gor; Mp, Wp. JW

katanka 'część stroju kobiecego – bluzka lub żakiet': *Zeby nie spodnica, zeby nie katanka, nie wydałaby sie zodno* Zobłocanka ok Żywca NowŻyw 134; Mp. JW

kater 'katar': *Chyciłam sie w polu robić, mom kater, głowa mie bóly* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

kawalerczak 'młody chłopiec': Mp, Maz. RK

kawalerka 1. 'grupa młodzieży męskiej': *Dużo kawalarki buło na "odpuście* Rzepienik Strzyżewski gor; Mp, Maz wsch. **2.** 'odwiedziny panny z zamiarem ożenku, zaloty': *Casami jak sie sło z kawalerki, to sie sło i brało sie bułki, bo człowiek zgłodnił* Radkowice iłż; Mp. RK

kawęczeń, kawęczyć 1. 'chorować, niedomagać, skarżyć się na dolegliwości': *A juz tak drugi rok kawęce, co mnie nie przestaje boleć* Samocice dąb-tar; **Mp. 2.** 'ślęczyć nad czymś': *Do północkska kawęcęła nad książkami* Sierosławice koniec; Mp. RK

kawiorek 'snopek': *Kowiorki to były takie małe snopecki z zytni słomy, dobrze wycyscone ze słomy stargany* Książnice Wielkie piń; Mp. RK

kazać 1. 'głosić kazanie': *Zacon kazać z jam-bony* Żywieckie Wierchy X 104; Mp, Maz pn. **2.** 'pozwolić': *Kozcie mi se urwać pore grusek* Sękowa gor; Mp, Maz. RK, EG

kazalnica 'ambona': *Na kázalnicy styrek ewangelistów jes wyrzeźbiony* ok Nowego Sącza SzewŚl 262; oggw. RK

kazanica 'ambona': *Ksiądz mówił kozaniy "od "oltorza, niy z kozanicy* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Pom pd. RK

kazanica zob. **spaść z ambony, z kazanicy**

kazimierówka, kaźmierówka 'chusta wełniana noszona przez kobiety': Mp pn, Maz. JW

kazować częst 'kazać': *Mamusia mi kozowali ino patrzyć roboty* Kościelec-Chrzanów; Mp. RK

kazub 1. 'wydlubany pień drzewa, służący jako beczka albo ocembrowanie studni': *Zrobiely nowy kazub przy studzience* Radkowice iłż; Mp pn-wsch. **2.** 'tułów, korpus': *Jakzem "obácęła, głowa z boku, a tu ino kazub lezy* Radkowice iłż; Mp pn-wsch, Maz pn. RK

kazubek 1. 'naczynie lub beczka wydlubane z pnia drzewa': *Kazubek z dambowego*

drzewa, wode sie wlywo w to; tam wchodzi sześć wiader wody Sulów kraś; Mp pn.

2. ‘koszyk z kory drzewnej do zbierania jagód, malin itp.’: *Kazubek ze skóry śroka* [‘z kory świerka’] *na jagody* Łączna kiel; Mp. RK, EG

kaźmierówka zob. **kazimierówka**

każ ‘gdzie’: *Każ się to podziało?* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl. AKS, EG

każden jeden ‘każdy’: *Państwu młodym dają tylko dwieście złotych każdy jeden* Czela-tyce jaros; Mp. AKS

każden, kuźden ‘każdy’: *Tam same te kamienie stali, co kuźden skamieniał* Jarcia zam; Mp, Maz pd i wsch, Wp, Kresy pn. AKS, EG

kądział 1. ‘zwój włókna lnu do przędzenia’: *Kóndziel sie zakłado na krónzel* Blizne brzoż; oggw. **2.** ‘przrząd do przędzenia (kołowrotek lub przęślica)’: *Downi w zimiy tó siy nojwiyncy kądziyl brałó i przyn- dło* Lubatowa kroś; Mp, Śl pd, Maz pd-wsch, Kresy. RK, JW

kądział zob. **wartka kądziel**

kądzialnica ‘kobieta, która zajmuje się przędzeniem’: *Schodziły sie kądzielnice do jednygo domu i razym przędły* Woźniki sier; Mp pn. RK

kapaczka ‘drewniana wanienka do kąpania dzieci’: *Dziecko sie kómpało w kómpacce* Chochółów n-tar; Mp. RK

kąsiel ‘kawałek’: *To nie je dużo, ale dobry i kąsiel, jak człowiek głodny* Korczów bił; Mp pn-wsch. RK

kcieć ‘chcieć’: *Mioł w jednym wódke, w drugim piwo, i co kcioł* Swoszowice krak Wiśła XIV 267; *Kopiec je głęboki w zimi na jedyn stych łopatki, a seroki jak sie kce* Trzebina opocz RLTN XXIII 227; Mp, Maz, Wp; Kasz. AT

kciwy ‘chciwy’: *Na piniódze barz kciwy, za piótká by sprzedół kozdego ok* Nowego Sącza SzewŚl 262; Mp. AT, JW

kej ‘gdzie’: *Kej idzies? Nie wiadomo, co sie z niem dzieje, kej sie podziwo* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. AKS

kejniecej zob. **kajniekaj**

kędraty ‘kędzierzawy’: *Ładno była, cało głowa kyndrato, to już uwożali jo za bożka* Hyżne rzesz; Mp pd. RK

kędy 1. ‘którędy’: *Kyndy pujdziymy: póza górę czy na buki?* Lubatowa kroś; Mp, Śl, Maz wsch, Wp, Kasz. **2.** ‘dokąd’: *Kędy idzies?* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz wsch, Kasz. AKS, EG

kędzierowaty, kędziorowaty ‘kędzierzawy’: *Móm takiego kyńdziorowatego chłopoka* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz, Wp pd. RK

kęs: **o kęs** ‘o mało co, omal’: *O kęs się nie wściekl ze złości* Wola Batorska boch; Mp, Maz. RK

ki, kiż ekspr ‘jaki (tylko w pytaniu)’: *Ki lichó go tam przyniesio!?* Sękowa gor; *Kiż tam grzyśi!?* *Po kiego czortaś tu przyłoz!?* Sękowa gor; Mp pd, Śl. AKS

kibałka, kimbałka ‘obręcz do okręcania włosów’: *Kobiety zameżne na głowę pod czepek wkładają obrączki drewniane, wkoło których obwijają włosy, nazywa się to kimbałką* Orchówek włod Wiśła IV 977; Mp wsch, Kresy pd. AKS, JW

kibel ‘wiadro, kubeł’: *Płynne żarcie nosi się [bydłu] kiblamy* Ługów lub; *Z kiblą po wodę* Koszarowa żyw; Mp, Śl. RK, EG

kibini: w kibini mater ‘lichó wie gdzie, precz’: *“Odyż my stád w kibini mater* Samocice dąb-tar; Mp pd. JR

kichaczka ‘kichanie’: *Kichacka mie bierze, bo móm katar* Giełczew kras; Mp, Maz. RK

kiczak ‘snopek używany do krycia dachu’: *Dali jacy spodkiym piyrśy sár góntami, a rešte sie dawalo z kicáków* Orawka n-tar [Orawa] KąśŚl 301; Mp pd i pn-wsch. AN

kiczarka ‘mały snopek słomy służący do pokrycia dachu’: *To, co była za kłósie wiozana, to była kicorka* Jasna Podłopień lim; Mp pd. RK

kiczka ‘mały snopek słomy służący do pokrycia dachu’: *Głowacz to jes długi, kłóskami na dół, a kiczka kłóskami dó góry, żyby*

była w spodzie grubsza Bodaczów zam; Mp. RK

kička ‘kwiatostan wierzby – bazia, kotka’: *Iwa to mo kyčki* Czchów brzes-mp JP XXXIV 118; Mp pd. RK, EG

kidać 1. ‘rzucać, rozrzucać, wyrzucać’: *Kidać gnój* Sowliny lim; Mp, Śl. 2. ‘o śniegu: padać’: *Dysc leje, śniyg kido* Przysieki jas; Mp pd, Maz, Wp zach, Kasz, Kresy. 3. ‘lać, rozlewać’: *Czego kidasz, ni możesz ty żyki prosto trzymać?* Korczów bił; Mp, Śl. RK, EG

kie 1. ‘kiedy, gdy’: *Kiem sie “ozynił, to mi było 25 lot* Szklary olk; Mp, Śl, Maz, Kasz. 2. ‘skoro’: *Naści, bier se gornek, kie go ci potrza* ok Zakopanego ZborSł 148; Mp. AKS

kieby, kiejby 1. ‘gdyby, żeby’: *Mocydło na wodzie co “odkodzi po kamyckach, bo kieby tam muleło, toby len beł niedobry* Wilków kiel; Mp, Śl, Maz pn, Pom pd, Kasz. 2. ‘jakby, niby’: *Ji chustecka to kieby twoja, ten sám kolor, te same kwiátki* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp. RK, EG

kiedajszy ‘dawniejszy, dawny’: *Tyle wart, co kiedajsy dzień* Radkowice iłż; Mp pn, Maz. RK, EG

kiedra ‘pasek skóry przybity dookoła podszwy’: *Przybij tu te kiedre* Samocice dąb-tar; Mp. RK

kiedy niekiedy ‘czasem, od czasu do czasu’: *Kiedy niekiedy chodze do córki* Brudzewice opocz; Mp pn. AKS

kiedy zob. **choć kiedy**

kiedysi ‘kiedyś’: *Kiedysi zym se podpiół* Podleszany miel; Mp pd, Maz. AKS

kiedysiajszy ‘sprzed jakiegoś czasu, dawniejszy’: *Kiedysiajsze nasze gądanie* Żarnowiec kroś; Mp pd-wsch. RK

kiedysiejszy ‘sprzed jakiegoś czasu, dawniejszy’: *Kiedysiejse żniwa to trwały i tydzień, i więcy. Dziś to ani nie cuć* Olszowa brzes-mp; Mp pd. RK

kiedysik ‘kiedyś’: *Kiedysik był u nos ujek* Hyżne rzesz; Mp. AKS

kiej 1. ‘kiedy’: *Kiej jedzies, to mie weź na wóz* Przewrotne rzesz; oggw. 2. ‘gdzie’: *I ucik*

kiej pieprz rośnie Stara Wieś puław; Mp. AKS

kiej zob. **байд kiej**

kiej zob. **byle kiej**

kiej zob. **choć kiej**

kiej niekiej ‘czasem, od czasu do czasu’: – *Chodzie tam do nich? – A, tak kiej niekiej sie zaglądnie* Samocice dąb-tar; Mp. AKS

kiejby zob. **kieby**

kiej ‘kiedyś’: *Kiej* my były “u dziadka, juz nie pamietam kiej Przewrotne rzesz; Mp pd. AKS

kiej ‘kiedyś, dawniej’: *Jo to kiej słysołym* Ruda radomsh; Mp, Maz, Wp. AKS, JW

kiej ‘kiedyś’: *Kiej* beł “u nos syn z Łodzi Brudzewice opocz; Mp. AKS

kiej ‘kiedyś, dawniej’: *Jo to kiej słysołym* Ruda radomsh; Mp, Maz, Wp. AKS, JW

kiela 1. ‘ile’: *Zeby my wiedzieli, kiela korcy mamy “owsa albo pszonice* Kasinka Mała lim; Mp pd, Śl. 2. ‘kilka’: *Kiela lot juzem tu u wos nie była* Lubatowa kroś; Mp pd, Śl. AKS

kielaż ‘ile’: *Kielaz pani latek má?* Wilków kiel; Mp. AKS

kielczyk ‘koszt, wydatek pieniężny’: *No, a kiel telóm gościne sprawiły, to ta i kielc-ik musieli mieć nie bodej jaki* Dursztyn n-tar [Spisz]; Mp pd. WW

kiele ‘obok, koło czegoś’: *Warcy, jak sie przejedzie kiele niego* Janiszkowice puław RŁTN XXXIII 180; *Było przybite do belka, o tu kiele* Gościeradów kraś RŁTN XXXIII 180; Mp pn. AN

kielec 1. ‘kieł, ząb zwierzęcia’: *Dzik mo takie wielgie kielce* Brudzewice opocz; Mp, Wp. 2. zwykle pogard ‘duży ząb człowieka’: Mp, Wp. WW

kielnia 1. ‘tylna część wozu’: *Siadło ze mną dwoje dzieci do kielni i przyjechały pod szkołę* Samocice dąb-tar; *W kielni wióz świnię na jarmak* Książnice piń; Mp. 2. ‘torba do karmienia dwóch koni przy wozie’: Mp pn. AN

kielo ‘ile’: *Kielo chcesz?* Żarnowiec kroś; **Mp pd.** AKS

kieltować ‘zużywać’: *To wy jaż tyła cukru kieltujecie?* Bóbrka kroś; **Mp pd.** WW

kieluszek ‘kielisek’: *Kielusek – bracisek, gorzolecka – siostra* [pśn] Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd, Śl pd, Maz pd.** WW, EG

kielować ‘kielkować, wschodzić’: *Zrosniete – takie co z kłosa kieluje* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp.** WW

kielzać (się) ‘ślizgać (się)’: *Nie chodź nigdzie w tyk butak, bo strasnie kielzają, jesce w nik ząby wybijes* Limanowskie; **Mp pd.** WW

kielzno ‘krótki żelazny pręt wkładany koniowi do pyska; wędzidło’: *Bez kielzna nie pojedzie* Skowieszyn puław; **Mp pn, Maz, Wp pd, Pom pd.** WW, EG

kiender ‘samiec świni; knur’: *Kiynder mówiom i knur, na dwa razy Przedmość wiel;* **Mp zach, Śl, Wp zach.** WW

kiepkować ‘żartować, kpić’: *Zacon kiepkować z żyda, ale ón sie nie napił, trzymał post* Poręby Majdańskie kolb; **Mp, Maz, Pom pd.** WW

kierchow, kyrchów ‘cmentarz niekatolicki, najczęściej żydowski’: **Mp, Maz, Wp pn-wsch, Pom pd.** AN

kierda ‘samiec świni, knur’: *Trza is ze swiniom do kierdy* Radkowice iłż; **Mp pn, Wp, Pom pd.** WW

kierdal ‘samiec świni; knur’: **Mp pn.** JW

kierdel, kyrdel ‘stado owiec’: *Baca sie pore-dykoł z kérdelem owiec* ok Zakopanego ZborŚl 147; *Jak jes dobry rok, owce zono do bacy. Jak pozganie, to jes kyrdel* Koszarawa żyw NT II 109; *Ni ma, ile jes “owiec w kiyrdlu, różnie: sto, dwiesta i wiacy moze być* ok Nowego Sącza SzewŚl 269; **Mp pd.** JW

kierezyja zob. **karezyja**

kiermasz ‘jarmark, targ’: *No jak pódem na kiermas, kupiem krowe, ta krowa sie ocie-li, cyjez to ciele bedzie jak nie moje?* Orawka n-tar [Orawa]; **Mp.** WW

kierniczka ‘naczynie do wyrobu masła; maślnica’: *Ni mom dzisiok masła, bok se*

kiérnicke przinapsuła ok Zakopanego ZborŚl 150–1; **Mp pd.** WW, JW

kiernoz ‘samiec świni; knur’: *Tadek do kier-noza ze świnióm pojechał* ok Nowego Sącza SzewŚl 265; **Mp pd, Maz, Wp, Pom pd.** JW

kierownik ‘belka z osadzonymi w niej kłonicami, obracająca się na sworzniu w przedniej części wozu’: *Kierownik u wozu Kocierzowy radomsz* RŁTN XXIII 183; **Mp pn, Maz.** AN

kierpiec, kyrpiec ‘płytki but z jednego kawałka skóry’: *Juhasi chodzili w kiyrpcak* ok Żywca NowŻyw 138; *Kyrpce séli ze skóry* Ochotnica Dolna n-tar; *Śniyzek pokurzył taki na kyrpiec* Bukowina n-tar; **Mp pd.** JW

kierz ‘krzak, krzew’: *Kwitnie tego taki kierz* Woźniki sier; oggw. WW, EG

kierzanka ‘maślnica’: *Kierzanka do masła robiynio* Przedmość wiel; **Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz.** AN

kierzniczka ‘naczynie do wyrobu masła; maślnica’: **Mp pn-zach.** WW

kierzynka ‘naczynie do wyrobu masła; maślnica’: *W kierzynce sie robi masło* Woźniki sier; **Mp pn-zach, Maz pd-zach, Wp.** WW

kiesi ‘kiedyś’: *Kiesi mi pedzioł* Sękowa gor; **Mp.** AKS

kiesiejszy ‘dawniejszy’: *Psu na bude sie zdała twoja kiesiejso robota* Sierosławice konec; **Mp.** AN

kiesik ‘kiedyś’: *Kiesik-zek to widzioł, kiesik-ek to mioł* ok Żywca NowŻyw 136; *“Od razu to kiesik zrobielał, bo przypuscałam, ze nie bedzi późni casu* Sierosławice konec; **Mp.** AKS

kies ‘kiedyś’: *Kies béla biéda* Grębów tarn AE XVIII 30; **Mp, Wp pd-wsch.** AKS

kież ‘kiedy’: *Telo mos jesce do oranio, kiez ty, chłopce, telom robote przewłodas?* ok Zakopanego ZborŚl 150; *Kiez to sie stało?* Ślemień żyw RamŚl 31; **Mp.** AKS

kieżby ‘gdzieżby’: *Zrobiło sie pełnom dzizke pirogów, narobiło sie dziś na jutro, bo kieżby*

we wesele fto robiuł tela pierogów Niepołomice boch NT II 176; Mp pd. AKS

kijana, kijanka 1. 'rodzaj drewnianej łopatkii używanej do prania bielizny': *Trza sie beło "owalić kijanką, zeby wyprać zgrzebną płachtę* Grębów tarnob; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. **2.** 'przrząd do łamania łodyg lnu': *Lin sie "obijo takimi połkami, kijonkami abo cepamy* Woźniki sier; Mp, Maz. AN

kijań rodz z 'młot drewniany': *Kijań, co sie biło po siykiyrze, kie sie gnátek scypál* Rabczyce [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 93; Mp pd, Śl pd. AN, EG

kijas ekspr 'kij': – *Lezies ta jako? – Ano, laze. Kijosym sie podpiyrom i laze* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

kikla 'rodzaj sukmany z płótna': *Nas tata, jak jesce był chłopokiem, to chodził w taki kikli; kikla to była tako jak płascyk bioły z płót-na biołygo* Książnice Wielkie piń; Mp. AN

kiklać się, kiklać się 'płatać się, wiklać się': *Straśnie sie kikłają te nici* Samocice dąb-tar; Mp. AN

kila 'kilka': *U mnie przed kuźnio stało kila fur* Korczów bił; Mp, Maz. AKS

kilenaście 'kilkanaście': *Kilenaście osób* Korczów bił; Mp, Kasz. AKS

kilof 1. 'przrząd drewniany do obróbki lnu': *Thuce się kilofami, to takie ukrzesane jak toporzysko* Obidowa n-tar Fal I 97; Mp pd. **2.** 'kijanka do prania': *Płótno kilófami wybili, wybili. Wyphukali i suszyli na słónku* Blizne brzoż; Mp pd. AN, EG

kiloro 'kilkoro': *Dzieci sie chowało kiloro* Przewrotne rzesz; Mp. AKS

kimbałka zob. **kibałka**

kinać 'rzucić': *Reszte, co mu zostało w rękę, kinól do rzeki* Krasne zam; Mp wsch, Maz wsch. AN

kinder 'chłopak, zwłaszcza niesforny': *To jest kinder chłopak* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 247; Mp pd. AN, EG

kinol pej 'nos': *Kinol má dlugi* Zagorzyce miech RŁTN XXIII 185; *Kinola wysiókáj* Koszarawa żyw; Mp. AN

kipa 'kosz': *W kipie jest kartofle* Siennica Różana kras; Mp pn, Maz pn, Wp, Pom pd, Kasz. AN, EG

kipieć 'drzemać': *Siedziałam kole pieca, ciepło mie rozmazeło i tak kipiałam* Radkowice iłż; Mp. AN

kistka zob. **kiść**

kiszka 'jelito zwierzęce nadziane mięsem, kaszą i krwią; kaszanka': *Kiska musi mieć dobrom kasze i nieduzo soli* Stróżna gor; Mp, Maz, Wp. MT

kiść, kistka 1. 'kłos owsa, prosa': *Kiść "owska, jecminia, zyta, psenicy, kłósek* Radkowice iłż; Mp, Maz, Wp. **2.** 'kokarda, ozdobny węzeł, pompon': *U dołu nad rozcięciem nogawic znajdował się pompon, tzw. kistka* Nowotarskie ASL V 11 s. 12; Mp pd, Śl pd, Maz pn, Pom pd. AN, EG

kitka 'wiązka, pęczek': *W kitki wiązali liście tytoniu* Wiszniów hrub; Mp, Maz. AN

kiwnąć żart 'umrzeć': *Juz kiwnon, juz mu nic nie trza* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. JR

kiż zob. **ki**

klacza 'klacz, kobyła': *A potem się klaca "ożrebiła, miała klacką i zrubka* Podobin lim ME XI 36; Mp zach, Śl, Maz pn. JR, EG

klag 'podpuszczka, czyli zakwas sporządzony z wysuszonego żołądka młodego cielęcia, służący do zakwaszania mleka przy wyrobie sera, zwłaszcza na hali': *Klog to jes zołóndek cielocy "ususony* Korbielów żyw; Mp pd-zach, Śl pd. JR

klagać 'kwasić mleko na hali przy użyciu klagu': *Po przedczeniu mleka, baca klogo mleko nakrywając je satą i gunią* Korbielów żyw; Mp pd-zach, Śl pd. JR, EG

klamory 'niepotrzebne sprzęty, graty, rupiecie': *Rozłożył te swoje klamory* Targanica wad; Mp, Śl. JR, EG

klampka 'rodzaj dawnego drewnianego zamknięcia z przetyczką': *Dawno na klampki zaszczepiało sie* Nowe Brusno lubacz; Mp pn-wsch. JR

klapka 'deszczułka z twardego drewna (często wygięta) służąca do wyrobów

- bednarskich; klepka': *"Obroncki wsadzali na to, żeby się klapki nie porównowały* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp. JR, EG
- klecić** 'mówić bez sensu': *Klyci, co mu słyna na język przyniesie* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz. JR, EG
- klekot** 'deska, w której tkwi mielak (tj. drążek, którym obraca się żarna)': *U góry to zarnówka sie "obracała w klekocie, a na dole w kamiyniu były dziury i do tego sie jom wsodzało* Stróżna gor; Mp pd i wsch, Maz pd. JR
- klepadło** 'przyrząd do czyszczenia włókien lnu z paździerzy': *Klepadło, bela takie klepadło do klepanio* Sierostawice konec; Mp pn, Maz. JR, AKS
- kleszcz, kleszcze** 'drewniana część chomąta': *To so klisce, muso takie być, bo to tako forma* Świątniki sand; Mp pn-wsch, Maz. AN, AKS
- kleszczyna, kleszczyny** 'drewniana część chomąta': *Zawiesz lyce na kleszczynach* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. AN
- kleta** 'gadula, plotkarz, żartowniś': *Nie pasuje, coby tako klyta to był chłop* Przeciszów ośw; Mp, Śl. AN
- kłeki** 'płozy sań': *Kłeki z pódpyrkami* Obsza bił; Mp, Śl, Wp pd-wsch, Kasz. AN
- kłępa 1.** 'krowa, zwłaszcza stara': *Tyn skocut jaz w niebo, ciele mu zabiegło. – Ty ciele, nie klympa, ni mos wstydu, štymu* [rym] Łączki Kucharskie dęb; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. **2.** 'przezwisko kobiety': *Dydz-ek sie "ozynił, niekze ta, niekze ta, Wziónek starom klympe, bedzie ta, bedzie ta* [pśn] Nowotarskie ME III 115; Mp, Maz, Kasz. AN, AKS
- kliniec** 'duży gwóźdź używany zwłaszcza do przybijania podków końskich': *Kowol bét dokuméntny w robocie i miot pokup na podkowy, klince i co ino wyzdajot ok* Zakopanego ZborŚl 152; Mp pd. AN, AKS
- klocek** 'pień, na którym rąbie się drzewo': *Klocek – pniak do rémbania drzewa* Nowe Brusno lubacz; Mp pd-wsch, Wp zach. AN
- kłok** 'duży kawał drzewa; kloc': *Stémpa miała dziurę wykłutą w kłoku* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AN
- klorynki** 'żelazne klamry w wozie': *Oś bela na podošku, na wierzchu násad, obrockami sie ściogneno, co sie nazywały klorynki* Wilków kiel; Mp, Śl, Wp. AN
- klub** 'pewna ilość lnu podczas jego obróbki': *Lyn wiązali w gorztki, rachowali po trzydzieści na kluby, juz jak był wycesany* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. AN
- kluczka** 'pętka lub kokarda': *Zawiąż mi snurówki, ale na klucke, nie na guzek!* Sękowa gor; Mp pd. AN
- kluczka** zob. **kluka**
- kluk** 'nieduży chłopiec': *Nady to jesce kluk, niech se góni* Sporysz żyw; pog Mp pd i Śl pd. AN
- kluka, kluczka** 'drag z hakiem do wyciągania wiadra ze studni, też część studziennego żurawia': *Kluczka – kij do wyciągania wody ze studni* Sławatycze włod; *Kluka do studnie* Korbielów żyw; Mp pn-wsch, Śl, Maz, Wp, Kresy. AN, AKS
- klupak** 'część wozu – kłonica tylna': *Jechał do domu. Na dródze ułamał mu sie klupák* ok Łańcuta ME VI 416; **Mp pd-wsch.** JW
- klapacz 1.** 'dzwonek z blachy': *Kazdo owca musiała mieć zwonek, nazywany klapacem abo turconiem* Nowotarskie PTP V 284; **Mp pd. 2.** 'kołédnik przebrany za zwierzę o kłapiącym pysku': *Torunie chodzo z klapacem* Cedzyna kiel; Mp pn. **3.** 'mężczyzna gadatliwy': *Chto by takigo klapaca przegádął* Samocice dąb-tar; Mp. JR, AKS
- klapacz, klapaczka** 'drewniana kołatka zastępująca dzwonek w kościele od Wielkiego Czwartku do Wielkiej Soboty': *[Chłopcy] kłapióm na klapacac* Chochołów n-tar; *Dziś bedo kłapać klapaczko, bo to Wielgi Piątek* Kombornia kroś; **Mp pd.** JW
- klapaczka 1.** 'usta, też szczęka': *Kie zamknies tom klapacke?* Zaryte-Rabka n-tar;

- Mp pd. 2. 'kobieta gadatliwa': *Do Jakubowe wszystkie kłapacki sie schodzo, "ona bedzie wiedziala, kiedy pielgrzymka idzie ok Nowego Sącza SzewŚl 274; Mp pd. JW*
- kłębko** 'kłębek': *Kłymbko nici, włóczki Kościelec-Chrzanów; Mp pd-zach, Śl. JR*
- kłobuk** 'kapelus': *Górolicek z kłobuckim na głowie we wałaskik portkak ji w kiyrp-cak, a z ciupazeckóm w gorzci ok Żywca NowŻyw 140; Mp pd-zach, Śl pd, Kasz. JR, AKS*
- kłociak** 'snop wymłócony cepem': *Do mieszkania, gdzie był pośnik, przynosili snopek – kłociák Wąworków opat; Przy młóceniu wytwarza się „kłóć” (prosta słoma), którą wiążą w „kłociaki” Goźlice sand; Mp pn. JR, AN*
- kłóć** 'prosta słoma lub snop wymłócony cepem': *Jak cepem omlócone, to kłóć jest Dębica lubar PelcLub I s. 127; Taki wiechetek z kłoci "okreñcieli (by włożyć do buta) Wąworków opat; Mp pn. JR, AKS*
- kłoda** 'beczka': *Kłoda na kapuste Zychorzyn opocz; Mp pn-zach, Śl pn, Maz, Wp pd-wsch. JR*
- kłonica** 'drażek przytrzymujący skrzynię wożu': *Kłónice só śtyry, dwie z przodu i dwie tylnie ok Nowego Sącza SzewŚl 274; oggw. JW*
- kłopić się** 'kłócić się': *Tak siy wszystkiy na kupie kłopiom w ty chałupiy Lubatowa kroś; Mp pd-wsch. JR*
- kłopocić się** 'kłócić się': *Kłopoco sie stale Hyżne rzesz; Mp pd. JR*
- kłopot 1.** 'kłótnia, swar': *"U nasygo sąsiada ni ma dnia przez kłopotu Przewrotne rzesz; Mp pd. 2. 'deska, w której tkwi mielak (tj. drażek, którym obraca się żarna)': Kłopot już wyrobiony jes w nasych zar-nach Radkowie ilż; Mp, Maz. JR*
- kłosiak, kłośniak** 'snopek używany do krycia dachu': *Mp pn. AN*
- kłotka** 'chrząstka krtaniowa u mężczyzn; grdyka': *Kłetka to takie, co sie ruso "u chłopów Koszarawa żyw; A tu co skacze, jak sie łyka? To kłotka wołali Chyżne*
- n-tar [Orawa] KaśŚl 321; Mp pd. JR, AN*
- kłódka 1.** 'beczułka, beczka': *Kłódka do kapusty Żytniów wiel; Mp pn-zach, Śl pn, Maz, Wp pd-wsch. 2. 'piasta u koła wożu': Kłodka, w kłodce je buks Giełczew kras; Mp wsch, Maz wsch. JR, AKS*
- kłósie** 'górna część jednego lub wielu źdźbeł zboża': *Ta krowa tego kłósia się najodła, a to mo przecie wónsy Woźniki sier; Mp, Śl, Wp pd-wsch. JR*
- kłóska** 'górna część jednego lub wielu źdźbeł zboża': *Urwij mi jedno kóska Samocice dąb-tar; Mp pd, Śl. JR*
- kłyk 1.** 'kieł, ząb': *Bołą mnie kłyki przeklante Przewrotne rzesz; Mp pd. 2. 'sterczący sęk, lodyga, patyk': "O jakiegosi kłyka zawadził Więciórka myślen; Mp. AKS, JW*
- kna: do kna** 'całkiem, zupełnie': *Drzewa w lesie do kna wyciete Okrajnik żyw; Mp pd, Śl. WW, JW*
- knap** 'tkacz': *Chodziel knap po chałupach i prząd na sukmany Radkowie ilż; Mp, Śl. WW*
- knebel** 'ostro zakończony kołek służący do mocnego wiązania powrósla na snopku': *Mp, Śl, Maz, Wp pd. Mp. WW*
- knebel, kneble** 'dolna część snopa': *Postaw snopek knyblem dó dołu a kłóskami dó góry Antoniówka tom-lub PelcLub I s. 131; Mp pd i wsch. JW*
- knebelek** 'guzik': *Takich knebelków naszył do sukmany Wiewiec radomsh RŁTN XXIII 201; Mp pn-zach. AN*
- knebie** zob. **knobie**
- kneble** zob. **knebel**
- knobie, knebie** 'dolna część snopa': *Mp pn, Śl, Maz pd. WW, JW*
- knowie** 'dolna część snopa': *U góry so kłósie, a u dołu knowie Giełczew kras; Mokre w knowiach Koszary ilż RŁTN XXXIII 202; Snopki w knówiu wiązane Gajewniki sier RŁTN XXXIII 202; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd. WW, AKS*
- kobek, kobczyk** 'jakiś ptak drapieżny': *Widzioł trzy kobki Sycyna kozien; Mp pn. AN*

kobiałka ‘koszyk pleciony różnego kształtu i przeznaczenia’: *Kobiałka "okręgło, plectioná z białego pryncia Zaryte-Rabka n-tar; Kobiółki do kartofli z pryncio albo z korzyny Wąglczew sier RŁTN XXII 203; Kobiółka duzo, długo ji z nakrywka z tyk, a kosycek je z prynci wyrzbowych Konopnica lub; oggw. AN*

kobierec, kobierzec ‘tkanina tkana z pasków pociętych szmat i grubej przędzy’: *Kobierec na forzty Orawka n-tar [Orawa]; Kobierce – prziodziąć sie nogi, aby ci zima nie béło Pogóra [Orawa Śl] ZNUJ 51 s. 58; Mp pd-zach. AN*

kobieta 1. ‘kobieta zameżna’: *Jak jo [pannę młodą] już póczepili, tak óna już zóstała kóbiето Czelatycze jaros; oggw. 2.* ‘żona’: *Ni mom kobity, bo mi na wiesne pomarła Radgoszcz dąb-tar; oggw. WW*

kobyłak 1. ‘szczaw kędzierzawy’: *Takie żółte miał te nasienie i korzenie głębokie, takie jak scow, to ten kobelok ok Kielc Cygan-Kiel 340; Kobyłok nojwincy na rowach rośnie Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 396; Zbierała kobelok, maciórke i jinse ziela Brudzewice opocz; Mp pn-zach, Maz, Wp. 2.* ‘bicz, batóg’: *Strugni krowe tym kobelokiem, to zaro wyńdzie ze szkody ok Kielc CyganKiel 340; Kobyłakiem bieli, prali Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn-zach. WW, AN*

kobylica 1. ‘urządzenie służące do przytrzymywania drewna w czasie obróbki’: *Nic po niem nie zostało, tylko ta jedna kobylica, co klepki strugał Górki włod; Mp, Śl. 2.* ‘podstawa, na której kładzie się drzewo rżnięte na deski’: *Troce kładły drzewo na kobylicach i rżnieni piłą tracką, dziś rzną w tartoku Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. WW*

kobyliniec ‘odchody końskie’: *Kobyliniec tam na dródze Koszarawa żyw; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, AKS*

kobyła 1. ‘odmiana dużych śliwek’: *Mómy kobely, lubąski i wegierki Radkowice iłż; Mp. 2.* ‘płachta zawieszona na polu na

czterech kijach zastępująca kołyskę’: *Na drónzku uwióжено płachta swoji roboty i małe dziecko spało w tyj kobyle Gołab lubar BartMazur 17; Mp pn-wsch.*

3. ‘część zapięcia: haftka’: *Aftka z kóniem, na aftke gádali tez kobela Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn-zach. WW, AN*

kobyłka 1. ‘jeden z kołędników przebrany za kobyłę’: *Kobelka i Zyd Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. 2.* ‘urządzenie służące do przytrzymywania drewna w czasie obróbki’: *W kobyłce sie wystruguje Woźniki sier; Mp, Maz. 3.* ‘oczko w nicielnicach w warsztacie tkackim, przez które przewleka się osnowę’: *Mp, Maz. 4.* ‘część haftki: uszko’: *[Przy gorsecie] co kawóleczeł były wstawiane te kobyłki, a kóniki béły niepotrzebne przy tym, bo sznórowali stónzeczkami takimi Blizne brzoz; Mp, Maz. 5.* ‘pętla, pętela do zaciskania’: *A jak sie skróńci powroz, to sie zarábiá kobelki w tych kójcach, "o ile jes postrónek Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl, Maz. 6.* ‘korkardka z wstążki lub sznurowadła’: *Wioze sie na wezel abo na kobyłke, jak sie wioze na kobyłke, to łatwe rozwiozać Książnice Wielkie piń; Mp, Pom pd. WW, JW*

kocanka, kocianka ‘kwiat wierzby, bazia’: *Gałązki z kocankami zbióró sie do bagniontek ok Żywca NowŻyw 142; pog Mp pd-zach i Śl pd, Maz pn. WW, AKS*

koch ‘komin’: *Lygowál se na nálepie pod kochym Chochołów n-tar; Mp pd. WW*

koci zob. ślepek, koci ślepek

kocia wiara ‘wyznanie niekatolickie, najczęściej o świadkach Jehowy’: *Óni do kościoła nie chodzo, bo to kociorze, do koci wiary nalezo Książnice Wielkie piń; Mp, Śl. WW*

kocianka zob. kocanka

kociarz ‘niekatolik, innowierca, świadek Jehowy’: *Kociorze chodzo po wsi i jakiesi ksiozki roznoso Książnice Wielkie piń; Mp. WW*

kocicha ‘samica kota domowego, kotka’: *Cyjasi kocicha "okociła sie na górze na stajni Samocice dąb-tar; Mp. WW*

kocie ziele ‘roślina lecznicza – kozłek lekarski’: Mp pd-zach. MT

kocierba, kocierbka ‘ceremcha’: **Mp pd-wsch.** WW

kociuba 1. ‘przrząd do wygarniania żaru z pieca chlebowego’: Mp pn-wsch, Maz wsch.

2. ‘pogrzebacz’: *Kociubo wągle sie rozgarnuje* Tryńcza przew; **Mp pd.** WW, JW

kocotek ‘pomponik’: *Do zapasek ozdobięszych przyszywają na końcach tasiemek kocotki, krzyżują je z tyłu i wiążą z przodu w kokardę na oszywce* Opoczyńskie ASL IV 4 s. 43; pog Mp pn i Maz pd. WW, AKS

kojda ‘miejsce pod wierzchnim ubraniem na piersi; zanadrze’: *Rwał gruski i chował w kojde* Radkowice ilż; Mp pn. RK

kojda, kojdy ‘plachta zawieszona na czterech kijach, zastępująca kołyskę’: *Idąc na żniwa, bierze ze sobą niemowlę i w polu ustawia dla niego tak zwaną „kojdę”, tj. cztery kije na których zawiesza płachtę, aby w niej dziecko mogło leżeć jak w kołysce* od Sandomierza po Kolbuszową Zb XIV 168; Mp pd-wsch. AKS, AN

kokoszka ‘grzyb – kurka’: pog Mp pn i Maz pd, Wp zach. RK

kokot ‘kogut’: *Kokot pieje* Przedmość wiel; *Dostałec “od niego takięgo piękęnego kókota Mętków chrzan*; Mp pn-zach, Śl. RK, AKS

kolak ‘kolec, cierń’: *Koloki sóm na torninie, róży, śliwie* Sękowa gor; Mp pd. RK

kolanko ‘obraczkowata zgrubiałość na źdźbłach roślin trawiastych’: *Po Wielkanocy za siedym tygodni łodyga dostaje kolanka* Lipnik wiel RŁTN XXIII 209; *Przyraziło zboże, bo kolanka corne* Śmiłowice miech; *Na ździeble sóm kolanka* Lgota Gawronna włosz; Mp pn, Maz, Wp. AN

kołacy ‘kłużący’: *Jezyny takie kołące* Skowieszyn puław RŁTN XXIII 209; Mp pn, Maz. AN

kolca ‘dwukołowy wózek przy pługu; koleśnica’: *Kolca zawdy som przy pługu* Lubatowa kroś; Mp, Śl. RK

kolczysty ‘mający kolce’: *Róza dziko jes kolcysto* Poręby Majdańskie kolb; *To głóg. Mo kolki po sobie. Głóg kolcysty* Niegowa zaw; *Kolczysty drut* Oleszno włosz; **Mp pn.** AN

kolczyty ‘mający kolce’: *Akacyjo jes kolcyto* Lipnik wiel RŁTN XXXIII 210; Mp pn. AN

kole ‘koło, około, przy’: *Krowy sie pasą kole rzyki* Przewrotne rzesz; oggw. RK

koleba zob. **koliba**

kolebać (się) ‘kołysać (się)’: *Je cie byde kołybaj* Korbielów żyw; *To sie tym snureciem pociógało ji sie kołubało to dziecko* Lgota Gawronna włosz; oggw. RK, AKS

kolebak ‘plachta zawieszona na polu na czterech kijach zastępująca kołyskę’: Mp pn. AN

kolej ‘koleina’: *Takie sie koleje porobiły po tym descu, ze ciezko przejechać teraz* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. RK, AKS

kolejnik ‘pomocnik pasterza wyznaczany kolejno z różnych gospodarstw, które biorą udział we wspólnym wypasaniu bydła’: *Kólejnik – pomocą pastucha* Gołab puław; Mp pn, Maz. RK, AKS

kolęda 1. ‘opłatek’: *Kolandóm sie dzielóm* Jakubowice Końskie lub; **Mp. 2.** ‘święta Bożego Narodzenia’: *Przed kolędo to sztyry tygodni niby tak ni poszczo tak szczyrze [...] w wieczór na kólinde “opłatkim sie dzielóm* Brzeźno chłm JP LXXVII 195; Mp pn-wsch. **3.** ‘resztki jedzenia z wieczerzy wigilijnej wraz z opłatkiem dawane zwierzętom’: *W drugie święto dają kolęde bydłu: chłyb, “opłatek i siano, co w doma było* Poręby Majdańskie kolb; Mp. **4.** ‘zadatek dawany parobkowi w czasie godzenia na służbę, które odbywało się w okresie bożonarodzeniowym’: *Kolęda – zadatek dawany na początku roku czeladzi* Krościenko Wyżne kroś; *Kolęda, tj. rodzaj zadatku, jaki dają gospodarze nadrabscy “zmówionemu do służby” czeladnikowi* ok Bochni i Gdowa myślen ME II 171; Mp. RK, AKS

kołędziarz ‘kołędnik’: *Kolindziarze idom z kozom, z herodym* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz. RK

koliba, koleba ‘szałas pasterski’: *Jo se légom pod kolébm* ok Zakopanego ZborŚl 154; Mp pd, Śl pd. RK, AKS

kolik ‘kołek, palik’: *Krowy wiąże do kolika* Przedmość wiel; Mp. RK

kolka ‘ryba – ciernik’: ok Kielc CyganKiel 341; Mp pn. AN

kolki ‘szpilki drzew iglastych; igliwie’: *Jak chojinka długo postoji, sypióm sie kolki, trza wyrzucić* Kościelec-Chrzanów; Mp, Maz. RK

kolnia, kolnisko ‘miejsce rąbania drzewa’: *Na kolni rómbie sie drzewo* Osa opocz; *Jesce pore drew se leżało na kolni, sukołęś, ale kolniom* “ominoteś Bryzgów koniec RŁTN XXIII 213; **Mp pn.** RK, AN

kolór ‘barwa’: *Ładny kolór má na sukni* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Lubie kolór ceglasty* Studzienice rad RŁTN XXXIII 213; Mp pn-zach, Wp pn-wsch. AN

koluszko ‘kołeczko’: *Urwalo mi sie kolusko przy medaliku i muse se to nitkom związać* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd, Śl pd. RK

kołacz 1. ‘obrzędowe ciasto weselne’: *Downi na wesele to sie piekło kołac* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘ciasto drożdżowe z serem, makiem i kruszonką’: *Kołoc to sie na łopacie rozklepie ji syr sie położy, ju piece sie w piecu* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl. **3.** ‘bułka’: *Kołocz – dziś bułka* Blizne brzoz; Mp, Wp, Pom pd, Kasz. JW, AKS

kołczeń ‘sztywnieć, stawać się twardym’: *Żmioki kołcejom* [po ugotowaniu], *a myso jesce twarde* Stróżna gor; **Mp.** JW

kołek 1. ‘część przęślicy lub kołowrotka’: *Przyślica – uciesane dreńó i dziurka, i kołek, i trzécionó* Czelatycy jaros; Mp. **2.** ‘drewniana szpilka do przybijana podeszwy’: *Jak mi sie “urwala zelówka, zaniózem do szewca, “obił kółkami ji dotod chodze* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl.

3. ‘palik wbity w ścianę’: *Powieś ziakiyt w kómorze na kółku* Przedmość wiel; Mp. **4.** ‘część warsztatu tkackiego’: *Kółki u góry trzy jino, a u dołu jest jeden kólek ji dwa kólecki, zeby te nici zakładać* Frycowa n-sąd Fal I 112; Mp, Maz. **5.** ‘sworzeń u żurawia studziennego’: Mp. **6.** ‘palik do przytrzymania łańcucha krowy’: *Trza wygnać krowy na kółki, bo ni ma czasu stoć przy nich* Kombornia kroś; Mp. **7.** ‘drewniany gwóźdź do łączenia elementów konstrukcji’: *Downi nawet krokwy jiłaty biyli kółkami* Krępa miech; Mp, Śl, Wp, Kresy pn. JW, AKS

kołmierz ‘kołnierz’: *Jak ni ma kołmirza, to je kosula ze szyjką* Poręby Majdańskie kolb; *Cały kołmirz “u ty koszuli jes podarty* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 405; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kresy. AN

koło ‘światlista obwódka wokół księżycy; halo’: *Miesiόνcek w kole, psota bedzie z tegó* Ochotnica Dolna n-tar; Mp, Maz, Wp. JW

koło zob. **paleczne koło**

kołomaż ‘smar do osi kół wozu’: *Kołomazióm smaruje sie drewnioki* [‘wozy na kołach drewnianych’] Rogoźnik n-tar; pog Mp pd i Śl pd. JW

kołotuszka ‘tłuczek w maślnicy’: *Kołtuszka, kołotuszka* Hanaczów przem; Mp pd-wsch. JW, AKS

kołowaty ‘niezupełnie mądry; głupkowaty’: *Franek je całkim kołowaty* Studzienice rad RŁTN XXXIII 215; Mp pn. AN

kołowrocina ‘część wozu – kłonica przednia’: Mp. JW

kołowrót ‘ruchoma część przodu wozu, w której osadzone są kłonice’: *U kołowrota są kłonice, a u pośladka są kulboki z podpórkami* Poręby Majdańskie kolb; **Mp pd,** Kresy pd. JW

kołpak ‘gatunek grzyba’: *A co to za grzyby te kołpaki?* Radkowice iłż; *Maśluchy, syruwiatki, rydze, kołpaki, kurcze nogi* Jezierna tom-lub; Mp pn, Maz wsch. JW, AKS

kołtun ‘kłąb splątanych brudnych włosów na głowie przypisywany niekiedy chorobie lub czarom’: *Kołton sie na głowie robiuł, tak ze ni mozno sie było wycesać* Książnice Wielkie piń; *Carownica kołtun zadała* Woźniki sier; oggw. AKS, JW

komas, komasa ‘komar’: *Straśnie tnóm kó-masy, pogryzły go kó-masy* Brudzewice opocz; *Kómasa – jedna nie lata, ino du-zo, kómasów jes duzo* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp pn-zach.** AN

kombajnować ‘kosić i młócić kombajnem zboże na polu’: *Kiedys to zniwówały, tak po starymu sie mówiło, a teraz to kombaj-nujem* Rakówka bił PelcLub I s. 136; **Mp pn-wsch.** AN

komín ‘piec kuchenny’: *Tam masz baszcz na kóminie, to jidz!* Borsuk kras; **Mp, Maz.** JW

kominek 1. ‘blaszany kapturek z otworem w lampie naftowej’: *Przy lampie jes kó-minek* Radkowice iłż; **Mp. 2.** ‘szklany klosz w lampie naftowej’: *Downi na skło godali kóminek; wycyj-ze, bó juz corny, zakopciół sie* Książnice Wielkie piń; *Kó-minek – szkło ód lampy naftowy* Blizne brzoz; **Mp, JW, AKS**

komiśny chleb chleb z ciemnej mąki (zwłaszcza jadany w wojsku): *Kómiśny chlib, jak łojsko ji* Płaszów lubacz; **Mp, Maz.** AT

komnata ‘mały pokoik’: *Komnata to tako mała komórka* Jasna Podłopień lim; **Mp pd.** JW

komora zob. **kumora**

komornik ‘chłop niemający własnego domu, zwykle bezrolny’: *Ni má swojego domu, no to juz kómornik* Radkowice iłż; **Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd.** RK, AKS

komorować ‘mieszkać u kogoś, wynajmować izbę’: *Komorował u nas* Limanowskie; **Mp, Śl, RK, AKS**

kompania ‘pielgrzymka’: *Pierwuk to my chodzieły co roku z kompanijom do Cęstochowy* Sierosławice konec; **Mp, Maz, Wp, Kasz.** RK

kompanić (się) ‘przyjaźnić (się)’: *O da moja Kasiénku, kompaniłaś z nami* ok Kielc CyganKiel 342; **Mp.** AN

konewnik ‘dolna lub górna część kredensu’: *Przyniósł te pinindze do domu i zakopoł w kónewniku* Psary łącz LL VI 1–2 s. 83; **Mp pn-zach.** RK, AKS

konfesjał ‘konfesjonał’: *Ksiodz w konfesjale* Wilków kiel; **Mp pn, Maz.** RK, AKS

konicz ‘koniczyna’: *Nie paś długo na kóniczu, bó ci krowy zdudyj* Lubatowa kros; **Mp pd.** RK

konicznisko ‘pole po skoszonej koniczynie’: *Na kónicznisku podo buroki* Książnice Wielkie piń; **Mp.** RK

koniczynna ‘koniczyna’: *Kónicyzna bialo ji cyrwóno* Konopnica lub; **Mp pn, Maz pd.** RK, AKS

koniś pieszcz, zwykle pśn ‘koń’: *Tam dzie czy-sto woda, tam kónisie pijóm, dzie ładno dziywczyna, tam siy chłopcy bijóm* Iwonicz kros PF XIV 107; *Nie póde jo do mojjy dziywczyny, da mnie kóniś poniesie* [pśn] Zaryte-Rabka n-tar; **Mp.** JW

konofał zob. **konował**

konopek ‘koń o jasnej maści’: *Kónopek sierść mo żółtawo, grzywa ji “ogón biołe* Waganowice miech; **Mp.** JW

konopiak 1. ‘koń o jasnej maści’: **Mp. 2.** ‘plót-no konopne’: **Mp pn, Maz.** JW

konopiaty ‘jasny (zwykle o maści konia, też o włosach)’: *Koń konopiaty – tu bedzie bury, a grzywa i ogón konopiaty, dwa kolory jes w tym: siwe jes i cerwóno sie prze-bijo* Niegowa zaw; *Ładnie ji z témi konopiatémi włosami, taká konopiatka* Dąbrowa rzesz; **Mp pn, Maz pd.** JW

konopki ‘zabawa dziecinna’: *Bawiliśmy sie w konopki, ale były małe snopki: mało nas, mało nas, a ty (np. Jasiu, Kasiu) chodź do nas* ok Rzeszowa; **Mp.** JW

konował, konofał ‘weterynarz’: *Kónofał znoł sie na kóniach, na chorobach kóni; “umioł wyrznóc kónia, świnié wymiysył, knura wyrznył* Waganowice miech; **Mp zach, Wp, Pom pd.** JW

konowrotek ‘przrząd do przedzenia lnu; kołowrotek’: *Kónowrotek, wózek, prządka – jak chto chce* Wiszniów hrub Fal I 246; Mp wsch. AN

konsolacyja, konselacja ‘przyjęcie po pogrzebie, stypa’: *Na konsolacyji to jedzo, pijo gorzałke, a nieraz to sie i popijo* Jedlnia Kościelna kozien; Mp pn, Maz, Wp wsch. JW

kontent ‘zadowolony’: *Beł kóntet z tego zińcia* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Wp, Kasz. JW

kontentny ‘zadowolony’: *Ciekawym bardzo, cy kóntetny jes z tego kónia* Samocice dąb-tar; Mp. JW

kontentować się ‘zadowalać się’: *Trzeba sie kontentować takim losem, jaki Bóg przeznaczył* Poręby Majdańskie kolb; *Powini-nin sie kontentować z tego co mo* Studzienice rad RŁTN XXIII 223; Mp, Maz pn. AN

koń 1. ‘snop pokrywający kopkę zboża na polu’: *Do przykrycia snopków na polu to był koń, kładło go na wirzech i nim sie przykryło* Rudno lubar PelcLub I s. 137; Mp pn-wsch. **2.** ‘część haftki – haczyk’: *Zapino sie na kónie i haftki* Chotel Czerwony piń; Mp. JW

kończysty ‘ostro zakończony’: *Uwożej, żebyś siy niy skaliczuł, bo tyn nóż fest kończysty* Lubatowa kroś; *Wrzecziono było końcyste* Grodzisko radomsz; Mp. AN

końdek ‘kawalek, trochę’: *Po kojdku* [‘na raty’] *cie bedo wypłocoł* Mszana Górna lim; *Pocekej kójdeł, zaroz ide* Sękowa gor; Mp pd, Wp. JW

kopa ‘źdźbła wrzucone na belkę pod sufitem w Wigilię Bożego Narodzenia’: *We Wilyjy w kącie stawiają kicę słomy, a po pośniku z ty słomy w średni belek zabijały kopy. Ile tych ździebeł za belek wbily (do trzech roz wbijały), tyle miely urnać kóp żyta* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. JW

kopacz 1. ‘człowiek kopiący ziemię (głównie wykopujący ziemniaki)’: *Kopace, ano jido kopac chłopy, baby, nojemniki* Wagano-

wice miech; Mp, Maz. **2.** ‘widły (zwykle zakrzywione) do gnoju’: *Kopocym sie sruco gnoź z woza na rolom* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz, Wp pd wsch. JW

kopaczka 1. ‘kobieta kopiąca ziemię (głównie wykopująca ziemniaki)’: *Najynam se dwie kopaczki, to roz dwa wykópiymy* Lubatowa kroś; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘motyka’: *Kopackóm sie kopie* Koszarawa żyw; Mp, Śl, Maz. **3.** ‘maszyna do wykopywania ziemniaków’: *Ide za ludźmi dó kopaczki* Lubatowa kroś; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW, AKS

kopania ‘czas kopania ziemniaków; wykopyki’: *Jak lato sie robi to robota już bez przerwy: nojpiérw żniwa, a potém kopania* Bóbrka kroś; *Kisonke sie kisi po kopaniach* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. AN

kopanica ‘płoza sań’: *Sańmi na tych kópanicach całe zime jeździli* Rakówka bił PelcLub II s. 86; Mp pn-wsch, Kresy pd. AN

kopanina ‘pole na miejscu wykarczowanego lasu’: *Kopanina – tam był las, usunięty wierzech, zostały pniaki, ludzie wykopali, teraz je orna ziemia* Sulów kraś; Mp wsch. JW

kopanisko ‘pole po wykopanych ziemniakach’: *Żmiocysko albo kopanisko* Mała Wieś radomsz; *Jesce nie zasiane na kopanisku* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. AN

kopeć 1. ‘smolny osad’: *Zoboc, jaki kopeć na ty lampie, trza jo wycyścić* Książnice Wielkie piń; *Pełno kopcia beło na skle* Sierosławice konec; Mp pn, Maz pd. **2.** ‘smolny dym’: *Świciły sie te szczypy, a kopeć szel w ten worek, ten dym szel w tyn worek i w tu rułu i na dwór* Sierosławice konec; Mp pn. AN

kopel, kopla ‘ogrodzone pastwisko’: *Kaj ni mo paswiska “ogrodzajom tąki, takie kople robiom* Woźniki sier; *Do kopla wyżyń* [‘wygoń’] Przedmość wiel; Mp pn, Śl pn, Wp, Pom pd. AN

koperda 'koperta': *List wkłado sie w koperde i nalipio sie marke* Woźniki sier; Mp. RK

kopiarka 1. 'kobieta kopiąca ziemniaki': *Zimioki kopie kopiorka motyką abo i haką z trzema pazurami* Poręby Majdańskie kolb; *Pińć kopiárek jak sie weźnie, to róz dwa wykopiá z tego kawálka* Radkowiec ilż; **Mp. 2.** 'maszyna do kopania ziemniaków': *W tym roku to my kopiorkom kopali, lotego tak predko posło* Książnice Wielkie piń; *Kopiorkom bedziemy kopać* Koszary ilż RŁTN XXIII 227; **Mp. AN**

kopiarz 'mężczyzna kopiący ziemniaki': *U nás pieciu kopiárczów dzisia kopało* Samocice dąb-tar; Mp. RK

kopica 'kopka siana': *Bedziem dziś składali siano w kópice* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch, Maz, Kasz. JW

kopić 'ustawiać w kopki siano, zboże': *Jak troche przeschnie, to jutro pojedziemy na łoki ji bedziemy kopić siano* Książnice Wielkie piń; *Idziy chmura, bedziemy kopić zboże* Kombornia kroś; *Ni ma kobiety w domu, bo poleciała w pole kopić siana* Sierosławice konec; **Mp, Maz, Kasz. AN, RK**

kopienie 'składanie siana lub zboża w kopki': *Cale stajniy żyta móm dó kópiynio* Kombornia kroś; *Przy kopieniu siana tak sie "opoleła* Sierosławice konec; **Mp. AN**

kopla zob. **kopel**

koplina 'miejsce, na którym stopniał śnieg': *Widzicie, jakie sie juz kopliny porobiły po polu* Mszana Górna lim; Mp pd-zach. RK

kopne drabiny 'drabiny sienne wozu': *Zalóz te kopne drabiny, bo bedzie duzo siana* Chotel Czerwony piń; Mp. JW

kopny wóz 'wóz drabiniasty': *Kopny wóz* Borszowice jęd; Mp pn. AN

kopyrtnąć się 'przewrócić się, fiknąć koziółka': *Władek, nie ślizgoj sie, bo sie kopyrt-niesz* Mszana Dolna lim; Mp, Śl. JW

kopyść, kopystka 'drewniana łyżka lub łopatka': *Kopystka to łyżka sie nazywo* Konopnica lub; *Z jakiegoś kruchego drzewa bela*

ta kopyść Sierosławice konec; oggw. RK, AKS

korbacz 'bicz, bat': *A teraz jesce taki zwyk nastál, ze biera korbacy zaś dziywki i zaś parobków "okrutnie korbacami bijá we śmikorzt* [śmigus] Podsarnie n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 109; Mp pd, Śl, Maz pn, Kasz. RK, AKS

korbon 'płachta zawieszona na polu na czterech kijach zastępująca kołyskę': Mp pn-wsch. AN

korcipa, korcipka 'czeremcha': *Niy lubie wachać kórcipy, bó mie zaro boli głowa* Kombornia kroś; *Korcipki przyniesła do chalupy i śmierdzi, że ni można wytrzymać* Brzozów; **Mp pd. MT**

korczyzna 'czeremcha': *Juz zakwitły korcyny* Rudnik myślen; Mp pd. RK

korman 'płachta specjalnie związana, tworząca rodzaj worka': *Do kormána sie zbiyrá trawę, nosi sie tyz w pole małe dzieci* Przędzel niż; Mp pd-wsch. AN

kornasista 'o owcy: rogata': *Czasem trafia się owca z rogami i taka zowie się kórnuta, kórnasista, tj. rogata* Nowotarskie Lud VIII 39; Mp pd, Śl pd. AN, AKS

kornuta 'o owcy: rogata': Mp pd, Śl pd. AN

koromysło, koromyśle 'nosidła do noszenia wody na ramionach': *Koromysło, nosiłki na wode* Gołąb puław; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. AN, AKS

korowaica, korowajnica 'kobieta zajmująca się wypiekami ciasta na wesele': *Kórowajnice tak śpiwali* Białowola zam; Mp pd-wsch, Kresy pd. AKS

korowaj, korowal 'ciasto, zwłaszcza weselne; kołacz': *Staróscina przywieźli kórowaja* Siennica Różana kras; Mp wsch, Maz wsch. AN

korowajnica zob. **korowaica**

korowrotek 'przyrząd do przedzenia lnu; kołowrotek': Mp pn-wsch. AN

korsy, korsa 'wygięte do góry płozy sań': *Korsa, sanica, sanina – płoza u sań* ok Biłgoraja Mazur II 155; Mp wsch, Maz pd-wsch, Kresy pd. AN

korytko ‘podłużne naczynie wydłubane z pnia drzewa, służące do wyrabiania ciasta lub kąpania dzieci’: *Niecki to na dole pano- wie mówio, a my godomy korytko* Gład- kie-Zakopane; **Mp pd, JW**

korzec ‘dawna miara wagi (ok. 100 kg) lub objętości’: *Wysiołem na tym kawółku ko- rzec owsa* Lubatowa kroś; *Zboze sie mie- rzyło na korce* Bałtów puław RŁTN XXIII 230; *Kupiółem dwa korce zimi- ków* Samocice dąb-tar; **Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN, AKS**

korzystka, korzyść ‘część motowidła’: *W mo- towidle som korzystki dwie i jedna losecka* Woźniki sier; **Mp pn, Maz. AN**

kosa ‘warkocz’: *Baby nosili długie kosi i za- kręcali w taki krążek* Horodyszcze włod; **Mp wsch, Maz wsch, Kresy. AN**

kosak ‘rodzaj sierpa’: *Kosok – sierp bez zę- bów, który się klepie podobnie jak kosę* Mogilany krak; *Zyto no to zyni kosákiym* Podsarnie n-tar [Orawa] KąśŚl 336; **Mp pd, Śl. AN, AKS**

kosiać ‘klaskać’: *Naucyła go kosiać* Brudze- wice opocz; **Mp pd, Śl pd. AN**

kosiarka ‘kosz z wikliny’: *Przynies ze dwie ko- siarki zimiaków* Samocice dąb-tar; **Mp, JW**

Kosiarze zob. **Kosy, Kosiarze**

kosierny ‘zgodny z przepisami Talmudu o za- chowaniu czystości, zwłaszcza przy po- karmach rytualnych’: *Kosierne mieso* Nie- nadówka kolb; **Mp. WW**

kosierować (się) ‘myć (się) dokładnie, grun- townie, pucować (się)’: *Całe pó dnia sie kosieruje, a i tak brudny chodzi* Samocice dąb-tar; **Mp. WW**

kosior, kosiór 1. ‘narzędzie do wygarniania po- piołu z pieca chlebowego i poprawiania ognia’: *Kosiór z deski abo blachy i wyngiel sie wygartuje z pieca chlebowego* Zychorzyn opocz; **Mp pn-zach, Maz. 2.** ‘żuraw stu- dzienny albo jego część’: *Studnia z kosio- rem* Witów p-tryb; **Mp pn-zach. AN, AKS**

kosiula ‘koszula’: *Kupiełam na imieniny swe- mu synowi granatowo kosiule do roboty*

Sierosławice konec; **Mp pn-zach, Maz. WW, AKS**

kosowica ‘okres koszenia trawy, zboża’: *Jak pódejsza kósowica, to już każdyn szel na łąke* Lubycza Królewska tom-lub; **Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. AN**

kostka ‘pestka’: *Żeby siy kóstko niy udowiyla* Kombornia kroś; **Mp, Śl. AN**

Kosy, Kosiarze ‘gwiazdy w konstelacji Orio- na’: *Kosiorze zimom świcom* Woźniki sier; **Mp, Śl. AN**

kosz ‘część wialni: umieszczony u góry, obra- mowany deskami otwór, do którego wys- puje się ziarno’: *Sypie na kosz zboże* Hyż- ne rzesz; **Mp. AN**

koszałka ‘pleciony koszyk, często podłużny, z przykrywką’: *My wdy, kany śli paś, to my wziyni kosálke i nazbiyrali my grzi- bów* Piekelnik n-tar [Orawa] KąśŚl 336; *Kosółka buła półokrągła, "obląk miała z boku* Stróżna gor; *Koszałka pli- cione ze słomy, darte pręci leszczynowe lub łozowe* Adamów chłm; **Mp, Maz. AN**

koszar, koszara ‘przenośna zagroda, w któ- rej wypasa się bydło, owce, gęsi’: *Kosáry takimi deskami pozagrodzone na "owce* Korbiełów żyw; *Na kosiarach, gdzie by- dło chodziło* Wola Klasztorna kozien RŁTN XXXIII 234; *Cielénta tyz miały kosare, gdzie są w kupie* Bychawka lub; **Mp, Śl pd. AN**

kościcy ‘mający mocne, wydatne kości’: *Ko- ścicy koń* Tymbark lim JP XXII 121; *Cia- ła ni miol, ale kościcy był* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 417; **Mp. AN**

kośtyga zob. **kuśtyga**

kotar ‘obszar wsi, gminy’: *W lasak "orawskie- go państwa, w kotarzu "obce Mutne, jest jedna polana ciepielo* Mutne [Orawa Śl] BMJP XII 68; **Mp pd. AC, MB**

kotarba, kótarba ‘drzewo lub krzew – czerem- cha’: *Kótorba kwitnie białe, mo liście po- podobne do dębowych i na łodydze bukiet jak pięść, kwitnie w maju* Lipnik wiel RŁTN XXIII 244; **Mp pn-zach. WW, AKS**

kotera ‘bryła nierozsypującej się ziemi; darń’: *Sucho tak było, rwały się takie kotery, że “o siwie ni ma mowy* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 421; Mp pn-zach. WW, AKS

kotlina ‘palenisko do gotowania w kuchni’: *Babcia to takie kotline miała i tam paliła, a blachy tam nie było, tylko taka lepa, a zastawiała tako blacho, co sie baba nazywała, zeby ciepło było* Jedlnia Kościelna kozien; Mp pn, Maz, Wp. WW, AKS

kotwić się ‘przykrzyć się, tęsknić, nudzić się’: *Kotwi mu sie przez cegosik* Mszana Górna lim; Mp pd. WW

kowalicha ‘żona kowala’: *Kowolicha tak chodzi z tymy krowamy po miedzach ji tak je rozdeptuje* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 422; Mp, Maz wsch, Kresy. AKS

kowalik ‘robaczek świętojański’: *Kowáliki, jak jiskierki* Wilków kiel; Mp pn. AN

kowalka ‘zawód, praca kowala’: *Zajmował sie kowalkom* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 151; *Kowalka to strasznie ciezki fach* Samocice dąb-tar; *Jak kto sie trudniel ciesielkom, kowalkom, cy co, to miod “osobne te swoje warstaty* ok Kielc Cygan-Kiel 348; Mp, Śl pd. AN

koza 1. ‘ostatni pokos zboża’: *“Ostała sie koza, trza jóm ścióńć* Mała Wieś radomysz; Mp pd i wsch, Śl, Wp. **2.** ‘resztką zboża nieskoszona przez nieuwagę’: Mp, Wp. **3.** ‘zeszła wydzielina z nosa; smark’: *Koza wyglądała mu z nosa* Sierosławice koniec; Mp, Śl pd. WW, AKS

kozak ‘awanturnik, psotnik’: *Zaś tu przyláz tyn kozák* Mętków chrzan; Mp. AKS

kozetka ‘mała kanapa’: *W kuchni mómy kozetke lo “ojca* Brudzewice opocz; *Lezy-sko abo lezanka abo kozetka* Przedmość wiel; Mp pn. AN

kozia broda ‘grzyb – goździeniec żółty’: *Sce-cina, kozia broda, kozicha* Dąbrowa Poduchowna ilż; oggw. MT, AKS

kozia bródka ‘grzyb – goździeniec żółty’: Mp. AN

koziarek ‘grzyb – kozak’: *Nazbierało sie koziarków na “obiód* Brudzewice opocz; Mp pn-zach, Wp pd. JR, AKS

kozica 1. ‘narzędzie do zgarniania ziemi z blachy pługa’: *Tom kozicom “opukowali tyn pług* Woźniki sier; Mp pn, Śl pn, Maz zach, Wp. **2.** ‘trzonek bata; biczysko’: *Jak sie zezłościel, to loł kónia kozicóm* Trzebina opocz RŁTN XXXIII 239; *Trzonek bata nazywo sie kozica* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz. JR, AKS

kozidla ‘bieguny u kołyski’: *Bieguny i kozidla tyz mówióm* Lgota Gawronna włosz; Mp pd, Śl. JR, AKS

kozieł 1. ‘samiec kozy’: *“Uparty jak kozieł w kapuście* Brudzewice opocz; Mp pn, Śl pd, Pom pd. **2.** ‘samiec sarny’: *Rogoc, kozieł, sor, sarna* Sokolniki tarnob; Mp pn, Maz wsch, Pom pd. JR, AKS

kozub, kozubek ‘stężała warstwa na powierzchni płynów’: *Piwo na góre pompum do kadzi okrągły i tam sie taki kozub sie robi* Niegowa zaw; *Grzybek, kozubek na mliku, na boszczu* Gutów p-tryb RŁTN XXIII 240; *Rudawa – to woda z takich mokrych błotów, taki kozubek brónzowy mo na wyrzchu* Mała Wieś radomysz; Mp pn. AN

kozubek ‘prymitywne naczynko z kory używane np. na jagody’: Mp. AN

koźlina ‘umocnienie kalenicy zrobione ze zbitych na krzyż drążków’: *Umacnia się grzbiet dachu koźlinami, czyli krzyżakami* ok Puław MPTL VI 179; Mp wsch, Maz wsch. JR, AKS

kółczyk ‘kolczyk’: *Kółcyki se panny przypinajo* Wilków kiel; Mp, Maz pd-wsch, Wp, Kresy pn. JW

kólik ‘palik, kołek’: *Nie ciap kólikami grusek, bo kónory połómies!* Sękowa gor; Mp pd, Śl pd. JR, AKS

kółka ‘rodzaj małego dwukołowego wózka, na którym wspiera się grządziel pługa przy oraniu’: *Grzodziel lieżał na kółkach* Wilków kiel; Mp pn, Maz pd, Wp. JR

kółko 1. ‘kołowrotek’: *Pirwu przedły wrzecionem, wzieni potem praktykę i na tam kółku przedały* Poręby Majdańskie kolb; Mp pn, Maz, Wp wsch, Pom pd, Kasz.
2. ‘rower’: Mp pn, Śl pn, Wp, Pom pd. JR, AKS

kótarba zob. **kotarba**

kózaj ‘drewniana pochewka na osełkę’: *W kózoju woda* Sędziejowice łas RŁTN XXXIII 244; Mp pn, Wp pd-wsch. AN

kraczk ‘snopek zboża’: *Przyniesies nie cały mondel, ino kracke* Niegowa zaw; Mp pn-zach, Wp pd-wsch. Wp. JR

kradać częst ‘kraść’: *Ona opowiada, jak kradałi* Chrosna krak; Mp, Kasz. JR

krajanka ‘pokrojone ziemniaki przygotowane do sadzenia’: *Dwa worki krojonków nasykowałam do sadzenia* Sierosławice konec; **Mp pn.** AN

kraje ‘trefl w kartach’: *Chto z wás miał dame krajc?* Samocice dąb-tar; Mp pd, Śl pd. JR, AKS

krakowiak ‘kwiat doniczkowy (pelargonia lub geranium)’: *Jo barz lubie krakowioki, bo piyknie i dugo kwitnom* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. JR, AKS

kraków ‘prymitywna ubikacja, wychodek’: *Brzuch mnie boli, muse is do krakowa* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

kramarzyć się 1. ‘robić coś powoli, guzdrać się’: *Kramarzys sie i kramarzys i ni mozes sie jakosi wykramarzyć* Sękowa gor; Mp.
2. ‘sprzeczać się, kłócić się’: *“O głupie miejsce kramarzeły sie między sobom* Sierosławice konec; Mp. RK

kramny ‘kupny’: *Białe płótno na kosule, to mówili krómne, a zgrzebne, to takie grube płótno* Rybka wiel NT II 192; Mp pn, Maz. RK, AKS

krapka ‘kropla’: *Dwie kropki my spadło na reke* Samocice dąb-tar; Mp pd, Śl. RK

krasiasty ‘różnobarwny, pstry’: *Krasiaste płótno. Krasiasto krowa: bioło, czerwóno, czorno* Hyżne rzesz; **Mp wsch.** JW, AN

krasiaty ‘różnobarwny, pstry’: *Takom má piéknom krasiatom sukiénke* Zaryte-Rabka

n-tar; *Piechota – ta fasola krasiato* Mała Wieś radomsz; Mp, Śl wsch. RK, AN

krasić 1. ‘barwić, farbować’: *Farbom sie krosi krosońki i pise sie je woskiem* Ogonowice opocz; Mp pn, Maz.
2. ‘dodawać tłuszczu do potraw’: *Downi krasiéli “olejym* Zaryte-Rabka n-tar; *Jak żółkło sadło to sie krosiło kluski, recuchy* Giełczew kras; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN, RK

krasiwo ‘omasta, tłuszcz dodawany do potraw’: *Krasiwym okrosóne pyrki* Woźniki sier; *Krasiwo to słonina była* Przedmość wiel; **Mp pn,** Maz pd-wsch. AN

Krasula ‘nazwa krowy łaciatej’: *Krasula, wróćs sie!* Mszana Dolna lim; Mp, Śl, Maz. JW

krasy ‘różnobarwny’: *Krasy to jes wysstek kolor w tém; to jakby krowa była: cerwóne łaty, cárne łaty, siwe* Lgota Gawronna włosz; **Mp.** RK

kraszacz ‘człowiek zajmujący się kastrowaniem zwierząt’: Mp pn-wsch. AN

kraszanka ‘pisanka’: *Krasónki moje jadóm az za granice, do Ameryki* Brudzewice opocz; *Daj te ładniejsze kraszanki* Sienica Różana kras; Mp pn-wsch, Śl. RK, AKS

krata, kratka ‘konfesjonał’: *Organista siedziół na chórze, a ksiądz se włoż do kroty* Lubatowa kroś; Mp. RK

krawatka ‘krawat’: *Amerykany to są krawaciorze, chodzą w krawatkach i cylendrach* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Kresy. RK

krawczycha ‘krawcowa’: Mp wsch, Maz wsch, Kresy pd. AKS

krążyć ‘siekać, szatkować’: *Na drugo sobote bedziymy krążyć kapuste, trza becke umyć, szatkownice pożyczyc* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd, Śl pd. RK

krążek ‘tłuczek w mąslnicy’: *Tako żabka była, taki krozek, taki z dziurami* Świątniki sand; Mp, Maz. RK, AKS

krekorać, krekorzyć ‘o kurze: wydawać głos’: *Kura krekorze, jak mo zniyś jojko, a jak*

zniesie, to dgoce Krępa miech; Mp, Maz wsch. RK

krępinka ‘wstażka, tasiemka, zwykle koronkowa’: *Jako część stroju odświętnego musiała być zapaska uszyta z materiału kosztowniejszego i ozdobiona koronką lub krępinką* ok Mszany Dolnej lim ASL V 6 s. 35; Mp pd. RK, AKS

kretówka ‘kretowisko’: *Weź motyke i porozwolej te kretówki* Bóbrka kroś; Mp pd. RK

krępolec, krępulec ‘hak, na którym się wiesz zabite zwierzę przy rozbieraniu mięsa’: *Tyn krympulec podłoży sie śwyniokowi pod żyły na zadnich nogach, przywiąże sie postrónkim, zakłada na kółko przy belce ji jednom rynkom całygo śwynioka sie podciągo* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 435; Mp pn, Śl, Maz, Wp. AN, AKS

kręt I. ‘kret’: **Mp pn. AN**

kręt II. ‘krętacz’: *To beł taki krynt na całóm okolicy* Brudzewice opocz; Mp. RK

krętu-wętu ‘o poszukiwaniach, bieganie, często bezładnej’: *Kryntu-wyntu i nareściem znalazła* Mogilany krak; Mp. AN

kręzel, krężolek ‘część przęslicy, na którą nakłada się len do przędzenia’: *Krezel nadziolo sie na te losecke, na te polecke u przęslicy i sie przedło* Świątniki sand; Mp, Maz, Wp. AN

krężyć ‘czyścić ziarno po wymłóceniu przez podrzucanie go na łopacie lub w nieckach’: *Brało sie na niecki i tak sie krężyło, aż sie skrzyżyło do czysta* Kołaczce włod PelcLub I s. 151; **Mp pn-wsch. AN**

krojka, krojeczka ‘kromka chleba’: Mp pn-wsch. AN

kropacz ‘kij z ciasno obwiązaną na końcu szmatą, używany do regulowania ognia w kuźni, też jako pochodnia’: *Kropocz zapoloł i polecioł na górke* Bóbrka kroś; Mp. AN

kropatwa ‘kuropatwa’: *Zastawił sicia i dwie kropatwy złapoł* Książnice Wielkie piń; Mp, Wp. AN

kropiaty ‘nakrapiany, pstry’: *Nase kury to takie kropiate* Przędzel niż; Mp. AN

krusty ‘ospa’: *Chory na krusty* Koszarawa żyw; Mp, Śl. AN

krowia gęba ‘gatunek grzyba’: *Krowio gymba – takie te grzyby som, jakby krowa gymbe rozdziwiła* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

krowiak ‘grzyb (nazwa oznacza różne gatunki)’: Mp, Śl, Maz. AN

krowiniec ‘nawóz krowi’: *Krowiniec na pászvisku* Mała Wieś radomsz; oggw. AN

króbką ‘dawne naczynie, przeważnie plecione, służące do siania zboża’: *Siało sie w krobce ze słomy plecionej, pręt wierzbowy łupany na półowe i tak wyplecione, takie pódługaste i tak wymierzone, że wchodziło garniec* Telatyn zam PelcLub I s. 153; Mp pn-wsch, Maz wsch. AN, AKS

krój ‘nóż pługa’: *Krój abo trzósło – zimie przeryno* Radawiec Duży lub; oggw. AN

król ‘sноп zboża stawiany w kącie mieszkania na Wigilię’: *Ociec przynosił snopek, to sie król nazywał, snopek żyta w kącie stawiał* Obrowiec hrub PelcLub I s. 153; Mp pn-wsch. AN

krówka 1. ‘żuk gnojowy’: *Krówka to taká mucha w gównach, w łajnach* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp pn, Wp. **2.** ‘biedronka’: *Puś krówke, niech leci, bo to pożyteczne stworzonko* Samocice dąb-tar; Mp. **3.** ‘gatunek grzyba jadalnego, z którego po przełamaniu płynie biała ciecz’: *Krówki to som dobre, bo jak sie przekraje, to to mlisko leci* Woźniki sier; Mp. JR, AKS

krówka zob. boża krówka

krszyć, kszyc (się) ‘kruszyć się’: *Słoma jak je fest suchá to sie ksy* Przewrotne rzesz; Mp, Maz. RK

kruczeć 1. ‘o żabach: rechotać’: *W maju na wiecór jes bardzo ładnie, żaby krucá, słowiki śpiwają* Samocice dąb-tar; Mp pd. **2.** ‘o świniach: chrząkać’: *Świnia krucy, jak sie ji troche zréć chce* Waganowice miech; Mp. JR

krupy ‘drobny suchy śnieg, mały grad’: *Tak dużo nasypało krup z ty cárnny chmury, że*

- na ziemi jaz biało było Pustków dęb; Mp, Maz. JR, AKS
- krygołek** 'wierzchołek drzewa': *Wylż na krygołek, bo dobre jabka* Przędzel niż; **Mp pd-wsch. JR**
- krynica** 'źródło': *Na czyjś łóneccie tam ta krynica* Wiszniów hrub; Mp pn-wsch, Maz pn-wsch, Kresy. AN
- krypa** 'łódź': *Nie było łódki i przewieźliśmy sie na Nowákowy krypie* Samocice dąb-tar; Mp wsch. JR
- krypeć** 'stary, zniszczony but': *Ni mom butów, przecie te to juz take krypie, ze az wstyd w nich gdzie jś* Książnice Wielkie piń; Mp. RK
- krzabąszcz** 'chrabąszcz': Mp. MT
- krzan** 'chrzan': *Krzon sie je na Wielganoc* Korbielów żyw; oggw. AC, JW
- krzasło, krzoso 1.** 'krzesło': *Dejze ta ciotce krzasło* Siepraw myślen; Mp, Śl pd, Maz, Pom pd, Kasz. **2.** 'przenośne przesło płotu, stanowiące część ogrodzenia dla owiec na hali': *Krzasło – przenośna część ogrodu z zagrody owczej na hali* Międzybrodzie Bialskie żyw; *Ślonecko już zasło za wysokie krzasło* [pśn] Rabczyce [Orawa Śl] Mika 61; Mp pd-zach, Śl pd. JR, AKS
- krząkać** 'o świni: wydawać chrapliwy głos': *Świnya krząko, jak sie nazre* Poręby Majdańskie kolb; Mp pn, Śl pn, Maz. JW
- krzapeć 1.** 'krtań, grdyka': *Jak go złapoł za krzopeć ji ścisnuł, to aze mu język wysed* Książnice Wielkie piń; Mp. **2.** 'kręgosłup (czasem tylko jego dolna część)': *"Od karku do "ogóna idzie krzapeć* Poręby Majdańskie kolb; Mp. JR
- krząstka** zob. **chrząstka**
- krzcić** 'chrzczyć': *Dopiero w lipcu bedó krzciuby, jak Ignac wróci z Ameryki* ok Nowego Sącza SzewŚl 302; oggw. JW
- krzcielnica** 'chrzcielnica': *W krzcielnicy jes woda świácóná do krztu* ok Nowego Sącza SzewŚl 302; Mp, Śl pd. JW
- krzciny** 'przyjęcie z okazji chrztu': *Jankowe kściny to były z muzykom* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 438; oggw. JW

- krzekorać** 'o kurze: wydawać głos': *Kura kwacy, ksiekorze, krekorze cegoś* Konopnica lub; *Kura jak ma zniść jajko, to tak krzekorze* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 440; Mp pn, Maz zach. JR, AKS
- krzepciny** 'część wozu: śnice tylne': **Mp pd-zach. JW**
- krzept** 'grzbiet': *Po świniobiciu do rodziny niesło sie kawolek krzeptu* ok Nowego Sącza SzewŚl 302; Mp, Śl, Kasz. JW
- krzesna 1.** 'matka chrzestna': *Kowolka to moja krzesno* Książnice Wielkie piń; oggw. **2.** 'starsza kobieta (z wyrażeniem szacunku)': *Spocnijcie se krzesno, zaroz wom podom jaki napitek* ok Gorlic WietrzGor 71; **Mp pd. JW**
- krzesnomatka 1.** 'matka chrzestna': *Já ni mám juz ani krzesnołojca, ani krzesnomatki, "oboje pomarły* Samocice dąb-tar; **Mp pd. 2.** 'starsza kobieta (z wyrażeniem szacunku)': *Zdrowicie ta krzesnołmatko? Więciórka myślen* PJPAN 11 s. 256; Mp pd. JW
- krzesnoociec 1.** 'ojciec chrzestny': *Krzesnołociec i krzesnomatka niesą prezent krześnikowi abo krześnicy* Poręby Majdańskie kolb; **Mp pd. 2.** 'starszy mężczyzna (z wyrażeniem szacunku)': *Posłali mie tyz tu tata [...] ji kázali wás tyz tu piyknie pytać, c-ibyście nám krzesnołojce, nie poz-icyli wiyrtelika* ['naczynia służącego do odmierzania zboża'], *bo bedziemy z-ito sulí, a nas sie nám popsuł* Nowotarskie ME III 165; **Mp pd. JW**
- krzesny 1.** 'ojciec chrzestny': *Ándrzejowi krzesny chátpá zapisoł, swojyk dzieci ni miol* ok Nowego Sącza SzewŚl 303; oggw. **2.** 'starszy mężczyzna (z wyrażeniem szacunku)': *Kuzyn prziseł i gádá: krzesny, ubiyrać sie, bo juz idymy* Jabłonka n-tar [Orawa] KaśŚl 353; Mp pd. JW
- krzest** 'chrzest': *Krztý só w kozdó piyrsó nie-dziela, zeby zrobić kiej indzi, z proboscám trza gádać* ok Nowego Sącza SzewŚl 303; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. JW

krześcijan ‘chrześcijanin’: *Jak sie skóńcét po-grzéb, probosc przepedziót do gdowy pociesne słowa, ze niebosc-ik był prowdziwy krześcijon i do nieba pudzie* Zakopane ZborŚl 166; Mp, Śl, Kasz. JW

krześniak ‘syn chrzestny’: *Na kómunije kupi-lak krześniokowi zegarek* Sporysz żyw; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW

krześnica ‘córnka chrzestna’: *Lo krześnicy trzeba co kupić* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Pom pd. JW

krześnię ‘dziecko w stosunku do rodziców chrzestnych; chrześniak’: *Krześnię lezy w kolybce. Krześnińciu dają łańcuszek z medalikiem* Poręby Majdańskie kolb; Mp. AC, AKS

krześnik ‘syn chrzestny; chrześniak’: *Krzesnołociec i krzesnomatka niesą prezent krześnikowi abo krześnicy* Poręby Majdańskie kolb; *Piyrsy mój krześnik sie zani ok Nowego Sącza* SzewŚl 303; Mp. AC, JW

krzeźby ‘trzeźwy’: *Przecie krzeźby wtedy nie był* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 446; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, AKS

krzeźwy ‘trzeźwy’: *Jasiék jak krzeźwy, to dobry chłop, alé po pijanému to gupieje* Bóbrka kroś; Mp, Śl pd, Maz pd. WW

krzęść zob. **chrzęść**

krzosło zob. **krzasło**

krzta: **do krzty** ‘całkowicie, zupełnie’: *Juzem mólke do krzty wybrała ze sómsieka, ni ma ani na zosmozke* Sękowa gor; Mp pd, Śl pd. JW

krztań rodz m i ż ‘krtań, też grdyka’: *Jakosik go w krztoniu boli* Słomka lim; Mp pd. JR

krztyk, krztyka ‘krtań, też grdyka’: *Krztyk be-ło widać, tak wtedy jo wilk zagryz Wilków kiel; Mp pn. RK*

krzyca ‘gatunek zboża’: *Na wiesno sie siało krzyco z owsom* Kasinka Mała lim; Mp pd. RK

krzyzczeć ‘plakać’: *A cegóz to dziecko tak krzy-cy? Moze go co boli abo jeś kce?* Sękowa gor; Mp. RK

krzyć się ‘krzewić się’: *Drzewina się krzyła* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz, Wp pd. RK, AKS

krzydło ‘skrzydło’: *Czajki rusają krzydłami* Prędzel niż; Mp wsch, Śl pd, Wp. JR, AKS

krzyk ‘płacz’: *A krzyk był straszny na tym po-grzebie* Bóbrka kroś; Mp. RK

krzykać ‘pokrzykiwać’: *Śpiwali, a druzba na koniach krzykał* Światniki sand; *Jak te dzieci krzykajo* Dabrowa Poduchowna iłż; *Weselniki krzykajom, ze sie chałpa ru-so* Paruchy koniec RŁTN XXIII 266; Mp, Śl, Wp. RK, AKS

krzykopa ‘rów, fosa’: *Krzykope zámuliło i ko-ryta zaláne* Chotel Czerwony piń; Mp, Śl. RK

krzyna ‘odrobina’: *Nawet juz i krzyny chleba nie ma* Wilków kiel; Mp. RK

krzypać ‘kaszeleć’: *Na wiosną zacót krzypać, ale sie myślało, ze samo mu przejdzie ok Nowego Sącza* SzewŚl 304; Mp pd, Śl pd. JW

krzypieć ‘kaszeleć’: *Krzypioł bez cało zime* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. AC

krzypopa ‘rów, fosa’: *Nieráz to pełne krzypopy jes wody, a teraz są całkiem suche* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. RK

krzypota ‘kaszel’: *Krzypota mie dusi* Lubo-mierz boch; Mp pd, Śl pd. AC

krzyw ‘winien’: *Nie krzyw jezdy, nie zabro-łem* Chotel Czerwony piń; *Co tyn chłop krzyw im* Kuczków włosz RŁTN XXIII 267; Mp, Maz, Wp, Kasz. RK, AN

krzywaczka ‘tylna kłonica u wozu’: *Kłonica u nos, a w Błęśnie krzywacka się nazywo* Błeszno częs; Mp pd-zach. RK

krzywdować (się, sobie) ‘czuć się pokrzyw-dzonym, narzekać’: *Kobita krzywdowała sie na dziecko, ze jes nieusluchliwe* Porę-by Majdańskie kolb; *Jo se nie krzywduje, dobrze mi u nich* Sękowa gor; *Ni ma co krzywdować, bo ji tak inacj nie będzie* Sierosławice koniec; Mp, Maz. AN

krzywy chleb ‘tradycyjne pieczywo z lep-szego ciasta chlebowego, wypiekane

na początek nowego roku, w kształcie obwarzanka lub rogala': *Jak ten krzywy chleb zaginie, to i świat zaginie* ok Janowa Lubelskiego kraś PF IV 211; Mp. AT

krzyżowe ziele 'roślina lecznicza – dziurawiec': *Dziurawiec to som kwiaty takie żółte albo krzyżowe ziele. Na żółdek dajom ziele krzyżowe* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. MT

krzyżownica 'połączenie płóz sań': *Krzyżownica z hakami, co sie konie zakłada* Suchowola zam; Mp pn-wsch, Kresy pd. JW

krzyżówka, krzyżówki 'skrzyżowanie dróg': *Za dziesięć minut nie zastłoby sie do krzyżówek Sierosławice koniec; Na róstajny drogi u nas sie mówi krzyżówka, róstajny tyż, ale rzadko* Czelatycy jaros; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW, AKS

ksebką: na ksebkę, ksóbkę orać 'orać, zawracając w lewo': Mp pn-zach, Wp. JW

księdzów, księdzowy 'należący do księdza': *Dziady* ['rzepy z łopianu'] *my ciskali w psa ksiyndzowego* Blizne brzoż; Mp, Śl, Maz pn, Kasz. JW

ksóbką zob. ksebką

kszyć zob. krszyć (się)

kścieć, kścić 'kwitnąć': *W lesie rośło, w lesie kściało* Rawa lubar; Mp, Maz. JW, AKS

kto, chto nie bądź 'kto bądź, ktokolwiek': *Kto nie bądź by przyszeł* Korczów bił; Mp. MB

kto zob. bądź kto, chto

kto zob. choć kto, chto

kto zob. wolaś kto

ktosik, chtosik 'ktoś': *Mioł tyle kłopotu, bo ktosik naskar-zeł na niego, ze handluje wódkom* Sierosławice koniec; Mp, Śl. MB

któren, chtóren 'który': *Któren z chamstwa to powie: rękamy* Wojciechów kraś; Mp wsch, Maz. MB

który zob. choć który

którysi 'któryś': *Którysi chłopok zabił mi duzo geś na stawie* Sierosławice koniec; Mp. MB

kubajek, kubajka 'pochwa na oselkę': Mp. JW

kubelko zob. kubło

kubiczny 'sześcienny': *Meter kubicny sie nom nalezoł przy kubikowaniu* ['mierzeniu i dzieleniu ściętych drzew'] ok Żywca NowŻyw 154; Mp pd, Wp. JW

kubik 'metr sześcienny': *Bez niczego ze stýry kubiki buka przez zimá sie spáli* ok Nowego Sącza SzewŚl 307; Mp, Śl, Maz, Wp. JW

kubło, kubelko 'wiadro, wiaderko': *Przy studni kubło drzewiane* "okute Stok puław; *Kubelko to blasane wiadro* Skowieszyn puław RŁTN XXIII 272; *Wiaderka cyli kubła* Ługów-Ożarów lub; Mp pn. AN

kucać 'kaszeleć': *Kucy cały dzień, a podbiołu nie chce pić* Chotel Czerwony piń; Mp zach, Śl, Wp. JW, AKS

kucia zob. kutia

kucier zob. kuczer

kucotek 'frędzel, pompon': *Taki był duży fran-cel, kucotek taki, u ty rogatówki* Świątniki sand; Mp. RK

kucza 1. 'szopa, przybudówka, też stara, licha chałupa': *Pópódpýrały drogami te kucze i jeszcze przesiedzom bez zime* Lubatowa kroś; Mp, Śl, Maz. **2.** 'pomieszczenie dla zwierząt; zagroda, chlew': *Kuca to tam gdzie sie kury nioso – taka klatka sie robi* Kręgi Stare pułt; Mp pd-wsch, Maz wsch, Kresy pd. RK, AKS

kuczer, kucier 'woźnica, furman': *Kuciyr, co woził dziedzica* Przedmość wiel; Mp zach, Śl, Maz pn, Wp, Pom pd, Kasz. RK, AKS

kuczka 'kilka snopków ustawionych razem do schnięcia': *Jak rok mokry, kładzie sie na kucke chochołek* Krępa miech; Mp, Maz. RK

kuczkować 'ustawiać na polu snopki zboża, siana do wyschnięcia': *Jak się zeźnie siyrpem* [tatarkę], *to leży, a potem sie kuckuje* Przedzel niż; *Baba wioze ji kuckuje, my wcora pszenice kuckuwali* Waganowice miech; Mp pn, Maz wsch. AN, JW

kudlić ‘biec prędko, uciekać’: *Nie kudlij tak, sfolguj trocha, bo nie nadole!* Zborowice tarn; Mp pd. RK

kufa ‘pysk zwierzęcia, też pogardliwie o ludzkiej twarzy’: *Prawdziwy wilcór má dógsó kufá* ok Nowego Sącza SzewŚl 308; *A dóm ci w kufe, jak mie bedzies na złoś wycióngół* Sękowa gor; **Mp pd. RK**

kukawka ‘kukulka’: *Kukawka ślicznie kuko, to pytajo: kukowecko powidz mi, ile bede lat żyć?* Giełczew kras; oggw. RK, AKS

kukielka, kukiołka ‘bułka słodka lub z resztek ciasta chlebowego’: *Kupiulem wám po kukiołce na jarmaku w Korcynie Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. RK*

kuknąć ‘zajrzeć, spojrzeć’: *Kuknij no do kurcát, cy majom wode* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd, Śl. RK

kul ‘roślina – brukiew’: *Mý downo mówili kul, a tero brukiew* Przedmość wiel; pog Mp pn-zach i Śl pn-wsch. RK

kula 1. ‘żerdź wisząca u żurawia’: *Ułomała sie kula u studni, trza já naprawić* Samocice dąb-tar; Mp pd-wsch i pn, Maz zach, Wp wsch. **2.** ‘drażek z hakiem do wyciągania wody z płytkiej studni’: *Jak kto nienauczony kulom wode ciągnąć, to zaroz wiadro “utopi* Bóbrka kroś; Mp pd i wsch. **3.** ‘jeden z czterech drążków podtrzymujących skrzynię lub drabiny wozu; kłonica’: *Zadek wozu mo w nosadzie “oprawione kule* Waganowice miech; Mp. **4.** ‘dawna laska sołtysa obsyłana po wsi z ważnymi wiadomościami’: Mp, Pom pd. RK

kulesza, kulasza ‘potrawa z mąki gotowanej na wodzie’: *Kulase še u nás zawse jadło na Wilije* Nienadówka kolb; Mp pd i wsch, Kresy. RK

kuli ‘ze względu na coś, z powodu czegoś’: *Tam schodziły chłopy i opowiadały godki, a jo kuli tych godek chodziła* Hyżne rzesz; Mp, Śl. WW

kulka 1. ‘rączka, uchwyt’: *Za kulki sie piłe trzymo* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp

pd-wsch. **2.** ‘żerdź wisząca u żurawia’: Mp pd-wsch i pn, Maz zach, Wp wsch. **3.** ‘drażek z hakiem do wyciągania wody z płytkiej studni’: *Kulka to tako tycka i miała na końcu taki sank i za ten sank sie wiadro powieściło ji cióngnano sie wode* Giełczew kras; *U nos sie kulkóm wode ciągnie ze studni. Takóm żyrdkóm z hoczkým na kójcu, żeby wiadro było na czym zaczepić* Brzozów; Mp, Maz pd-zach. **4.** ‘szydełko’: *Kulki drzewiane, co sie robielo rekawice z wełny z jednym palicem* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn, Maz. RK, AKS

kulsza ‘biodro’: *Czego mie tak łamie w ty kul-szy, bedzie dyszcz* Siennica Różana kras; Mp pn-wsch, Maz wsch. RK

kum 1. ‘ojciec chrzestny dla rodziców dziecka i matki chrzestnej’: *Zdrowie kumie i niek sie nóm krześnik dobrze chowá* ok Nowego Sącza SzewŚl 309; Mp, Maz. **2.** ‘przyjaciół, znajomy’: *Dzisiaj pude do kuma* Morcina Śmiłowice miech; Mp. RK, AKS

kuma 1. ‘matka chrzestna dla rodziców dziecka i ojca chrzestnego’: *Kum i kuma dziecko trzymają do krztu, lo dziecka to są krzesnoofcowie* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. **2.** ‘znajoma, kumoszka’: *Já mówie: kumo, pódzme na to światelko* Wilków kiel; Mp. RK

kumor, kumora ‘komar’: *Zabiulem kumore* Samocice dąb-tar; **Mp. JW**

kumora, komora ‘pomieszczenie w domu, zwykle przeznaczone do przechowywania żywności i sprzętów’: *W kómorze było ciamno, takie małe “okianko, żeby złodzieje nie wlażyły* Przędzel iłż; *Idzie wionek jidzie z kumory do jizby, usuńcie sie ludzie, żeby ni miał cizby* [pśn] Świątniki sand; oggw. JW

kumotra ‘matka chrzestna dla rodziców dziecka’: *Byłek dzisiaj u kumotry* Zagórze chrzan; Mp pd, Śl. AN, AKS

kumować ‘być rodzicem chrzestnym’: *Do tego dziecka już niy kumujemy, kogó innego prósiły* Lubatowa kroś; Mp. AN

kumy ‘rodzice chrzestni, też pełnienie funkcji chrzestnych’: *Kogo ty tu tero zaprosisz w te kumy?* Radecznica zam; Mp. AN

kuna 1. ‘żelazny element łączący przednią i tylną część wozu’: *Kuna – to taka łapa zworcem sie przetyka. Scepia sie deski pod spody, to jest abo podyma, abo kuna* Kręgi Stare pult; Mp pn, Maz, Wp. 2. ‘element zawiasów we wrotach stodoły’: *Kuna sie przetarla i wrótnio* “opadła Książnice Wielkie piń; Mp. AN, AKS

kunierować ‘łajać kogoś, przezywać’: *Kunieruje go baba bez* “opamiyntaniá Zaryte-Rabka n-tar; *Jo mu sie juz nie dóm wynicy tak kónierować, nojde se kogo innego do roboty* Sękowa gor; *Nieroz ludziom taki śpasy* [‘żarty’] *dokazowół* [ksiądz wika-ry], *co na księdza nawet nie pasowało i za co go probos kóniyrowół* Złatna żyw Mies-Pog 59; Mp pd, Śl. JW, AKS

kupeczy ‘kupiony za pieniądze (nie własnej roboty)’: *Bielizna swojej roboty czy kupcza?* Adamów chłm; Mp wsch, Maz, Kasz. AN, AKS

kupny ‘kupiony za pieniądze (nie własnej roboty)’: *Kapota była sukniano z kupnego towaru* Woźniki sier; *Zeby nie wiem ile zjeść kupnego chleba, to sie widzi, ze cłek głodny, a ten swój chleb to taki wykisiały, taki dobry* Świątniki sand; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. AT

kur ‘kogut’: *Wstawaj, bo już kury piejo* Wiszniów hrub; Mp pn-wsch, Maz, Kasz. AN

kurak ‘kogut’: *Mój kurok to dobry piejok* Chociszew łącz; Mp pn, Maz, Wp wsch, Pom pd. AN, AKS

kuras ‘kogut’: *Kuros pieje dwunastom godzinie, a potym do dnia* Woźniki sier; Mp, Pom pd. AN

kuraś zob. **kuraż**

kuraśny ‘rezolutny, zgrabny, ochoczy’: *Ten chłopák, co dzisia u nás był, to jes taki fajny, kuraśny, wesoly* Samocice dąb-tar; Mp pd. AN

kuraż, kuraś ‘humor, odwaga’: *Jak kurasiu nabroł, to zacół śpiywać. Jak se podpiół,*

to kurasiu takiego nabroł, ze sie az do bitki broł Sękowa gor; Mp pd, Śl pd. AN

Kurczę zob. **Kwoczka (Kwoka)** z **Kurczętami**
kurczunek zob. **karczunek**

kurdziel ‘choroba bydła i koni: wrzód na języku’: *Kurdził – na jęzorze wypádá dziura ji w to sie nabijá siecki, włosi* Przewrotne rzesz; Mp pd. AN

kurek ‘zatyczka wkładana w dyszel pługa’: *“U drzewianych [pługów] beł kurek do posuwanie wici, zeby głebi, cy płęcy* “orać Krępa miech; Mp pd. AN

kurniawa ‘zamięć śnieżna’: *Kurniawa – wiatr z gęstym śniegiem* Mszana Dolna lim; Mp pd. AN, AKS

kurpy, kurpie ‘stare, zniszczone buty, też plecione z łyka’: *W kurpiach chodzili z lipy, z łyka* Górki włod; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN, AKS

kurza dupa ‘twarda, guzowata narośl skóry; brodawka’: *Ale ci sypią kurze dupy po nogach, po palcach* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Wp. RK

kurza nóżka ‘grzyb – kurka’: *Kurze nóżki to dobre betki* Wąworków opat; Mp pn-wsch. RK

kurzaj, kurzej ‘obojnak kurzy’: *Kurzaj – ni kogut, ni kura* Hyżne rzesz; Mp, Maz, Wp, Kasz. AN, AKS

kurzajki, kurzejki ‘gatunek grzybów’: *Som takie kurzajki, co jak sie naciśnie, to tak peknie ji sie z ni kurzy* Książnice Wielkie piń; Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN, AKS

kurzak ‘palacz papierosów’: *Kurzok bydzie ćmił, a ćmił te papiyruchy* Przedmość wiel; Mp, Śl. AN, AKS

kurzawka ‘grzyb – purchawka’: *Kurzówka, co sie z ni kurzy* Wilków kiel; Mp, Śl. AN

kurze patry ‘niedowidzenie o zmroku; kurza ślepotą’: *Kurze patry mo, nie widzi wiecór* Przedmość wiel; Mp pn. WW

kurzej zob. **kurzaj**

kurzejki zob. **kurzajki**

kurzenice ‘odchody kur’: *Wynieś do ogródka kurzenice z kurnika* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

kurzyć 1. ‘palić (tytoń)’: *Kurzy te cygary jedyn za drugim* Kombornia kroś; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz, Kresy pn. **2.** ‘o śniegu: padać’: *Kurzyło dziś fest* Sporysz żyw; Mp pd, Maz pn, Wp pn-wsch, Pom pd, Kasz. JW

kurzyniec ‘odchody kury’: *Kurzyniec to tylko kaś tam pod warzywa, pod kapuste – do ogródka* Mała Wieś radomsz; Mp, Śl pd, Pom pd. JW, AKS

kusak, kusaki ‘ostatnie dni karnawału; ostatki’: *Na kusok sie jadło jajecnice, kielbasy, kto ni miał miesa kupnego to zabił kure* Świątniki sand; *Kiedy bedzie kusok latosiego roku, to se pohulom* Paruchy koniec RŁTN XXIII 283; *Zabawy na kusoki przebrańce se robią, poprzebierają się, pódą po chałupach* Gołąb puław; **Mp pn**, Maz pd-wsch. AN, JW

kuse dni ‘ostatnie dni karnawału; ostatki’: *Ostatki, czyli jak dawniej mawiano kuse dni* Krakowskie Krak I 262; *Lud wiejski ostatnie dni zapust zowie kusakami, niekiedy dni kuse* Lubelskie Lub I 113; **Mp. WW**

kusierka ‘położna, akuszerka’: *Kusierka póji chała na “ódprawę* Siennica Różana kras; Mp, Maz wsch. MB

kuszerka ‘położna, akuszerka’: Mp pn. AN

kuszka ‘pochewka na osełkę’: *Nalýj do kuski wody, ino połno, bo dzisio do wieczora be-dziymy siyc* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. JW

kuśka ‘członek męski’: *Zapnijze se “ozpór, bo ci kuśka wyjdzie* Książnice Wielkie piń; Mp wsch. JW

kuśkać ‘źle robić, partaczyć’: *Tako z ni kraw-cowo, kuśko nie szyję* Bóbrka kroś; Mp pd-wsch. JW

kuśtyga, kośtyga ‘człowiek kulawy’: *Kuśtyga taká ten chopák* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. JW

kutia, kucia ‘potrawa wigilijna z kaszy jęcz-miennej’: *Tera to ludzie mało dzie robio kutie* Siennica Różana kras; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. AKS

kutwasić ‘robić coś powoli i niezdarnie’: *Óna nie umi gotować, tak kutwasi* Samocice dąb-tar; **Mp. JW**

kutwasić się ‘o ogniu: źle się palić’: *Cosi dzi-siok pod tóm blachóm tak sie kutwasi, nic sie nie gotuje, mokre drzewo cy co, ze sie nie kce polić* Sękowa gor; Mp pd. JW

kuwikać 1. ‘o głosie sowy’: Mp pd, Śl pd. **2.** ‘narzekać, utyskiwać, też o psie: skom-leć’: *Drzewo go przygnięto i bez całó zime kuwikoł* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd, Śl pd. JW

kuźden zob. **kaźden**

kwak ‘roślina pastewna – brukiew’: *Wyrwała (krowa) duzego kwaku* Więciórka my-ślen SFPS X 48; Mp pd-zach, Śl pd. JW, AKS

kwalić (się) ‘chwalić (się)’: *Leda jak zrobis, a jesce kces, zeby cie kwolili* Chotel Czer-wony piń; *Kwáli sie, ze má, a wcale tak nie jes* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl pn, Maz pd. JW

kwąła ‘chwała, też o człowieku chwającym się’: *Kwąła Bogu, ze my juz po zniwak ok Nowego Sącza* SzewŚl 313; *Kwąła za pie-cym stoła, nic niy robiła jynó siy kwáliła* Domaradz brzoz; Mp, Śl. JW

kwardy ‘twardy’: *Dębina nojkwardso, bucyna tyz kwardo* Gielczew kras; Mp, Maz pd. WW

kwardz zob. **twardz**

kwarta ‘miara objętości ciał sypkich i pły-nów, też naczynie do mierzenia o po-jemności 1 litra’: *Wsypałam mu ze dwie kwárty pszenicy* Samocice dąb-tar; *Wy-starczy nom kwarta jagód na pierogi, żeby późni nie zostawały* Sierosławice koniec; oggw. AN

kwas 1. ‘kawałek ciasta pozostawiony do wy-pieku chleba, zaczyn, zakwas’: *Rozcyna była z kwasu, z chleba sie zalewało wodo* Świątniki sand; oggw. **2.** ‘woda z kiszo-nej kapusty, buraków, też napój lub kwaśna zupa’: *Kwas z kapusty* Blizne brzoz; *Myli głowe w kwasie* Woźniki sier; Mp wsch i pn, Maz, Wp wsch. **3.** ‘bałagan,

nieporządek, brud': *Kwas – brud w izbie*
Podwilk n-tar [Orawa]; Mp pd. JW,
AKS

kwasek 'kawałek ciasta pozostawiony do wy-
pieku chleba; zaczyn, zakwas': *Zawarzy*
się mąkę, kwasu się do i óno kiśnie trzy
dni i późni taki kwaśny jak ocet kwasu
z chleba, bryłka ciasta Gielczew kras; Mp
pd, Śl pd. JW, AKS

kwasek, kwaśnik 'szczaw': Mp pd-wsch. AN
kwaśić 'o deszczu: mżyć, padać': *Kwasi na*
polu Mszana Górna lim; Mp pd. JW

kwasa 'coś bardzo kwaśnego': *A to kwaso-*
ta, ni moge do gymby włożyć Żarnowiec
kroś; Mp. JW

kwast 'chwast, chwasty': *Jak beł kwast, to ple-*
wieli Dąbrowa Poduchowna ilż; *Tu je zie-*
mia zimno, jino kwosty rosna Poręby
Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz pd. JW

kwaście zob. **chwaście**

kwaśnica 1. 'woda z kiszzonej kapusty': *Kwaś-*
nica – ciecz z kiszzonej kapusty i kapuśniak
Jablonka n-tar [Orawa]; Mp pd, Śl pd.
2. 'szczaw': *Tu na ugorze rośnie duzo kwaś-*
nicy Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp
pd-wsch. JW, AKS

kwaśnik zob. **kwasek**

kwatera 'kwadra księżycy': *Pierwsza kwatera,*
wostatnia kwatera Brusno Nowe lubacz;
Mp wsch, Kresy pd. JW, AKS

kwiaciaty 1. 'kwiaciasty': *Nie lubie kwia-*
ciatych towarów Sierosławice konec; Mp,
Śl, Wp. **2.** 'o zwierzęciu: łaciate': *Zde-*
chła nam ta kwiaciata krowa Samocice
dąb-tar; Mp pd. JW, AKS

kwiąc (się) 'chwiać (się)': *Uwożej, bo się kó-*
nor kwieje Hyżne rzesz; Mp, Śl. JW

Kwiata 'nazwa krowy łaciatej': *Nasa Kwiatu*
się poganio Waganowice miech; Mp.
JW

kwiatek 'pomponik na końcu bata': *Mówili,*
po to kwiatek, żeby konia uroki nie złapali
Zynie bił PelcLub II s. 92; Mp pn-wsch.
JW

Kwiatula 'nazwa krowy łaciatej': *Kwiatula*
mo kwiatek na cole, jes cało corno abo
cerwono, a mo kwiatek na cole Przed-
mość wiel; Mp, Śl pd. JW, AKS

kwiatyszek 'kwiatek': *Jeździ i jeździ po*
tym kwiatysku, frugo z jednego na drugi
(o pszczołach) Przedmość wiel; Mp pn,
Wp. JW, AKS

kwierutać (się) zob. **chwierutać (się)**

Kwietna, Kwietnia Niedziela 'ostatnia nie-
dziela przed Wielkanocą; Niedziela Pal-
mowa': *Po Kwietni Nidzieli je Wielgi Ty-*
dziyń Bóbrka kroś; Mp pd. WW

kwilusia zob. **chwilusia**

kwiś 'kwitnąć': *Kwnie białe* Lipnica jęd; *Mó-*
wió, ze tam w jakimści kraju jabłonie
kwnó, ze będzie zima letko Gielczew kras;
Mp, Śl. AN, AKS

kwitnąć 'pleśnieć': *Portki ci kwitno w ty szofie*
Blizne brzoż; Mp, Kasz. AN

kwnąć 'kwitnąć': *Tak je zimno, a róża kwnie!*
Siennica Różana kras; *Zaceno drzewo*
kwnoć Wąworków opat; Mp pn. AN

Kwoczka, Kwoka (z Kurczętami) 'gwiazdo-
zbiór – Plejady': *Kwoka z Kurczyntami*
Hyżne rzesz; Mp, Maz, Kresy pd. AN,
AKS

kyrchów zob. **kierchow**

kyrdel zob. **kierdel**

kyrpiec zob. **kierpiec**

L

la 'dla': *Stół tam kociół lá gotowania lá bydła*
Przędzel niż; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. RK

labieda 'człowiek stale narzekający': *Lobi-*
da – skucy wciąż i skucy Limanowskie;

Tako labida z ty Kocorki Ostrowce bus;
Mp pd. JW, AN

labiedzić 'narzekać, lamentować': *Labidzis*
i labidzis, jakby ci już tak naprowde biyda

dojadła Sękowa gor; Jak zacon labidzić, tak nawet nie chciałem słuchać ji pose-dem Książnice Wielkie piń; Nie labidźcie tak, jesce wám sie krwawy dys usamy nie leje Samocice dąb-tar; **Mp. RK, AN**

laboga ‘wykrzyknik wyrażający różne uczucia’: *Tako mi bez psa bida, ze loboga* Wąworków opat; **Mp, Śl, Maz. AN**

lach ‘nazwa człowieka z nizin nadawana przez górali’: *Lach przychodzi z Polska, w cornym ubraniu, w butak po kolana* Podwilk n-tar [Orawa]; *Górole nos nazywają lachami* Bogoniowice tarn; **Mp pd. AN**

lachmus, lakmus ‘niebieski barwnik dodawany do płukania bielizny, do malowania ścian; ultramaryna’: *Przysiwia sie bielizne lakmusem* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp. AN**

lace, laczki ‘pantofle domowe’: *Lacki do chodzenia po chałupie* Sierosławice konic; **Mp pn, Śl, Maz pn, Wp, Pom pd, Kasz. AN, AKS**

laczego ‘dlaczego’: *Lacego nie jycie? Sporysz żyw; Lácego já mám być gorsy* “od nigo” Samocice dąb-tar; **Mp, Maz. RK, AN**

laczegój ‘dlaczego’: *Locegój robis my na złość?* Brudzewice opocz; **Mp pn. RK**

laczki zob. **lace**

lada 1. ‘sieczkarnia albo jej część’: *Downi be-la skrzynka z jednom kosom, potym nastaly lody, loda miała na kole dwie kosy* Krępa miech; oggw. **2.** ‘rodzaj dźwigu’: *Loda do kładzynio drzewa na wóz* Przedmość wiel; **Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kresy pn. 3.** ‘w krosnach: ruchoma rama do przybijania wątku’: *Warsztat tkacki składa się z [...] płochy, zwanej na Podhalu „lada”, którą przybija się nić wątku do utkanego płótna* Nowotarskie StarPrzew 28; **Mp, Maz, Wp. AN, AKS**

ladacy ‘zły, marny, lichy, nie taki, jaki powinien być’: *Tyn stół juz ladacy, do nicego* Sękowa gor; *Ladace to pole* Jodłówka tarn; **Mp pd-wsch. MB**

ladra ‘sieczkarnia albo jej część’: *Downi cała masyna nazywała sie lodra* Uchacze gar; **Mp pn, Maz pd. AN**

lajbik ‘część kobiecego ubrania – stanik, gorset, często przyszyty do spódnicy’: *Lajbik z flanele siwej w kratke* Pobiedr wad; **Mp pd, Śl. AN, AKS**

lakmus zob. **lachmus**

laksa ‘rozwolnienie, biegunka’: *Krwawnik dobry do laksy* Giełczew kras; **Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN, AKS**

lakser, lakserka ‘rozwolnienie, biegunka’: *“Okropnom miała laksórke* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp pd, Śl. AN, AKS**

laksować ‘mieć biegunkę’: *Bobka [“liść babki”] dobra, jak świnię laksują* Giełczew kras; **Mp, Pom pd, Kasz. AN**

lalka, laleczka ‘żrenica oka’: *Lalka to downi godali na żrenice w “oku, teraz tyż godajo, ale starzy* Książnice Wielkie piń; **Mp pd i wsch, Śl, Maz wsch, Wp zach. AN, AKS**

lamencić ‘narzekać, rozpaczać’: *Lamyńcis tak, a przecie ni mos cego* Sękowa gor; **Mp, Wp. AN**

lamentarz ‘elementarz’: *Ja ino ten lamentos przesłam* Topolice opocz; **Mp, Maz. MT, AKS**

landzić ‘prosić natarczywie, molestować’: *Lajdzi – co tak mamusie o co prosi* Msza-na Górna lim; **Mp pd. AN, AKS**

lankor 1. ‘smutek, żal’: *Kie mnie odjedzies, uskwirknym od zolu, od lankoru, bo cie juz więcył widziała nie bydem na ocy* Złatna żyw MiesPog 12; **Mp, Śl pd. 2.** ‘złość, gniew’: *Má lankór do wás* Ślemień żyw RamŚl 33; **Mp pd. JW**

lany, lanny ‘lniany’: *Lanne płótno dobre, alié kónopné lanniejsze* Czelatycze jaros; **Mp. JR**

laptacz ‘człowiek gadatliwy, niedyskretny, mówiący bez potrzeby, wyrwyjący się z czymś niestosownym; gaduła, pleciuga, plotkarz’: **Mp. AT**

laptać 1. ‘mieć biegunkę’: *Krowa sie nazarła cegosi i strąśnie lapce* Rzepiennik Strzyżewski; **Mp pd. 2.** ‘mówić dużo, bez potrzeby, niemądrze, plotkować’: *Tak ta lepces; tak ci sie ta lepcje jak ty stary babce* [rym] Stary Sącz n-sąd; **Mp. AT**

laptula 'kobieta, która dużo i niepotrzebnie mówi': *Ale z niyj laptula, wypaplała wszystko* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

lasa 1. 'krata, plecionka, na której się suszy owoce': *Jak sie susy śliwy, to się kopie polenisko, ustawia się lase, na lase się syje śliwy ji poli się pod spodem, ji śliwy się suso* Książnice Wielkie piń; **Mp pd.**
2. 'drewniana, często pleciona, bramka, furtka': *Z tyłu od pola jest także ogrodzenie od szkody, przymknięte czasami lasą* ok Krakowa Krak I 139; *Lasa z patyków* Wadowice miech; Mp pd-zach. JW

laska 1. 'leszczyna': *Laska, na lasce orzechy* Wilków kiel; Mp. **2.** 'krata, plecionka, na której się suszy owoce': *Przynies laski, bo bedziewa susyć śliwy* Samocice dąb-tar; Mp. **3.** 'drewniana, często pleciona, bramka, furtka': *Laska sie urwała ji tak gysi wylazo na pole. Zawieroj laske, bo wszystkie kury popuscos* Książnice Wielkie piń; Mp. **4.** 'tłuczek w maślnicy': *Na kójncu loski je krążkó z dziurkami* Kombornia kroś; Mp, Śl, Wp. **5.** 'dzierżak cepów': *To co było przywiązane do laski, to była kapica* Przedmość wiel; Mp zach, Śl, Wp zach. **6.** 'drażek do obracania kamienia w żarnach': **Mp pd.** AN, AKS

laszczak 'kij, pręt leszczynowy': *"Obląk [kossy] jes z lascoka* Krępa miech; Mp, Wp. AN

laszczyna 'leszczyna': *Lascyna co "orzechy má* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp wsch i pn, Wp. JR, AKS

latawiec 'według wierzeń: dusza dziecka zmarłego bez chrztu': *Z dziecka niekrzczonego robi sie lotawiec, a tan lotawiec loto i kryje sie w ziemi, a Pon Jezus koze bić i pieron bije w tego lotawca* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch. WW

latego 'dlatego': *Latego, zem był lá ciebie dobry, to tak my sie "odplácás* Samocice dąb-tar; **Mp. RK**

lato zob. **babskie lato**

lato: na lecie, na leciu 'podczas lata, latem': *Somsod przychodził hawok na lecie i wodę*

broł z ty studnie Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

latoperz, latopierz 'nietoperz': *Lotopierz fru-go, nowiynicy użytkuje na wiecór* Przedmość wiel; Mp pn, Śl, Maz, Wp. WW

latorość 'młody pęd rośliny; latorośl': *Pusca latorości Wilków kiel; Kładzie sie na skibe, na mokradli takom latorós, no i ona wtedy korzynie puszczo, pyndy wyrostajom i gibko rośnie* Niegowa zaw; Mp pn. AN

latosi 'tegoroczny': *Latosie zbiory niebogate* Gołąb puław; *Duzo wiency "ukopaliśmy latosiego roku źmioków* Sierosławice konic; oggw. WW, AKS

latoś 'tego roku, w tym roku': *Latoś my nie sioli kupa zyta* Przeciszów ośw; *Latoś bedki wychodzą z lassa* Topolice opocz; oggw. WW, AKS

latować się 'o krowie: przejawiać popęd płciowy': *Fredek, krowa sie latuje, dogoń jo ta do byka* Śmiłowice miech; Mp, Maz, Wp, Pom pd. AN, AKS

latra 'deska boczna wozu': *Pomost je na spodzie woza, a boki to są lotry* Poręby Majdańskie kolb; **Mp pn.** AN

ląć 'położyć się': *Drzymie mi sie drzymie, pono mi sie spać chce. Mamusia mi mówi [...]* *Łąż se niewiestusiu na kwardy tarnienie, to cie niewiestusiu to spanie ominie* ok Łańcuta ME VI 269; Mp pd-wsch. AN

leberka 'kiszka pasztetowa, wątrobianka': *Rzeźnik wyrobio kielbasy, kaszanky, leberky abo pasztetówki, salceson* Przedmość wiel; Mp pn-zach, Śl, Wp, Pom pd. WW

lebioda 'o wątłym, mizernym człowieku': *O, to takie chuchro, tako lebioda* Krzepice kłob; Mp, Śl pd. WW

lebo 1. 'albo': *Bydziesz jadła ziemnioki lebo nic* Koszarawa żyw; Mp pd, Śl pd. **2.** 'bowiem, ponieważ': *Tam byście mogli prze-nocować, jageście śmiały, lebo powadają ludzie, ze tam strasy* Głodówka [Orawa Śl]; Mp pd, Śl pd. WW

lecha, licha 1. 'większy od zagonu kawałek zoranego na wzdłuż pola': Mp, Maz,

Pom pd. 2. 'grządka w ogrodzie': *Staro-
świeckie ludzie na zagony mówili licha*
Suków rad; pog Mp i Maz. WW

lechtryczny, letryczny 'zasilany, poruszany
prądem elektrycznym, przewodzący
prąd elektryczny': Mp pd-wsch. MT

lecy (często w połączeniu z zaimkiem) 'lada,
byłe': *Lecy jakiego robotnika nie mogą
posłać* Płaza chrzan; Mp pd, Śl. MB

legać 'kłaść się, zwłaszcza do spania': *Niy ly-
gej tak bodej dzie, jyno se pościyl na kana-
pie* Lubatowa kroś; Mp, Śl. WW

leja 'plotkarz, gaduła': *"Ōnymu nic nie worto
powiedzieć, to tako leja z niego, "ōn wszy-
sko wypaplo* Sękowa gor; **Mp pd-wsch.**
WW

lejba I. 'ulewa': Mp pd, Maz pn. WW

lejba II. 'o człowieku niedbale ubranym, no-
szącym zazwyczaj za duże ubrania': *Po-
dobno Jánek mo sie żenić, ale gdzieby go
chciała, jak to taki lejba* Samocice dąb-
-tar; Mp. WW

lejcki 'lejce': *Licki do kónia, postrónki kryn-
cóm z kónopi* Janków brzez; Mp pn-
-zach, Wp, Pom pd, Kasz. JR, AKS

lejka 'lejek': *Lieji się bez liejke* Czelatycy ja-
ros; Mp wsch, Maz wsch. JR

leki 'lekki': *Wiaterek, lekie powietrze* Mała
Wieś radomisz; Mp pd i pn-zach, Śl, Wp
pd. JR, AKS

lekie 'płuca zwierzęce': *Lekie, płuca u zwie-
rząt* Kombornia kroś; Mp pd, Wp pd-
-wsch. JR, AKS

lekować 'leczyć': *Likowoł sie całóm zime Bru-
dzewice opocz; Babka do špitola nie pó-
dzi, bo starýgo cłowieka lykować nie będą*
Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz.
JR, AKS

leleń 'jeleń': *Takie som leliny jak żruboki*
Woźniki sier; Mp, Śl, Maz, Wp. RK,
AKS

lementarz 'elementarz': *Wnucek sie ucy na
lemyntarzu* Woźniki sier; Mp. MT, AKS

lemierz 'stos ułożonego odpowiednio dREW-
na w szczapach pokrytych darnią, w któ-
rym wypala się węgiel drzewny': *Nad*

*limiyrzami narąbali buków, porąbali,
podpoliyli i tak sie tliło, robiéli wyngle i wy-
woziéli do światu* Zaryte-Rabka n-tar;
Mp pd. JR

lemieszka, lemięszka 'potrawa z mąki sypa-
nej na gorącą wodę': *Lemiyszka – sypie
sie mónke na gotówanó wode, to sie roz-
rabio na ciasto, óno przeje, krasi sie i ji sie*
Wierzbica kraś; Mp pn-wsch, Maz wsch.
JR

lemiesz 'lemiesz u pługą': *Lemięs kraje "od
spodu* Radawiec Duży lub; Mp pn-wsch,
Maz pd-wsch. JR

lemieszka zob. **lemieszka**

lenia zob. **linia**

lepczyca 'chwast – przytulia czepna': Mp pn-
-wsch, Maz pd-wsch. AN

lepka 1. 'lep na muchy': *Rozwiyszom te lepki,
aly to nic niy póмого* Kombornia kroś;
*Było dwie lepki kupić, nie jedne, bo stras-
nie duzo much* Śmiłowice miech. **Mp,**
Wp. 2. 'tłuste, lepkie zielsko rosnące
w lnie': *Ale sie napłęgło ty lepki* Sierosła-
wice konec; Mp pn, Maz. AN

leska 'leszczyna': *Co tu downi buło lysek, co
my miały "orzechów, ale trza buło wszyst-
ko wyciąć jak wode robili i teraz ni ma*
Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd, Śl.
JR, AKS

leskowy 'leszczynowy': *Straśnie lubie "orzechy
lyskowe, ale już ni mom zymbów i ni mom
jak ich zgryżć* Rzepiennik Strzyżewski
gor; Mp pd, Śl. JR, AKS

leszka 'grządka, zagonek': *"Ogródek taki na
lieski poprzedzieliany* Dąbrowa Podu-
chowna iłż; Mp pn, Śl. JR

leśnica 'leśniczy, gajowy': Mp pd-wsch. RK
leśny rz 'leśniczy, gajowy': *Tén co bét za le-
śnego, to "ón pilnowówoł lassu, zeby tko
kaś nie wzión jakiygoś drzewa* Lgota
Gawronna włosz; Mp, Śl, Maz pn, Pom
pd, Kasz. RK

leterka, literka 'drabina wozu (zwykle ma-
ła)': *Po te kope pszenicy to mozes jechać
nawet w lyterkach* Samocice dąb-tar; **Mp**
pd-wsch. JW, AN

letki 'lekki': *To letka robota bedzi Łowcza chłm; A nie dźwigojze tak przecie to jes letkie* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp pn, Pom pd, Kasz. JR, AKS

letkie 'płuca zwierzęce': *Serce, letkie i wón-troba sie zsieko, przez maszynke przepuści, do kupy dołoży i kaszanka je* Giełczew kras; Mp wsch i pn, Wp pn. JR

letni 'leciwy, stary': *Dziez to kobiecie takiej letniej jechać!* Miedzna Murowana opocz; pog Mp i Maz. RK

letra 'drabina w wozie drabiniastym': *"Owsa w tym roku momy mało, w lytry sie zmiesci* Bóbrka kroś; **Mp pd.** RK

letryczny zob. **lechtryczny**

lewak 'mańkut': *Wszystko robi na "opak, lewák taki* Mętków chrzan; Mp, Maz. RK

lewentarz, liwentarz 'zwierzęta domowe; inwentarz': *Móm mało liwentarza* Brudzewice opocz; *Obrzóndek – koło liwętarza obrzóndzić* Stok puław; Mp pn, Maz wsch. AN

leżałka 'owoc dzikiej gruszy, ułęgałka': *Lezołki, "ónych jes trojaki gátunek* Lgota Gawronna włosz; Mp, Wp. RK

leżuch 'leń, obibok': *Z ciebie to lezuk: śniadanie, a tyś jesce nie wstał* Więciórka myślen PJPAN 11 s. 175; Mp pd, Kasz. RK

leżysko 'prymitywne postanie, legowisko': *Leżysko to było prycio na śterech kołkach wbitych w ziemię, a po bokach miało deski, zeby słama nie wylatowała* Przewrotne rzesz; Mp. RK

lgi 'konstrukcja z drągów na wozie do przewożenia ciężarów': *Lgi były jak kartofle workami wozili, teraz zaginęła ta moda* Wierzbica kraś; Mp wsch. RK

lgnąć 'grzęznąć': *Idziewa, a co i raz Igniewa, bo ziemia sie trzesie jak galareta* Wilków kiel; Mp pn, Maz, Wp. RK

lica, lice 'lejce': *To sie prowadzi kónia lycami. Lyca sóm normalne z pasów* Frydman n-tar [Spisz] ZNUJ 278 s. 53; *Trzymoj za lice* Koszary ilż RŁTN XXIV 171; Mp. AN

licha 'gąsienica': *Lichy zjadły kapuste, "obe-zróń drzewo* Mała Wieś radomsz; Mp zach, Maz. RK

licha zob. **lecha**

lichoradka 'gorączka z dreszczami, febra': *"Ogrozka, lichoradka – tfu, nie trza chorobów wspominać, óna trzejsie człowieka* Sułów kraś; Mp pn, Maz pd-wsch. RK, AN

licka, licki 'lejce': *Na lycce chodzi kobyła* Chojny wiel RŁTN XXIV 172; **Mp pn.** AN

licni, licowy 'o koniu chodzącym z lewej strony zaprzęgu': *Licny kón z lewy* Parzno p-tryb RŁTN XXIV 172; Mp pn. AN

lico 'policzek': *Má lica czerwone, jak burák* Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. AN

licowy zob. **licni**

lić 'ulewa': *Ta "ostatnio lić zboże do ziemi powaliła* Bóbrka kroś; **Mp pd.** RK

linek 'ryba – lin': Mp, Wp. AN

linia, lenia 'przecinka w lesie': *W lesie lenijá* Wilków kiel; *Zbiraly my jagody na leniji* Samocice dąb-tar; Mp, Maz wsch, Wp pn, Pom pd. RK, AKS

lipina 'drzewo z lipy': *Lipina na rzeźbiynie święntków* Hyżne rzesz; Mp. AN

lis 'gąsienica': *Lisy, wásiony – włochate* Kurów łas; Mp pn, Maz pd. WW, AKS

liska 'lis': *Kazdo liska swój "ogón kwoli* [przysł] Limanowskie; Mp pd. AN

lisówka 'grzyb – kurka': *Lisówki to sóm strasnie dobre grzyby, ino u nos doś nie kcom rosnóńć* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. WW

listko 'mały liść, listek': *Listko lipy mo ząbec-ki, kóniec cubaty* Niegowa zaw; Mp pn-zach, Śl, Wp pd. WW

liszaj 'gąsienica': *Lisaje marnujó kapuste na scęt* Giełczew kras; Mp pn, Maz pd. WW

liszka 1. 'grzyb – kurka': *Liski takie ciynkie, plaskie i króciutkie nogi majóm* Wojsławice zaw; Mp pd, Śl. **2.** 'gąsienica': *Liski to som w kapuście* Woźniki sier; Mp, Maz, Pom pd. WW, AN

literka zob. **leterka**

litkup ‘poczęstunek z wódką po udanej transakcji handlowej’: *Jak sie zgodzieli, to śli na litkup* Wilków kiel; *Sprzedaleś krowe, ja zapłaciu, jak Cygan za matke, postaw litkup* Siennica Różana kras; oggw. AN

litra ‘litr’: *Kup litre mleka, bedzie na śniodanie* Książnice Wielkie piń; **Mp**. AKS

liwa liwa ‘przywoływanie gęsi’: *Poleciała gąska niedaleko Ślązka, A gąsiorek za nią, jak za jaką panią. Liwa, liwa, liwa, liwa, jak za jaką panią* [pśn] Siemianice kęp ME XII 152; **Mp** pd-zach, Śl. WW, AKS

liwentarz zob. **lewentarz**

lizidupa ‘pochlebca, lizus’: *Lizidupa, zeby sie przyliżać kómu, tak patrzy* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp**. WW

liznać ‘uderzyć’: *Lyznył go ktosi kijem bez łeb, ino mu krycha* “ostała Radgoszcz dąb-tar; **Mp** pd, Śl pd. WW

lizoń ‘pochlebca, lizus’: *Strasny lyzoj, podlyzuje sie jem* Samocice dąb-tar; **Mp**. WW

lnisko ‘pole po zebranych lnieniu’: *Na lnisku siy niy pasiy, bó takiy kłaki óstajom, tó by mogły krowom zaszkodzić* Lubatowa kroś; *Rozcióngło sie [zebrany len] na ziy-mi, na lnisku* Lgota Gawronna włosz; **Mp**, Maz wsch. AN

lochać się ‘o świni: przejawiać popęd płciowy’: *Macióra my sie locho, trza bedzie jo dognać do wieprzka* Śmiłowice miech; **Mp** pn, Maz. AN

lodowatka ‘gołoledź’: **Mp** pn-wsch. AN

lodowica, lodownica ‘gołoledź’: *Na drodze je lodownica, jak je mżawka, a potam chyci mróz* Poręby Majdańskie kolb; **Mp**. WW

lodówa, lodówka ‘gołoledź’: *Była tako lodówka, było ślizgo* Lgota Gawronna włosz; **Mp**, Maz pd. WW

lomp ‘nicpoń, nierób, łajdak’: *Cóz se myślis ty lompie, nic nie robis, jano pijes* Przędzel niż; **Mp** pd. RK

lon, lonek ‘zatyczka, sztyft zabezpieczający koło przed spadnięciem’: *Lóna polóz tak gdziesi, zeby sie nie zgubił ok* Nowego Sącza SzewSąd 290; oggw. AN

lotry ‘boczne deski w wozie’: *Deski zrobione takie, lotry tak zwane* Wilków kiel; **Mp** pn-wsch. AN

lubelka, lublinianka ‘maszyna do młócenia’: *Lubelka to taka maszyna, która młóci i czyści zboże* Mołożów hrub PelcLub I s. 162; **Mp** pn-wsch. AN

lubować ‘smakować, odpowiadać’: *Miastowe jedzenie mu nie lubuje* Samocice dąb-tar; **Mp** pd. RK

lubryka, rubryka ‘kolorowa kreda’: *Weź te rubryke i pódziwa drzewo mirzać* Samocice dąb-tar; **Mp**. AN

lucerka ‘roślina pastewna – lucerna’: *“Ukoś ta troche lucerki* Książnice Wielkie piń; **Mp**, Śl. RK

lucernia ‘roślina pastewna – lucerna’: *Lucernio to w podobieństwie jak konicyna* Giełczew kras; *Tam taki wáski kawátecek lucerni mamy* Radkowice iłż; **Mp** pn i wsch, Śl, Maz, Wp pd-wsch, Pom pd. RK, AKS

luchcik ‘mała, osobno otwierana część okna; lufcik’: *“Otwórz luchcik, bo sie nadymieło w chalupie* Brudzewice opocz; **Mp** pn. RK

luchta ‘przewód w piecu lub kominie odprowadzający dym’: *Trzeba w piecu luchta wycyścić, bo sie polić nie chce, ino sie dy-mi* Książnice Wielkie piń; **Mp**. RK

luciarz ‘rzemieślnik zajmujący się lutowaniem naczyń’: *Cyny rozgrzeje, lutuje luciarz* Przedmość wiel; **Mp** pn, Maz, Pom pd. RK

ludkowie zwykle w wołaczu, zwracając się do słuchaczy ‘ludzie’: *Ludkowie, po coście przyszli* Żarnowiec kroś; **Mp** pd i zach, Śl, Kasz. RK, AKS

ludzki ‘obcy, cudzy’: *Trza żyć z własny pracy, a nie z ludzkiego* Wilków kiel; **Mp**, Maz wsch. RK, AKS

luminiowy ‘aluminiowy’: *Luminiowe tera som tyżki* Dobroń łas RŁTN XXIV 182; **Mp** pn-zach. AN

lusienka 1. ‘luśnia’: *Do żytnych drabin zakładają lusienki. Na lusienkach są nolustki*

Poręby Majdańskie kolb; Mp. 2. 'żelazne okucie luśni': *Przy podkulkach lusiynki żelazne* Lgota Gawronna włosz; Mp. RK

luszof 'cebrzyk, zwykle na trzech wysokich nogach': *Weż nalyj wody do lusofa, bo trza wypukać w niem świjskie zimiaki* Samocice dąb-tar; Mp pd i wsch. RK

luśnia 'wygięty, okuty żelazem drążek, zakończony u dołu żelaznym pierścieniem, nakładanym na koniec osi koła, podtrzymujący drabinę wozu': *Sztyry luśniy trzymajom lytry. Niy nakłodej tak dużo snopów, bó luśniy trzasnom* Lubatowa kroś; oggw. RK

luśnianka 'luśnia': *Luśnińki na nalustkach wiscu (u wozu)* Stok puław; Mp pn, Maz wsch. RK, AKS

lutarz 'rzemieślnik zajmujący się lutowaniem naczyń': *Lutorz lutuje garki, miski* Woźniki sier; Mp pn. RK, AKS

luto (jest, zrobiło się) '(komuś) jest żal, zrobiło się żal': *Tag mi cie luto. Luto mi sie zrobiło i "ozplakałak sie* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach, Śl pd. RK, AKS

luty 'srogi, ostry, zimny': *Downi beły lute zimy, gorse niz teroz* Brudzewice opocz; Mp pn. RK

luźny 'wolny, nieużywany': *Te wiadra sóm juz luźne, mozes se je wzióńs* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

lza 'łza': *Lzy ciekom z "óc* Przedmość wiel; Mp pn-zach, Śl, Wp pd. WW, AKS

Ł

łaba pej 'noga lub ręka': *Ledwó te łaby wlecze* Kombornia kroś; Mp pd, Kresy pd. RK

łabudać 'zbierać, gromadzić, ciulać': *Cale życie łabudała i gównno z tego mo* Brzozów; Mp pd. RK

łach, łachy 'ubrania, odzież, często zużyta': *Muse sie przewdzioć, bo do stajni trza gorse łachy* Rzepiennik Strzyżewski gor; oggw. AKS

łacić 'przy kryciu domu: przybijać łąty do krokwi dachu': – *Łaciut ón juz te swoje stódołę, cy nie?* – *Tak, jesce przed zniwami łaciut* Samocice dąb-tar; *No, a łacić dach, to juz goździ trzeba* Mała Wieś radomsz; Mp, Maz. RK, AN

łacwo 'prosto, lekko, łatwo': *A, wam tam łacwi: mata piniondze, co zéchceta, to kupita* Korczów bił; Mp. RK

łacwy 'łatwy': *Zycie nie je takie łacwe* Studzienice rad RŁTN XXIV 185; Mp. AN

łaczny 'głodny, nienasycony': *Łacne bydło idzie* Mszana Górna lim; Mp pd. RK

ładno 'ładnie': *Cypce były "usyte z ciankiego płótna, ładno wysyte* Krzemień kraś; Mp pn-wsch. RK

ładować 1. 'przygotowywać': *Kutia, to nazywali kucio, to ładowali z pszenicy, miód i mak do tego szed* Wierzbica kraś; Mp wsch i pn, Maz pd-wsch. **2.** 'naprawiać, reperować': *Ładujom most* Ruski Bród koniec RŁTN XXIV 186; Mp pn, Maz pd-wsch. RK, AN

łakomic 'człowiek, który lubi dużo jeść; łakomy': Mp pn. AN

łakomość 'łakomstwo': *Zjadło się nie tyła z potrzeby, ile z łakomości* Domaniewice łow K III 62; Mp. AN

łanwa 'drążek łączący nosy płóz w saniach': Mp pn-wsch. AN

łapie 'prędko, wnet, wkrótce': *On łapie nie wróci* Izbiska miel; Mp. RK

łapnąć 'złapać, schwycić': *A tu zamiast łapnąć ptoka wbiut łape jak w ciasto w próchno* Babica rzesz; Mp, Śl. RK

łapy ‘żelazne części kultywatora’: *W kultywatora so takie łapy, a przy tych łapach to so zwane stalki i to tym sie gruberuje* Maszki lub PelcLub I s. 163; Mp pn-wsch. AN

łaska ‘łasica’: *Łaska nojwiynicy katrupi mysy* Przedmość wiel; Mp, Śl, Maz pd, Wp. RK

łaskawy ‘łagodny, oswojony, niedziki’: *Rozdy no ji wymie, daje sie dotknóć, je łaskawo* Wierzbica kraś; Mp, Maz pd-wsch. RK, AKS

łastówka ‘jaskółka’: *Łastówka, jaskółka* Sławatyczne włod; Mp wsch, Maz wsch, Kresy. RK, AKS

łatacz, latać ‘kwiat – kaczeniec’: Mp pn-wsch, Maz pd-wsch, Kresy pn. AN

łatwić ‘ułatwiać zdobycie czegoś; załatwić’: *Parcelowali zimie i brali parcele. Musieli mu to wszyśko łatwić* Woźniki sier; *Camant łatwili potam* Jastrzębia rad; Mp pn. AN

ława, ławka ‘kładka, mostek na rzece’: *Z ławy chłopoki nurki dajo do rzeki* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl, Maz zach, Wp, Kasz. RK

ławina, ławinka ‘płóza sań’: *Ławiny ży-my u cinzarowych podkuwali, wiśnia je dobro na ławiny* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 514; Mp pn-zach, Wp. RK, AKS

ławka ‘część tyłu wozu, w której tkwią kłonicy’: Mp pn-wsch, Maz. JW

ławka zob. **ława**

łeb 1. ‘środkowa część koła wozu, w której tkwią szprychy; piasta’: *Piosta – dzisiaj mówio, tys casem łeb* Waganowice miech; Mp, Śl, Wp pn, Pom pd, Kasz pd. 2. ‘dolna część snopa’: *Jak sie juz zwioze zyto w snopki to sie te snopki stawio w kopki, łbami do zimi, a kłóskami do góry* Książnice Wielkie piń; Mp pn. WW, AKS

łebek, łepiek 1. ‘główka lnu z nasionami’: *Jak lin uschnie, to simie aż chrzynści w łebkach* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp pn, Pom pd. 2. ‘zakończenie bijaka i dzierzaka w cepach’: *Bijok i dzieżok na kójkach majo takie łebki ji na nie naklado sie*

gozwy Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp pn. WW

łebsko ‘dużo, sporo, wiele’: *W lejsie rośnie krzewina, rośnie ty krzewiny łebsko* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Wp pd. WW

łechciwy ‘wrażliwy na łechtanie; łaskotliwy’: *Já nie wiedziál, żeś ty taki łechciwy* Mętaków chrzan; Mp, Śl. WW, AKS

łechczywy ‘wrażliwy na łechtanie; łaskotliwy’: *Jagem był mały to byłem strasnie łechczywy* Samocice dąb-tar; Mp. WW

łepiek zob. **łebek**

łęty, łęcina ‘naziemna część krzaka ziemniaków’: *Trza bydzie przewalcować, abo co – to barzy bydzie w pyrki rosto, a nie w ty łynty* Woźniki sier; Mp pn, Wp, Pom pd. AN

łoboda ‘chwast – lebioda’: *Perz jedli i “obode – taki kwást – biedy beły!* Dąbrowa Poduchowna ilż; *Łobode to sie nawet gotuje, a potym smazy z jojkamy* Brudzewice opocz; Mp, Maz wsch, Pom pd. AN

łochciówka ‘materiał tekstylny sprzedawany na łokcie’: *Łochciówki nie było* Beresie Małe wiel RŁTN XXIV 193; Mp pn. AN

łogawiec, włogawiec ‘o człowieku lub zwierzęciu powłóczącym nogami, kulejącym’: *Chto kupi tego źróbka, jak ón taki “ogawiec, drypci temy nogamy, jak prze-trácony* Samocice dąb-tar; Mp. AN

łogawy ‘ociężały, niezgrabny, kulawy’: *“Ogawwy kój* Przewrotne rzesz; *“Ogawy – taki cały jakiś niedokrócony* Targanica wad; *Tako łogawo się zrobiła po ty chorobie, ze nic nie robi* ok Kielc CyganKiel 149; Mp. AN

łoić ‘bić kogoś’: *Nie bede já cie przy ludziach kijem łojł* Lipie rzesz; Mp, Maz. WW

łokciowizna ‘materiał tekstylny sprzedawany na łokcie’: *Przyjechały do pieczary, a tam tyle worków i pinindzy, i łokciowizny* Opołe puław; Mp pn. AN

łokieć 1. ‘dawna miara długości’: *Na łokcie mirzyły downi płótno, łokieć miol pół metra* Poręby Majdańskie kolb; *Chałupka mo dziesińć łokci* Studzienice rad RŁTN

XXIV 194; oggw. 2. 'zwój przędzy lnia-nej': *A na té dwadzieścia cztery nici, to trza było dwanaście tych motków, to był łokiyc* Czelatyc jaros; Mp, Maz. WW, AKS

łoktusza 1. 'płachta do noszenia trawy': *Dawni na płachcie gadały łoktusa* Samoci-ce dąb-tar; Mp pd, Śl. 2. 'prześcieradło': *Dej te łoktuse, to ci upiere* Siepraw my-ślen; Mp pd, Śl. WW

łomek 'narzędzie do międlenia lnu': *Cierlica mo dwie dziury, a łomek jednom łącz* PJPAN 41 s. 518; Mp pn-zach, Wp pd. WW, AKS

łoni 'zeszłego roku': *Łoni my tu miały bandu-ry* ['ziemniaki'], *a tegó roku pósiyjmy pszenice* Lubatowa kroś; oggw. WW, AKS

łoński 'zeszłoroczny, ubiegłoroczny': *Jeszcze łojskom słome momy* Lubatowa kroś; oggw. WW, AKS

łońskiego roku 'w zeszłym roku': *Łojskiego ro-ku była wyływa* Przewrotne rzesz; oggw. WW, AKS

łopata 'szufla drewniana do ręcznego wiania zboża': *Łopatą sie wieje zboże* Jakubowi-ce Końskie lub; pog Mp pn-wsch i Maz pd, Wp pn. WW, AKS

łopatka 'narzędzie do ostrzenia kosy': *Ło-patka – w rodzie "oselki, kawałek drzewa, to je przyklejone cymentem* Sulów kraś; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. WW, AKS

łopie 'prędko, szybko': *Jak łopie przydziesz?* Stary Koniecpol radomsz; Mp zach. WW

łopuch 'roślina – łopian': *Włoz w łopuchy ji go nie widać* Brudzewice opocz; *Łopuch to gotuju krowóm, jak sie nie może szczy-ścić po ocieleniu* Giełczew kras; Mp, Maz pd-wsch, Kresy. AN

łoszak, łoszę 'żrebak': *Kupcie "ode mnie ło-sze* Siennica Różana kras; Mp wsch, Kresy pd. WW

łoter 'łobuz, drań': *Ten łoter "okulawiel mi dwie gęsi* Sierostawice konec; Mp pd i zach. WW

łozina 'wierzba': *Łozina rośnie nad rzykó, z łoziny pręty só, łozina sie krzewi* Gieł-czew kras; *Kosz z łoziny* Bóbrka kroś; Mp, Maz. AN

łożnica 'tyfus': *Łoźnica ciężka choroba, za-raźliwa, słyszane o tyfusie* Jaszczurowa wad; Mp pd. WW, AKS

łubek 'ptak – dudek': *Łubek ma ślicni cubek na łbie* Mała Wieś radomsz; Mp, Maz. WW

łubinisko 'pole po łubinie': *Na łubiniskach siejo przeważnie zyta* Ostrowce bus; Mp. WW

łubisko 'drewniany otok sita, przetaka': Mp pn-zach. WW

łubo 'drewniany otok sita, przetaka': Mp pn. AN

ług I. 'roztwór sporządzony z gorącej wody i węgla drzewnego, służący do prania bielizny': *Robili taki ług z popiołu z drze-wa, nagotowało sie wody, popiół sie wys-pało i takie śliskie to buło, "odcedziulo sie i moculo w tym pranie* Stróżna gor; Mp, Maz, Wp. WW

ług II. 'wielka błotnista przestrzeń, podmokła łąka': *Rogozyna po ługach rośnie, w ługach były groble wele* ['obok'] stawów Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pd. WW

łupa 1. 'obrana skórka ziemniaka, jabłka itp.': *Łupy z kartofli, to sie gótuji tam świ-niom abó czymu* Czelatyc jaros; **Mp pd.** 2. 'kora drzewa': *Łupa dymbowo* Hyżne rzesz; Mp pd. 3. pej 'o starej kobiecie lub zwierzęciu': *Stará łupa, a chłopu sie ji zakciéwá* Żarnowiec kroś; Mp pd. WW, AKS

łupać 1. 'rozdzielać na kawałki': *Wkłado sie klina i sie łupie drzewo* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Maz, Wp. 2. 'wydobywać z łuski, obierać, łuskać': *Chojze, pomo-zes nom łupać bób* Książnice Wielkie piń; **Mp. 3.** 'mocno boleć': *Mnie łupie w głowie* Mogilany krak; Mp, Maz. WW, JW

łupić się 'krzyczeć głośno, drzeć się': *Łupi sie na całe garło* Hyżne rzesz; Mp pd. WW

łupież 'łuska ryby': *Na rybie som łuski, łupiz tyz mówiom* Woźniki sier; Mp zach, Wp zach. WW

łupka 'kawałek rozłupanego kłosa metrowej długości': *Drzewo łupie sie na łupki, pół-sążki są z "okrągłoków abo z łupek* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz. WW

łupkać 'uderzać, trzaskać': *Pierony łupkają* Płazów lubacz; Mp pd. WW

łupki 'równo pocięte, często żywiczne kawałki drzewa, którymi się rozpala w piecu': *Łupki som do palenia* Kołacinek brzez RŁTN XXIV 200; Mp pn. AN

łuski 'plewy z prosa, gryki': *Łuski prośniane* Szczyty wiel RŁTN XXIV 200; Mp pn-wsch. AN

łuskwiny 'plewy z prosa': *Przy młóceniu prosa łuskwiny leco* Konopnica lub PelcLub I s. 166; Mp pn-wsch. AN

łuszczaby, łuszczoby 'łuski, łupiny': *Wynieś te "uscoby do "obory i rzuć tam pod krowy* ok Kielc CyganKiel 350; Mp pn. AN

łuszczaki 'plewy z prosa, gryki': *Łuszczoki – z tatarki, z rzeczki, z prosa* Wierzbica kraś; *Jak sie proso młóci, to taki kurz leci z tych łuszczoków, że świata nie widać* Ługów lub PelcLub I s. 167; Mp pn-wsch. AN

łuszczka 1. 'zmętnienie rogówki oka; bielmo, zaćma': *Łuszczka mu siadła na "oku, mało co widzi* Bóbrka kroś; Mp, Wp. **2.** 'łuska ryby': *Ni można "oskrobać łuszczków* Woźniki sier; Mp pn-zach, Wp. WW

łuszczoby zob. **łuszczaby**

łuszczyny, łuzdzyny 'plewy z prosa': *Łuszczyny albo miekwiny z prossa leco, brudu pełno, musowo podsioć* Kocudza bił PelcLub I s. 167; *Łuzdzyny odlatują przy młóceniu prosa* Niedźwiada lubar PelcLub I s. 168; Mp pn-wsch. AN

łyć 'pręt z wierzby': *Z łyciom – latoróść z drzewa z liśćiami* Sworzyce koniec RŁTN XXIV 201; Mp pn. AN

łyda 1. 'udo': *Wię, ze na nogach stoi, bo łyda u niej jak u inniej dwa* Grębów tarnob; Mp. **2.** 'łydka': *Trzewiki śnurowane*

do łydów Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp, Maz wsch. JW

łyk pogard 'przezawisko mieszkanka miasta': *Łykami przezywamy mieszcuchów* Dęba opocz RŁTN XXIV 262; *Te łyki miastowe "osukały go* ok Kielc CyganKiel 350; Mp, Wp. WW

łysina 'czoło': *Czoło, łysina nazywali* Adamów chłm; *Na łysinie żeś sie pobrudził* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 520; Mp pn, Maz, Wp, Kasz. WW, AKS

łyśkać się 'błyskać się': *Łysko sie i pieruny bi-jó* Gielczew kras; *Dészczu chyba nie będzie. To łyśka sie na pogodę* Przędzel niż; *Widzis jakie chmury jido, zaroz sie będzie łyśkać* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. JW, AN

łyśkawica 'błyskawica': *"Okropno beta w niedziele łyśkawica* Sierosławice koniec; Mp, Maz Wp, Pom pd, Kasz. AN

łyśknąć się 'błysnąć się': *Łyskło się strasznie, chyba pieron blisko walnie* Bóbrka kroś; Mp. WW

łysocha 'krowa, klacz z białą plamą na czole': *Przepilem łysochę, Pieniędzy pończochę* [pśn] Biedrzychów opat Wiśła XV 570; Mp wsch, Maz. WW, AKS

łysoń 'o człowieku niemającym włosów na głowie': *Ty łysoniu, ty łyśa pało!* Niegowa zaw; Mp, Śl pd, Maz pd. WW, AKS

łysta 'łydka': *Dziywa jak pniok, łysty pod niom grube* Lubatowa kroś; Mp, Maz. WW

łyśula 'krowa z białą sierścią na czole, też jej nazwa': *Łyso, Łysula – jak mo łeb bioły* Krępa miech; Mp. AN

łyśzczeć, łyśzczyć (się) 'błyszczeć (się)': *Chodzi [siostra koło gospodarstwa], jaz sie łyśczy* Czelatycy jaros; Mp, Maz, Kasz. AN

łyżby 'łyżwy': *Łyżby sobie zrobił z drzewa i drutem podkuł. Jeździł na łyżbach* Domaniewek łącz PJPAN 41 s. 520; Mp, Maz, Wp, Pom pd. WW, AN

łyżnik, łyżnik 'drewniana półka z otworami na łyżki': *Łyżnik na ścianie wisiał* Jasna Podłopień lim; Mp, Śl, Maz. JW

M

macharzyna, macherzyna 1. ‘pęcherz moczowy, zwłaszcza świni’: *Jak sie nadmie macherzynie, to mozo grać jak w piłke* Książnice Wielkie piń; Mp pd, Śl. **2.** ‘woreczek na tytoń z wysuszonego pęcherza’: *Tytoń fajkowy nosił chłop już to w macherzynie ze świńskiego pęcherza, już to w irchowym mieszku ok Mszany Dolnej* lim ASL V 6 s. 29; Mp pd, Śl. WW, AKS

macica ‘główny korzeń drzewa’: *Jódka mo bocznij kórzynij i macice* Lubatowa kroś; *Macica najgrubso i najgłympso, a po bokach korzyni* Przedmość wiel; Mp, Śl, Maz. AN

macina ‘liście i łodygi roślin okopowych (zwłaszcza ziemniaków); nać’: *Kopiec przykryje macinó* Giełczew kras; Mp pn-wsch, Maz. AN

maciorka ‘konopie nasienne żeńskie’: *Te drugie to była maciórka, z nasieniem* Siedliszcze chłm PelcLub II s. 360; Mp pn-wsch. JW

macykura ‘męczyzna, który wtrąca się do gospodarstwa kobiecego’: *Macykura – wszędzie nos wrazi* Mszana Górna lim; Mp. AN

mać ‘matka (głównie w pieśniach, przysłowach i przekleństwach)’: *Na twoje mać narzekał* Tryńcza przew; oggw. AN

magiera, magierka ‘męska czapka z grubego sukna obszyta barankiem’: *Ułán já se, ulán, mám portki cerwone, Cápecke magierke, dziewcyne węgierke* [pśń] Rzeszowskie ME X 197; Mp, Wp. AN, AKS

maidło ‘tatarak, zielone gałęzie służące do ozdoby mieszkań na Zielone Świątki’: *Mojidło tak pochnie w domu, ze zatyko* Paruchy koniec RLTN XXIV 208; Mp pn. AN

maj ‘zielona gałązka, wiązka zieleni’: *Rzęsisty (gęsty) wierzchołek świerka lub jodełki, ubrany [...] przywiązują do długiej tyki lub*

żerdzi [...] aby ów „maj” sterczał wysoko ponad gałęziami drzewa i z daleka był widoczny ok Wadowic Lud XI 199; Mp; Maz; Kresy pd. AN

majzel ‘narzędzie do cięcia żelaza’: *Już my sie strasnie stepiuł majzel, ni moze nawet blachy przeciać* Samocice dąb-tar; Mp, Śl. AN

makowina, makowiny ‘łodygi maku, też makówki po wyłuskanii’: *Jesce by trzeba wyrwać makowine z buraków* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz. AN

mali ‘prędko, prędzej’: *Jidź do roboty máły* Przewrotne rzesz; Mp. AN

malizna ‘coś małego’: *Ten król [‘królik’] to malyzna, skoda go bić* Samocice dąb-tar; Mp. AN

malowanka ‘długa, lniana, kolorowa spódnica’: *Malówancka – spódnica z lnianego płótna pomalowana na jakiś kolor* ok Biłgoraja Mazur II 158; Mp wsch. AN, AKS

malta ‘zaprawa murarska’: *Kładzie mularz kamienie i oblewa tą maltą, to się trzymają* Mszana Górna lim; Mp pd, Śl pd. AN

Małocha ‘nazwa małej krowy’: *A kan Małocha, kaj idziesz?* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. AN

małość: od małości ‘od dzieciństwa’: *Ón już był chory “od małości* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. JW, AKS

małowiela, małowiele ‘trochę, niewiele’: *Jak to małowiele wyynksy* Limanowskie; Mp, Śl, Wp, Pom pd. MB, AKS

mały: bez mała ‘niemal, prawie’: *A jak jedno-razowe pójde po léki, to bez mała setke wyda* Lgota Gawronna włosz; Mp, Kasz. JW

mamcia pieszcz ‘matka’: *Mamciu kochano, koż [‘pozwól’] mi iś do Goški* Brzozów; Mp. JW

mamiczka pieszcz ‘matka’: *U mojjj mamicki winko popijajo, U twojjj Janicku wode*

zamykajo [pśn] Lipnica Wielka n-tar [Orawa] Mika 3; Mp pd, Śl pd, JW, AKS

mamin ‘należący do mamy’: *Całe nase utrzymanie to z maminy roboty. Robi "od rana do nocy, żeby my co mieli jeś* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl pd, Pom pd, JW

mamka ‘smoczek, też szmatka z cukrem do ssania’: *Dejże mu ta mamke, niech sie tak nie drze* Książnice Wielkie piń; Mp pn, Maz wsch, JW

mamona, mamuna ‘według wierzeń: zły duch w postaci kobiety’: *W mamone wierz Hyżne rzesz;* Mp, Śl, JW, AKS

mamrać ‘gderać, zrzedzić, też mówić niewyraźnie’: *Przydź wnet, bo mama będą mamrać* Przędzel niż; Mp, Śl, JW

mamrak ‘człowiek mówiący niewyraźnie’: *Już ni ma wytrzymania z tym mamrokiym* Lubatowa kroś; Mp pd-wsch, JW, AKS

mamuna zob. **mamona**

mamunia pieszcz ‘matka’: *Podże zy mnóm mamuniu* Mętków chrzan; Mp, JW, AKS

maniak ‘torba do karmienia koni przy wozie’: *Maniak to tam taka końska torba* Zawada zam; *Maniok to dwa kije mo i pore kóni jy w tym* Bychawka lub; *Na łeb torba, u dyszla maniak* Zawadów lub; Mp pn-wsch, AN

maniebry ‘ćwiczenia wojskowe; manewry’: *Maniek pisał, że cały miesiąc będzie na maniebrach* Sierosławice koniec; Mp, Śl, Maz, Wp, JW

mankierować ‘wykręcać się, symulować pracę’: *Mankieruje tak przy ty robocie, żeby nic sie nie narobić, a żeby wszyscy myśleli, że sie naharował* Brzozów; Mp, JW

manszet, manżet ‘mankiet’: *Nakrokmál my manszety i kołmirz* Samocice dąb-tar; Mp pd-wsch, Śl, JW

mantel ‘płaszcz’: *W mantlu chodzi. Jaki to mantel na niém* Nienadówka kolb; oggw, AKS

manto zob. **spuścić, sprawić manto**

manżet zob. **manszet**

mańka ‘lewa ręka’: *Majkóm bat* [bierze], *majkóm siekiyre* Lgota Gawronna włosz; Mp, JW

mańkuciarz ‘człowiek leworęczny; mańkut’: *Majkuciorz, ten co robi lewą ręką* Mogilany krak; Mp, JW, AKS

mańkus ‘człowiek leworęczny; mańkut’: *Majkus – bo majkusem robi* Wąworków opat; Mp pn-zach, Maz pd-wsch, JW

maras 1. ‘błoto’: *Maras na dródze po dyscu* Koszarawa żyw; Mp pd-zach, Śl. **2.** ‘bałagan, nieporządek’: *Marasu ino mi narobił* Przedmość wiel; Mp pd-zach, Śl, JW, AKS

marchwica ‘roślina o liściach podobnych do liści marchwi – trybula’: *Marchwicy narwołem* Ostrowce bus; Mp, JW

marchwinie ‘nać marchwi’: Mp wsch, AKS

marcować (się) ‘o kocie: przejawiać popęd płciowy’: *Koty sie marcujo* Jodłowa jas; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz, JW

marcypan ‘wykwintne jedzenie’: *Jidz, nie wstydz sie, bo tu marcyponów nik nie jodo* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Pom pd, JW

marka ‘znaczek pocztowy’: *Downi to się mó-wiele marki, a teros to znaczki* Sierosławice koniec; *Przyklij marke na list* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Maz, Pom pd, JW, JK

markocić się ‘martwić się, smucić się’: *Mosz sie ta znów "o co tak markocić, biyda jak przysła tak pódzie* Sękowa gor; Mp, Maz, JW

marmulek ‘przyrząd do ostrzenia’: *Byli takie z drzewa w smole pomazane i w smole "owinięte, i jinne, nie z drzewa, i to so marmulki* Ługów lub PelcLub I s. 168; Mp pn, AN

marnisz ‘ktoś nieszanujący pieniędzy; utracusz’: *Zobocymy, jak ón wyjdzie z niom, óna marnisa z niego robi, jak bedo "oba pić* ok Kielc CyganKiel 351; Mp pn-zach, Wp wsch, AN

marszałek ‘mężczyzna pełniący funkcję starosty na weselu’: *Antek Karasek bywał za marszałka* Giełczew kras; Mp wsch, JW

marszczka ‘zmarszczka’: *Morszczki ji sie porobiły na gymbie* Domaniewek łącz PJPAN 45 s. 554; Mp pn, Maz, Wp pn-wsch, Pom pd. JW

marynuszka ‘chusta w kolorowe kwiaty ozdobiona frędzlami’: *Marynuszka – chustka z frądzlami cerwóno, biało* Gajewniki sier RŁTN XXIV 218; **Mp pn.** AN

masny ‘tłusty, dobrze omaszczony’: *Musiałyście tłustom kure zabić, bo rosół fest masny* Lubatowa kroś; Mp pd, Śl. JR, JK

masztal rodzaj ż, rzadko rodzaj m ‘stajnia końska’: *Śtyry kónie w pugu, a piónty w mastali* ok Żywca NowŻyw 186; Mp pd-zach, Śl pd. JR, AN

masztalnia ‘stajnia końska’: *Posel zażyć do mastalnie* Jurgów n-tar [Spisz]; Mp pd-zach, Śl pn. JR

maszynka ‘urządzenie w lampie naftowej służące do regulowania knota’: *Tom maszynkom sie przykręcało knot* Woźniki sier; Mp, Maz. JR

maślić się ‘płakać’: *Maśli się bez przerwy* Bóbrka kroś; Mp. JR

maślach ‘grzyb – maślak’: *Maślachy to dobre betki* Wąworków opat; Mp, Śl pd. JR

maśluch ‘grzyb – maślak’: *Lubie maśluchy* Siennica Rożana kras; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. JR, JK

maśniczka ‘naczynie z klepek służące do wyrobu masła’: *Chciałem srucić śmietane do maśnicki, no ale ni mám casu i tak musi stać po gárkach* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz pd-wsch. JR

matecznik 1. ‘komórka w plastrze, w której wylęga się matka pszczoł lub klteczka, do której zamyka się matkę pszczoł’: *Jak matka wyjdzie z matecznika, to sie roją* Przędzel niż; Mp, Śl, Maz. **2.** ‘roślina lecznicza – melisa’: *Matecznik to ziele, kwneno* [‘kwitło’] *bioło, a patyk miało grubszy* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch. JR, JK

mater zob. **kibini**; w **kibini mater**

matereus, natereus ‘urzędnik państwowy, notariusz’: *Byliśmy u natereusa* Samocice dąb-tar; Mp pd. RK

materia ‘ropa, wydzielina z wrzodu’: *Guz siy zrobił, materyja z krwiom wychodzi* Przedmość wiel; oggw. AN

mateuszek ‘roślina pastewna – tymotka’: *Mateusek – po łokach rośnie ji mo bazio-ki* Waganowice miech; Mp pn, Maz pd. JR, JK

matyjasić (się) ‘marudzić, nudzić się’: *Co tak dzisiaj matyjasis?* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz pd. JR

matyjasno ‘smutno, nieswojo, dziwnie’: *Bar-dzo my matyjasno* Brudzewice opocz; Mp pn. JR

matyjaśnie ‘smutno, nieswojo, dziwnie’: Mp pn, Maz, Wp. JR

mazepa ‘przezvisko, zwłaszcza płacznego dziecka lub kogoś brudnego’: *Mazepa, mazga, "ozdarciuch* Topolice opocz; Mp pn. JR

maziarz 1. ‘człowiek handlujący smarami’: *Kupiłem smaru u maziarza* Samocice dąb-tar; Mp pd. **2.** ‘wóz drewniany’: *Wóz maziany, maziarz* Wierzchowiska kraś; Mp pn-wsch. RK, JW

mażli ‘szybko, prędko’: *A ruszajże mażli do chałupy, bo już przecie wieczór się robi!* Iwkowa brzes-mp PGaw 67; Mp pd. RK

mażnica ‘naczynie na smar do wozu’: *Była mażnica, z tyłu wisiała jak wiaderecko ze smołu* Bychawka lub; Mp wsch, Maz wsch. JW, AN

mącznica ‘sporysz’: *To sie nazywá móncnica, to to idzie na zubrownik, to sie "obtrze troche* Lgota Gawronna włosz; Mp zach. RK, JK

mącznik ‘sporysz’: *Mącznika ni mozno wytrawnić, wygubić* Lipnik wiel RŁTN XXII 145; Mp, Wp. RK

mączyty ‘podobny do mąki, przypominający konsystencją mąkę’: *Sypkie kartofle, mącyte* Przedmość wiel; Mp pn-zach, Wp, Pom pd. RK, JK

mądrować (się) ‘być przemądrzałym, wymądrzać się’: *Mądrować sie to kozdy potrafi, ino ni mo kto robić* Sierosławice konec; oggw. RK

mądrzew ‘modrzew’: Mp wsch. WW

mądrzyć się ‘mędrkować’: *Przestań sie món-drzyć, bo nie* “urośniesz Brudzewice opocz; Mp, Maz. AN

mechera, mecherek ‘pęcherz zwierzęcy używany jako worek’: *Gdzie sie zapodział mój mecherek z tytoniem* Samocice dąb-tar; Mp. RK

medycyna ‘lekarstwo’: *Tymczasem chorować nie fciała ją popuścić, choć przełknięony Maciek przywiózł jej nawet doftora i medycyny z Dunajca* ok Nowego Targu Wierchy XXXI 109; Mp pd, Śl, Pom pd, Kasz. RK

medyk ‘mądrała, cwaniak, kombinator’: *A to jes medyk chłop* Więciórka myślen; Mp, Wp. RK, JK

melaczka ‘kij do obracania kamienia w żarnach’: *Tóm mėláckóm “obracóm, ji myły ji myle* Lgota Gawronna włosz; **Mp pn.** AN

melak zob. **mielak**

mendlować ‘ustawiać na polu snopki w mendlach’: *Zyto myndlowali* Milejowiec p-tryb RŁTN XXIV 227; Mp pn-zach. AN

mentel ‘motyl’: *Jakiego tez to pán má mentla* ok Andrychowa wad ME IV 240; Mp pd, Śl pd. JW, JK

merchać ‘mierzwic, czochrać’: *Nie merchaj tak ty słomy po całym podwórku* Śmiłowice miech; Mp pd. RK, JK

mere ‘niby, jakby, taki sam jak’: *Tyn Jasiu to mere* “ocięć: *taki sóm na gymbie, ta sama mowa, tak sie ruso powolnie, ze wszyckiy* “ocięć Sękowa gor; Mp, Maz. RK

merta zob. **mirta**

merykany ‘wczesna odmiana ziemniaków’: Mp pn-wsch. AN

meszty ‘rodzaj butów, zwykle półbuty’: *Możno już chodźć w mesztach* Kombornia kros; **Mp.** RK

meter ‘kwintał’: *Tako nikczymno baba, chto by pomyśłoł, że pół metra dźwignię* Bóbrka kros; Mp, Śl, Maz. RK

meus ‘ludowe obchody pierwszego lub drugiego dnia Świąt Wielkanocnych’: Mp pn-wsch. MT

męczybuła 1. ‘człowiek natrętny, nudziarz’: *A idź, ty mynczybuło! Stale nawrocosz i nawrocosz, wczónz o tym samym, już cie słuchać nie moge* Brzozów; *Ze Staska to taki męczybuła* Azory-Kraków; Mp pd.

2. ‘kluska albo placek z tartych surowych ziemniaków’: *Jak się te kluski ze źmioków robiło te duże takie, to się godało męczybuły* ok Kielc CyganKiel 351; *Placki z tartych ziemniaków, zwane niekiedy męczybutami [...], piekli na rozpalonych kamieniach* Stara koniec MPTL XIII 220; Mp pn. AN

mędak ‘byk, buhaj’: Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. RK

mętał ‘medal’: *Dostał myntol za partyzantkę* Brudzewice opocz; Mp, Pom pd. RK

mętałik ‘medalik z wizerunkiem Chrystusa, Matki Boskiej lub świętych’: *Myntolik kupił na “odpuście* Przedmość wiel; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK

mętryka ‘dokument potwierdzający narodziny, chrzest, ślub; metryka’: *Posed do kościola po myntryke* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK. JW

mężyczek pieuszcz ‘mąż’: *Miałam ją męczycka* Grzegorza. *Posłałam go po wodzicke do morza* [pśn] Stradom-Częstochowa Zb XVII 149; Mp. JW, JK

mgłęć ‘tracić przytomność, mdleć’: *Ratujcie go, bo mgle* Lipnica Wielka n-tar [Orawa] Kaś-Śl 404; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK, JK

mglić ‘wywoływać nudności, wymioty’: *Mgli mie cosi po tym jedzyniu* Sękowa gor; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. RK

mgły 1. ‘bez smaku, mdły’: *Jakieś mgłe te kartofle* Studzienice rad RŁTN XXIV 229; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. **2.** ‘słaby, wątył’: *Taki zem dzisiąj mgły, ze my sie nic nie chce* Przędzel niż; Mp, Kasz. RK, JK

miałki ‘płytki’: *Choćta, to tu jes miałko woda, to przejdziemy* Woźniki sier; Mp pn i pn-zach, Śl, Maz, Wp. JW, JK

miano ‘imię’: *Żył se gazda, na miano mu było* Maciek Złatna żyw MiesPog 140; Mp pd, Śl, Kasz. JW, JK

mianować (się) ‘nazywać się’: *Mianował się Maciej Walusiak Zakopane Ziemia XXII 111; Mp, Śl. JW*

miareczka ‘okrągłe naczynie drewniane z trzonkiem do mierzenia towarów sypkich’: *Mynárz miareczki złe ludziom dawał Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. JW*

miarka ‘okrągłe naczynie drewniane (czasem z klepek) z trzonkiem, do mierzenia towarów sypkich’: *Miarka ma cztery garce, a garniec cztery kwarty czy tam litry Wiszniów hrub; Mp, Śl. JW*

miarkować ‘sądzić, domyślać się, przypuszczać’: *Tak se miarkuje, że pszenica podrożeje Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. JW*

miasto ‘zamiast’: *Miasto wyńca ze zielo lebo kwiecie, poniesies na głowie wyńiec z dyjamyntów Złatna żyw MiesPog 11; Mp, Śl, Wp. JW, JK*

miastowy ‘miejski’: *Mnie to sie ta nie podoba-jom miastowe dziolchy Sierostawice konec; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. JW, JK*

miastowy: po miastowemu ‘po miejsku’: *Po miastowemu mówią ściaw, a po wsiowemu to je kwaściga Poręby Majdańskie kolb; Mp. JW*

miazdra ‘miazga pod korą drzewa’: [Drzewo] *miazdry nie puściło na wiesno Chyżówki lim; Mp. JW, JK*

miącz ‘odwilż’: *Jak koło koło księżyca, to na mioc, zmiana bodzie Zagnańsk kiel ZNWSPop J XIII 447; Mp pn. AN*

miączyć ‘miauczeć’: *Kot miączy Gągolin łow RŁTN XXIV 231; Mp pn. AN*

miąć ‘prać w rękach’: *Miąć łachy, dawni w rynekak sie miéno Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd i wsch. AN*

miądlica ‘przrząd do łamania lodyg lnu’: *Na miądlicy sie miądluło, znacy tak łómało lán, zeby te październze “odedrzyć ok Nowego Sącza SzewŚl 349; Mp. AN*

miądlić, międlić ‘oczyszczać na miądlicy len z paździerzy’: *Nájpiyrw sie susóło, późni sie*

miądluło cesato na scecí ok Nowego Sącza SzewŚl 349; Mp, Maz. AN

miecz 1. ‘płaski szczebel w drabinie, najczęściej u wozu’: *W kóncach ji po srodku to sie daje miece, żeby lepi trzymały Doma-niewek łącz PJPAN 45 s. 572; oggw.*

2. ‘poprzeczna listwa w bronie drewnianej’: *Mp pn, Maz, Wp. WW*

mieczyki ‘poprzeczne listwy w bronie drewnianej’: *Mieczyki i słupki w brónie Zawada zam PelcLub I m. 18 s. 171; Mp pn-wsch. AN*

mieć boja ‘bać się’: *Narobiuleś galasu i teroz mos boja Sękowa gor; Mp. JW*

mieć chrapkę (na kogoś) ‘odczuwać złość, pragnienie zemsty w stosunku do kogoś’: *Godos, ze go Jasiek barz sproł, bo “ón miał już downo na niego chrapke za to, ze mu babe zwyzywoł Sękowa gor; Mp. JW*

mieć gryf ‘mieć zdolności do czegoś, robić coś z wprawą, umiejętnie, zręcznie i szybko’: *Ale mo gryf do roboty, robota mu sie poli w rynekach Sękowa gor; Ón do malowania má wielgi gryf Samocice dąb-tar; Mo gryf go ubirać Gnaszyn częs; Mp, Śl. MT*

mieć (kogoś) **w zacy** ‘szanować (kogoś)’: *Był chop hąnorowy i wszisc-i go mieli w zác-i Więciórka myślen PJPAN 11 s. 249; Mp pd, Śl. JW*

mieć się na postrożności ‘mieć się na baczności’: *Trza sie mieć na postrożności Hyżne rzesz; Mp pd. WW*

miedzuch ‘wąskie przejście między domami’: *Mp pd. WW*

miedźwiedź ‘niedźwiedź’: *Jak to kiedyś dawni midźwiedzi byli Jarczów tom-lub; Mp, Maz wsch, Pom pd. WW, JW*

miejsce ‘łóżysko krowy po ocieleniu’: *Wyrzuć ze stajni miejsce i zakop na gnoju, niech sie nie bratoli [‘nie ponieważ’] Samocice dąb-tar; Mp. WW*

mielać częst ‘mleć’: *Mamusia mielala żyto Niedzica n-tar [Spisz]; Dawni to my mēlali na zarnach Lgota Gawronna włosz; Mp. RK, AN*

mielak, melak ‘kij obracający żarna przy mieleniu’: *Mylák to je taká palica, óna je*

na to, aby ciągął za nie krynciół Mutne [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 37; Mp, Śl, Wp, Kasz. WW, JK

mielnik 'młynarz': *Mielnik idzie i duma* ok Łańcuta ME VI 279; Mp pd i wsch, Kresy pd. AKS

mieluch 'drażek do obracania kamienia żaren': **Mp pn-wsch.** AN

mielutki 'bardzo miałki, syпки': *Mąka jes mielutko, jak sie przesieje, a tak to bryli* Klizin radomski RŁTN XXVIII 84; **Mp pn.** AN

miemka 'gatunek grzyba jadalnego': *Mimki białe, pożółtawe majom portki pod spodem* Woźniki sier; Mp pn. JW

mieniać (się) 'zamieniać (się)': *Mieniojwa sie kójmy* [końmi] Radogoszcz dąb-tar; Mp, Maz, Wp, Kasz. JW

mienić się 'zmieniać się': *Casem człowiek jes juz stary, ale sie nie mini* Topolica opocz; Mp, Śl, Maz. JW

mier-zieć zob. **mier-zić**

mierędząć 'o owcy lub krowie: przeżuwać paszę': *Moje wy krowicki duzo młyka dajcie, Do sopy przidźcie, zaraz mierędzajcie* Nowotarskie ME III 95; Mp pd. JW, JK

miernik 1. 'geometra, mierniczy': *Mirniki mieli przyrządy: fajtkaki, taśmy* Siennica Różana kras; Mp, Wp. **2.** 'według wieczeń: duch ukazujący się jako błędny ogień': *To światelko, to jez miernik, który za życia źle ludziom ziemie mierzeł* Radkowice ilż; Mp, Pom pd. JW, JK

mierski 'wstrętny, drażniący': *Mierska ta dziopa* ['dziewczyna'] Mszana Górna lim; Mp pd. JW

mier-zić, mier-zieć 'drażnić, niepokoić, wzbudzać wstręt, zawstydząć': *Tak mie merzi* [!] *tyń cowiek* Chotel Czerwony piń; *Straśnie Sabale mierziło, ze karcmarzowi za wódkę i chlib nie zapłacił, bo beł chłop honorny* Zakopane Wierchy XV 42; Mp, Śl, Kasz. JW, JK

miesiąć 'księżyc': *Na tym firmamencie są gwiazdy, słónce, miesiąć* Woźniki sier; oggw. JW, JK

miesiączek 'księżyc': *Naokoło miesiącka gwiozdecki lotajom* Przedmość wiel; Mp, Śl. JW

mieszek 'woreczek na pieniądze, tabakę itp.': *Masz taki mieszek, to na pinióndze* Jacnia zam; oggw. JW

mieszkać 'zwlekać, czekać': *Kciałam zyskać, musze miyszkać* Łętowne lim; Mp pd, Śl pd. AN

mieszkanie 'pokój, pomieszczenie mieszkalne': *Tylko jedne jizbe mieli i kómore, a tak to niy mieli zeby po dwa miyszkania* Mała Wieś radomski; Mp pn, Maz pd. AN, JK

międlica 'przrząd do łamania łożyg lnu': *Len sie mióndleło na mindlicy* Brudzewice opocz; Mp, Maz. AN

międlieć zob. **miądlić**

międza 'wąski pas niezoranej ziemi między dwoma polami uprawnymi; międza': *Nie paś na między, bo to nie wasza* Przędzel niż; Mp, Kresy pd. WW, AN

miękieliny 'łuski z prosa': *Jak sie proso cepem "omłóciło, to potem trza go jeszcze było podsiać, żeby miękiliny wyliciały* Staw Noakowski zam PelcLub I s. 172; **Mp pn-wsch.** AN

miękina, miękiny 'łuski z ziaren prosa, też plewy': *Jak sie proso "otluce, albo "omiele zostajám jagły i miénkina* Przędzel niż; *Miękiny "odsiwało sie "od prosa, "ostawaly kurom* Poręby Majdańskie kolb; *Miękiny plewy prośniane, jak sie młóci cepami* Stok puław; Mp, Maz wsch, Kresy pn. AN

miękutki 'bardzo miękki': *Taki minkutki był tyn ser* Klizin radomski RŁTN XXIV 84; Mp. AN

mięsić 'o cieście: wyrabiać': *Miynsze to ciasto już z pół godziny na te babke, chéba już bedzie* Brzozów; **Mp.** AN

mięso zob. **grube mięso**

mięsopust, mięsopusty 'okres karnawału': *Mięsopust je od Godnich Świąt do Popielca* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. AN

miętka ‘ziele – mięta’: *Mietka kroplowá* Huta Podlysica kiel RŁTN XXIV 242; Mp pd, Śl, Wp, Kasz. AN

miętki 1. ‘miękki’: *Sode sie we wode rozpuscało, zeby była mintko* Woźniki sier; *Mos to jabko, bo mietkie* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz, Kresy. 2. ‘łagodny, wrażliwy’: *“On je dobry, ma miętkie serce* Siennica Różana kras; *Nie powi mintkigo słowa, ino zawse złościom* Woźniki sier; Mp, Maz, Wp, Kasz, Kresy. JW

miqlanc ‘spryciarz, wałkoń’: *To jest miqlanc, “od wszystkiego sie wymiguje* Korczów bił; Mp, Śl. AN

mijak ‘miejsce pominięte np. przy siewie, oraniu, koszeniu’: *Chto nie “umi siać, to jacy mijaków narobi* Przewrotne rzesz; *Jak byle jaki kosiarsz, to styrczo na polu takie mijaki* Gołębie hrub PelcLub I s. 175; Mp wsch. AN, JW

miklus zob. **inkluz**

mikły zob. **nikły**

mincerz ‘prosta waga sprężynowa’: *Następnie owcorze z bacą rozciągają pod mincy-rzem blisko komornika gunię* Korbielów żyw; Mp. AN

minny ‘lubiący się popisywać; pyszny’: *Ten jejich chłopok jak do miasta poszed, to taki minny się zrobił* ok Kielc Cygan Kiel 352; *Minno bydzie ta wasza wnucka* Domaniewek łącz PJPAN 45 s. 579; Mp pn. AN

miotelka ‘trawa, chwast zbożowy’: *Żyto zasiane w oktawie dwóch świętych* [Franciszków – 4 i 10 października] *będzie mieć wiele miotelki* Wieprz wad ME VII 70; Mp. WW, JK

mirta, merta ‘roślina – mirt’: *Merta w “oknie stoi na wionki* Przedmość wiel; Mp zach, Śl, Maz pn, Wp, Pom pd, Kasz. WW, JK

miśiak ‘kastrowiec zwierząt’: *Misiaki chodziły z Austriji* Sarbice kiel RŁTN XXIV 245; Mp pn. WW, JK

misiarz ‘kastrowiec zwierząt’: *Misiorz wystrowił* Przedmość wiel; Mp pn-zach, Maz pd-zach, Pom pd. WW

miśić ‘kastrowiec zwierząt’: *Gniadygo miśił jedyn ze Skórki ji dobrze* Domaniewek łącz PJPAN 45 s. 581; Mp pn, Maz. WW

miszka ‘miednica’: *Teraz my myjemy sie w tych miskach nylonowych, w mydnicach* Blizne brzoż; Mp, Wp. WW, JK

misko ‘nisko’: *Słóńce juz misko* Studzienice rad RŁTN XXIV 245; Mp pn, Maz wsch. AN

miśkarz ‘kastrowiec zwierząt’: *Miśkorz miysił świnię, zeby sie nie lochała* Waganowice miech; Mp, Śl pd. WW

miśkować ‘kastrowiec zwierząt’: *“Ón juz mo wprawę, bo trzeci rok bedzie, jak miśkuje u ludzi kónie, prosięta, bycki* Książnice Wielkie piń; Mp. WW

miśkownik ‘człowiek zajmujący się kastrowaniem zwierząt’: Mp pn-wsch. AN

miśnik ‘rodzaj cebrzyka do mycia naczyń’: *W miśniku omywałak wiechciym* Jabłonka n-tar [Orawa]; Mp pn. WW, JK

mitka ‘nitka’: *Dłużsóm mitke doj* Samwodzię kozien RŁTN XXIV 246; Mp pn, Maz wsch. WW, JK

mitręga ‘marnowanie czasu, zwłoka’: *Nie potrzebno ta mitrynga* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Maz. WW

mitrężyć ‘marnować czas’: *Ja juz nie będę mitrynzył we szkole. Ide do pracy, bo mi potrzebne som piniądze* Niegowa zaw; Mp, Śl. WW

mizerota ‘człowiek wątły, chudy, mizerny’: *To mizerota chłop, ledwo dycho* Sękowa gor; Mp, Maz. WW

mizina ‘nizina’: *Tu górka, a tu mizy sie spusco* mizina Janiszkowice puław RŁTN XXIV 247; Maz pd-wsch. AN

mlązgwa ‘miazga drzewa’: *Drzewo sie puko na wiosne, mlozgwy dostaje* Lipnik wiel RŁTN XXIV 247; Mp pn-zach. AN

mleczał ‘roślina – mleczeń’: Mp pn-wsch, Maz wsch. JR

mleczał ‘gatunek grzyba, z którego po przełamaniu płynie biała ciecz’: Mp, Maz. 2. ‘samiec ryby’: *Mlyczak to jes samiec,*

bo ni mo ikrów tylko mo mlyc Przedmość wiel; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. 3. 'dorastający chłopak, młodzieniec': *Mogeś tez jakik starsyk ludzi ostawić na warcie we te ty piwnicy, bo ci dwaj mlycoki radzi śpiom* Złatna żyw MiesPog 141; Mp.

4. 'zab mleczny': Mp pn-zach. JR, JK

mlecznica 'krowa dająca dużo mleka': *Tako tłusto to nie była, ale mlicznica* Domaniewek łącz PJPAN 45 s. 546; Mp pn, Maz. AN

mleko zob. **dzikie mleko**

mleko zob. **osikowe mleko**

mleko zob. **siadłe mleko**

młaka 'podmokła łąka, trzęsawisko, bagno': *Młaka – pole wilgne, duzo wody na nim* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. JR

młoducha 'panna młoda': *Młoducha była bardzo ładnie ubraną* Samocice dąb-tar; Mp, Śl pd, Maz wsch. JR

młójno, młyjno 'młyn': *Przy jarmaku pojedą ze zbożom do młyjna* ok Nowego Sącza SzewŚl 359; Mp pd. JR, JK

młóto 'miazga, papka, często o jedzeniu dla zwierząt': *Utlóc zymniaki na młóto!* Jasionka rzesz; *Młóto to chyba pomyje* Gwoździec niż RŁTN XXIV 251; Mp. AN

młyjno zob. **młójno**

młyn zob. **wiatrowy młyn**

młynek 1. 'żarna': *Za Niamca nie wolno było mlić, to downe młynki poładowały ludzie i po nocach sie myło* Giełczew kras; Mp, Śl. 2. 'maszyna do czyszczenia ziarna; wialnia': *Na młynku sie młynkuje ziarno, zeby było cyste, bez pliw* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz pd-wsch, Wp. JR, JK

młynkować 'czyścić omlócone ziarno za pomocą młynka': *Ziarno sie młynkuje w młynku, albo ręcznie wieje siedlecką Łopoń brzes-mp; Mp, Maz wsch, Wp. AN*

młyński chleb 'chleb z jasnej, przesiewanej mąki': *Pójdziemy na to wesele, bo tam będzie młyjski chleb. Zaniesie do młyna, no to dużo odejdzie ospy no i chleb młyjski raz dwa polecie* Bolmin kiel; Mp. AT

modrak 'bławatek, chaber': *W życie rosnóm modraki* Brudzewice opocz; Mp pn-zach, Wp, Pom pd, Kasz. AC, JK

modrodrzew 'modrzew': *Modrodrzywa to dużo nie rośnie* Woźniki sier; Mp pn-zach, Maz, Wp. AC, JK

modrzeniowy 'modrzewiowy': *Modrzejowe som u nos słupy w kościele pod chórym. Bardzo mocne som* Niegowa zaw; Mp. WW

modrzeń 'modrzew': *Modrzej má kolki, tak w rodzie świyrcka* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl. WW

moja 'żona (tak mówi mąż)': *Moja to nawet zupy mi nie ugotuje, bo siy ji nie chce* Bóbrka kroś; oggw. WW, JK

mokradla 'teren podmokły, trzęsawisko, mokradło': *Bagno [roślina] na mokradli rośnie w leście w zaroślu, w nieużytkowym, w nieużytkach* Niegowa zaw; Mp pn. WW

mokrzysko 'teren podmokły; mokradło': *Na mokrzyskach to jeszcze kapusta, brukiew, owies, kartofle jeszcze, żyto nie* Domaniewek łącz PJPAN 45 s. 552; Mp, Śl pd. WW, JK

mokwa 'drobny, długotrwały deszcz, mżawka': *Mokwa przejdzie cłowieka na wylot, choć go nie przemocy* Przewrotne rzesz; Mp pd. WW

moli 'prędko, prędzej': *Moli leć* Hyżne rzesz; Mp pd. WW

molić 'usilnie prosić, błagać, nalegać': *Mołył mie, zeby mu piniedzy naddać, bo mu brakło na kónia* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. WW

mondel 'mendel; 15 lub 16 sztuk': *Snopki sie liczyło na mondle i zimnioki, jak my skrobali* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl. RK

mondur 'mundur, uniform': *Kozdy strazak dostoł mondur, kaske, pas ji toporek* Książnice Wielkie piń; Mp pd. WW

morągowaty, moregowaty 'prażkowany, pasiasty': *Okonie majo kolce, morągowate czorne płatki majo, jak pielta na wirzchu* Tryńcza przew; Mp pd, Kasz. RK

morderka ‘duży wysiłek, mordęga’: *Iść grubo ubranym na nartach w górę to jest morderka* Mszana Dolna lim; Mp pd. RK

mordęka ‘duży wysiłek, mordęga’: *Pisanie to tyz mordeka, tyz sie trza umozolić z tym pisaniem* Świątniki sand; Mp. RK

moręgowaty zob. **morągowaty**

morka ‘drobny deszcz, mżawka’: *Morka – dysc drobny, nie uliwny* Wąworków opat; Mp pn, Maz. WW, AN

morus I. ‘śmiałek, zuch’: *Chłop mocny, morus, rzyżby, silny, zdrowy jak koń* Czelatycce jaros; Mp pd. WW

morus II. ‘brudas’: *Morus taki, ani se geby nie “obetrze* Chotel Czerwony piń; Mp, Maz, Kasz. JW

mory biorą ‘o napadzie złości, zniecierpliwienia’: *Co cie tak mory biero, ni możesz dosiedzieć?* Radgoszcz dąb-tar; Mp. WW

moskal 1. ‘placek owsiany, żytni lub ziemniaczany, pieczony na blasze’: *Zytni moskál* Jabłonka n-tar [Orawa]; **Mp pd. 2.** ‘śledź marynowany’: *Moskole są to małe rybki marynowane w puszkach* Zakliczyn brzes-mp; Mp pd. WW

mosor, mosorek ‘naczynie drewniane dłubane z pnia drzewa’: *Mosór to taki skopiec, cebrzycek, putnia ji wiadro, sie scypało sie, wyskoblili to* Piwniczna n-sąd PIJP IV 120; Mp pd-zach, Śl pd. WW, JK

motaczka ‘przrząd służący do trzymania szpulki przy motaniu nici’: *Śpulka chodzi po motacce, ino wyrzy* Woźniki sier; Mp, Maz. WW

motaszka ‘wrzeczono z nawiniętymi nićmi’: Mp wsch. WW

motowąż, motowęzek ‘gruba nić, którą przewiązuje się pasma przędzy’: *Mótowónz, grubsza nitka, spinoł pasma na takié óczka* Blizne brzoż; Mp, Maz. WW

motowidło ‘przrząd do zwijania przędzy w motki’: *“Oprzedzie sie na nici, to trzeba swijać na kłebki, a późni motać na motowidło* Zagnańsk kiel; oggw. JW

moźdrzeń ‘modrzew’: *Moźdrzeń “oblatuje piyknie na zime* Ochotnica Dolna lim; Mp pd. WW

moźdzeń ‘kołeczek łączący dzwona w kole wozu’: Mp, Wp, Kasz. WW

mój ‘mąż (tak mówi żona)’: *Jide gotować, bo mój przyjdzie z roboty* Bóbrka kroś; Mp, Śl, Maz, Wp. WW

mółka ‘mąka’: *Mółka z młójna nie zawsze jes dobro* Stróżna gor; Mp pd, Śl. RK

mrauczeć ‘miauczeć (zwłaszcza o głosie samca kota poszukującego samicy)’: *Spálałam w stódołe, ale koty mraucały i ni mogłałam usnąć* Samocice dąb-tar; Mp pd, Śl. WW

mrażnica ‘zagroda w górach, w której dawniej zimowały owce i bydło’: **Mp pd-zach.** WW

mręgaty ‘pręgowaty, pstry’: *Pijowki cłełe mryngate, po sobie majom takie prązki* Niegowa zaw; Mp pn-zach, Śl. WW

mroczeć (się) ‘ściemniać się, zmierzchać się’: *Mroceje juz na dworku* Gołąb puław; Mp, Maz pd. WW

mrocza ‘mrówka’: *Mroczi som czorne i czerwone ji zawdy na dyszcz* Wylażom Bóbrka kroś; Mp pd-wsch. WW

mrowca ‘mrówka’: *Mrowce w kopkak, one to nosom z tyj cetyny ze smreka, take kupe wielgie* nanosom jak kosyk Sucha Góra [Orawa Śl] ZNUJ 169 s. 281; Mp pd-zach. WW, JK

mrowiec ‘mrówka’: *Swobów krynciło sie wsyndy jak mrowców* Radziechowy żyw Orli Lot XXII 56; *Nobardzyj piece, jak “ugryzie cyrwioný mrowiec – ten mały ok* Żywca NowŻyw 193; Mp pd-zach, Śl. WW, JK

mrowieczniak, mrowiecznik ‘gniazdo mrówek, mrowisko’: *Cobyście mieli “owiecek, jak w mrowieczniaku mrowiecek* [życzenia na Boże Narodzenie] Ząb n-tar ZNUJ 98 s. 59; *Mrowce w mrowieczniku* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśŚl 427; **Mp pd-zach.** WW, JK

mroziaty ‘o kolorze czarnym, brązowym z refleksami białego lub szarego, zwykle

w odniesieniu do maści konia, krowy': *Krowa mroziato, tako buro z białym, sado, wybijo się sierść bioło z wyrchu, a od spodu corny* Niegowa zaw; *Złościela sie na mnie, bo ji nie kupiełam mroziatych rajtuzów* Sierosławice konec; Mp, Maz, Kasz. RK

mroźnica 'szron, szadź': Mp. WW

mruczeć 1. 'o głosie wydawanym przez krowę': *Krowa rycy, a we chlywie to mrucy* Lgota Gawronna włosz; Mp, Pom pd.

2. 'o psie: warczeć': *Pies mrucy, jak zły* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp, Wp, Kasz. AN

mrygać 'mrugać': *Co tak mrygos?* Brudzewice opocz; *Gwiozdy nieroz tak mrygajom, ze sie musowo na nich gapić* Paruchy konec RŁTN XXIV 265; **Mp pn**, Maz pd. AN

mszyć 'utykać mchem szczeliny między belkami ścian w domu drewnianym': *Ścianiu by [szpary w ścianach] sie downo mszyło mechym* Blizne brzoż; Mp pd. WW

muc 'milczek': Mp pn, Maz, Pom pd. WW

muchar, muchor 'grzyb trujący – muchomor': *Muchory som dwojiste, biołe ji cerwone* Koszary ilż RŁTN XXIV 266; Mp pn, Maz, Pom pd. WW, AN

muchorówka 'grzyb trujący – muchomor': *Muchorówki to są grzyby kropiate, wysokie, kapeluse mają spadziste* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd-wsch. WW

mulać 'jeść powoli, mało gryząc': *Nie chce jeś, jéno mulá w gémbie* Żarnowiec kroś; Mp pd. WW

mularka 'rzemiosło murarskie; murarstwo': *Mularka to ciężko robota, ale galańcie mozno zarobić* Sierosławice konec; Mp, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. WW

mularz 'murarz': *Zgodziłem mularza tu do chlewów, to zarobił sześ korcy psenicy* Świątniki sand; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. WW, JK

muracha, muraszka 'mrówka': *Muracha łaziła kóło cukiernicy z cukrym* Rachanie

tom-lub PJPAN 79 s. 20; Mp pn-wsch, Maz wsch. WW

murachowisko 'mrowisko': Mp wsch, Maz wsch. AKS

muraszka zob. **muracha**

murawnik 'trawnik': *Zesło sie tak pięci albo sześciu gospodarzy, usiedli na murawniku sobie we wsi Głuchów* bus PorJ 1957 s. 141; Mp pn. WW, JK

murga 'człowiek mało mówny, mrukliwy, gburowaty': *Słowa z niego niy wykopiysz, tako murga* Lubatowa kroś; **Mp pd**. RK

murowanica 'dom murowany': *Z Hameryki wrócił, murowanice pobudował* ok Nowego Targu Wierchy XV 65; Mp pd-zach, Śl. WW

murowaniec 'dom murowany': *Murowaniéc ładny postawiéli* Bóbrka kroś; *W murowańcu w zimie to je bardzo zimno* Trzebinia opocz RŁTN XXIV 269; Mp, Maz pd. JK

murowanka 'dom murowany': *Wprowadzieli sie do murowanki* Brudzewice opocz; Mp, Maz. WW

murszywy 'spróchniały': *Murszywe drzewo* Oleszno włosz; **Mp pn**. AN

mur-za 'brudas': Mp pn-wsch, Maz wsch. WW

musi 'chyba, pewnie, przypuszczalnie': *Musi on też dobry był złodziejaszek* Huta chłm; Mp wsch, Maz wsch. WW, JK

musowo 'musi się, jest konieczne, koniecznie trzeba': *Musowo beło "obcioć warkoce, bo chodzi do maszyn i mogo chycić* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp, Maz. WW

muszara 'grzyb trujący – muchomor': *Jak [grzyb] mo cątki, to musora* Lipnik wiel RŁTN XXIII 141; Mp zach, Śl. WW, JK

muszarka 'grzyb trujący – muchomor': *Powieś musorke, bo w izbie duzo much* Śmiłowice miech; Mp, Śl. WW, AN

muzyka 1. 'orkiestra, kapela': *Došli do muzyki i kázali grać* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp, Śl, Wp pd, Pom pd. 2. 'zabawa taneczna, potańcówka': *Chodźwa na muzyke, pohulowa se troche* Książnice

- Wielkie piń; Mp, Śl, Maz, Wp. 3. rodz m
'muzykant, grajek': *Jedyn muzyka godoł*
Hyżne rzesz; Mp pd. WW
- muzykanty, muzyki** 'kłosy pozostawione na
polu przez nieuważę kosiarzy': *Stojóm*
na polu muzykanty Brudzewice opocz;
Muzykanty zostawił i grajo na wietrze
Sąsiadka zam PelcLub I s. 182; Mp pn,
Maz pd-wsch. AN
- mycka** 'czapka męska (często bez daszka)':
Chodzi zawdy w taki mycce Książnice
Wielkie piń; oggw. JR, JK
- mydnica** 'naczynie w kształcie dużej misy do
mycia się': *Każdy się ópapłot downó w ty*
mydnicy, có jóm ta míoł, dzie ta downó
béłó kápanie Blizne brzoż; Mp pd, Wp
pd. WW
- myjak 1.** 'kawałek tkaniny służący do mycia
naczyn': *Tu myjákiym nic nie zrobis, to*
trza piáchem wytrzyć Samocice dąb-tar;
Mp. 2. 'człowiek lubiący dużo mówić,
plotkować; papla, plotkarz': *To myjok*
dziywka, takich paskudnych bojek narobi-
ła Sękowa gor; Mp pd. RK
- mynarz** 'młynarz': *Kie piyknie mynárz zemleł,*
to to nie trza było cudzić, ba sie záciyry

- narobiło takiej, nody wiym, dy my haw*
przi młynie byli! Jabłonka n-tar [Orawa]
KąśŚl 431; Mp, Śl, Maz pn. JR, JK
- myrknąć** 'odezwać się, mruknać, napo-
mknąć': *Siedź cicho, bo jak ci wsuje, to*
ani nie myrknies Piekelnik n-tar [Ora-
wa] KąśŚl 432; Mp pd. JW
- mysiaty** 'o kolorze podobnym do myszy; po-
pielaty': *Mysiato krowa* Jasionna rad
RŁTN XXIV 272; Mp pn. AN
- mysza** 'mysz': *Mysza mykła kotowi* Żarno-
wiec kroś; Mp, Śl pn, Maz, Wp. JR
- myszak** 'rusztowanie z drągów nad klepi-
skiem': Mp pn-zach. JR
- myszyniec** 'rusztowanie z drągów nad klepi-
skiem': *Myszyniec nad bojowiskiem* Toma-
wa p-tryb RŁTN XXIV 273; Mp pn-
zach. AN
- myto** 'pensja, pobory, zapłata': *Służył tam*
rok, a to myto, co miał dostać, to se wy-
brał wprzód Pogóra [Orawa Śl] ZNUJ 72
s. 45; Mp pd, Śl pn, Maz pn, Kasz. JR,
JK
- mżyczka** 'drobny deszcz; mżawka': Mp pn.
AN

N

- na I.** partykuła 'nawiażująca do poprzedniej
wypowiedzi lub rozpoczynająca wypo-
wiedź': *Wys có, na dy tu nocujemy takié-*
go jakiegosi dziada Zubrzyca Górna
n-tar [Orawa] ZNUJ 49 s. 145; Mp pd-
zach, Śl. JR, JK
- na II.** wykrz 1. 'weź, bierz, masz': *Na Stasiu.*
Pon ci przyniół cukierka Przedmość
wiel; oggw. 2. 'służący do przywoływania
zwierząt (czasem powtarzany lub używa-
ny wraz z innymi wykrzyknikami, np. *na,*
na; psiu na; często używany wraz z rze-
czownikiem określającym zwierzę, np.
gusia na, nusia na): *Na, Granicha, na!*
Borsuk kras; Mp pn, Śl. JR, JK

- nabajczyć** 'naopowiadać dużo plotek': *Cóżeś*
tam nabojoył? Książnice Wielkie piń;
Mp pn. JW
- nabajdać** 'naopowiadać głupstw': *Nabajdajo*
w telewizorze Zamięście lim; Mp. JR
- nabajdurzyć** 'naopowiadać głupstw': *Nabaj-*
durzeł, a "óny myślały, ze to prowda Sie-
rosławice konec; Mp. JR, JK
- nabarłożyć** 'naśmiecić, zanieczyścić, zwłasz-
cza słomą': *Tak nabarłozeł, ze do głęboki*
nocy beło co robić Paruchy konec RŁTN
XXV 126; Mp pn, Maz, Kasz. AN
- nabliżyć się** 'przybliżyć się': *Nabliżyć sie*
do kogo Mogilany krak; Mp pd-zach.
JR

nabrusić ‘naostrzyć’: *Nie wloz-ek do izby, zacy-m-ek nie nabrusił sikiry* pn-wsch ok Nowego Targu Wierchy XVI 38; Mp pd-zach, Śl pd. JR

nabylić ‘napomknąć, wspomnieć’: *Roz nabyły w gazecie, skąd sie księżyc wzion, ale nie "opisały tego do końca* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch, Maz pd-wsch. JR

nachapać się ‘nagromadzić (często nieuczciwie)’: *Ón sie nachapał doś, jak buł dyrektorym* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. JW

nachlać się 1. ‘napić się, upić się’: *Nachłot sie i lezy jak swynia* Brudzewice opocz; Mp, Maz. **2.** ‘najeść się (zwłaszcza nadmierne)’: *Jak sie nachło pyrek abo kónicyny za duzo, to dostanie "ochłapu* Woźniki sier; Mp, Maz, Pom pd. JW

nachodzić ‘zbliżać się, nadchodzić’: *Południe nachodzi* Kawęczyn zam; Mp pn-wsch; Maz. JK

nachytać ‘nachwytać, nałapać’: *To sytko ryncami nachytół* Orawka n-tar [Orawa] KąśŚl 439; Mp, Śl. JR, JK

nacie wykrz ‘weźcie, bierzcie (czasem w odniesieniu do jednej osoby – jako pluralis maiestaticus)’: *Nacie, namcie sto rubli!* Olbęcín kraś; Mp, Maz. JR

nacina ‘liście i łodygi roślin okopowych (zwłaszcza ziemniaków); nać’: *Nacine sie wyżyno przed kopaniym i poli* Stróżna gor; *Naciná z marchewki rzuć królikóm* ok Nowego Sącza SzewŚl 370; Mp wsch, Maz wsch. JR, AN

nacudować się 1. ‘nadziwić się’: *A Bartek nie mógl się nacudować, co się stało, że Maciek zaczon nad nim górować* Iwkowa brzes-mp PGaw 54; Mp. **2.** ‘nawydziwiać, nakrzyczeć’: *Tyle sie nacudowoł, naździwioł, ze przykro było suchać* Samocice dąb-tar; Mp. JR, JK

naczać ‘zacząć’: *Naczon chliéb* Żarnowiec kroś; oggw. JR

naczynie ‘narzędzia’: *Zanieś z "ogródka nacynie na wasztat* Samocice dąb-tar; Mp, Śl, Maz. JR

naćkać się zwykle pogard ‘najeść się’: *Naćkoł sie ziómnioków* ok Żywca NowŻyw 196; Mp, Śl, Maz pd. JR

naćpać się zwykle pogard ‘najeść się’: *Naćpołem sie tego grochu, ze mi az brzuch spuch* Sękowa gor; Mp, Śl pd, Maz. JR

nadać przekł: *Ciżności nadali* Mszana Dolna lim; *Nadali cie grzysi (ćmosi, kaci)* ‘li-cho cię przyniosło’ Sułkowice myślen MPKJ V 349; *Czy to dziadzi nadali!* Hyżne rzesz; Mp. JR

nadawać ‘wymyślać komu, wyzywać kogo, przezywać, psioczyć’: *Straśnie na nigo nadawał* Samocice dąb-tar; Mp pd, Śl pd. JR, JK

nadczołek ‘rzemień u uzdy nad czołem konia’: Mp. JR

nadgroda ‘nagroda’: *Chto jich złapie, tó wielge nadgrode bedzié miał* Jacnia zam; Mp, Śl, Pom pd, Kasz. JR

nadkład zob. **nakład**

nadkryć ‘nakryć, przykryć’: *Ul gutkiem [dłutkiem] wygłobiły, potam nadkryły go, zeby sie nie loło* Poręby Majdańskie kolb; Mp. JR

nadmóc się ‘przesilić się, podźwigać się’: *Pani sie nadmogła* Wierzchowiska kraś; *Przy ty "órcie tak sie nadmóg* Domaniewek łącz PJPAN 45 s. 596; Mp pn. AN

nadobny st, głównie pśn ‘o młodej dziewczynie lub młodzieńcu: ładny, piękny, przystojny’: *Była Dorotka chudobna, ale przepiękna, nadobna* [rym] Tarnogóra niż KotZn 148; Mp, Śl, Maz. JR, JK

nadoleć, nadolić ‘podołać, zdołać, nadążyć’: *Ón jescie nie nadoly pobirac za kosiorzem* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. JR

nadołek ‘dolna część koszuli kobiecej’: *Dowo nosiły kóbiety kószulié takie kómbinówané. Dół bół z takiegó górszegó gatunku, grubszegó – tó nazywali nodołek* Blizne brzoż; Mp, Maz, Wp. JR

nastawić ‘przedłużyć, nadsztukować, np. suknię, spodnie’: *Nastawiałam mu rynkowsy, bo beły przykrótkie* Brudzewice opocz; Mp, Śl. JR, JK

nadsztukować ‘przedłużyć, np. suknię, spodnie’: *Nie było zodnego kawołka, dlatego nadstukowałam cym innym Sierosławice koniec*; Mp pn, Maz. JR

nadybać ‘spotkać, napotkać, znaleźć’: *Do-brze żem wos tu nadyboł Hyżne rzesz*; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pd. JR, JK

nadziać ‘wdziać, włożyć ubranie’: *Cóz se tu nadzioć, zeby nie zmarznoć?* Książnice Wielkie piń; Mp pn. JR

naglizna ‘człowiek działający szybko, czasem bez zastanowienia’: *Cowiek modry [mądry], ale taká noglizna w robocie, nic nie kónicy* Chotel Czerwony piń; Mp. JW

nagły ‘o człowieku: porywczy, prędkie’: *“Ón jes strąśnie nogły, tak by chciół chyzo wszystko zrobić* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl. JW, JK

nagniewać (się) ‘rozniewać (się)’: *Klónek [kłątem] babie, bo mie nagniywała* Limanowski; Mp pd. JW

nagnoić ‘użyźnić obornikiem’: *Nagnojeł pole pod kartofle* Brudzewice opocz; Mp pn, Śl, Wp, Pom pd. JW, JK

nagnojać ‘użyźniać’: *Łubin siejom, bo “ón nagnajo zimie* Woźniki sier; Mp pn, Śl, Wp, Pom pd. JW, JK

nagodzić ‘zwykle o Bogu: dać, obdarzyć’: *Pan Bóg nagodził dwoje (urodziły się bliźnięta)* Mszana Dolna lim; Mp pd. JW

najdować (się) ‘znajdować (się)’: *Mało ik jes, ale gdzieś siy najdujom* Przedmość wiel; Mp, Maz. JW, JK

najduch ‘nieślubne dziecko, też jako przewisko’: *Kazdy najduch taki despetny* Ostrowce bus; Mp, Śl. JW

najmać ‘najmować’: *Musisz najmać dó buraków, nie dasz rady!* Siennica Różana kras; Mp, Maz, Pom pd, Kasz. JW

najpierwsze ‘najpierw’: *Najpirse sobie wziół jednego dukata* Rudnik Szlachecki kraś; Mp. JW

najpierwszy ‘pierwszy przed wszystkimi’: *Nojpiyrsy przileciół do dómu* Sporysz żyw; Mp, Maz. AN

najprzódz ‘w pierwszej kolejności; najpierw’: *Lyn sie siało, jak urós najprzódz sie go wyrwało* Bełchatów p-tryb RŁTN XXX 64; Mp pn. AN

najszczać zob. **naszczać**

najść 1. ‘znaleźć’: *No i naśli podkowe i Pán Jezus kázál Pietrowi te podkowe wziółć* Rabcza [Orawa Śl]; Mp, Śl, Maz, Wp. **2.** ‘przyjść, nadejść’: *Zniwa nasły, cas zniwny* Konopnica lub; Mp pn. JW

najwoleć ‘najbardziej lubić’: *Já nájwołym mlyko pić* Orawka n-tar [Orawa]; Mp pd. JW

nakastlik ‘szafka nocna, stolik nocny’: *Wsadz te papiery do nakaslika* ok Rzeszowa; Mp. JW

nakidać ‘o śniegu: napadać’: *Jak nakido śniga, to sie nie do is* Siepraw myślen; Mp pd. JW

naklepać ‘o kosie: naostrzyć przez klepanie młotkiem’: *To sie tak “ostrzy, panie, ji siece sie i naklepie sie jó i dobrze sie siece* Kasinka Mała lim JP LIX 51; Mp, Śl, Wp. JW

nakład, nadkład ‘lemiesz pługa’: Mp pd. JW

nakładać ‘wydawać pieniądze (na jakiś cel)’: *Nakladom na dziecko, na uczenie* Hyżne rzesz; Mp pd. JW

naklaść ‘o ogniu: rozpaścić’: *“Ognia trzeba naklaś* Koszarawa żyw; Mp pd. JW

nakrążyć ‘naszatkować’: *Nakrążać, narznąc ciynkawo na drobno* Przedmość wiel; pog Mp pd i Śl pd. JW, JK

nakrywka 1. ‘pokrywka na garnek lub maślnicę’: Mp wsch, Maz wsch. **2.** ‘grzbiet dachu; kalenica’: *Nakrywka to som wirzk: z paździoń, z plów, to sie uleże i jest; tero z cementu robio* Giełczew kras; pog Mp wsch i Maz wsch. JW, JK

nakrzyć ‘nakruszyć’: *Krowie po “ocieleniu święconą wodę loly do picio, abo zielo święconygo nakrzyli do pomyj* Poręby Majdańskie kolb; Mp pd. JW

nakurzyć ‘o śniegu: napadać’: *Nakurzelo nam śparami na górę i do sieni* Sierosławice koniec; Mp, Śl, Pom pd. JW, JK

nale ‘ale, jednak’: *Wygłódá tak, choćby miało lác, nale może sie wypogodzi* Koszarawa żyw; pog Mp pd i Śl pd. JW, JK

nalepa 1. ‘palenisko w kurnej chacie zastępujące piec kuchenny’: *Nálepa to w kurnyk chałpak páliynisko, na którym sie jeś gotowało* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Śl pd. **2.** ‘część pieca obok płyty kuchennej’: *Na nolepe wygarnio sie “ogiń z pieca przed wsadzyniym chleba* Sękowa gor; Mp pd, Śl pd. JW, JK

nalewajka ‘łyżka wazowa, chochła’: *Jeden powie nalewka, a drugi nalewajka* Radkowice iłż; Mp. JW

nalewka ‘łyżka wazowa, chochła’: Mp, Wp. JW

naleźć ‘znaleźć’: *A tu beło ciemno i ni można go beło naleź* Radkowice iłż; oggw. JW

należne ‘wynagrodzenie za oddanie znalezionej rzeczy’: *Mógby mi ta dać náleżne* Sidzina myślen PJPAN 11 s. 266; Mp. JW, JK

nalodek ‘gołoledź’: pog Mp pd i Śl pd. JW

nalustek ‘część wozu – żelazny kabłączek zakończony kółkami łączący luśnię z kłonicą’: *Zalóz drobine na nálustek* Samocice dąb-tar; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW

naładować 1. ‘przygotować’: *Naładował z rana śniadanie* Ulów tom-lub; Mp pn-wsch, Maz. **2.** ‘zreperować, naprawić’: *Musisz mi te skrzypki naładować* Łopienik Górny kras; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. JW

namanić się ‘zjawić się niespodziewanie’: *Jużem gnoł [krowę] z pówrotem, aly mi siy namaniuł dobry kupiyc i sprzedałem* Lubatowa kroś; Mp pd. JW

namaścić ‘przyprawić tłuszczem (potrawę)’: *Ale se namaściół zupe* Żarnowiec kroś; Mp. JW

namcie, nemcie wykrz ‘weź, weźcie proszę (czasem w odniesieniu do jednej osoby jako pluralis maiestaticus)’: *Nomcie po kawałku placka, spróbujcie cy dobry* Książnice Wielkie piń; Mp pn, Maz pd-wsch. JR

namieniać się (na dzień) ‘świtać’: *Namiynio sie na dziyj* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. JW

naminać ‘prać ręcznie’: *Downi pierywali kijankamy; naminali kijankamy* Świerzy łow; Mp pn. JW, JK

namówić ‘pozyskać względy, też naraić’: *Ón namowił se jakimś panne* Woźniki sier; Mp, Śl pd, Wp. JW

namówić się ‘umówić się, dogadać się’: *“Óny sie namowiły, ze ta kobita do obory nie posła, tylko poseł szwagier do ty obory* Giełczew kras; Mp, Śl, Maz, Wp. JW

namówiny ‘zaręczyny’: *Pośli na namówiny* Cięcina żyw; Mp pd-zach. JW

nanosek, nanośnik ‘pasek leżący na nosie konia’: *Zdyjmi kóniowi nanosek* Radkowice iłż; Mp pn-zach, Maz pn. AN

naobkoło ‘naokoło’: *Krowa jak sie “ocieli to sie já “obkadzá po wymieniu, naobkoło* Radkowice iłż; Mp, Maz, Wp, Pom pd. JW, JK

naodziać (się) ‘ubrać, okryć się’: *Muse sie naodziać, bo mi zimno* Woźniki sier; Mp pn, Maz, Wp. JW, JK

naorać ‘zorać’: *Naoroł jakby dzikie świnię porły* Przedmość wiel; Mp. JW

naparstek ‘pierścień łączący kosę z kosiskiem’: *Żylazna kosa, kósiskó drewniane, klin był, babka była do klypania i naparstek do wbijania kosi, żelazny, to kose trzymało* Kryłów hrub PelcLub I s. 183; Mp pn-wsch, Maz pd-wsch. JW, JK

napas ‘część uprzęży – pas na grzbiecie konia’: *Postronki som przeciągnięte przez “obládry zeszyte mocnym trokiem z nápasem* Radkowice iłż; *Nopas je po to, żeby postronki nie “opadały na zimie* Koszary iłż RŁTN XXV 141; Mp pn, Maz. JW, AN

napaskudzić ‘nabrudzić, zwłaszcza kałem’: *Jak te kury napaskudziły w sini* Brudzewice opocz; Mp. JW

napawać ‘poić’: *Krowy sie napáwá* Chochołów n-tar; Mp, Śl. JW

napedzieć zob. **napowiedzieć**

napić ‘napić się, wypić’: *Ty wódki tam napiłem niedużo, ale liter wypilem blisko Zagosość piń*; Mp. JW

napiersznik ‘część uprzęży konia’: *Napiersznik przetar się kóniowi, co to za rzemiń beł Radkowice ilż*; Mp, Maz. JW, JK

napierwej, napierwy ‘najpierw’: *Posed napierwy do wás Samocice dąb-tar*; Mp. JW

napiętek ‘obcas’: *Nie gumiane ba skórzane bóty, a chojtowe takie były, có tak zgrzypiały, kie krocól, to zgrzypiało w napiyntku Piekielek n-tar [Orawa] KąsŚl 470*; Mp, Śl, Maz pn, Pom pd. JW

napitek ‘napój’: *Gorzałka to nie jest żadna trucizna, ino zdrowy napitek Iwkowa brzes-mp*; Mp. JW

napośród ‘na środku’: *Wyncyl nie leżał na nálepie, ba se dół taká syroká deske, a dwa stołki, a napośród izby spáwół Rabczyce [Orawa Śl]*; Mp pd. JW

napowiedzieć, napedzieć ‘przykazać, polecić’: *A tyn “uczyn był taki zabácliwy, to mu majster napedziół, zeby seł drógóm “osprawiajyncy, zeby nie zabáćół nic Rabczyce [Orawa Śl]*; Mp pd. JW, JK

napowieść ‘podsunąć myśl, naprowadzić’: *A kto mie napowiód piyc talarki? Blizne brzoż*; Mp pd. JW

naprać 1. ‘nawrzucać, naładować’: *Naprać gnoja na zágón Zaryte-Rabka n-tar*; Mp pd, Śl. **2.** ‘zbić’: *Zacon sie stopórcyć, no to my mu naprali po kufie, kielo ino wlażło Piekielek n-tar [Orawa] KąsŚl 455*; Mp pd, Śl pd. JW, JK

naprany ‘pijany’: *Pijok naprany Kocierz żyw*; Mp pd, Śl pd. JW, JK

naprawić 1. ‘przygotować, zmontować’: *Baca naprawi puciyrę, “owczorż plótnom nadkrywo puciyre Koszarawa żyw NT II 110*; Mp pd. **2.** ‘nalać do naczynia’: *Napraw my tam piwa Samocice dąb-tar*; Mp pd. JW, JK

naprościć ‘wyprostować’: *Ukietzła mi noga, jakek seł z góry, pewniek jóm wykręcił, bo spuchła. Trzeba bydzie jiś do Ślopka na Sopotnie, zeby naprościć ok Żywca*

NowŻyw 311; Mp pd-zach, Śl pd. AN

napysk, napysznik ‘pasek w uprzęży konia’: pog Mp i Maz. AN

napytać ‘umówić kogoś do pracy, poprosić o przysługę’: *Napytała kosiorzy i kosom Zaryte-Rabka n-tar*; Mp pd, Śl pd. AN

narabiać ‘zajmować się czymś, porabiać’: *A ta pedziała, zebyk w nocy nie narábiał, bo ze tam już “od dáwna strasyło Rabczyce [Orawa Śl]*; Mp. AN

naradełek, naradłek ‘ostrze w płużku do oborywania ziemniaków’: *W płużku je taki naradłek “ostry i pumocny przy “oborywaniu kartofli czy buraków Gardzienice lub PelcLub I s. 183*; **Mp pn-wsch.** AN

naraić ‘nastęrczyć (zwłaszcza w celu matrymonialnym)’: *Jak się kces zynić, to jo ci jakóm dziywke naraje Sękowa gor*; Mp, Pom pd, Kasz. AN

narączko ‘pewna ilość czegoś, co się da unieść na zgiętej ręce’: *Urwałam już dwa narocka burocyn, jesce z pół dorwe i lo świni wystarcy Książnice Wielkie piń*; Mp, Śl. AN

nairemnia ‘gwałtowna ulewa często z burzą i wiatrem’: **Mp pd.** AN

nairemnik ‘człowiek porywczy, gwałtowny’: *Z niym ni ma co zacynać, to norymnik, moze z cłowieka kalike zrobić, abo i zabić, jak sie wścieknie Sękowa gor*; **Mp pd.** AN

nairemny 1. ‘o deszczu lub wietrze: nagły, gwałtowny’: *Nárymny wiater Zaryte-Rabka n-tar*; Mp pd. **2.** ‘o człowieku: porywczy, wybuchowy, uparty’: *Kryść Boze mieć takiego norémnego chłopa ok Zapanego ZborŚl 224*; **Mp pd,** Kasz. AN

naręczek ‘koń chodzący w zaprzęgu z prawej strony’: Mp pn. AN

naręczni, naręczny ‘o koniu w zaprzęgu: idący po prawej stronie’: *Šturchnij tego norycynigo kónia, niech się tak nie wlece; norycynigo batym Książnice Wielkie piń*; Mp, Śl. AN

narościć się ‘o kurze: zacząć nieść jajka’: *Mám troche jáj, bo mi się dwie kokoski narościeły* Radkowice iłż; Mp, Maz pd. AN

narość ‘narośl’: *Kurzówka – narość ciemna* Lubomierz boch; Mp, Maz wsch. AN

narowny ‘najczęściej o koniu: trudny do kierowania, narowisty’: *Narowny koń nie chce ciągnąć. W por to ciągnie, w pojedynkę to nie pójdzie. Jak go bić, to galopka skoczy sto metrów i nazod stanie* Niegowa zaw; Mp, Maz. AN, JK

naróg ‘lemiesz sochy lub płuszka do oborywania ziemniaków’: *Naróg – zakończenie radełka* Krzczonów lub; *Naróg je w płuszku i nim sie kartofle "obóruje* Hedwiżyn bił PelcLub I s. 184; Mp pn-wsch, Maz pd. AN, JK

nart ‘górna część stopy, też przylegająca do niej część buta; podbicie’: *Boli mie noga w norcie* Krzepiska n-tar; *Nárt – na wirzchu stopy* Niegowa zaw; Mp, Śl. AN, JK

narukować, narugować ‘być zmobilizowanym, iść do wojska’: *Kie jesce wybukła piyrsá światowá [...] "ocieć musiał narukować* Rabczyce [Orawa Śl] ZNUJ 72 s. 69; Mp pd-zach, Śl pd. AN, JK

narychtować ‘przygotować’: *Przyjadom [krewni] ze Záchodu, trza bedziy narychtować* wszystkiego: *jedzynia, picia* Lubatowa kroś; Mp, Śl. AN

narządzać ‘przygotowywać, naprawiać’: Mp pn, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN

nasad ‘część wozu, sań lub pługa leżąca na osi’: *Ten kawálek drzewa, co w niem jes "osadzóná "oś to się nazywá próg, nad progiem jes násád* Samocice dąb-tar; oggw. AN

nasadek ‘część wozu, sań, pługa leżąca na osi’: *W telnym násadku som kłonicie* Radkowice iłż; Mp. AN

nasiek ‘topór ciesielski’: *Nosiek mo "ostrze syrokie i "obuch* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. AN

nasieniak, nasienniak ‘ziemniak przeznaczony do sadzenia’: *Nasienioki, średnie*

kartofle Stok puław; *Flance albo nasieñniaki* Sulów kraś; Mp wsch, Maz pd-wsch. AN, JK

naski ‘nasz’: *A naski pleban ino se chodziły i wszyckiego doglądały* Iwkowa brzes-mp; Mp pd-zach, Maz pn. MB

naspa 1. ‘zaspa śniegu’: *Śnig miecie na płoty i robi nospy* Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. **2.** ‘wał ziemi wokół domu; przyzba’: pog Mp pd i Śl pd. AN

nasporzyć ‘przymnożyć’: *Panie Boże zapłać, kto do basów włoży, Niechże mu Pan Jezus pieniędzy nasporzy* [pśn] Kraczkowa łań KunWes 165; *Boze naspórz!* Ślemień żyw RamŚl 41; pog Mp pd i Śl pd. AN

nasprawiać, nasprawować ‘nakupować’: *Moja córka, jak ino pójdzie do miasta, to zawdy duzo nasprawio* wszystkiego Sierosławice konec; Mp, Śl. AN, JK

nastajać ‘nastąpić, wchodzić w użycie’: *Dow ni nicht ni miół komody, potym dopiyo nastajały* Hyżne rzesz; *Dawni to beł skopek drewniany, późni nastajały blasane* Wilków kiel; *Casy nastajały cemraz gorse* Ślemień żyw RamŚl 41; Mp. AN

nastąpić się ‘najczęściej o krowie lub koniu: przesunąć się trochę’: *Nastómp sie kra-sula, mogłabyś sie nastómpić* Brudzewice opocz; Mp, Wp. AN

nastroić ‘przygotować’: *Trzeba nastroić krowie zryć* Tyniec krak; Mp pd. AN

nasuć ‘nasypać’: *Nasuła cały worek mónki* Brudzewice opocz; Mp, Śl, Wp. AN

naszczać, najszczać ‘oddać moc’: *Dziecko najscalo w majtki* Brudzewice opocz; Mp, Śl. AN

naszczywić, nawszczewić ‘odwiedzić’: *Kciál go nasywić i dosel tam do jego domu* Pogóra [Orawa Śl]; pog Mp pd i Śl pd. AN, JK

naszelnik ‘część uprzęży konia’: *Noszelnik to pas, mo sprząckę* Giełczew kras; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN

naszparować ‘zaoszczędzić’: Mp pd, Śl. AN

naszpulać ‘nazwijać’: *Naszpułalo mu całóm te szpule i drugó, i wiyncy* Blizne brzoż; Mp. AN

naści wykrz 'weź, bierz, masz': *Naści te łopate, zaniś jo do komory* Książnice Wielkie piń; Mp, Maz. JR

naściół 'spodnia warstwa słomy, gałęzi itp. w stodole lub w stogu': *Po drodze przywieźlmy nościółu do stodoły* Sierosławice konec; Mp pn-zach. AN

naślednik 'następca': *"Uzdrowiał pan i już go miał za swego naślednika, królestwo już mu to "uddaje* Jaccia zam; Mp pn, Maz wsch. AN

natarasić 'naśmieszyć, zrobić bałagan, poniszczyć': *Jak się młoci, to się natarasi wokoł chłupy* Żarnowiec kroś; Mp pd. AN

natargać 'narwać': *Ta jidź z takimi jagódami. Takich tó i na poliu natargó* Blizne brzoż; Mp, Śl. AN, JK

natereus zob. **matereus**

natonie 'miejsce, na którym rąbie się drzewo': *Idź ta na natonie urob drzewa* Dziewin boch; Mp pd. AN

natonisko 'miejsce, na którym rąbie się drzewo': Mp pd, Śl. AN

natoń 1. 'miejsce, na którym rąbie się drzewo': *Swół to drzewo, tu, na notóniu* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Śl. **2.** 'pniak, na którym rąbie się drzewo': Mp pd, Śl. AN

naturliw 'o koniu: narowisty': *Ciekawy kón jest i naturliw, co nie chce ciągnóć* Giełczew kras; Mp pn-wsch. AN

naturny 1. 'o koniu: narowisty': *Noturny nie chce pójś, z góry nie pójdzie, połómie wszycko* Stok puław; pog Mp pn-wsch i Maz. **2.** 'o człowieku: gniewny, porywczy, zarozumiały': *Naturny, to taki, co się zaraz gniéwá, albo myśli, że "on wiency wártá* Żarnowiec kroś; Mp pd. AN, JK

naturzyć się 'o koniu: stawać się narowistym': *Naturzy sie, narowi sie, wirzgo, gryzie niechtóry* Wierzbica kraś; pog Mp pn-wsch i Maz pd. AN

nauczny 'przyzwyczajony': *Ón nie naucny ciesko robić* Samocice dąb-tar; Mp. AN

nawarzyć 'ugotować': *Baby tó zostaną [...]* śniadanie *nawarzić* Chyżne n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 26; Mp pd, Śl. AN

nawidzić 'lubić': *Chłop jom lubi i teściowo barz nawidzi – dobrze ji tam, że jaż* Lubatowa kroś; *Kogo óna nawidziła? Samo siebie* Mogilany krak; Mp. AN

nawidzieć (się) 'lubić': *Jo nawidziół to imie i nazwie syna Piotruś* Giełczew kras; *Stasek z Ignacem sie bardzo nawidzá* Radkowiec ilż; Mp, Maz. JW

nawierzyć się 'nacieszyć się, nasycić się': *Jak sie nawierzuł mojom dziwkom, to posed do jinny* Przewrotne rzesz; Mp pd-wsch. AN

nawłok, nawłoka 'rzemyk, sznurek, którym przywiązywano obuwiu do nóg': *Parobek musiał miyć fane* [fajne] *kypce, nawłoki* Rabczyce [Orawa Śl]; Mp pd, Maz. AN

nawracać 'pilnować zwierzęta przy pasieniu, aby nie szły w szkodę': *Łabandzie trzeba paś, jo nie chowom, bo kto by mi nawracół* Poręby Majdańskie kolb; Mp. RK

nawrotek 'roślina – przywrotnik pospolity': *Przysedem zebyście my dały nawrotek* Ostrowce bus; Mp, Maz wsch. RK, JK

nawrócić się 1. 'wrócić, powrócić': *Musiálém sie nawrócić, bom zapomniál biletu* Żarnowiec kroś; Mp, Śl, Pom pd. **2.** 'o zwierzętach: zejść ze szkody': *Ta chabeta nie chce sie nawrócić "od tych buraków* Samocice dąb-tar; Mp. RK

nawsie 'część wsi, zwykle będąca wspólną własnością, na której zazwyczaj pasiono zwierzęta': *Świj nie trzymoł nicht w chliwie, jano chodziły po nowsiu* Krzemień kraś; Mp, Śl. RK

nawszczewić zob. **naszczywić**

nazad 1. 'z powrotem': *Jo juz jide nazod. Pocekoj to nazod pódziemy razem* Książnice Wielkie piń; oggw. **2.** 'w określeniach czasu: wstecz, temu': *Śterdzieści lat nazad to była kupa bity. Dzisiaj jedna niewiasta i jeden mężczyzna majom kilka par obuwiów* Topolice opocz; Mp. RK

nazdać się 'zorientować się': *Anik sie nie nazdoł, jak się to stało* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd, Śl pd. RK

nazganiać 'zgromadzić, zebrać': *Taki bogoc, nazganiół majóntku i teraz na wszystko*

mo Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

nazimne ‘galareta mięsna’: *Nazimne zrobimy z wołowych nogów* Woźniki sier; Mp pn-zach, Śl pn, Wp pd. RK

nazwisko ‘nazwa’: *Nie słyszałam “o gołąbkach, nazwiska takięgo nie znam* Przedmość wiel; Mp, Maz, Pom pd. RK, JK

naże ‘wykrz przynaglający do pośpiechu’: Mp pd-zach. RK

ne, neści wykrz ‘weź, bierz, masz’: *Ne, ná wejże se to, jak ci daje* Samocice dąb-tar; Mp. JR, JK

nemcie zob. **namcie**

nervować (się) ‘złościć, denerwować (się)’: *Lepi się nie nerwować, szkoda zdrowia* ok Nowego Sącza SzewŚl 390; Mp, Śl, Maz, Wp. RK, JW

neści zob. **ne, neści**

ne, neści wykrz ‘weź, bierz, masz’: Mp pd. JR

nich ‘nikt’: *Wkiedyś “ojcowie żeniły, tam się nich nie zakochowuwoł* Giłczew kras; Mp, Maz pd-wsch, Wp zach. JR

nicht ‘nikt’ *Nicht go nįy widzioł* Górki brzoż; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. JR, JW

nichto zob. **nikto**

nie zob. **co nie bądź**

nie zob. **kto, chto nie bądź**

nie **chcieć** ‘nie mieć możliwości, nie być w stanie’: *Urzekły go boginki, bo nie chce rósć* Żarnowiec kroś; Mp, Wp. AT

nie **wiada** ‘nie wiadomo’: *Nie wiada, có kupić, telo sytkiego* Piekiełnik n-tar [Orawa] KąśŚl 487; *Kaj się podziewał zimą, to nie wiada* Iwkowa brzes-mp; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. WW, AN

niebogaty ‘liczy, marny’: *Niebogato krowe se kupiely* Sierosławice konec; Mp. RK

niebowy ‘o kolorze: niebieski’: *Niebowy – widniejsy od jasnego* Zielkowie łow; *Koz se “ukrosić na niebowy kolor* Brudzewice opocz; Mp pn-zach. AN

niebożyczka ‘kobieta zmarła; nieboszczka’: *Moja matka niebożyczka nieroz “opowiadali jako to downi biyda buła* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

niech się (ktoś) **wykicha** lekceważąco ‘nie potrzebuję czegoś od kogoś’: *Wcora nie kcioł wozu pozycyć, dzisiaków niek się wykichał* ok Nowego Sącza SzewŚl 739; Mp. JW

niechać ‘zostawić, pozostawić’: *Niechajcie mi to, nie wydzierajcie* Wilków kiel; Mp, Śl pd. AN

niechta ‘niech’: *Niechta przydzie do roboty na “odwiecyrz* Radgoszcz dąb-tar; Mp. RK

niecki blp ‘podłużne naczynie wydłubane z pnia drzewa, służące do wyrabiania ciasta lub kąpania dzieci’: *W niecki włożyli dziecko, “omeli* Radkowice ilż; Mp, Śl, Kasz. RK, JW

niecnota ‘psota, żart, figiel’: *Pannom malujó “okna na niecnote, zeby myła, jak mróz* Radawiec Duży lub; Mp pn. RK

niecułka, niecułki ‘podłużne naczynie wydłubane z pnia drzewa, służące do wyrabiania ciasta lub kąpania dzieci’: *Miysić ciasto w niycułkach* Kombornia kroś; Mp pn, Maz. RK

niedarny, niederny ‘liczy, marny, zły jakości’: *Niederne te sklonki, stale się tłuko* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

niedbaw zob. **jedbaw**

niederny zob. **niedarny**

niedłużko ‘wkrótce, za niedługi czas’: *Nidłużko się wróce z wojska* Siennica Różana kras; Mp wsch i pn. RK

niedobaczek: z niedobaczka, z niedobaczku ‘nagle, niespodziewanie’: *Pálnon go z niedobácka w łeb* Przędzel niż; Mp. RK

niedoperz, niedopyrz ‘nietoperz’: *Stare ludzie pówiadali, że nidopyrze wkręcajo się wy włosy* Siennica Różana kras; Mp, Maz. WW

niedostany ‘niedojrzały’: *Puste so te ziorka, niedostone* Grabki Duże bus; Mp. RK

niedosytka ‘owad – ćma’: *Coś ty? Nidosytke zjadła?* Jastrzębia rad RŁTN XXV 161; pog Mp i Maz. RK, JK

niedotykany ‘taki, który obraża się z byle powodu; niedotykalski’: *“Óna tako niedotykano, nie do się ji nic powiedzieć* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

nieduchem ‘nie bardzo’: *Nieduchem dobrze dla bydła* Janczyce opat RŁTN XXV 161; Mp pn. AN

niedziela ‘tydzień’: *Siedem bochynków wystarczy nom na półtóry niedzieli* Książnice Wielkie piń; oggw. RK

niedziela zob. **Kwietna, Kwietnia Niedziela**

niedziela zob. **Przewodnia, Przewodna Niedziela**

niedzielniejszy ‘dotyczący niedzieli; niedzielny’: *Niedzielniejszy chłyb* Hyżne rzesz; Mp pd. WW

niedziółeczka pieszcz ‘niedziela’: *Wcoraj była niedziółeczka, dziś poniedziałek, żadyn mi sie nie spodobał jino owcarek* Opole puław; Mp, Wp. WW

niedźwiadek ‘owad – turkuć podjadek’: *Mie ugryz niedźwiadek, to mi noga spuchła* Woźniki sier; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. WW, JK

Niedźwiedzica ‘siedem najjaśniejszych gwiazd gwiazdozbioru Wielkiej Niedźwiedzicy – Wielki Wóz’: Mp. WW

niehonor ‘niehonorowo’: *Na pewno załowała, ale niehonor ji było* “odbierać Sierosławice koniec; Mp. WW

niekiedy zob. **kiedy niekiedy**

niekiej zob. **kiej niekiej**

niekoniecznie ‘nie najlepiej, niezupełnie, nie całkiem’: *Wyda je mi sie, ze niekoniecznie* “udały mu sie świnie Sierosławice koniec; Mp. WW

nielusy ‘niezdarny, nieruchawy, ociężały’: *Cóz ta krowa tako nieluso, cy choro, cy co?* Książnice Wielkie piń; Mp. WW, JK

nielapszy ‘przynoszący nieszczęście, niepowodzenie’: Mp wsch, Maz wsch. WW

niemak ‘niemowa’: *Taki walny chłop, co ta z tego kiedy niemák* Dąbrowa rzesz; Mp pd-wsch. WW

niemka ‘grzyb jadalny – łuskiak płachetka’: *Nimki to sóm dobre grzyby* Brudzewice opocz; Mp zach, Maz, Wp wsch. WW

niemowny ‘małomówy, nierozmowny’: *Baca bét niemowny i roz kiela cos cosi ta ino przepedziół* ok Zakopanego ZborŚl 215;

Gula – takie niesposobne, niemowne Woźniki sier; Mp, Maz, Wp. WW

nienadany ‘nieudany, niewydarzony’: *Nienadone momy latoś gesi, nie chco zryć ino lotajo* Sierosławice koniec; Mp. WW

nienasytka ‘owad – ćma’: *Nienasytki lecóm do światła wecorym* Brudzewice opocz; Mp pn. WW

nieochajny ‘brudny, niechlujny’: *Gósposia nieochajna* Jacnia zam; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pn. WW

niepeć ‘niebezpiecznie, źle’: *Widzi ze niepeć, to sie pcho do mnie* Ostrowce bus; Mp. WW

niepilak ‘człowiek nieznajomy; niekrewny, obcy’: *Tyn niepilok i jego gorzy lubi jak mnie* Hyżne rzesz; Mp pd. WW

niepilec ‘człowiek nieznajomy; niekrewny, obcy’: *Niepilec kupiét dziadkowom łacke* ok Zakopanego ZborŚl 215; Mp pd. WW, JW

niepili ‘obcy’: *O niepilik babak myśłołek* Mucharz wad; Mp pd. JW

niepocziwy ‘nieczny, dokuczliwy, zły’: *A to niepocziwe bydle, wygóń, a* “óno wraz lozie i lozie Giełczew kras; Mp pn. WW

niepogadany ‘nierozmowny’: *Ale mo niepodanygo chłopu!* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

nieprzezbyty ‘niedający się przekonać, uparty’: *Nawet gó niy próbuje przekonać, taki niyprzezbyty, zawdy przy swojym zostaniy* Lubatowa kroś; Mp pd. WW

nieprzygoda ‘przykre zdarzenie, nieszczęście’: *Strasna my sie nieprzygoda stała, rozbiłam dwa nápiekniejsze talyrze* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

nieraźny ‘powolny, nieruchawy’: *Ej, nieraźny starsy družba nieraźny, bo mu nogi do podłogi przymarzły* [pśn] Jakubowice Końskie lub; Mp. WW

nierecht ‘nieprzyjemnie, przykro, nie w smak’: *Ónemu było dzisia troche nierech, ze sie wczora tyle nawydziawał* Samocice dąb-tar; Mp pd. WW

nieroba ‘nierób, leń’: *Wzion sobie chłop nierobe tako* Dereźnia bił; Mp. WW

nierychło ‘nieprędko, późno’: *Nierychłość przysła, ksiądz już kozanie zaczął Zaryte-Rabka n-tar; Mp. WW*

nieskoro ‘nieprędko, późno’: *Juz przisel nieskoro. Nieskorzi zawarli krowy do sopy ok Żywca NowŻyw 203; Mp pd, Śl. WW, JW*

niesłony ‘o człowieku: ociężały’: *Zawse taki niesłony – rusá sie jak maciek Więciórka myślen PJPAN 11 s. 165; Mp pd. WW, JK*

niespokoić ‘niepokoić’: *Zazyrała ja przez okno, bó mié nieśpókójiło, có tam dzieje się Czelatycy jaros; Mp. WW*

niespokój ‘niepokój, zamieszanie, hałas’: *Posła cytać ksiązkę do ogrodu, bo tu taki niespokój, az w usach trzescy Sierostawice koniec; Mp, Maz. WW*

niespory ‘niewykazujący ochoty do czegoś, powolny’: *Nawet nie jes leń, ale strasnie do roboty niespory Samocice dąb-tar; Mp. WW*

niestrasznie ‘nie bardzo’: *Ón niestrasznie garnie sie do roboty Samocice dąb-tar; Mp. WW*

niesytka ‘owad – ćma’: *Niesytki, takie jakby było martwe, małe takie jes nienasycone Mała Wieś radomski; Mp. WW*

nieszpór ‘nabożeństwo kościelne, nieszpory’: *We Wszystkie Święte są wypominki po niesporze Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl. WW*

nieśliwa ‘o kurze: niosąca dużo jajek’: *Já mám teraz bardzo nieślywe kury, od wczesny wiosny przez całe lato dziej w dziej my niesa bez przerwy Samocice dąb-tar; Mp. WW*

nietota ‘roślina – widłak’: *Nietota – ón caruje wselnijakie glisty i chroboćki Olcza-Zakopane n-tar PTP VII 158; Mp pd. WW, JK*

nieurodny 1. ‘brzydki, nieładny, nieurodziny’: *Nieurodne takie te ógórkí tego roku Brzozów; Mp pd-wsch. 2.* ‘mało żyzny, nieurodzajny’: *Nieurodno ziemia Waganowice miech; Mp. WW*

nieusłuchliwy ‘nieposłuszny, krnąbrny’: *A to chłopoczysko nieusuchliwe, nie usuchnie nikogo, ani ojca, ani starszego Żarnowiec kroś; Mp. WW*

nieużyczliwy ‘niełubiący komuś coś pożyzczać, nieuczynny’: *Som takie nieuzycliwe ludzie, taki nieuzyty noród Topolice opocz; Mp. WW*

niewiasta 1. ‘żona’: *Pó zameściu – niwiasta Wiszniów hrub; Mp, Pom pd. 2.* ‘żona syna, synowa’: *Juz siy ózyniół, już mi niwiaste przyprówdziół Lubatowa kroś; Mp, Śl. WW*

niewiastka, niewiestka ‘żona syna, synowa’: *Chciała, żeb ksiądz przyszed, ale niewiestka nie chciała Horodyszcze włod; Mp wsch, Maz pd-wsch. WW*

niewidno ‘ciemno’: *Całkijm już buło niewidno, jak my z pola zešli Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK*

niewidok ‘mrok, ciemność’: *– Juz niewidok było, jak my wysli z chołpy. – Toście o niewidoku śli? Sękowa gor; Mp pd i wsch. RK*

niewiela ‘niewiele, niedużo, mało’: *Niewiela mom tych zimioków do sadzynio Chotel Czerwony piń; Mp, Śl. WW*

niewieleczki ‘niewielki, niewysoki’: *To buł taki niewielecki starszy chłop, nie barz łanny, ale i tak za niego posła Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK*

niewiestka zob. **niewiastka**

niewładny ‘bezwładny, sztywny, nieruchomy’: *Nie utrzymosz sie, bo nogi niewłodne Hyżne rzesz; Mp. WW*

niewstyda ‘człowiek pozbawiony wstydu; bezwstydnik’: *Jakoz to godos ty niewstydo, dziywćeciú sie nie nolezy tak godać ogrubnie ok Żywca NowŻyw 203; Mp pd-zach. WW, JW*

niewstydný ‘pozbawiony wstydu; bezwstydný’: *To cielec niewstydný, bez kosuli chodzi Przedmość wiel; Mp, Śl. WW*

niewydarzony ‘nieudany, wadliwy’: *Aż ten chlib to dópiro niewydarzony Siennica Różana kras; Jakiesi niewydarzone to*

kurce, nogi mo krzywe, łeb tak jakosi na bok trzymo Sękowa gor; Niewydarzonego (niedorozwiniętego) syna majom Sporysz żyw; Mp, Śl. JW

niezbyty 'natarczywy, natrętny, naprzykrzający się': *Co to za niezbyty człowiek, będzie stała, ślecała nade mną, jaz i co dóm, to dopiero pódzie Samocice dąb-tar; Mp. WW*

niezdały 'nienadający się do czegoś, nieprzydatny, nieodpowiedni': *To dziwczyna niezdała dó szkoły Łopiennik Górny kras; Mp. WW*

niezdarzony 'nieudany': *Muse "o wszystkim myśleć sama, jak chłop niezdarzony Radkowiec iłż; Tako ta zupa niezdarzona Domaniewek łącz PJPAN 45 s. 680; To mi zarą klucie wchodzi w boki, w ziebra ji rusyc sie ni moze, bom niezdarzony jes Lgota Gawronna włosz; Mp pn. WW, AN*

niezdobaczka 'niespodziewanie, znieńacka': *Wtedy "on niezdobocka wsed Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK*

niezgraba 'niezdara, niedoługa, nedorajda': *Wszystko leci ty niezgrabie z rynców Brudzewice opocz; Mp. WW*

niezguła 'niezdara, niedoługa, nedorajda': *Niezguła tako – nic nie umie zrobić Wąworków opat; Mp. WW, JK*

niezręczny 'przynoszący pecha': *Pożrał taki, co "ocy miał niezrecne i urok rzucił Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Maz. RK*

niezwyczajny 'nienawykły, nieprzyzwyczajony': *To się cynstowali tabakom. Zazył, a zwyczajny buł, to nie kichali, kichol tyn niezwyczajny Woźniki sier; Mp. WW*

nieżeniaty 'nieżyjący w związku małżeńskim, zarówno o kobiecie, jak i mężczyźnie': *Jak beł nieżeniaty, to beł taki dobry Radkowiec iłż; Mp. WW, JK*

nigda 'nigdy': *My nigda nie sami Niedzica n-tar [Spisz]; Mp pd-zach. MB*

nihdy 'nigdy': *Ty to nihdy ni más casu Samocice dąb-tar; Mp pd i zach. MB*

nijaki 1. 'żaden': *Nijaki kosuli ni mo. Cucia nijakigo ni mo Chotel Czerwony piń;*

Mp, Maz. 2. 'lichy, kiepski, brzydki, słaby': Nijakie te urody tego lata Hyżne rzesz; Mp. JR

nik 'nikt': *Na weselu kuzdy ze swoji głowy spiwoł, nik jem nie ukłodoł Poręby Majdańskie kolb; Mp, Wp. JR, JW*

nika 'nigdzie': *Nikak nie była, bok posła późno Przeciszów ośw; Mp. JR*

nikaj 'nigdzie': *Nikaj nie beło można znaleźć roboty przed wojnom Sierakowice koniec; Mp, Śl. JR*

nikany 'nigdzie': *Nikany go nie beło Chotel Czerwony piń; Mp pd. JR, JW*

nikczemny 'marny, lichy, mizerny, niewiele wart': *Má nikczemne zdrowie Samocice dąb-tar; Tako nikczymno baba, chto by pomyśloł, że pół metra dźwignię Bóbrka kroś; Mp, Maz, Wp. WW, JK*

nikej 'nigdzie': *Wiater sie tu nie "oprze nkiej. Z hareštu to i na robotę pódzie, a z więzienio to juz nie puszcą nkiej Poręby Majdańskie kolb; Mp. JR*

nikiej 1. 'nigdy': *Te pany, co to piszą, nkiej na chłopskim gruncie nie pracowały Mníchów jęd Wiśła XVIII 16; Mp. 2. w porównaniach 'tak jak, jakby, niczym': Śmigły nkiej dąbczak Osiek sand RŁTN V 185; Mp pn. JR, JK*

nikiem 'zanim': *Nikiem przydzie do chołpy, zrobi sie noc Bóbrka kroś; Mp. WW*

nikły, mikły 'mały, drobny, marny': *Nikle zimnioki, nikłą mocie tą pszańnicą Msza na Górna lim; Mp pd. WW*

nikto, nichto 'nikt': *Idziemy pierse, bo cheba jesce nikto przed nami nie sed Sierosławice koniec; Mp, Maz wsch, Kresy pd. JR, JK*

nitko 'nikt': *Na swoje reke nitko teraz nie moze sprzedawać Wilków kiel; Mp pn-zach. JW*

niuch 1. 'węch': *"Ón wiedzioł kiedy przyż, mo dobrego niucha Sękowa gor; Mp, Maz wsch. 2. 'pysk krowy, psa lub kota': Ciele niuchem dźwoknie krowę, człowieka umaze, bo mo mokry niuch Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch. 3. żart 'nos': Nie*

wycirasz niucha? Siennica Różana kras; Mp. 4. pej 'gęba, twarz': *Jak cie buchne w niuch to sie uspokois* Samocice dąb-tar; Mp wsch. WW

niuchacz 1. 'nos': Mp. 2. 'człowiek wścibski': *Taki niuchacz jak ty to zaraz wszystkó wysuká* Samocice dąb-tar; Mp. AKS, JW

niuchać 'węszyć, szukać, szperać': *Za cem tam niuchás? Położyłam se cukierki, ale widze, żeż juz wyniuchala, bo cosi dziamies* Samocice dąb-tar; Mp, Maz pd. WW

niwa 'nieużytek rolny': *Niwa – kaś jakiś "od-podek pola* Wielgomłynny radomisz; pog Mp pn-zach i Wp. WW

niwka 'mały zagon; pólko': *Móm dwie niwki pola* Sporysz żyw; *Dostały cesto niwki steroskibowe cy sećsioskibowe* Libiszów opocz RŁTN XXV 170; Mp, Śl. AN

nizinier, izinier 'inżynier, zwłaszcza geodeta': *Jakiś nizinier przyjechał, co chodził po polach, mierzał* Korczów bił; Mp, Maz. JW

niż 'zanim': *Niz przysłam "od obory do chałpy, to mliko zsiadło sie* Giełczew kras; Mp wsch, Śl, Maz pn, Pom pd. WW, JK

niżni, niżni 'niżej położony': *"Otwórz niżniy dźwi, bó chtósi durko* Lubatowa króś; Mp pd. WW

noc zob. **dobra noc**

noc zob. **dzień i noc**

nocnica 'w wierzeniach ludowych: zła, nie-przychylna ludziom boginka': *Jedna spać ni mogła, to posłała drugo, żeby ji te noc-nice "odcyniała* Wielków kiel; Mp. RK, JK

nocnik 'wypoczynek nocny poza domem, miejsce tego wypoczynku; nocleg': *Jaki tam ten nocnik był, to był, ale sie cłowiek przedrzył* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz pd-wsch, Pom pd, Kasz. RK

noga zob. **buty na jedną nogę**

noga zob. **gruba noga**

noga zob. **zimne nogi**

nogi 1. 'drążki przymocowane do grządzieli, za które trzyma się pług': *Pług sie trzymo*

za nogi, a na nogi są nałożone ręcki. Nogi są zelazne, a ręcki drzewiane Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz pd i zach, Wp pd-wsch. 2. 'dwie skośne beleczki w przedniej lub tylnej części wozu, między którymi osadzony jest dyszel lub rozwora; śnice': Mp pd-wsch. RK

nose zob. **nosy**

nosiłki, nosielki 'nosidła do noszenia wiader z wodą lub innych ciężarów, np. gliny, trawy': *Nosielkami nosiło sie trowe z mokry łónki* Brudzewice opocz; Mp pn, Maz. RK

nosy, nose 'podgięte do góry końce płóz sań': *Nosy trza dobrze wykrzywiać* Radkowice iłż; oggw. RK

nosze 'nosidła do noszenia wody na ramionach': *Wziena sobie nosze* Białowola zam; Mp. RK, JK

notar 'urzędnik państwowy, notariusz': *A drugiż dziyń śli po cywilny do notara* Mutne [Orawa Śl]; Mp pd-zach. RK

nowina 'pole uprawiane pierwszy raz po dłuższej przerwie lub po wykarczowaniu lasu': *Na nowinie siejó zawdy proso* Stok puław; *Na nowine posiołi my "owies* Brudzewice opocz; *Z nowiny my tyła zboża zebrali* Radkowice iłż; oggw. RK, AKS

nowizna 'pole uprawiane pierwszy raz po dłuższej przerwie lub po wykarczowaniu lasu': *Jedzimy sic na nowizne* Woźniki sier; Mp. RK

nowotny 1. 'nowy, nowoprzybyły': *Taki nowotny organista toby pomylił, bo jeszcze nie zna dróg w parafii* Limanowa; Mp.

2. 'nowoczesny, nowomodny': *Przedają tera jakieś nowotne płótno* Ślemień żyw RamŚl 42; Mp pd, Kasz. RK, JK

noże 'szatkownica do kapusty': *Tak sie potym ocyści i krąza sie na nozak* Głodówka [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 18; Mp, Śl. RK, JK

nóżka zob. **kurza nóżka**

nu 'wyraz otwierający wypowiedź, pełniący funkcję wstępu do mówienia, często nawiązujący do poprzedniej wypowiedzi': *Nu, gada, o tutaj, "o!* Jarczów tom-lub;

Wyłożył na nagrobek dwa tysiące złotych, nu, ale co zrobić, jeszcze nie było napisu tam
Krasne zam; Mp wsch i pn, Maz. RK, JK

nudzić 'wywoływać mdłości, mdlić': *Nudzi mnie, na wonity sie ma* Radwan dąb-tar; Mp, Maz. RK

nukać 'namawiać, nalegać, przymuszać': *Wieczniy nukej, ta nukej, bó siy som dó niczego niy weźniy* Lubatowa kroś; Mp, Maz. RK

nurać 1. 'gmerać, szukać': *Co tam nuros i nuros w ty kómodzie, tam nic twojego ni ma!* Sękowa gor; **Mp pd. 2.** 'pracować długo w noc': *Nie doś, ze sie cowiek cały dziej narobi, to jesce i w nocy musi nurać* Samocice dąb-tar; Mp pd. RK

nuta 1. 'głos, umiejętność śpiewania': *Dobrze śpiéwá, má dobróm nute* Żarnowiec kroś; Mp. **2.** 'melodia': *Skrzypek posed na wesele, złapoł jaką nutę nową i groł* Poręby Majdańskie kolb; Mp, Śl, Maz. RK, JW

nuże 'wykrzyknik przynaglający do pośpiechu': *A nuze! Pryndzy!* Brudzewice opocz; *A nuze go tym bucokiým po gicolach* Sękowa gor; Mp, Maz, Kasz. RK, JK

nynąć dziec 'spać': *Bydzies nynać, babcia cie "odzieje* Woźniki sier; *Nynej, już nynej* Bóbrka kroś; Mp, Śl, Wp. RK, JK

O

obabić się 'ożenić się': *Nasz Jantek ju sie "obabił* Siennica Różana kras; Mp. RK

obabrać się 'pobrudzić się': *Cało siy obabrała* Kombornia kroś; Mp pd. RK

obaczyć 'zobaczyć': *"Obác, chto tam wjechał na "obore* Samocice dąb-tar; *Muse "obocyć, kaj te dzieci sóm* Woźniki sier; oggw. RK, JK

obaczyć się 'przyjść do siebie, oprzytomnieć, wyzdrowieć': *"Ón sie jesce "obocół, a zdawało sie, ze juz z niego nic nie bedzie* Sękowa gor; **Mp pd. RK**

obara 'miejsce na drzewie oblane żywicą, też kawałek smolnego drewna': *"Obara sie dobrze páły, ale kopciu duzo daje* Przewrotne rzesz; Mp, Kasz. RK

obartek 'rodzaj prymitywnego zamknięcia – deszczułka obracająca się na kołku wbitym w ścianę': *Zasuwa je drzewiana, "obartek, "o, sie wykrónca, "ón sie zasunie za drzwi* Mełgiew lub; **Mp pn. RK**

obartel 1. 'ruchoma część w przodzie wozu, w której osadzone są kłonicie': Mp, Śl. **2.** 'rodzaj prymitywnego zamknięcia –

deszczułka obracająca się na kołku wbitym w ścianę': *Przód zamykało sie drzwi na "obartel* Grabowa rad; Mp pn, Maz pd-wsch. RK

obces 'natarczywie, bez namysłu, wprost': *Nie śmiołem sie go tak obces* wypytować Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. RK

obciągnąć 'o ziemi: obeschnąć nieco, pode-schnąć': *Jak troche "obciognie, to poje-dziewa dowłyc ten jecmij* Radgoszcz dąb-tar; Mp pd. RK

obcinek 'ostatni pokos': *Ostatni pokos to abo koza, abo obcinek* Zarzecze puław Pelc-Lub I s. 187; Mp pn-wsch. AN

obcy 'niespokrewniony, nie z rodziny': *Tyn cłowiek lo mnie całkim "obcy – nie w rodzinie, nieznany* Niegowa zaw; Mp, Wp. RK, AN

obdłuźni 'podłuźny': *Pomocniczka – ziele dobre na oberwanie, listeczki obdłuźnie na dużym badeloku, kwitnie modro* Krakowskie Krak IV 297; Mp. AN

oberemek 'naręcze': *Matka nabrała óbérémyk* drzewa Józefówka tom-lub; pog Mp wsch i Kresów pd. JR

oberlicht ‘okienko podłużne nad drzwiami (z półeczką)’: *Kłodka "od stajni leży na "oberlychcie Samocice dąb-tar; Mp. JR*

oberok ‘dawne wierzchnie okrycie męskie, rodzaj płaszcza, kurtki’: *Ni moge narzykać, bó mi ciepło w tym óberoku Lubatowa kroś; Mp pd-wsch. JR*

obertać, obyrtać (się) ‘kręcić, obracać (się)’: *Na tym kiju sie to "oberto Krzesławice myślen; Mp pd. JR*

ober-zieć (się) ‘obejrzyć (się)’: *Ón "ocy wywalił i jo sie ober-ziół Świątniki sand; Mp pn. JR*

obezwać się ‘odezwać się’: *"Oni tam siedzo, gówno robio i do cłowieka sie nawet nie "obezwio Podleszany miel; Mp pd. JR*

obeźreć (się) ‘obejrzyć (się)’: *Coś tak obeźroł, potem przepisał likarstwo Topolice opocz; Mp pd. JR, AN*

obganiać ‘oborywać wokoło pole zasiane zbożem’: *"Obgón tam zogónami, żeby nie było znać "ukosu Hyżne rzesz; Mp, Śl, Maz. JR*

obglądać ‘oglądać’: *Posły Zydy na samom Romanke, na groń; "obglądujom "odziomki hrube, a wysokie; klepiom, "opukujom kozdyn goj Sopotnia Mała żyw ZarP 44; Mp. JR, AN*

obgrubni, obgrubny ‘gruby, tęgi’: *Taki był z niego "obgrubni chłop ok Kielc Cygan-Kiel 356; "Óna juz taká "obgrubná do ślubu sła Radkowice iłż; Mp. JR, AN*

obiad ‘południe jako pora dnia’: *Pódzie w sam obiad, w taki gorącz Korczów bił; Mp wsch, Maz wsch i pn, Pom pd, Kasz pd. JR*

obiadować ‘jeść obiad’: *Jak razem sie robi w polu, to sie razem "obiaduje Stróżna gor; Mp, Śl, Maz. JR, JK*

obiadwać ‘jeść obiad’: *Kiez bydziemy "obiadwali? Ślemień żyw RamŚl 80; Mp pd-zach, Śl pd. JR, JW*

obić ‘przetrwąć jakiś okres, pomimo braku czegoś’: *Myśle, ze te zime "obiye jesce w staryk butak, a na drugi rok – jak dożyje*

– to se kupie nowe Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. RK

obiecadlo ‘obramowanie z cienkiej deseczki usztywniające sito’: *Mp. AN*

obiecaina ‘obramowanie z cienkiej deseczki usztywniające sito’: *Obiecajina z łuby z "osiyny Bychawka lub; Mp pn-wsch. AN*

obiecować ‘obiecywać’: *Krzyco: a Kazia, a Kazia, my ci damy, có chcesz, i złotó óbiécólali, bó mieli z Améryki i có nie dziłności óbiécólali, ta wypuś nas! Czelatyce jaros; Mp, Śl, Wp pd i zach, Kasz. RK*

obieczaj ‘obramowanie z cienkiej deseczki usztywniające sito’: *Sitko – obiecoj drewniany, spód z kónskiego włosynio Blizne brzoz; Mp. JR*

obierać ‘podchodzić ropą’: *"Obierá paliec, jak ropa jes Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp. JR*

obierka ‘najwyższa belka w ścianie budynku zbudowanego z belek, ciągnąca się wzdłuż domu, na której opierają się krokwie; płatew’: *"Obirki takie, jak przyciesie bez cały dóm wysoko Kołacin brzez RŁTN XXV 184; pog Mp pn-zach, Maz zach i Wp wsch. JR, AN*

obierzka, obieźka ‘miejsce ciała podchodzące ropą, obierające’: *Dobrze jest przekłóć obiyrzke, żeby gnój wyszoł Lubatowa kroś; Obiyzka na bolawym palcu Mszana Dolna lim; Mp pd. JR, JK*

obieszczyk ‘gajowy, strażnik’: *Obieszczyk od losu [!], co objeżdżał las Wilków kiel; Mp. AKS*

obieźka zob. **obierzka**

obigrawka ‘zabawa z muzyką w noc poprzedzającą wesele’: *"Obigrowka, ci co béli zaproseni, to sie schodzili do ty panny młody i dopiero pošli do ślubu Czchów brzes-mp JP XXXIV 117; Mp pd. JR, JK*

obijać ‘młócić len’: *Lan "obijały kijonką abo i "otluky cepamy Poręby Majdańskie kolb; Mp pn, Maz. JR, JK*

obijak ‘but z drewnianą podeszwą i skórzanym wierzchem’: *Trepy – po wiejsku –*

buty drewniane objane skóróm, do obrzǫdku w oborze, objaki mówili nawet na nie Topolice opocz; Mp pn, Maz. JR

objanienec ‘snopek zboża omłócony cepami’: *Młócone cepem to objańce, ten snopek po cepie to objanienec, bo ón był bity tym cepem, nie ómłócony, ale óbity* Wierzbica tom-lub PelcLub I s. 187; Mp pn-wsch. AN

obitek, obitka ‘snopek zboża omłócony cepami’: *Po cepie to obitek abo wirzchowaniec* Lipa kraś PelcLub I s. 188; *Snopek omłócony cepem to obitka* Nowodwór lubar PelcLub I s. 188; *Teroz te "obitki puścimy na maszyne* Książnice Wielkie piń; Mp pn. JR, AN

obitka ‘obicie okien z zewnątrz budynku zabezpieczające przed zimnem’: Mp pn. JR

objesny ‘dużo jedzący, żarłoczny’: *Takiemu "obiesnemu tyz niedobrze: wciągle sie mu zdaje, ze głonny* Wiciórka myślen PJPAN 11 s. 192; Mp pd-zach, Śl pd. JR, JK

obladra ‘część uprzęży: osłona skórzana zapobiegająca ocieraniu postronków o bok konia’: *Pasek chtóry spiná "obie "oblady* Radkowice iłż; Mp, Maz zach. JR, JW

oblak ‘żerdź, gruby kij, kłoc’: *Jo sie przypatrzoł juhasowi, wtory struǫł se oblok i od doła cięnił, coby bęł s-ikowniéjs-i* Zakopane ZborŚl 229; Mp, Maz. JR

oblec (się) ‘odziać kogoś w coś, włożyć coś na siebie, ubrać się w coś’: *"Oblekła się w spódnice* Dąbrowa Podmuchowa iłż; oggw. JR, JK

obleczenie ‘ubranie, odzież’: *"Obleczenie jakie takie mom* Chotel Czerwony piń; oggw. JR, JK

obląk 1. ‘wygięty pręt na kosisku kosi’: *Obłok taki wprawiajo, "obsywajo płachte, zeby sie zboze dobrze kładło na ściane* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Śl, Maz pn. **2.** ‘uchwyt kosza w formie półokrągłego pałąka’: *Na uchó kósza dó zymnioków,*

dó sionio godali oblónk Blizne brzoż; Mp, Śl pn, Maz pn. JR

oblóki ‘sklepienie niebieskie; firmament’: *Na oblókach momy gwiazdy, miesięcek* Kacwin n-tar [Spisz] Kup 15; Mp, Maz. JR, JK

oblóczyć (się) ‘odziewać kogoś w coś, wkładać coś na siebie, ubierać się w coś’: *Nie "oblócyłem sie jesce w kosule* Cedzyna kiel; Mp, Śl, Maz, Wp. JR, JK

oblóg ‘odłóg’: *Jak zdziaczało, na uprawy sie ni nadaje, no to oblóg* Wyryki włod PelcLub II s. 322; pog Mp wsch, Maz pd-wsch i Kresów pd. JR

oboda ‘dawne drewniane koło do wozu lub koleśnicy pługa, sporządzone z jednego giętego kawałka drzewa’: *"Oboda – z jednygo kawałka zrobióny obwód koła, dambowe* Wierzchowiska kraś; Mp wsch, Maz wsch. JR

obodziak ‘wóz bez metalowych obręczy kół lub mający koła sporządzone z jednego wygiętego kawałka drzewa’: *"Obodzioki – koła bez obręczów były, ale to wkiedys* Wierzbica kraś; Mp wsch. JR

oboczyk ‘w kroju koszuli pasek materiału sięgający od kołnierza do rękawów’: Mp pn. AN

oboжек zob. **obujek**

obońka ‘naczynie na mleko lub żętycę, na ogół drewniane, sporządzone z klepek’: *"Obónka, tak, to sie woziło mlyko, z-intyce z gór w "obónkak* Chochołów n-tar PIJP IV 125; Mp pd-zach, Śl pd. JR, JK

obora 1. ‘stajnia, pomieszczenie dla krów’: *"Obora kaj krowy, a kaj kónie, stajnio* Oleszno włosz; Mp, Maz, Wp, Pom pd. **2.** ‘podwórze’: *Obora, tu sie jeździ po nij, tu sie zruca drzewo* Sucha Góra [Orawa Śl] ZNUJ 151 s. 116; Mp pd, Maz pn, Pom pd, Kasz. JR, JK

obowiązek 1. ‘służba u kogoś w gospodarstwie lub w mieście’: *Przy obowiazku tam bylam* Kocudza bił; Mp, Maz. **2.** ‘obowiązkowa dostawa rolnika dla państwa; kontyngent’: *Różmajite te óbówiazki,*

kóntygenta trza óddawać Jacnia zam; Mp pn. JR

obód ‘dawne drewniane koło do wozu lub koleśnicy pług, sporządzone z jednego giętego kawałka drzewa’: Mp wsch, Maz wsch, Kresy pn. JR

obrać się ‘oblepić się czym’: [Gdy się piecze placek], *to po nieckach obiere sie ciasto* Mszana Dolna lim; Mp pd-zach, Śl pd. JR

obrada ‘korzyść, pożytek, coś wartościowego’: *Ni ma wielki "obradę z ty świni, co my teraz zabily* Samocice dąb-tar; Mp. JR

obrafać ‘oberwać główki lnu specjalnym przyrządem zwanym rafą’: *Cały lyn młócił tyn, kto ni miał rafy. U nos sie óbrafało i póty sie te polki młóciło* Blizne brzoż; Mp pd. JR

obrazik ‘mały obrazek, głównie o treści religijnej’: *Na rekólechciach kupiełam ten "obrazik* Sierosławice koniec; Mp pn, Maz. JR, JK

obraźnica ‘dziewczyna nosząca chragiew w czasie procesji’: Mp pd-zach, Kasz. WW

obraźnik 1. ‘malarz’: *Ni kupuj "obraza "od "obraźnika!* Siennica Różana kras; Mp pd-zach. **2.** ‘człowiek skłonny do obrażania się’: *Coś taki obraźnik?* Brudzewice opocz; Mp. WW, JK

obraźny ‘obraźalski’: *Nic mu nie bede godać, bo strażnie "obraźny* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

obrań ‘grzbiet kosy’: Mp pn. WW

obrańbek 1. ‘zagięty i przyszyty brzeg ubrania, zabezpieczający przed strzępieniem’: *"Obróbek sie zawinie i "obrzuci na maszynie* ok Nowego Sącza SzewŚl 407; Mp. **2.** ‘pierwsza kromka chleba; piętka’: *Piątká sie tyz nazywało "obróbkiam* ok Nowego Sącza SzewŚl 407; Mp. WW, JW

obraczka ‘obręcz na beczce’: *Beculecka ścio-gnietá obrockami* Wilków kiel; Mp, Śl, Wp pd-wsch. WW

obrocznik ‘torba do karmienia koni przy wozie’: *U dyszla zawieszali obrocznik*

dla kóniów Zubowice zam PelcLub II s. 117; *"Ubrocznik abo maniak* Suchowola zam; Mp pn-wsch. WW, AN

obrócić ‘odbyć drogę tam i z powrotem’: *Wybiyróm sie dzisiaj do Rzeszowa, ale nie wiyń czy obróce przed wieczorym* Brzozów; Mp. WW

obrus ‘duża chusta noszona przez kobiety, służąca jako wierzchnie okrycie’: *Baba "odziátá byla "obrusém* Sidzina Górna myślen PJPAN 11 s. 200; Mp pd-zach, Śl. WW, JW

obrypać ‘obić, otłuc, uszkodzić’: *Obrypany beł kościół* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. WW

obrywka często w lm ‘dodatkowy zarobek’: *W mieście to sie zawse "obrywka trafi* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. RK

obrządek ‘codzienne prace gospodarcze zwłaszcza koło zwierząt’: *Trza zrobić "obrzodek wele [“przy, koło”] gadziny* Radgoszcz dąb-tar; *Obróndek – co sie chodzi wkoło stwarzania* Sulów kras; Mp, Maz. JW, AN

obrządzać ‘wykonywać codzienne prace gospodarcze’: *Cas "obrzóndzać krowy ji kónie* Studzienice rad RŁTN XXV 192–3; Mp pn. AN

obrzędni ‘dość rzadki’: *Tan "owies ni gasty, ni rzadki, taki "obrzędni* Przędzel niż; Mp. WW

obrzucka ‘tynk, też tynkowanie’: *Do obrzucki wapno* Podstole p-tryb RŁTN XXV 193; pog Mp zach i Wp pd-wsch. WW, JK

obrzynki ‘stare buty z obciętymi cholewami’: *Biýde mom, bo mi sie podarły obrzynki* Sierosławice koniec; Mp, Maz, Wp, Pom pd. WW

obsermować ‘troszczyć się, szanować’: *Pon Bóg doł cłowiekowi zdrowie, zeby "obsermował* Poręby Majdańskie kolb; Mp. WW

obsiewek ‘prace związane z siewem, też ziarno przeznaczone do siewu’: *Obsiewek momy juz za sobom* Sierosławice koniec; Mp. WW

obsługować ‘spełniać posługi przy kimś, usługiwać’: *To “óna panów “obsługowała* Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl, Wp pd. WW

obstać 1. ‘objąć, opasać, otoczyć dookoła’: *Takie były grubachne [drzewa], co by we trzech “obstać mógł* Przedmość wiel; Mp. **2.** ‘wytrzymać, wytrwać’: *Tam sie skowali pod smreka, nó ji ledwo ze tam “obstali, tak biely pierony* Jabłonka n-tar [Orawa] ZNUJ 69 s. 51; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, JK

obstać się ‘uchronić się, wyjść cało z opresji’: *Od złego spółnika niek Bóg zachowá, bo sie ani bydle, ani cłek przed nim nie obstojom* Czarny Dunajec n-tar ME IX 174; pog Mp pd-zach i Śl pd. WW, JW

obstarni, obstarny ‘dość stary, starawy’: *Jo se kupiyl klarnét taki już nie nowy, “obstarni* Lgota Gawronna włosz; Mp. WW

obstawać ‘trzymać czyjąś stronę, ujmować się za kimś’: *“Obstawał zawdy za niom, bo mu “obiady gotowała* Bóbrka kros; Mp. WW

obsuć ‘obsypać, posypać’: *Obsuli to ziemiom* Porąbka żyw; Mp zach, Śl. WW, JK

obsypnik ‘płużek do oborywania roślin okopowych’: *Do oborywania to był taki obsypnik na dwie odkładnie* Siennica Nadolna kras PelcLub I s. 189; *Radelko cyli “obsypnik* Radawiec Duży lub; Mp pn, Maz. WW, AN

obsypować ‘obsypywać rośliny okopowe ziemią; obredlać’: *W sobote “obsypowały my zimnioki* Bóbrka kros; Mp. WW

obszerni ‘szeroki, obszerny, rozgałęziony’: *Obszerniá rodzina* Lipnica jęd; Mp. WW

obszukaniec ‘snopek zboża omlócony cepami’: *Namlóciul cepem, nawiązał obszukańców, bedo z tego ładne kiczaki na dach* Malice hrub PelcLub I s. 189; Mp pn-wsch. AN

obtoknąć ‘opłukać wodą’: *Obtokni sklonki, bo zakurzóno* Brudzewice opocz; Mp, Maz, Wp. WW

obtyrpać ‘zniszczyć, obić, obtluć’: *Ale ten mur obtyrpany!* Uszew brzes-mp; Mp pd. RK

obuchać się ‘najeść się, objeść się’: *Alem sie tych klusek “obuchał* Sękowa gor; Mp. WW

obucie ‘obuwie’: *Na chore nogi to trza mieć stale ciepłe obucie* Sierosławice konec; Mp, Śl, Maz. WW

obujek, obojek ‘wąski kołnierzyk przy koszuli męskiej; stójka’: *Za mały ten “obojek “u kosuli ok Żywca* NowŻyw 209; *Ujku! Mácie wsy na “obujku, dejcie je se wybić, nie bedom wás gnybić* Żarki chrzan MPKJ VII 422; Mp pd-zach, Śl pd. JR, JK

obuszek ‘siekierka, toporek’: *“Obusek to mogła być sikiyrka co się baca niom podpirol* Koszarawa żyw; Mp pd-zach, Śl pd. WW, JK

obyczaj ‘drewniany otok sita, przetaka’: *“Obycáj jes u przetaka* Samocice dąb-tar; Mp, Kresy pd. WW, AKS

obyrtać (się) zob. **obertać**

obywatel ‘właściciel ziemski, ziemianin’: *Ko-stur sie nazywoł, ale “on był “obywatel, “on miol swoje realność* Podleszany miel; Mp wsch, Maz wsch, Kresy pn. WW

obzierać się ‘spoglądać, rozglądać się’: *Tak sie “obziyro, czy go baby widzą* Hyżne rzesz; Mp pd, Kasz. WW

obzywać się ‘odzywać się, mówić’: *Wraz z nami jidzie, nie óbzywá sie nic* Zawada zam; Mp. WW

obździdrag ‘próżniak, leń’: *“Obździdrag, taki roboty sie nie chyci* Przędzel niż; Mp pd. WW

obzarcuich ‘człowiek lubiący dużo jeść’: *Móm w domu takiego obzarcuicha* Brudzewice opocz; Mp. WW

obżynka, obżynek ‘zabawa na zakończenie żniw; dożynki’: *Gruby gospodarz downi robiol ucte na zokójcynie żniw lo robotników, co mu pomogali przy żniwak – to sie nazywało “obżynka* Sękowa gor; Mp pd-wsch. RK

obżynki ‘zabawa na zakończenie żniw; do-
żynki’: *Zabij nam, panie, dwie świnki, że-
byśmy mieli obżynki* [pśn] Kozice lub
Lub I 127; Mp. WW

ocap 1. ‘najwyższa belka w ścianie idąca przez
całą długość domu’: *I do tego sie wdłubało
ty słupy, co sie postawiły, no bo dziś sie już
nie daje, ba sie kolki robi, a na tyk słupak
sie wołał ocap* Orawka n-tar [Orawa]; Mp,
Maz. **2.** ‘belka ponad oknem lub drzwiami
domu’: *Jak wyjde z chałupy, to klucz będzie
na ocapie, żebyś wiedział* Sękowa gor; Mp.
3. ‘daszek nad czeluścią pieca piekarskie-
go’: Mp pn-zach. WW, RK

occhnąć się ‘ocknąć się, przebudzić, oprzy-
tomnieć’: Mp pn. AN

ocedzarka ‘deseczka z dziurkami i uchwytem
do odcadzania ziemniaków, klusek itp.’:
*Wybieroj sie Maryś na tą gospodarke, weź se
ocedzarkę* Zawadka myślen; Mp pd. WW

ocharuzić (się) ‘posprzątać, ogarnąć się’: *Z co
wieksza "ocharuzić* Wzdół kiel RŁTN
XXV 198; *Trza sie "ocharuzić* Ciszycza ilż
RŁTN XXV 198; Mp pn-zach. AN

ocharużyć ‘umyć, oczyścić, doprowadzić do
porządku’: *Niczym pó młocce chałupę
ócharużyła, tó mi dobre pore dni zyszło*
Lubatowa kroś; Mp. WW

ochężłać, ochężnać ‘założyć wędzidło; okieł-
znać’: *"Ochężnał kónia* Wilków kiel; Mp.
RK

ochlić (się) ‘ocierać (się)’: *"Ochlila sie tak,
aze se rane robiela* Chotel Czerwony
piń; Mp pd. WW

ochludny ‘czysty, schludny’: *Jo lubie dzieci,
ale "ochludne zeby były* Woźniki sier; Mp
pn-zach, Śl. WW

ochłódnać ‘stać się chłodnym, oziębć się’:
Jak sie przygrzeje i ochłódnie, to dycho
Giełczew kras; Mp, Śl. RK

ochotnie ‘chętnie, z ochotą’: *Flórczoki, Flór-
czoki óchotniy siy bijom, a nojlepi wtedy,
jak se co wypijóm* [pśn] Górki brzoz; Mp,
Maz. WW

ochrapieć ‘ochrypnąć’: *Coś tak ochrapioł?*
Brudzewice opocz; Mp. WW

ochtaba ‘okres ośmiu dni poświęcony obcho-
dowi uroczystego święta, szczególnie
Bożego Ciała; oktawa’: *W ochtobie sóm
procesyje* Brudzewice opocz; Mp, Maz.
MT

ochtaby zob. **oktaby**

ochwiara ‘ofiara’: *Doł na ochwiare* Brudze-
wice opocz; Mp, Maz pd-zach, Wp wsch.
JW

ocieć ‘ojciec’: *Mój ocieć rodzony to też opo-
wiedali* Radecznicza zam; Mp, Śl, Maz,
Wp. RK

ocielonka ‘krowa po ocieleniu’: *Mosz teraz
dwie óciylonki, tó ci młyka niy braknie*
Lubatowa kroś; Mp pd. WW

ociepka 1. ‘wiązka słomy, siana’: *"Ociepka to
słóme takóm drobnóm sie wiąże dło krowy*
Lgota Gawronna włosz; Mp, Śl. **2.** ‘sno-
pek lnu’: *Lyn – zbiyrá sie gó do "ociypek*
Bukowina Tatrzańska n-tar; Mp. WW

ocudzić się ‘odzyskać przytomność, ocknąć
się’: *Chlapało sie wodom, nacyrało "oc-
tem i ocudził sie* Stróżna gor; Mp pd.
JW

ocygańić ‘okłamać’: *"On mie chcioł "ocyga-
nić, ale jo nie taki gupi im mu nie uwierzuł*
Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd, Śl
pd, Wp. JW, RK

oczepić ‘uroczyście nałożyć pannie młodej
czepek na głowę’: *A jak jo óczepili już, tó
jedli, pili, gościyli sé, bó "óna już została
myżatkó* Czelatycze jaros; Mp, Wp. JW

oczko zob. **żabie oczko**

oczymgnienie: w oczymgnieniu ‘w bardzo
krótkim czasie, szybko’: *To jes pośpiesny
chłopák, przyleciał w "ocymieniu* Samo-
cice dąb-tar; Mp pd. RK

oczyścić ‘wykastrować’: *Trza "oczyścić wieprz-
ki* Kombornia kroś; Mp. AN

odbekować się ‘odbijać się (po jedzeniu)’:
Onymu sie tak brzydko odbekowało Li-
manowskie; Mp. JW

odbieracz ‘mężczyzna odbierający zboże za
kosiarzem’: *Ni máwa na tyle "odbiraców
i przez to ni mozewa na trzy kosy sic* Sa-
mocice dąb-tar; Mp. JW

odbieraczka 'kobieta odbierająca zboże za kosiarzem': *Tak żywo siek, że zodno "odbieraczka ni mogła za nim nadążyć* Sierosławice koniec; Mp, Maz wsch. JW

odbierać 1. 'odbierać zboże za kosiarzem': *Jo sięgem, a Jasiek "odbiéroł ji kowiorukuwoł* Waganowice miech; Mp, Śl pd, Maz.
2. 'ropieć': *Ni moge nic robić, bo mie palec "odbiro* Książnice Wielkie piń; Mp, Śl pd. JW, RK

odbierka, odbiórka 'pobór do wojska': *Do "odbiryki musi jić* Korbielów żyw; Mp. JW

odbit, odbitek 'bólące, odbite miejsce na stopie': *"Odbit to je takie jak bólák, jino "od spodu* Przewrotne rzesz; Mp, Maz wsch. JW

odbywać 'karmić i oporządzać (zwierzęta domowe)': *Krowy całóm słómóm odbywali w zimie* Międzybrodzie Bialskie żyw; Mp pd, Śl pd. JW, RK

odcedzaczka, odcedzarka 'deseczka z dziurkami i uchwytem do odcedzania ziemniaków, klusek itp.': *Weż "odcedzaczke i "odcedz te zimniáki* Bóbrka kroś; Mp pd. JW

odchód 'popyt': *Tam na wszystko jes dobry "odchód, wszystko mozno dobrze sprzedać* Samocice dąb-tar; Mp. JW

odcierać 'prać ręcznie': *A jak sie łachy namocy, to sie "odciyra je* Lgota Gawronna włosz; Mp pn. JW

odczynić urok 'według wierzeń: zabiegami magicznymi wyleczyć kogoś z choroby spowodowanej czymś złym spojrzeniem lub słowem': *To sie "odcynio urok: kładzie sie wyngli dziewińć we wode i zaś "ociro tom wodom po cole. Wtedy jesce sie troske napije i urok ustąpi* Woźniki sier; oggw. MT

oddając 'oddawać': *Po co bedzies panu "oddajot ołówek, pon mo drugi* Poręby Majdańskie kolb; *"Oddajes gołymbie, cy nie?!* Studzience rad RŁTN XXV 205; Mp pn. AN

oddychnąć 'odpocząć': *Tak se póde do lasu i tam se troche "oddychne* Świątniki sand; Mp. JW

oddział 'klasa w szkole': *Do tkórego "oddziału chodzis?* Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp, Maz, Wp. JW, RK

odecknąć, odecchnąć (się) 'ocknąć się, przebudzić się': *"Odecknołem juz "o drugi* Sierosławice koniec; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. JW, RK

odejmać zob. **odymać**

odeprać 'usunąć zabrudzenia; wyprać': *Tageś "ufołowot te koszule, że trudno bedzie "odeprać* Stróżna gor; Mp. JW

odeprzeć 'otworzyć': *Odeprzeć kumore* Tyńnic krak; Mp, Śl, Maz. JW, RK

odernoga 'konar wyrastający bezpośrednio z pnia drzewa': *Odernogi to te grube gałyńzie* Niegowa zaw; Mp pn. AN

odewrzeć (się) 'otworzyć, odemknąć': *"Odewrzyj wrota* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Śl. JW

odgarnować 'odgarniać': *Popiół sie "odgarnuje* Wąworków opat; Mp. JW

odgartać, odgarcać 'odgarniać słomę spod maszyny przy młóceniu': *To trza było przy tej maszynie dużo robić, trza było odgartać od maszyny tutaj grabiami i później trzeba było wytrząsać* Osiczyna zam PelcLub I s. 191; Mp pn-wsch. AN

odgniat 'odcisk': *"Odgniatów sie mi narobiło "od tych nowych butów* Przewrotne rzesz; Mp. JW

odgrudzić (się) 'uszkodzić kopyto (konia)': *Byłem w tamtem tygodniu w Tarnowie, ale droga była paskudná i "odgrudziulem se kobyłe* Samocice dąb-tar; Mp pd-wsch. JW

odgrywiny 'zabawa w domu pana młodego poprzedzająca ślub': *"Odgrywiny to było takie granie "u młodygo pśed weselam* Przewrotne rzesz; Mp pd-wsch. JW

odgrywka, odgrywki 'zwyczaj weselny, polegający na tym, że każdemu z uczestników uroczystości starosta dedykuje przyśpiewkę, a kapela odgrywa krótką melodię; gość wesela powinien odwzajemnić się jakimś datkiem, może też przyśpiewką zrewanżować się staroście':

*Na odgrywke se wezne pore grajcarów
Brzozów; Mp pd-wsch. RK*

odhaczyć ‘odczepić, zdjąć z haka’: *“Odhác
my tam bluzke, bom sie zahácúł na gwoź-
dziu Samocice dąb-tar; Mp. JW*

odjarzyć się ‘ugasić pragnienie, orzeźwić
się’: *Tak my sie strǎśnie chciało pić, alem
sie tá cárná kawá “odjarzuł Samocice
dąb-tar; Mp pd. RK*

odjemny ‘o ziarnie: niedorodne, poślednie’:
*Zostało mi jyno troche “odjymnych zio-
rek, to bedzie lo kur Sękowa gor; Mp pd.
RK*

odkazać 1. ‘przekazać wiadomość, powiado-
mić’: *Odkozała babie, coby przisła, jak
córná ślegnie Zakopane ZborŚł 234; pog
Mp pd-zach i Śł pd, Kasz. 2.* ‘przekazać,
zapisać w testamencie’: *“Ona “odkozała
folwark ksiozóm Krzesławice myślen;
Mp. JW, RK*

odkazować 1. ‘przekazywać, dawać’: *Na tego
przesło, na kogo było odkázane Jabłonka
n-tar [Orawa] KąśŚł 518; Mp pd. 2.* ‘wy-
myślać, odgrażać się’: *Ódkazowała, że
mie podo dó sądu Lubatowa kroś; Mp
pd-wsch. JW, RK*

odkładnia ‘część pługa – odkładnica’: *“Od-
kładnio zimie przewraco Radawiec lub;
Dalej była odkładnia, czyli to z blachy by-
ła, która służyła do odwracania skiby Ro-
zięcin chłm PelcLub I s. 191; Mp pn
i wsch, Maz, Wp, Pom pd. JW, RK*

odkopek, odkopki ‘uczestniczenie w kopaniu
cudzych ziemniaków’: *Chodziły w pole
na “odkopek Kołaczyce jas; Za darmo
nie pomagali, sło się “odrobiąło, to takie
“odkopki były ok Kielc CyganKiel 357;
Mp. AN*

odmarknąć ‘odpowiedzieć nieuprzejmie;
odburknąć’: *Zebyś mu nálepsi zycuł, to ci
zawdy jino “odmarknie Ślemień żyw Ram-
Śł 81; Mp pd-zach. RK*

odmienić ‘wymienić, zamienić’: *Byłam u ni,
zeby my “odmienila jáj pod kwoke, ale my
nie “odmienila Samocice dąb-tar; Mp.
RK*

odmieniec ‘według wierzeń: dziecko zamie-
niane przez złą boginkę’: *Dǎwni, jak ja-
kie dziecko bardzo płakało, to ludzie
gádali, że to pewnie nie prawdziwe dziec-
ko, inó jakiysik “odmiynieć podrzucóny
przez boginki Zagórze chrzan; Mp. RK*

odmieńcz ‘odwilż’: Mp wsch, Maz pn-wsch.
RK, AN

odmieńk ‘odwilż’: *No a kie poleje po tym śnie-
gu, kapke, tak ze przidzie “odmiynk,
a znołu potým przidzie mróz taki, tak za-
skorupi cały tyn śniyg – sryń Sihelne
[Orawa Śł] ZNUJ 151 s. 105; Mp pd-
zach, Śł. RK*

odmieńknąć nieos ‘o odwilży: nastać’: *“Od-
mieńkło, bedzie tajać Albigowa łań; Mp.
RK*

odminąć ‘prać’: *Odmina sie szmaty na tarze
Dorohucza chłm; Mp wsch i pd. RK*

odniechcieć się ‘stracić na coś chęć; ode-
chcieć się’: *Juz mu sie “odniechciało jaz-
dy Samocice dąb-tar; Mp. RK*

odnogi ‘zęby wideł’: *Widły na čtyry odnogi
Kliszów kiel RŁTN XXX 123; To różnie
mówio, ale przeważnie to odnogi Janisz-
kowice puław PelcLub I s. 192; Mp pn-
wsch. AN*

odora ‘zaorane poprzecznie miejsce na koń-
cu pola, gdzie oracz nawraca końmi’:
Mp pn-wsch. AN

odpowiadać ‘mówić hardo, wyniośle, odgra-
żać się’: *Het mu “odpowiadał, ale ón sie
go nie boi Samocice dąb-tar; Mp pd. RK*

odpowieść ‘odpowiedź’: *Dzisiej piśą, że nie
mają odpowiedzi Limanowskie; Mp pd
i wsch, Maz wsch. RK*

odprawa ‘komunia święta’: Mp. RK

odprawić się ‘o krowie, owcy: wydalić łoży-
sko po ocieleniu się’: *Nieboscyk Szymaj-
ski to godoł, że jakiesi ziele miało być
w lejsie, że jakby doł krowie pić, to sie “od-
prawi Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp
pd. RK*

odpuszczać ‘o krowie: wykazywać objawy
cielności, polegające m.in. na pojawia-
niu się mleka w wymieniu’: *Ta krowa sie*

juz wnet ociely, bo strasnie "odpusca Samocice dąb-tar; Mp. RK

odrapek 'stara, zużyta miotła': Mp pn. RK

odrazić się 'orzeźwić się, wzmocnić się': *Na gorącu można się "odrazić wodą, jabłkiem albo piwem Przewrotne rzesz; Mp pd. RK*

odrobek 'praca wykonywana w zamian za wcześniejszą pracę lub inne zobowiązania': *Sómsiod pożycz ziórek, ale na "odrobek, pijyndzy nie kce Sękowa gor; oggw. RK*

odróbka 'odrobina': *"Odróbke chleba ci dam Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp. RK*

odrzwie blp 'futriny drzwi': *"Odrzwi w środku, co drzwi chodzą Kołacinek brzez RŁTN XXV 214; Mp. AN*

odrżyny 'łuski z ziaren prosa': Mp. RK

odsadzić 'o dziecku i młodym zwierzęciu: odstawić od karmienia przez matkę': *Małe prosinta "odsadzi się do chliwku Studzienice rad RŁTN XXV 214; "Odsadziłam cię, nie ście ['ssie'] krowy Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp, Maz, Wp, Pom pd. RK, AN*

odsię 'okrzyk na konie lub woły zachęcający do skręcenia w prawo': *Kary, Łysek, co was ta ściognęło na środek drogi? "Odsie, "odsie! Miętne tarnob; Mp pn, Maz. RK*

odstać 'o krowie: zostać cielną': *Krowa dobra, jak bycek dobrze stanie, to musi odstąć Dąbrowa rzesz; Mp pd. RK*

odstajać 'odstawać': *Nie "udoł mi się chleb "ostatnim razem, bo trochy skórka "odstajała Sierosławice koniec; Mp, Pom pd. RK*

odtychczas 'od tego czasu, odtąd': *Tyn Mietków skut to taki zbój był, bił mojego Jaska, alem poszed tamok do nik, powiedziałem porę słów, no i "odtykcos był spokój Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp, Kasz. JR*

odwalnica 'odgięta blacha u pług do odwalania skib; odkładnica': *"Odwalnica, bo odwalo skiby Sporysz żyw; Mp, Śl pd. RK*

odwieczerz 'popołudnie': *Cały odwieczerzem zbierała Korczów bił; Mp, Maz. RK*

odwilcz 'odwilż': *Jak kret blisko przy chacie na śnieg wyrzycie ziemie, za jakie dwa, trzy dni "odwilc Mała Wieś radomsz; Mp, Maz. RK*

odwilgnąć 'zwilgotnieć': *Siano "odwilgło, bo rossa "opadła Radgoszcz dąb-tar; Mp. RK*

odwracać 'wykonywać w polu głęboką orkę': *Po niedzieli będę "odwracał Krępa miech; Mp. AN*

odwracanka, odwrót 'głęboka orka': *"Odwracanka – jak się "orze ściernisko, to się "odewraca roło, połodewraca się Wilków kiel; Mp. AN*

odymać, odejmać 'odejmować': *Parnik mo kocioł wirzknij, co się odyma Giełczew kras; Mp pn, Maz wsch, Wp. JW, RK*

odziać się 'ubrać się, przykryć się': *Nie "odziła się w chustkę jesionkę i były jo teraz garło Sierosławice koniec; Mp, Śl, Maz, Kasz. AN*

odziemek, odziomek 'dolna część pnia drzewa': *"Odziemek, bo jes "od ziemi, to i trzy i ćtery metry Lgota Gawronna włosz; oggw. AN, RK*

odziej, odziewa 'ubranie, odzież': *Na jedzenie zarobi, ale na "odziwe ni ma skąd wziąć Samocice dąb-tar; Mp. AN*

odziewaczka 'duża chusta noszona na ramionach': *"Odziewała się "odziewackóm Korbielów żyw; Mp pd. AN*

odziewać (się) 'ubierać (się), przykrywać (się)': *Zaczyna się już odziewać do ślubu Brudzewice opocz; oggw. AN*

odziomek zob. **odziemek**

oficery, oficerki 'buty skórzane z cholewami do kolan': *Tylko "un miał takie "oficerki Brudzewice opocz; Mp, Maz, Wp. AN, RK*

oflis 'skrawek deski z boku kloca drzewa': *Oflysy to są takie "ostanki desek "od krajów Poręby Majdański kolb; Mp, Wp. AN*

ogacić ‘ocieplić’: *Na zime musioł dom chojnom*
“ogacić Porąbka żyw; Mp, Śl, Maz. AN

oganiać (się) ‘zaspokajać podstawowe potrzeby, oszczędnie gospodarując’: *Sprzedajdo cebule, to mo piniodze, to mo cym*
“oganiać Światniki sand; Hektar rzépaku my mieli, nó to było tyż dó czynienia, nó alé piynióndzy ładnie zarobił, bó czym by we wsi, czym by się óganiał Czelatyce jaros; Mp. RK

ogar ‘zarzący się, niedopalony kawałek węgla lub drzewa’: *Nawylatowało “ogarów spod blachy Samocice dąb-tar; Mp. AN*

ogarek ‘zarzący się, niedopalony kawałek węgla lub drzewa’: *Świnynty Marek włożył do wody “ogarek [przysł] ok Gorlic Wietrz-Gor 109; Mp. AN, JW*

ogarnąć się ‘ubrać się, też uczesać się, umyć się’: *“Ogarnij sie jyno troche i leć, bo tam juz na ciebie cekajom Sękowa gor; Mp, Maz, Wp. JW*

ogarnięcie ‘ubranie’: *Teráz to dobrze – “ogarniecie majo i “obucie Wilków kiel; Mp. AN*

ogarnówka ‘ubranie’: *Jak sprzedom wieprzka, to będzie na ogarnówke Ostrowce bus; Mp. AN*

ogdowieć ‘zostać wdową, wdowcem’: *Jesce nie tako staro kobieta, a juz “ogdowała Sierosławice konec; Mp, Śl. AN*

ogień ‘duże czerwone znamię na ciele, zwłaszcza na twarzy’: *“Ogiń mo, bo matka, kiedy w cionży chodziła, przelynkła sie Przedmość wiel; Mp, Śl, Maz, Wp, Pom pd. AN, RK*

ogłady, ogłady ‘zaręczyny lub któraś z poprzedzających je faz’: *Zajechały na te “ogłady Ostrowce bus; Mp pn, Maz pn, Wp, Pom pd. AN, RK*

ogłędziny ‘zaręczyny lub któraś z poprzedzających je faz’: *Jak młodzi dojdą do ładu, “ojcowie pana młodygo jadą do swatów i na “ogłędziny Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz, Wp, Pom pd. AN, RK*

ogłowa, ogłowica ‘prymitywna uзда’: *Jak sły kólnia sprzedaj, tó sły mu ogłowice zaklado,*

bó kantara szkoda Lubatowa kroś; Mp pd, Śl. AN, RK

ogon zob. **gwiazda z ogonem**

ogoniaty ‘o sukni, spódnicy: nierówny dołem’: *“Ogóniato spodnica Zaryte-Rabka n-tar; Mp. AN*

ograbek, ograbki ‘uroczyste zakończenie żniw połączone z zabawą; dożynki’: Mp pd. AN

ograżka ‘febra, przeziębienie, opryszczka’: *Downi chorowały na “ogrożkę, trzęśło zimno, a potam rozpołało Poręby Majdańskie kolb; Mp wsch, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. AN, RK*

ogryzek ‘grdyka’: *To wystajónce na szyji, to u mężczyzny, to to się jabko nazyła. Tu u nas zwyczajnié to nazyłajo ógryzék, bo gadajo, że jak Adam zjad te jabko, tó udawił się Czelatyce jaros; Mp, Śl pd. RK*

ogryzka ‘niedojezony kawałek czegoś; ogryzek’: Mp pn-zach, Maz zach, Kasz. RK

oiść się ‘zmęczyć się, chodząc długo’: *Tak-em sie “osed, ze sie ruchać ni moze Sękowa gor; Mp. RK*

ojce ‘rodzice’: *Takóm chałupe “ojce jesce postavili Topolice opocz; Mp, Maz, Wp. RK*

ojciec zob. **pan ojciec**

ojcowie 1. ‘rodzice’: *Przyszli do “ojców panie młodej starosta ze starościną Tyniec krak; Mp, Śl, Maz, Wp pd i wsch. 2.* ‘teściowie’: *A óna [synowa] nás, nazywá nás oj-cami Chyżne n-tar [Orawa] KąśŚl 530; Mp pn. RK*

ojczenasz ‘paciorek różańca, na którym odmawia się modlitwę Ojcze nasz’: *– Już-eś doszła do kójńca tego dziesiątka? – No. Już-em na ojczénaszu Brzozów; Mp. RK*

ojczyzna ‘majątek odziedziczony po ojcu; ojcowizna’: *Babka tam sie urodziła i tam na ojczyźnie została Jedlnia Kościelna kozien; Mp, Śl, Maz, Pom pd, Kasz. RK*

okalić (się) ‘ubrudzić (się)’: *Przewylc się w jinne łachy, jak idziysz do stajnié, żeby cié krowa nié “okaliła Bóbrka kroś; Mp pd-wsch, Kasz. RK*

okapać (się) ‘wykapać (się)’: *Zawiozo pepussek, "okopio, w pieluski "okreco* Świątniki sand; Mp, Śl. RK

okes, okies ‘o mało co’: *Okes my sie dzie nie podzieli* Lipnica jęd RŁTN XXV 227; *Pchnoł mnie "okies żem "o ziemi nie rzneła* Łączna kiel; Mp. AN

okiennica ‘w kurnej chacie – otwór w dachu do wypuszczania dymu’: *A na ton dym było takie z drzewa wyciosane, "okiönica* Jasna Podłopień lim; Mp pd. AN

oklek: na oklek ‘w butach na gołe nogi (bez skarpet)’: *W butach "oklek* Oleszno włosz; Mp pn-zach. AN

oklep: na oklep ‘w butach na gołe nogi (bez skarpet)’: *Całom zime na "oklip chodził* Domaniewek łącz PJPAN 47 s. 717; Mp pn-zach, Śl. AN, RK

oklepce, oklepiec ‘potrzask na małe zwierzęta’: *"Oklepce zakładali na mysy, scury* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. AN

okłoczek ‘snopek zboża po młóceniu’: *Okłoczek owsiany, jarcany, pszeniczny* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśŚl 531; Mp pd. AN, RK

okłot ‘snopek zboża częściowo wymłócony’: *Okłoty dla kóni nie omlóci sie na trzy stróny* Krzczonów lub; *Namlóciul kope "okłotów na pószycie dachu bedo* Zawada zam PelcLub I s. 195; Mp pd-wsch, Maz wsch, Kresy. AN

okomon ‘ekonom’: *Chodzi po chołpie jak "okómón i wszyskich poganio do roboty* Stróżna gor; Mp, Maz, Wp. MT, RK

okonon ‘ekonom’: *Dana moja dana, słuzylam u pana, dobrze mi tam było, nie sypialam sama. Jedną nockę z panem, a drugą z furmanem, trzecią z okonomem na łóžku zielonem* [pśn] ok Rozwadowa tarnob MPTL XXVI 115; Mp wsch, Maz wsch, Wp, Kresy pn. MT, RK

okopisko ‘żydowski cmentarz’: *"Okopisko – Żydzi tam majo smyntorz, gdzie je rabin* Hyżne rzesz; Mp wsch. AN

okorak st ‘stara, zdarta miotła’: *Mietla, a po starymu ókorok* Mszanna chłm; pog Mp pn-wsch i Maz pd-wsch. MT

okowita 1. ‘wódka, gorzałka’: *Pijoki tak mówili: chódź dó karczmy, wypijemy jaki okowity* Blizne brzoż; Mp. 2. ‘spirytus’: – *Straśnie mnie záb łupie. – Przylóz se "okowity, to cie przestanie* Samocice dąb-tar; Mp, Wp. MT

okół ‘zabudowania gospodarcze (np. stodoła, stajnia) mieszczące się pod wspólnym dachem’: *"Okół – stajnia, bojsko, jata, plewiarnia połączona z jatóm i bojskiym, wozownia* Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. MT

okółek, okółko ‘kromka chleba’: Mp pn-zach. AN

okraczka ‘pas niezorany w środku pola szereki na dwie skiby’: *"Okracka – dwie ostatnie skiby, gdy się orze do środka pola i gdy oba konie i koła kołców idą po dwu przedostatnich skibach* Lichwin tarn; Mp pd. MT, RK

okrajek 1. ‘deska odcięta z boku kłoca’: *Takich "okrajków nie wezne, boby mnie z tem z domu wygnaly* Samocice dąb-tar; Mp pd, Śl. 2. st ‘kromka chleba rozpoczynająca lub kończąca bochenek’: *"Okrajek po staromu, teraz sie mówi piotka* [piętka] Korbielów żyw; Mp pd. MT

okrasa ‘tłuszcz dodawany do potraw, zwłaszcza słonina’: *"Okrasa jes juz wysmażóno* Mała Wieś radomsz; oggw. JW

okrasić ‘przyprawić tłuszczem (potrawę)’: *Okrasić można słonino abo olejem* Nadrybie chłm; oggw. JW

okrawek ‘odkrojony kawałek ziemniaka z oczkiem, przeznaczony do sadzenia’: *"Okrowków się dużo nie narobi, bo zimnioki równe, bez "oczek* Bóbrka kroś; Mp. MT

okrać ‘owijać, okręcać’: *Brali kije, "okrocali lnem, w nafcie macali i tak śli na pasterkę* Świątniki sand; Mp, Maz. MT

okręcanka, okracanka ‘duża chustka wełniana zakładana na głowę i ramiona w czasie wielkich mrozów’: *"Okrocankę se kupilam, zeby my nie było zimno* Ostrowce bus; Mp pn. MT

okręgly ‘zaokrąglony, okrągły’: *Z kłosów uwiły wianek ókręgly i na głowe sadzały gospodarzowi Giełczew kras*; Mp, Wp, Pom pd, Kasz. MT

okrężne ‘uroczystość zakończenia żniw; dożynki’: *U gospodarza było okrężne Skowieszyn puław RŁTN XXII 234*; Mp, Maz, Wp pn-wsch, Pom pd. MT, RK

okroczyć 1. ‘usiąść, obejmując rozstawionymi nogami; usiąść okrakiem’: *Trza kónia tak “okroczyć, żeby sie nie zlynknół Mętków chrzan*; Mp pd, Śl pd. **2.** ‘przestąpić, przejść w rozkroku’: *“Okrocylał cie, nie bedzies rós Chotel Czerwony piń*; Mp. MT, RK

okropa zob. **aż okropa**

okropecznie ‘okropnie, bardzo’: *Okropeczeniem sie wystraszyła, jak cosik hukło za ścianóm Brzozów*; Mp pd, Maz. MT

okropeczny ‘wielki, ogromny’: *“Okropeczno góra Bóbrka kroś*; Mp pd. MT

okropelny ‘wielki, ogromny’: *“Okropelná fura siana Przewrotne rzesz*; Mp wsch. MT

okropny ‘ogromny, wysoki’: *Zrosły te słoneczniki jak gidyje, okropne Brzozów*; Mp, Śl, Maz, Wp. MT

okrutecznie ‘bardzo’: *Radowoł sie okrutecznie, ze uwidzi wielgie miasto Zakopane Zbor-Sł 209*; Mp pd. MT, RK

okrutnie ‘bardzo’: *Bedziecie “okrutnie żałować Zawada zam*; Mp, Śl pd, Wp pd i zach, Kasz. MT

okrutny ‘wielki, ogromny’: *Okrutne drzewo Podwilk n-tar [Orawa] KąśŚl 534*; Mp, Maz, Wp. MT, RK

okrywka ‘ubranie, odzież, odzienie’: *Downi godziły na suzbe po Godnich Świątach. Dajaly “okrywkę i “ocharuzkę [‘czyste ubranie’] Poręby Majdańskie kolb*; Mp pd. MT

okrzesić ‘doprowadzić do przytomności; ocucić, otrzeźwić’: *Dziecko jak zamdleje, to trza go “okrzyścić Przewrotne rzesz*; Mp pd, Śl pd. MT, RK

oktaba ‘okres ośmiu dni poświęcony obchodowi uroczystego święta, szczególnie

Bożego Ciała; oktawa’: *Óktoba – na nabóżyństwach chódzi prócesja dókoła kóscioła, dzieci rzucajo kwiaty Kombornia kroś*; Mp, Maz, Wp. MT

oktaby, ochtaby ‘okres ośmiu dni poświęcony obchodowi uroczystego święta, szczególnie Bożego Ciała; oktawa’: *Na oktaby Maryśka codziynnne chodziła do sypanio kwiotków, a po piyrszy komunii do poduszki [z emblematami religijnymi] Brzozów; Wionki z maciyrzonki w “och-toby sie świynći po Bożym Ciele Niegowa zaw*; Mp, Maz. MT

okukać ‘o kukułce (według wierzeń ludowych): kukając spowodować, że ktoś, kto po raz pierwszy na wiosnę ją usłyszał, nie mając przy sobie pieniędzy, nie będzie ich miał przez cały rok’: *Bieda bedzie, kukulka mie “okukała w polu bez piniędzy Sierosławice koniec*; Mp. MT

okwiara ‘ofiara’: *Som kościelny chodziel dzisioj po “okwierze Sierosławice koniec*; Mp. JW

olaboga ‘wykrzyknik wyrażający różne uczucia’: *Olaboga, co sie tu stało? Olbięcín kraś; Olaboga, kómeta leciała Przedmość wiel*; Mp, Maz, Wp. JW

olejander, olijander ‘roślina doniczkowa lub ogrodowa – oleander’: *“Olejander to jes kwiątek Samocice dąb-tar*; Mp. MT

oloble zob. **ooble**

olśnik ‘narzędzie do obdzierania drzewa z kory’: *“Olśnik, co sie ze skóry “ostrugowuje Dąbrowa Poduchowna ilż*; Mp pn, Maz, Pom pd. MT, RK

ooble, ooble ‘podwójny dyszel, w który wprzega się konia w zaprzęgu jednokonnym, też dyszle poboczne przy zaprzęgu dwukonnym; hooble’: Mp pn-wsch, Maz. MT

oówek zob. **atramentowy oówek**

ołupać ‘obrać, obedrzeć ze skorupy, łupiny, kory itp.; obłupać’: – *Mamusi, já sobie ołupie orzecha. – A ołup se Mogilany krak*; Mp pd. MT

omacnica ‘owad – ćma’: *Juz ta "omacnica jes!*
Przedmość wiel; Mp, Maz, Wp. MT,
RK

omanić ‘wprowadzić w błąd, zwieść, otuma-
nić, oszukać’: *"Omani sie go* Woźniki
sier; Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. MT,
RK

omasta ‘tuszcz dodawany do potrawy’: *Jak*
je słonina topną, to wyincej "ómasty Prze-
dział niżej; **Mp, Śl. JW**

omaścić ‘przyprawić tłuszczem (potrawę)’:
Takeście mało "omaścili zimioki Siepraw
myślen; *Jedne pirogi "omaszcę tustością,*
a drugie skwarkami Poręby Majdańskie
kolb; **Mp, Śl. JW**

omatulić (się) ‘owinać (się) czymś szalenie
(zwłaszcza chustką), opatulić (się)’: *Niech*
sie pani dobrze omatuli, bo dzisiaj dzień
zimny! Skala olk; **Mp pd. MT**

omeszyć zob. **omszyć**

omgleć ‘zemdleć’: *"Ómgłół, wynosili z kościo-*
ła Przedmość wiel; Mp, Maz, Wp, Pom
pd, Kasz. MT, RK

omiądlić zob. **omiędlić**

omielać ‘zdzierać łuskę z ziarna w młynku
lub stępie’: *Pyłcoki* [tn. jęczmień na ka-
szę – pęczak] *sie ómielało na Wiljo* Blizne
brzoz; Mp pd i wsch. MT

omier-zić ‘obrzydzić, obmierzić’: *Ómier-ził se*
już te robote i chce szukać nowy Brzozów;
Mp pd-wsch. MT

omier-znąć ‘znudzić się, sprzykrzyć się,
zbrzydnąć’: *"Omier-znół mi miód* Hyżne
rzesz; **Mp. MT**

omiędlić, omiądlić ‘połamać łodygi lnu na
międlicy w celu oczyszczenia ich z twar-
dych włókien’: *Len, kie "omiądło, to sie*
cese Orawka n-tar [Orawa]; Mp. MT

omisić ‘wykastrować’: *Który* [koń] *jes "omisio-*
ny, to wałach Woźniki sier; pog Mp pn-
zach, Maz pd-zach i Wp pd-wsch. MT

omiśkować ‘wykastrować’: *Barón "omiśko-*
wany Łączna-Zaszosie kiel; Mp. MT

omoknąć ‘zmoknąć, przemoknąć’: *Na koncu*
lasu stoi czarny, ómoknięty baranyk Jó-
zefówka tom-lub; Mp. MT

omszyć, omeszyć ‘zatkać, uszczelnić szpary
między belkami drewnianego domu
mchem’: *Trza będzie przed zimóm omszyć*
chałupe Brzozów; Mp pd. MT

omuskać ‘oczyścić, obelić’: *"Omuskać pęž-*
lem Sarbice kiel RŁTN XXV 238; Mp
pn-zach. AN

omywać ‘myć, obmywać’: *"Omywá sie cłowie-*
ka, jak pomar Dąbrowa Poduchowna ilż;
Mp, Pom pd, Kasz. MT

onaczyć (się) czasownik wyrażający jakakol-
wiek czynność, używany wówczas, gdy
mówiący nie może znaleźć odpowied-
niego słowa ‘coś czynić, robić (się)’: *Tak*
sie ze wszystkim "onacys Mszana Górna
lim; Mp pd, Śl. MT, RK

onegdaj ‘przedwczoraj, kilka dni temu lub
kiedyś’: *"Ónegdój był w mieście* Brudze-
wice opocz; Mp, Maz, Pom pd. JR, RK

onegdej ‘przedwczoraj, kilka dni temu lub
kiedyś’: *"Ónegdej żek go widzioł, a "ón już*
na tamtym świecie Mętków chrzan; pog
Mp pn-zach, Wp wsch i Maz pd-zach. JR

onegdy ‘przedwczoraj, kilka dni temu lub
kiedyś’: *"Ónegdy pewno było* Przedmość
wiel; Mp pn-zach, Wp, Pom pd, Kasz.
JR, RK

oni forma grzecznościowa stosowana do
osoby starszej lub obcej; pluralis maie-
staticus: *"U nas wcióż tak mówili: mat-*
ka robiom, czy w wojne tak wypadło, że
już mówili czy matce, czy kómu bez ty,
a przedtym "oni i wy Czelatycze jaros; Mp,
Śl. MT, RK

ono partykuła wzmacniająca ‘otóż, wszak’:
"Óno haj sie może i "odmiyni, wsze prze-
cie nie będzie loło Sękowa gor; Mp, Maz.
JR

ontarz ‘ołtarz’: *Na óntorzu stoją świątki. Po*
ślubie wszyscy składają "okfiare koło ónto-
rza Poręby Majdańskie kolb; Mp, Maz
pd. MT

onuca ‘ścierka do wyjmowania z pieca gorą-
cych naczyń’: *To ty garki wyjmujes mojom*
"onucu? Wierzchowiska kraś; Mp pn-
wsch, Maz wsch. MT

onucarz ‘mężczyzna zbierający szmaty; szmaciarz’: Mp pd, Maz. MT

onycka ‘pas tkaniny do owijania stopy; onuca’: *Pozycki zjedzą i “ónycki* Limanowskie; *Ónycki do kierpcy* Kasinka Mała lim; **Mp pd. MT**

opacz: **pod opacz, pod opaczą** ‘o ziemi leżącej na wzniesieniu od strony zachodniej lub północnej’: *Ziemia pod opac – to je niepodstonna* Sulów kraś; **Mp pn-wsch. JW**

opal ‘opał’: *Drzewo na opol* Mszana Górna lim; **Mp. RK**

opalać ‘usuwać zanieczyszczenia z ziarna, kaszy itp., podrzucając je na nieckach i wykorzystując siłę wiatru’: *Downó zboże się ópolało na nieckach, żeby proch i śmieci wywioć* Lubatowa kroś; **Mp, Maz. RK**

opalka 1. ‘rodzaj koszyka’: *Przyniysz siecki w “opolce i postow w stajni, bedzie lo krów na wieczór* Rzepiennik Strzyżewski gor; oggw. **2.** ‘torba do karmienia koni’: *Ópalka, co koniam dajo, jak dzie jado* Obsza bił; **Mp, Śl, Pom pd. RK**

opasek ‘skórzany pas, zwykle szeroki, nabijany ćwiekami’: *Janosik nosieł sie hyrnie [‘okazale’], na oposku miol pozłocane sprzyncki, portki c-ifrowane we troje* Zakopane ZborŚl 240; **Mp pd-zach, Śl pd. RK**

opatrować ‘ogłądać’: *Tam w pochwach były miecze i “on “opatrowoł te miecze* Dęboryn jas; **Mp pd. RK**

opatrzyć ‘obejrzyć, zobaczyć’: *Tako ksiozke “opatrzołem* Wąworków opat; **Mp. RK**

opatrzyć 1. ‘obejrzyć, zobaczyć’: *Przyprowadź go, niech go opatrze!* Hyżne rzesz; **Mp. 2.** ‘obdarować czymś, wspomóc’: *Scery – bidnygo opatrzy, kazdymu pozycy, zawse prawdę powi* Mokrzesz częs; **Mp, Śl. RK**

opłatać ‘opowiadać, bając, pleść’: *Siedzi sie ji “opłatá sie takie bájki* Lgota Gawronna włosz; **Mp pn. RK**

oplecek ‘górna część sukni; stanik’: *Z “oplickiem suknia – ze śnurówkom* Chojny wiel RŁTN XXV 244; pog **Mp i Wp, Wp zach. RK**

opłakować ‘opłakiwać’: *Bedziecie widzieć, jak jo umre, bedom mie ludzie “opłakować, bo drugiego takiego porzonnego chłopą jak jo to ni ma* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp, Śl. RK**

opłat ‘opłata’: *Piykne auto, ale kielo be opłatu od niego!* Jabłonka n-tar [Orawa] KąśŚl 539; **Mp pd. RK**

opłuknąć ‘opłukać’: *Piykny dyscyk to ich opłuknie* Mszana Dolna lim; **Mp. JW**

opoić ‘upić kogoś’: *Te pinióndze, co mu dali za te krowe, to mu wszystkie wziyni, bo go “opojyli* Lgota Gawronna włosz; **Mp. RK**

opowiadawać, opowiedywać częst ‘opowiadać’: *Lubiół “opowiadawać “o tamty wojnie* Studzienice rad RŁTN XXV 245; **Mp pn, Maz. RK**

opowiedzi ‘publiczne ogłoszenie w kościele zamiaru zawarcia związku małżeńskiego; zapowiedzi’: *“Opowiedzi już wyszły, a “o weselu cicho* Bóbrka kroś; **Mp pd, Śl. RK**

opryma ‘futrzane obszycie czapki, serdaka, butów itp.’: **Mp pd-zach. RK**

oprząść ‘przerobić włókno na nici; sprząść’: *Jak sie “oprzyńdzie, to sie moto na moto-widle* Zaryte-Rabka n-tar; **Mp, Maz, Wp, Pom pd, Kasz. RK**

oprzątać ‘karmić i oporządzać zwierzęta’: *Świniorz “oprzątał te świnie: gnój “od nich wyrzucół, wszystko robił nad tymi świniami* Woźniki sier; **Mp pn-zach; Maz zach i pn, Wp, Pom pd. RK**

oprzątek ‘codzienne prace gospodarcze, zwłaszcza koło zwierząt’: **Mp pn-zach, Wp. AN**

opucować ‘oczyścić’: *Jurek, a idze tego konia “opucuj!* Lichwin tarn; **Mp pd, Śl. RK**

opuszczony ‘zaniedbany’: *“Opuscony taki jak dziád* Dąbrowa Poduchowna iłż; **Mp. RK**

opuścić się ‘zacząć wypuszczać młode pędy’: *Cosi ni mogom te giergonie sie “opuścić, pewnie jym tyn mróz zaskodził* Rzepiennik Strzyżewski gor; **Mp pd. RK**

opytać (się) ‘wypytać (się), zapytać (się)’: *Po-sedym do gminy “opytać sie, jak to trza*

załatwiać Rzepiennik Strzyżewski gor;
Mp, Kasz. RK

opytować się ‘wypytywać się, dowiadywać się’: *“O wszystkich sie “opytował Samoci-ce dąb-tar; Mp, Kasz. RK*

oraczka ‘orka’: *Duzo roboty z “orackó Ko-nopnica lub; Mp pd i wsch, Śl, Maz. RK*

orać zob. **ksebkka: na ksebkę, ksóbkę orać**

ordynka ‘deska na spodzie wozu; dennica’: *Ale żeby, kiedy sie jedzie po brudach ji po zimi [...] nierówny, żeby te drabiny sie nie ruszały, robi sie z “obryncy takie, które nazywo sie kuna, co “óna łapie te drabine i te drabine, a ta “ordynka na ni leży Do-maniewek łącz PJPAN 47 s. 730; pog Mp pn-zach i Maz pd-zach. RK*

oreł ‘orzeł’: *Oreł mo swoje siedzisko w turnic-kak Zakopane ZborŚl 241; Mp pd, Śl pd. RK*

orędziny ‘wizyta kawalera lub swatów w do-mu dziewczyny z oznajmieniem chęci małżeństwa’: *Jak sie chto chce żenić, to ji-dzie w “oredziny Borki Nizińskie miel PKJ II 77; Mp pd-wsch. RK*

organki ‘harmonijka ustna’: *Ón umi cećnie-jakie piosenki grać na organkach Samoci-ce dąb-tar; Mp, Śl, Wp. JW*

orginia, orgiń ‘kwiat – georginia; dalia’: *W ógrodzie órginie só i astry Czelatyce ja-ros; Mp pn i wsch, Maz, Wp. RK*

ornaria ‘wynagrodzenie w naturze dawane pracownikom najemnym dworu’: *Rząd-ca w majątkach robotnikom “ornarie wy-dawali, ile sie “ugodził, to mu wydali, tyle metrów zboża na “utrzymanie rodziny Radkowice ilż; Mp, Maz. RK*

orobić się ‘włożyć w pracę dużo wysiłku; na-pracować się’: *Cale lato sie “orobił, a nic mu za to nie zapłacyli Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd. RK*

orsiódek ‘mięksiz chleba’: *Jak bełam niedu-zo, wybierałam orsiódek z bułki i nasypo-wałam do ni cukru Sierostawice koniec; Mp pn. JW*

oryl ‘flisak’: *Chłopok był oryl Niegowa zaw; Mp, Maz. RK*

orywać ‘często, wielokrotnie orać’: *Był sobie taki Janek, co pod borem orywał Wojcie-chów kraś; Mp, Maz. RK*

orzeszyna ‘leszczyna, też drewno’: *W kosie ze-berka z “orzesyny Krzczonów lub; oggw. RK*

orzędzie ‘przednia część ubrania na wysoko-ści klatki piersiowej’: *Złapoł go za “orzyn-dle Brudzewice opocz; Mp pn. RK*

orzędzie zob. **ożydle**

or-ziedle ‘przednia część ubrania na wysoko-ści klatki piersiowej’: *Or-ziedle przy ko-suli chłopski Dąbrowa Poduchowna ilż; Mp pn. JW*

osatać się, oszatać się ‘oprzytomnieć, zorien-tować się’: *Musiała omdleć, ale sie ta przecie osatała, co ją kobiety wyprowadzi-ły Limanowskie; Mp pd. AN*

oscypek, oszcypek ‘wędzony serek owczy’: *Potym sie robiło “oscypki. To sie ścisikało po “odróbce, po kónsecku, taká grudka jak dwa jajca gyńsie. To sie dało do gorón-cej wody. Uściskál to, a dał do formy. We fórmie pobył, w cebrziku, w rosole [‘słonej wodzie’] tydziń, dwa, aby chrobák nie włáz dó niego. A potym dał hore [‘na gó-rę’] do dymu ususzyć Wesołe [Orawa Śl]; Mp pd. AN*

osica ‘osika, topola drżąca’: *“Osica, co siy po-wyisił Judas Przedmość wiel; Mp pn, Śl pn, Maz pd-zach, Wp, Pom pd. JR*

osiedle 1. ‘podwórze gospodarskie’: *Idź na “osiedle, dej kurom Uszew brzes-mp; Mp pd. 2.* ‘grupa domów oddzielona polami od reszty wsi; przysiółek’: *Ty, bo Staska z “osiedlo choruje i pojechała do doktora, któ wiý, co tam bedzie ś niom Mszana Dolna lim; Mp pd. JR, RK*

osieł ‘osioł’: *Uparty jak “osieł Rogoźnik n-tar; oggw. JR*

osikowe mleko ‘mleko w początkowej fazie kiśnięcia’: *“Osikowe mlyko to je kwaśne, ale nie siadłe mlyko Przewrotne rzesz; Mp. JR*

oskarb ‘młotek do nacinania kamieni żaren, by uczynić ich powierzchnię bardziej

chropowatą': *Ni ma cem posiekać kamieni "od zár, bo my sie "oskarby gdzieś zapodziały* Samocice dąb-tar; Mp pd. JR

oskardzyć 1. 'oskarżyć': *Ta psikwa mie "oskardzół, zem ji kurá ukradła ok Nowego Sącza SzewŚl 433; Mp pd. 2.* 'donieść, poskarżyć': *Ktosi "oskardzuł, ze polili wódke. "Oskardzuł matce, ze go skutu bijom* Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp pd. JR, RK

oskoma 1. 'cierpięcie, drętwienie zębów': *Nie jidz tyła śliwek, bo bedziesz miał "oskome!* Siennica Różana kras; Mp wsch. **2.** 'chęć, apetyt (na coś)': Mp. JW

oskomina 'cierpięcie, drętwienie zębów': *Jak my sie najadły tych zielonych psiór ["niedojrzałych jabłek"], co jeszcze z kwiatu nie opadły, to człowiek zymba do zymba ni móg dotulić, takóm óskómine do stoł Brzozów; Mp pd. JR*

oskórować 'zdjąć z drzewa korę': *"Oskórować ze skóry* Dąbrowa Poduchowna iłż; *Kloc musowo "oskórować, żeby pod skórą niegniło* Domaniewek łącz PJPAN 47 s. 732; *Staroscina kładła bochen chleba, w który wtykała oskórowaną różgę ok Rozwadowa tarnob; Mp pn, Maz pd-zach. JW, AN*

oskrobiny 'łupiny, obierzyny': *"Oskrobin sie nie wyciskuje, ino sie gotuje w kurskim gorcku razem ze źmiokami* Stróżna gor; Mp. JR

oskrzybać 'oskrobać': *Jo se "oskrzybe jabko* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp pn. JR

oskwarek 'wysmażony kawałek słoniny; skwarek': *Na kwaśnic-i bez oskwarków nikto nie stłuśnie* Zakopane ZborŚl 242; Mp pd. JR, RK

osłona 'boczna lub spodnia deska wozu do wożenia gnoju': *W "osłónach sie gnój wozi* Sękowa gor; Mp pd. JR

osłonie 'ziemia leżąca na wzniesieniu od strony południowej': *Z jednej strony jest opacz, a z drugiej jest osłonie [...] bo od południa jest słońce, to tu jest osłonie*

Siedliska kras PelcLub II s. 324; Mp pn-wsch. JW

osmykać 'odzierać, oczyszczać, zwykle jakąś roślinę, z liści, igieł, drobnych kwiatów itp., przesuwając ręką po niej': *Pyndy leszczyny urznie, osmyko z liścio* Niegowa zaw; Mp. RK

osobisty 'osobny, oddzielny': *Osobistého miejsca to kury nigdzie ni miały* Lgota Gawronna włosz; *Śpiklerz to beł "osobisty budynek we dworze* Waganowice miech; Mp, Śl pn, Maz. JR, RK

osobiście 'osobno, oddzielnie': *Má se tu choćpe "osobiście, na boku* Zaryte-Rabka n-tar; Mp, Śl pn, Maz. JR, RK

osobliwie 'osobno, oddzielnie': *Siedziała sama w swoji chałupie "osobliwie* Wilków kiel; Mp, Maz. JR

osobliwy 'osobny, oddzielny': *Haj, kany stoi ta "osobliwá chałpa. Kózdén má "osobliwą przegródkę* Ślemień żyw RamŚl 83; Mp, Maz. JR, RK

osobnie 'osobno': *Połóžół to osobnie i to osobnie* Hyżne rzesz; Mp, Śl, Maz wsch, Wp pd. JR, RK

osóbka 'drewniana, gipsowa lub porcelanowa figurka wyobrażająca świętego': *"Osóbka na ołtarzu stoi* Woźniki sier; Mp pn. JR

ospa 'otręby, też grubo zmielone ziarno': *Zemlyj to żyto na ospe, bedzie lo świni* Radgoszcz dąb-tar; oggw. JW

ostać 'zostać': *Jino my "osiym kurzqt "ostało* Podleszany miel; oggw. JR, RK

ostać się 'zostać': *"Óna już sie w Hyznym "ostała* Hyżne rzesz; Mp, Maz. JR

ostajać 'zostawać': *Pliewa "ostajała* Dąbrowa Poduchowna iłż; Mp, Wp. JR

ostawić 'zostawić': *"Ostow mi troche grosza, bo muse se lyki wykupić* Rzepiennik Strzyżewski gor; oggw. JR

osteryja 'karczma, gospoda, zajazd': *Pod ten cas ludzie wołá nocować w osteryjach* Sosnowice wad Wiśla I 30; Mp pd. BG

ostrew, ostrewka 'drewniany drąg z poprzeczkami lub młody świerk z poucinanymi do

połowy gałęziami, który wbija się na polu do ziemi, a na poprzeczkach kładzie się siano do suszenia': *"Utnie sie smérecka, "obciupie sie choine i juz jes "ostrew Zaryte-Rabka n-tar; Mp pd-zach. JR*

ostręga 'owoc i (lub) krzew jeżyny': *Czyrnice na "ostrýngach rosno Hyżne rzesz; Mp pd, Śl. JR*

ostrężnica 'jeżyna': *Na granicy duzo rośnie "ostrężnic Sierosławice konec; Mp. JW*

ostrężyna 'jeżyna': *Jezáki rosno na "ostręzynach Łączna kiel; Mp, Śl. JR, JW*

ostrzyca 'chwast wijący się w zbożu, jego listki i nasiona mają ostre włoski, którymi roślina ta silnie się przyczepia': *"Ostrzycy to ani krowy nie chcą jeś, co taki zmierzły chwás Samocice dąb-tar; Mp, Śl. JR*

osuch 'rodzaj pieczywa': *"Osuch to był z mónki pytlowyj, żytnyj, jak bulecka chleba Wierchowiska kraś; Mp wsch. AN*

oswe 'osobno': *Przysiółek leży oswe Tyniec krak; Mp pd-zach, Śl pd. AN*

osypka 'otręby lub grubo zmielone gorsze ziarno do karmienia zwierząt': *Zimiaków im dać i troche "osypki, to sie upaso Dąbrowa Poduchowna ilż; oggw. AN*

oszatać się zob. **osatać się**

oszczypek zob. **oscypek**

oszewka, oszywka 'łamówka stanowiąca wykończenie krawieckie': *Ószywka [przy koszuli] była w pasie i koło szyji Blizne rzesz; Mp, Maz. AN*

oszczędzina 'szron na murze lub na drzewach': *Musiół być mróz w nocy, bo na drzewach jes "osyńdzina Rzepiennik Strzyżewski gor; Mp. JR*

oszczędzina 'szron na murze lub na drzewach': *"Oséńdzina taká na drzewach, "oséndzielizna to jak śnieg na murze leży Lgota Gawronna włosz; Mp. JR*

oszukiwać 'oszukiwać': *Umie "osukować, na tem sie bogaci Dabrowa Poduchowna ilż; Mp, Maz, Wp zach i pn, Kasz. RK*

oszywka zob. **oszewka**

ośmi 'osiem': *"Ośmi chłopów Adamów ilż; Mp, Śl. JR, RK*

ośmiać się 'roześmiać się, uśmiechnąć się': *Co chto idzie, to sie "ośmieje Hyżne rzesz; Mp. AN*

ośminaście 'osiemnaście': *Mnie było wtedy "ośminoście lot Wojsławice zaw; Mp zach, Śl pn. JR*

ośnik 'narzędzie do obdzierania drzewa z kory': *"Ośnik mo takie dwie rocki, za chtóre sie łapie i strugo sie drzewo Książnice Wielkie piń; Mp, Śl pn-zach, Maz, Pom pd. AN*

ośpica, ośpice 'choroba – ospa wietrzna, też blizny po tej chorobie': *Malutki dzieciok zachoruje na "ośpice Przedmość wiel; Mp pn, Śl, Wp, Pom pd, Kasz. AN, RK*

ośródk 'mięksiz chleba': *Dej babci "ośródk, bo babcia ni mo zębów i skórki nie ugryzie Śmiłowice konec; Mp, Wp pd-zach, Pom pd. AN, RK*

oświęcić 'poświęcić': *Wionki z maciyrzonki w "ochtoby sie świny po Bozym Ciele. Weźnie do kościoła i oświyni Niegowa zaw; Mp, Maz pn. RK*

otalać 'obtoczyć ze wszystkich stron': *Chłyb przed wsodzaniem musi sie "otalać w mólce Stróżna gor; Mp pd. AN*

otawa 'druga trawa wyrosła po skoszeniu': *Dyszczu ani na lékarstwo, marno będzie "otawa w tym roku Bóbrka kroś; Mp, Śl, Maz, Kresy. AN*

otęchnąć 'skłęsnąć': *Tak jakby ździebko "otynchła ta noga Woźniki sier; pog Mp pn-zach i Wp pd-wsch. AN*

otok, otoka 'wydzielina wrzodu; ropa': *Ropa, materyjo, "otok Gazomka p-tryb RŁTN XXV 261; Mp pn. AN, RK*

otoknąć 'opłukać': *W czystej wodzie otoknie sie Wisznice włod; Mp pn, Maz. AN*

otop, otopa 'tłuszcz wytopiony ze słoniny; smalec': *Lubię mieć w bászcu duzo "otopy Przewrotne rzesz; Mp. AN*

otrok 'mężczyzna zmuszany do zbyt ciężkiej pracy': *Otrok, taki cłowiek, co go poniwyrajo, parobek Zubrzyca Górna n-tar [Orawa] KąśŚl 549; Mp pd, Śl pd. AN, RK*

otrynkować ‘otynkować’: *Chcimy tak przybić tyn sufit i troche "otrynkować* Niegowa zaw; **Mp. AN**

owarzać ‘podgrzewać’: *Jak skwaśnieje mleko, stawia się tam dzie w cieplejszym miejscu, owarza się* Gielczew kras; **Mp. AN**

owczarz ‘znachor’: *Kołton – to do "owcarza śli i zazegnowali* Dąbrowa Poduchowna ilż; **Mp, Śl, Maz. AN, RK**

owiazak, owięzak ‘rzemień łączący bijak z dzierzakiem u cepa’: *"Owiynzok to u cepa buł taki rzemycek jakisik* Stróżna gor; **Mp. AN, RK**

owierka ‘w drewnianym budynku: belka, na której opierają się krokwie dachu’: *"Owierka na stodole, murlat w domu* Kocierzowy radomsz RŁTN XXV 264; **Mp pn-zach, Wp pd-wsch. AN, RK**

owierzchować ‘omłócić zboże w snopkach z grubsza’: *Snopki "owirzchują, potam rozciągają na posod i młóć* Poręby Majdańskie kolb; **Mp. AN**

owiesić się ‘powiesić się’: *Ale tyn wiatier dziś hulo, "owiyśiōł sie kto, cy co?!* Sękowa gor; **Mp pd. RK**

owięzak zob. **owiazak**

owijak ‘nazwa tańca’: *Całom godzinie w jednom pore tańczyłam "owijoka, bo to był zołkōd* Woźniki sier; pog **Mp pn-zach i Wp pd-wsch. WW**

owijka ‘onuca’: *Butówka, "owijka, "onuca* Przedmość wiel; **Mp pn-zach. WW**

owrocie ‘niedoorany kawałek roli, na którym zawraca się pługiem’: *"Owrocie zaorzes na kójcu* Książnice Wielkie piń; **Mp. WW**

owróżka ‘rzemień łączący bat z biczyskiem lub dzierzak z bijakiem u cepów’: **Mp pd. WW**

owsianka 1. ‘odmiana gruszek’: *Gruska: klapce, salizbury, miodówki, cukrówki, scapiyziōnki, cytrynowki, "owsiōnki* Ługów lub;

Mp, Śl. 2. ‘gatunek grzyba’: **Mp. WW, RK**

owskianny ‘owsiany’: *Żona mu upiekła placka z ówskianny mąki* Wiszniów hrub; **Mp pd-wsch, Śl, Maz, Wp, Kresy pn. WW, RK**

owsisko ‘pole po skoszonym owsie’: *Na tym pyrcysku bydzie "owies, a na tym "owsisku żyto* Woźniki sier; oggw. **JW**

ozaj: na ozaj, na ozaist ‘naprawdę, rzeczywistość, serio’: *Jo jek pedziōł sędziowi całuckom prowde i to wom padom, ze na ozajst tak bēło, ba nie tak, jakoście świaćeli* Zakopane ZborŚl 202; pog **Mp pd-zach i Śl pd. WW, RK**

ozimny ‘o zbożu: siany jesienią’: *"Ozimne zboze* Gałki opocz RŁTN XXV 268; **Mp zach, Maz. WW**

ozimowy ‘o zbożu: siany jesienią’: **Mp pn. WW**

oznak ‘znak, oznaka’: *Taki widok bēł, jak gwiozdecka sie świyci abo miesiōncek, a co to mogło być? To jakiś "oznak* Lgota Gawronna włosz; **Mp pd. WW**

ozwać się ‘odezwać się’: *Przeszła, ani siy nyy ózwala* Kombornia kroś; **Mp. WW**

oźraleć ‘dojrzeć’: *Chłopczyśka tō nawet oźralyc tym jabkom nyy dadzom, jeszcze ziyłone óbcyzyszczom* Lubatowa kroś; **Mp pd-wsch. WW**

ożydle, orzydle ‘rozcięcie pod szyją u koszuli, też kłapa lub wyłogi okrycia wierzchniego’: *Złapoł go za orzydle, jak sie prali i urwoł mu kłape od marynarki* Brzozów; **Mp, Maz. WW, RK**

ożyna ‘jeżyna’: *My wcora nazbiyrali dwa wiaderka "ożyn* Sporysz żyw; *Ostre uboca poprzerostane ożynom i sypulkami* Złatna żyw MiesPog 97; **Mp pd-zach i wsch, Śl pd, Kresy pd. AN, AKS**

ożyrlę ‘rozcięcie pod szyją u koszuli’: *Za "ożyrlę go wzioł* Zgórsko miel; **Mp. JW**

Ó

órka ‘orka, zwłaszcza jesienna’: *Órka na zyto*
Woźniki sier; *Jeszcze móm troche órki*
Giełczew kras; Mp pn, Maz pd-wsch,
Wp, Pom pd, Kasz. JW

óśmi ‘ośmiu’: *“Óśmi synów* Oleszno włosz;
Mp pn-zach, Wp. JR, RK

ótarz ‘ołtarz’: *Na wiosce w Boze Ciało “ótarze*
strojom Woźniki sier; Mp, Maz pn, Wp.
MT